

Рідкісні і такі, що знаходяться під загрозою зникнення, види тварин

ПОСТАНОВА

Верховної Ради України
Про Червону книгу України

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» з метою збереження та відтворення біологічного різноманіття, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин України Верховна Рада України постановляє:

1. Затвердити Положення про Червону книгу України, що додається.
2. Кабінету Міністрів України:
3. Забезпечити розробку та виконання комплексу заходів, спрямованих на збереження і відтворення біологічного різноманіття, рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин України відповідно до вимог, встановлених цим Положенням;
4. Розглянути можливість приєднання України до міжнародних угод з цих питань;
5. Привести рішення Уряду України у відповідність із Положенням про Червону книгу України.

Голова Верховної Ради України І. ПЛЮЦ

м. Київ, 29 жовтня 1992 р.

Передмова

Тваринний світ України відрізняється розмаїтим видовим складом і включає за приблизними підрахунками 44 800 видів тварин. На території України - багато унікальних природних місцевостей, де водяться рідкісні реліктові або ендемічні тварини. У зв'язку з інтенсифікацією господарської діяльності, що проникає у найвіддаленіші куточки, і посиленням негативного впливу антропогенних факторів на природне середовище, збереження тваринного і рослинного світу стало одним з найактуальніших завдань держави.

Серед численних проблем охорони природи особливе місце належить збереженню та раціональному використанню диких тварин, найменш захищених від людської діяльності. Необхідність охорони тварин і рослин поряд з охороною атмосфери, земель, надр і вод відображена у багатьох документах міжнародного співробітництва: Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, які перебувають під загрозою зникнення (1973), Всесвітній стратегії охорони природи (1978), Червоній книзі Міжнародного Союзу охорони природи та природних ресурсів (МСОП), Європейському Червоному списку тварин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі -(1991), у Червоних книгах окремих країн.

Постановою Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 р. затверджено Положення про Червону книгу України, яка є основним державним документом з питань охорони тваринного і рослинного світу. Вона містить узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин і рослин України, які перебувають під загрозою зникнення, і заходи щодо їх збереження та науково обгрунтованого відтворення. До Червоної книги України заносяться види тварин і рослин, які постійно або тимчасово перебувають чи зростають у природних умовах на території України, в межах її територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, і знаходяться під загрозою зникнення.

Перше видання Червоної книги України (1980 р.) містило опис 85 видів (підвидів) тварин: 29 - ссавців, 28 - птахів, 6 - плазунів, 4 - земноводних, 18 - комах і 151 вид вищих рослин. За час, що минув після 1980 року, наукові знання про тваринний світ значно поповнились; декотрі тварини, які ще недавно були звичайними, сьогодні стали рідкісними або зникли. Вчені критично переглянули список видів (підвидів) фауни України, визначили рідкісні, зникаючі та ін. категорії, занесли їх до Червоної книги незалежно від місця виду у природі та його господарського значення, керуючись основним принципом - збереження ' видової різноманітності диких тварин у природі та цілісності біоценозів, у сукупності яких вони існують.

Друге, нинішнє, видання Червоної книги підготовлено у двох томах: «Тваринний світ» і «Рослинний світ».

Даний том - «Червона книга України. Тваринний світ» - складається з 11 розділів, що включають статті про 382 види тварин: гідроїдні поліпи (2 види), черви круглі (2) та черви кільчасті (7), ракоподібні (26), павукоподібні (2) та багатоніжки (3), комахи (173), молюски (12), круглороті (2) та риби (32), земноводні (5), плазуни (8), птахи (67), ссавці (41). Матеріал про кожний вид (підвид) тварин, розміщено у систематичному порядку за загальноприйнятою класифікацією і викладено за такою схемою: назва тварини (українська з найвідомішими синонімами та латинська), ряд, родина, таксономічна характеристика (унікальність таксону, близькі види, підвиди), статус, прийнятий з урахуванням категорій Червоної книги МСОП і Європейського Червоного списку, поширення (враховано відомі знахідки та спеціальні спостереження) в Україні та за її межами (ареал), місця перебування, чисельність у природі (на основі цього вирішується питання про категорійність виду), її зміни, особливості біології, відомості про розмноження або розведення у неволі, заходи охорони (здійснені, рекомендовані, необхідні для врятування виду), джерела інформації.

Кожна стаття супроводжується ілюстрацією (фотографія чи малюнок) та картосхемою поширення виду (підвиду) в Україні. Умовні позначення на картосхемах містять відповідну інформацію:

О - місцевості, де вид (підвид) зустрічався до 1970 р.;

? - після 1970 р. (за винятком птахів, де умовні позначення подані до кожної картосхеми окремо);

? - ймовірні місця поширення або ті, які викликають сумніви.

Великі території суцільного поширення виду (підвиду) іноді подаються штриховкою.

Залежно від стану та ступеня загрози для популяції видів тварин, занесених до Червоної книги України, вони поділяються на такі категорії: зниклі (O), зникаючі (I), вразливі (II), рідкісні (III), невизначені (IV), недостатньо відомі (V), відновлені (VI). Характеристика кожної категорії міститься в Положенні про Червону книгу України.

«Червона книга України. Тваринний світ» - результат праці великого колективу авторів з Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН, України, Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського НАН України та

його Одеського відділення, Київського, Донецького, Запорізького, Одеського, Чернівецького та Ужгородського університетів. Українського педагогічного університету (Київ), Криворізького, Луганського, Мелітопольського та Ніжинського педагогічних інститутів. Харківського сільськогосподарського інституту. Українського лісотехнічного університету (Львів) та Львівської академії ветеринарної медицини. Сімферопольського медичного інституту, орнітологічних станцій Інституту зоології НАН України та Мелітопольського педінституту, Львівського природничого музею НАН України, заповідників.

Пропозиції щодо занесення тварин до Червоної книги України одержано від 26 установ, у т. ч. академічних, відомчих інститутів, вузів, від Головного управління мисливського господарства Міністерства лісового господарства України, Українського товариства мисливців і рибалок, від заповідників, природничих музеїв, окремих зоологів.

Списки відібраних для включення до Червоної книги тварин було розповсюджено серед відповідних установ і фахівців, зауваження узагальнювалися Міжвідомчою комісією з питань підготовки Червоної книги України (з 1992 р. - Національна комісія з питань Червоної книги України). Рішення про занесення видів тварин до Червоної книги України прийнято Міністерством охорони навколишнього природного середовища України.

Упорядкування та загальну наукову редакцію статей здійснили: доктор біологічних наук В. І. Монченко (розділи «Гідроїдні поліпи», «Черви круглі-Черви кільчасті», «Ракоподібні», «Павукоподібні • Багатоніжки», «Молюски»);

доктор біологічних наук В. М. Єрмоленко («Комахи»);

кандидат біологічних наук Ю. В. Мовчан («Круглороті-Риби»); кандидат біологічних наук О. М. Пекло («Птахи»);

член-кореспондент НАН України доктор біологічних наук М. М. Щербак (розділи «Земноводні», «Плазуни», «Ссавці»). Під час підготовки рукопису значну роботу виконали провідний спеціаліст Міністерства охорони навколишнього природного середовища України кандидат біологічних наук В. О. Архипчук та працівник Зоологічного музею Інституту зоології НАН України Н. П. Бондарева.

М. М. Щербак.

Положення про Червону книгу України

1. Червона книга України є основним державним документом, у якому містяться узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин і рослин України, що перебувають під загрозою зникнення, та заходи щодо їх збереження та науково обгрунтованого відтворення.

Червона книга України є основою для розробки подальших дій, спрямованих на охорону занесених до неї видів тварин і рослин.

2. До Червоної книги України заносяться види тварин і рослин, які постійно або тимчасово перебувають чи зростають у природних умовах на території України, в межах її територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, і знаходяться під загрозою зникнення.

3. Занесені до Червоної книги України види тварин і рослин підлягають особливій охороні на всій території України.

Організація збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, поліпшення середовища їх перебування чи зростання, створення належних умов для розмноження у природних умовах, розведення та розселення покладається в межах їх компетенції на Кабінет Міністрів України, Ради народних депутатів, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи місцевого самоврядування, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України та інші державні органи, на які законодавством України та Республіки Крим покладено здійснення функцій у цій сфері.

4. Охорона та відтворення видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, забезпечується шляхом:

встановлення особливого правового статусу видів тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення, врахування вимог щодо їх охорони під час розробки законодавчих та інших нормативних актів;

систематичної роботи щодо виявлення місць їх перебування та зростання, проведення постійного спостереження (моніторингу) за станом популяцій та необхідних наукових досліджень з метою розробки наукових основ їх охорони та відтворення;

створення на територіях, де вони оселені (зростають), та на шляхах міграції, системи заповідних та інших об'єктів, що особливо охороняються. Постійне чи тимчасове у процесі міграції перебування або зростання на певній території видів тварин чи рослин, занесених до Червоної книги України, є підставою для оголошення її об'єктом природно-заповідного фонду України загальнодержавного значення;

створення банків їх генофонду, розведення у спеціально створених умовах (зоологічних парках, розплідниках, ботанічних садах та дендрологічних парках тощо);

врахування спеціальних вимог щодо охорони цих видів під час розміщення продуктивних сил, вирішення питань відведення земельних ділянок, розробки проектної та проектно-планувальної документації, екологічної експертизи;

проведення широкої виховної роботи серед населення;

встановлення підвищеної кримінальної, адміністративної та матеріальної відповідальності за знищення чи пошкодження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України;

розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері та за рахунок здійснення інших заходів.

5. Україна бере активну участь у міжнародному співробітництві з охорони біологічного різноманіття, збереження видів тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення, шляхом укладання та виконання вимог відповідних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних угод, організації біосферних заповідників, створення на територіях, суміжних з іншими державами, міжнародних заповідників, заказників та інших заповідних об'єктів, проведення спільних наукових досліджень, обміну їх результатами, здійснення інших заходів.

Види тварин і рослин, занесені до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи та природних ресурсів і Європейського Червоного списку, які зустрічаються на території України, заносяться до Червоної книги України або одержують інший особливий статус відповідно до законодавства України про охорону та використання тваринного і рослинного світу.

6. У залежності від стану та ступеня загрози для популяції видів тварин чи рослин, занесених до Червоної книги України, вони поділяються на такі категорії:

зниклі: види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про їх існування у дикій природі;

зникаючі: види, що знаходяться під загрозою зникнення, збереження яких є малоімовірним, якщо продовжиться згубна дія факторів, що впливають на їх стан;

вразливі: види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії «зникаючих», якщо продовжиться дія факторів, що впливають на їх стан;

рідкісні: види, популяції яких невеликі, які у даний час не відносяться до категорії «зникаючих» чи «вразливих», хоча їм і загрожує небезпека;

невизначні види, про які відомо, що вони відносяться до категорії «зникаючих», «вразливих» чи «рідкісних», однак достовірна інформація, яка б дозволяла визначити до якої із зазначених категорій вони відносяться, - відсутня;

недостатньо відомі: види, які можна було б віднести до однієї з вищеперерахованих категорій, однак у зв'язку з відсутністю повної достовірної інформації питання залишається не визначеним;

відновлені: види, популяції яких завдяки вжитим заходам щодо їх охорони не викликають стурбованості, однак не підлягають використанню і вимагають постійного контролю.

7. У Червоній книзі України про кожний із видів тварин і рослин, занесених до неї, вказуються такі відомості: категорія, поширення, основні місця знаходження, чисельність у природі, в тому числі за межами України, її зміни, відомості про розмноження або розведення в неволі (культурі), заходи, що вжиті та які необхідно здійснити для їх охорони, джерела інформації. У Книзі також містяться картосхеми розповсюдження та фотографії (малюнки) занесених до неї видів тварин і рослин.

Форма подання відомостей у Червоній книзі України про занесені до неї види тварин і рослин визначається Національною комісією з питань Червоної книги України.

8. Ведення Червоної книги України покладається на Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

9. Для наукового забезпечення ведення Червоної книги України, підготовки пропозицій про занесення до Червоної книги України та вилучення з неї видів тварин і рослин, організації наукових досліджень, розробки заходів щодо охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин, контролю за їх виконанням, координації діяльності державних органів та громадських організацій створюється Національна комісія з питань Червоної книги України.

До складу Національної комісії з питань Червоної книги України включаються провідні науковці АН України, інших наукових установ Міністерства охорони навколишнього

природного середовища України, інших державних органів і громадських організацій. Персональний склад Комісії та Положення про неї затверджується Міністром охорони навколишнього природного середовища України.

Матеріально-технічне забезпечення діяльності Національної комісії з питань Червоної книги України покладається на Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

10. Підставою для занесення до Червоної книги України певного виду тварин або рослин є дані про чисельність та її динаміку, ареал і зміни умов існування, що підтверджують необхідність вжиття термінових заходів для їх охорони.

11. Пропозиції про занесення до Червоної книги України видів тварин або рослин можуть вносити відповідні науково-дослідні установи, державні і громадські організації, окремі фахівці, науковці.

Пропозиції мають включати наукове обґрунтування необхідності занесення виду тварин чи рослин до Червоної книги України, відомості про його поширення, необхідні заходи щодо збереження і відтворення у природних чи спеціально створених умовах

Експертиза та узагальнення пропозицій щодо занесення видів тварин і рослин до Червоної книги України здійснюється Національною комісією з питань Червоної книги України.

Рішення про занесення видів тварин і рослин до Червоної книги України приймається Міністерством охорони навколишнього природного середовища України.

12. Види тварин і рослин, занесені до Червоної книги України, які в результаті вжитих природоохоронних заходів та на підставі наукових досліджень визнані такими, що знаходяться поза загрозою зникнення, підлягають вилученню з Червоної книги України. Пропозиції про вилучення розглядаються у тому ж порядку, що і в разі занесення видів до Червоної книги України.

13. Добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, їх гнізд, яєць, плодів, насіння, частин або продуктів цих тварин і рослин здійснюється у виняткових випадках лише з науковими і селекційними цілями, у тому числі для розмноження і розведення у спеціально створених умовах за дозволом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України. Такі дозволи видаються лише науковим організаціям та іншим установам, завдання яких щодо виконання робіт з видами, занесеними до Червоної книги України, визначені відповідними державними науковими програмами.

Форми клопотання щодо добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, та дозволу на таке добування, порядок дії таких дозволів визначаються Міністерством охорони навколишнього природного середовища України.

14. Ведення Червоної книги України фінансується за рахунок державного бюджету України.

Заходи щодо охорони та відтворення видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, фінансуються за рахунок державного бюджету України, бюджету Республіки Крим, місцевих бюджетів та інших коштів.

15. Державний контроль за додержанням вимог щодо охорони та відтворення видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, здійснює Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

Особи, винні у порушенні вимог охорони та відтворення видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, притягаються до адміністративної, матеріальної, кримінальної та іншої відповідальності відповідно до законодавства України.

Шкода, заподіяна незаконним добуванням або знищенням чи пошкодженням тварин чи рослин, з числа видів, занесених до Червоної книги України, а також розміри компенсацій за добування цих видів визначаються в установленому порядку за таксами, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

16. Відомості щодо змісту Червоної книги України, стану занесених до неї видів тварин і рослин підлягають широкому обнародуванню, в тому числі через засоби масової інформації, доведення до відома підприємств, наукових, освітніх, виховних та інших установ й організацій.

Кабінет Міністрів України забезпечує офіційне видання та розповсюдження Червоної книги України не рідше одного разу на 10 років.

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України забезпечує оперативне доведення до відома заінтересованих державних органів, громадських організацій та громадян відомостей про зміни у переліку видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України.

Наукові та інші установи, підприємства, організації та громадяни повідомляють Міністерству охорони навколишнього природного середовища України наявну у них інформацію про поширення, чисельність, стан видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, та негайно інформує про факти їх знищення, пошкодження, загибелі чи захворювання.

Затверджено

Постановою Верховної Ради

України

від 29 жовтня 1992 р.

Постанова Верховної Ради України

ПОСТАНОВА Верховної Ради України Про Червону книгу України

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» з метою збереження та відтворення біологічного різноманіття, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин України Верховна Рада України постановляє:

1. Затвердити Положення про Червону книгу України, що додається.
2. Кабінету Міністрів України:
3. Забезпечити розробку та виконання комплексу заходів, спрямованих на збереження і відтворення біологічного різноманіття, рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин України відповідно до вимог, встановлених цим Положенням;
4. Розглянути можливість приєднання України до міжнародних угод з цих питань;
5. Привести рішення Уряду України у відповідність із Положенням про Червону книгу України.

Голова Верховної Ради України І. Плющ

м. Київ, 29 жовтня 1992 р.

Визначення категорії

0 категорія – зниклі; види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про їх існування у дикій природі;

1 категорія - зникаючі; види, що знаходяться під загрозою зникнення і збереження яких є малоімовірним, якщо продовжиться згубна дія факторів, що впливають на їх стан;

2 категорія - вразливі; види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії «зникаючих», якщо продовжиться дія факторів, що впливають на їх стан;

3 категорія - рідкісні; види, популяції яких невеликі і які у даний час не належать до категорії «зникаючих» чи «вразливих», хоча їм і загрожує небезпека;

4 категорія - невизначені; види, про які відомо, що вони належать до категорії «зникаючих», «вразливих» чи «рідкісних», однак достовірна інформація, яка б давала змогу визначити, до якої із зазначених категорій вони належать, - відсутня;

5 категорія - недостатньо відомі; види, які можна було б віднести до однієї з вищеперелічених категорій, однак у зв'язку з відсутністю достовірної інформації питання залишається невизначеним;

6 категорія - відновлені; види, популяції яких завдяки вжитим заходам щодо їх охорони не викликають стурбованості, однак не підлягають використанню і потребують постійного контролю.

1 Категорія (тварини)

- Азовка. *Phocoena phocoena relicta* Abel, 1905
- Бранхінекта східна. *Branchinecta orientalis* G. O. Sars, 1901
- Бранхінектела середня. *Branchinectella media* (Schmankewitsch, 1873)
- Бранхінела колюча. *Branchinella spinosa* (Milne-Edwards, 1840)
- Бранхіпус Шаффера. *Branchipus schaefferi* Fischer, 1834
- Вирезуб. *Rutilus frisii frisii* (Nordmann, 1840)
- Волохатий краб. *Pilumnus hirtellus* Linnaeus, 1758
- Вусач земляний хрестоносець. *Dorcadion equestre* (Laxmann, 1770)
- Гемідіаптом Рилова. *Hemidiaptomus rylovi* Charin, 1928
- Гранарія зернова. *Granaria frumentum* (Draparnaud, 1801)
- Дерихвіст степовий. *Glareola nordmanni* Nordmann, 1842
- Ейзенія Гордєєва. *Eisenia gordejefi* Michaelsen, 1899
- Жовтопузик безногий. *Ophisaurus apodus* (Pallas, 1775)
- Жовтянка торф'яникова. *Colias palaeno* (Linnaeus, 1761)
- Журавель степовий. *Anthropoides virgo* (Linnaeus, 1758)
- Заєць білий. *Lepus timidus* Linnaeus, 1758
- Зеґрис Евфема. *Zegris eupheme* (Esper, 1805)
- Кам'яний краб. *Eriphia verrucosa* Forskal, 1775
- Кіт лісовий. *Felis silvestris* Schreber, 1777
- Коник-товстун степовий. *Bradyporus multituberculatus* (Fischer-Waldheim, 1833)
- Коновія Маркевича. *Konowia markewitschi* (Ermolenko, 1960)
- Кроншнеп тонкодзьобий. *Numenius tenuirostris* Vieillot, 1817
- Ксанто пореса. *Xantho poressa* Olivi, 1792
- Ктенофора святкова. *Stenophora festiva* (Meigen, 1804)
- Лосось дунайський. *Hucho hucho hucho* Linnaeus, 1758
- Лосось чорноморський. *Salmo trutta labrax* Pallas, 1814
- Лунь польовий. *Circus cyaneus* (Linnaeus, 1766)
- Лунь степовий. *Circus macrourus* (S. G. Gmelin, 1771)
- Мармуровий краб. *Pachygrapsus marmoratus* Fabricius, 1793
- Мізида аномальна. *Hemimysis anomala* G. O. Sars, 1907
- Мізида Варпаховського. *Katamysis warpachowskyi* G. O. Sars, 1893
- Мізида зубчаста. *Hemimysis serrata* Bacescu, 1938
- Морський кріт. *Urogebia pusilla* Petagna, 1792
- Орел степовий. *Aquila rapax* Temminck, 1828
- Орел-карлик. *Aquila pennata*, *Hieraaetus pennatus* (Gmelin, 1788)
- Осетер атлантичний. *Acipenser sturio* Linnaeus, 1758
- Пахіцефус степовий чорноногий. *Pachycephalus cruentatus* (Eversmann, 1847)
- Перистома мердвенева. *Peristoma merduenianum* Krynicky, 1833

Пилкохвіст Болдирева. *Poecilimon boldyrevi* Miram 1938
Пістрянка весела. *Lygaea laeta* (Hubner, 1790)
Плероневра хвойна. *Pleroneura coniferarum* (Hartig, 1837)
Полоз леопардовий. *Elaphe situla* ((Linnaeus, 1758))
Прісноводний краб. *Potamon tauriciim* Czerniavsky, 1884
Рибець малий. *Vimba vimba tenella* (Nordmann, 1840)
Сапіга-полохрум. *Polochrum repandum* Spinola, 1806
Серуліна зубчаста. *Serrulina serrulata* (L. Pfeiffer, 1874)
Синявець ероїдес. *Polyommatus eroides* (Frivuldszky, 1835)
Синявець римнус. *Neolycaena rhyrnus* (Eversmann, 1832)
Совка сокиркова. *Periphanes delphinii* (Linnaeus, 1758)
Стерв'ятник. *Neophron percnopterus* (Linnaeus, 1758)
Стрілка Ліндена. *Coenagrion lindeni* (Selys, 1840)
Стрілка Меркурія. *Coenagrion mercuriale* (Charpentier, 1840)
Судак морський. *Lucioperca marina* (Cuvier et Valenciennes, 1828)
Танімастикс ставковий. *Tanymastix stagnalis* (Linnaeus, 1758)
Трав'яний краб. *Carcinus aestuarii* Nordo, 1847
Трохета потайна. *Trocheta subviridis* Dutrochet, 1817
Тюлень-монах середземноморський. *Monachus monachus* Hermann, 1779
Харакопіг скіфський. *Characopygus scythicus* Dovnar-Zapolskij, 1931
Ховрах європейський. *Citellus citellus* Linnaeus, 1766
Хохуля звичайна. *Desmana moschata* Linnaeus, 1758
Цефус Загайкевича. *Cephus Zahaikovitshi* (Ermolenko, 1971)
Шип. *Acipenser nudiventris* Lovetzky, 1828
Шуліка рудий. *Milvus milvus* (Linnaeus, 1758)

2 Категорія (тварини)

- Абія виблискуюча. *Abia fulgens* (Zaddach, 1863)
- Аврора біла. *Euchloe ausonia volgensis* (Krulikovsky, 1897)
- Акантоліда жовтоголова. *Acantholyda flaviceps* (Retzius, 1783)
- Анадримадуза Ретовського. *Anadrymadusa retowskii* Adelung, 1908
- Аполлон. *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758)
- Апростема Карпентера. *Aprosthemata carpentieri* Konow, 1902
- Апростема Пелет'є. *Aprosthemata peletieri* (Villaret, 1832)
- Арге Фривальдського. *Arge friwaldskyi* (Tischbein, 1852)
- Баклан довгоносий. *Phalacrocorax aristotelis* (Linnaeus, 1761)
- Баклан малий. *Phalacrocorax pygmaeus* (Pallas, 1773)
- Білуга чорноморська. *Huso huso ponticus* Salnikov et Malatski, 1934
- Бітак італійський. *Bittacus italicus* (Muller, 1786)
- Бластикотома папоротева. *Blasticotoma filiceti* Klug, 1834
- Боліварія короткокрила (богомол-боліварія). *Bolivaria brachyptera* Pallas, 1773
- Борівітер степовий. *Falco naumanni* Fleischer, 1818
- Борсук. *Meles meles* Linnaeus, 1758
- Бражник олеандровий. *Daphnis nerii* (Linnaeus, 1758)
- Ведмедиця велика. *Pericallia matronula* (Linnaeus, 1758)
- Ведмедиця Гера. *Callimorpha quadripunctaria* (Poda, 1761)
- Ведмедиця-хазяйка. *Callimorpha dominula* (Linnaeus, 1758)
- Веснянка велика. *Perla maxima* Scopoli, 1763
- Видра річкова. *Lutra lutra* Linnaeus, 1758
- Вусач великий дубовий західний. *Cerambyx cerdo cerdo* (Linnaeus, 1758)
- Гадюка степова східна. *Vipera ursini renardi* Christoph 1861
- Глухар. *Tetrao urogallus* Linnaeus, 1758
- Дерихвіст лучний. *Glareola praticola* (Linnaeus, 1766)
- Джміль вірменський. *Bombus armeniacus* Radoszkowski, 1877
- Джміль глинистий. *Bombus argillaceus* Scopoli, 1763
- Джміль лезус. *Bombus laesus* F. Morawitz, 1875
- Джміль мінливий. *Bombus proteus* Gerstaecker, 1869
- Джміль моховий. *Bombus muscorum* Fabricius, 1775
- Джміль незвичайний. *Bombus paradoxus* Dalla Torre, 1882
- Джміль пахучий. *Bombus fragrans* Pallas, 1771
- Джміль пластинчастозубий. *Bombus serrisquama* F. Morawitz, 1888
- Джміль червонуватий. *Bombus ruderatus* (Fabricius, 1775)
- Джміль яскравий. *Bombus pectoratorum* (Panzer, 1805)
- Дибка степова. *Saga pedo* (Pallas, 1771)
- Довгокрил звичайний. *Miniopterus schreibersi* Kuhl, 1819

Дробація банатська. *Drobacia banatica* (Rossmassler, 1838)
Дрофа. *Otis tarda* Linnaeus, 1758
Емпуза піщана. *Empusa pennicornia* (Pallas, 1786)
Емпуза смугаста. *Empusa fasciata* Brulle, 1836
Ендроміс березовий. *Endromis versicolora* (Linnaeus, 1758)
Ємуранчик звичайний. *Scirtopoda telum* Lichtenstein, 1823
Жовта чапля. *Ardeola ralloides* (Scopoli, 1769)
Жужелиця угорська. *Carabus hungaricus* Fabricius, 1792
Жук-олень. *Lucanus cervus* Linnaeus, 1758
Жук-самітник. *Osmoderma eremita* (Scopoli, 1763)
Журавель сірий. *Grus grus* (Linnaeus, 1758)
Іфігенела колючконога. *Iphigenella acanthopoda* G. O. Sars, 1896
Йорж смугастий. *Gymnocephalus schraetser* (Linnaeus, 1758)
Клімена. *Esperarge climene* (Esper, 1783)
Колпиця. *Platalea leucorodia* Linnaeus, 1758
Коровайка. *Plegadis falcinellus* (Linnaeus, 1766)
Красотіл пахучий. *Calosoma sycophanta* (Linnaeus, 1758)
Кроншнеп великий. *Numenius arquata* (Linnaeus, 1758)
Кроншнеп середній. *Numenius phaeopus* (Linnaeus, 1758)
Крохаль довгоносий. *Mergus serrator* Linnaeus, 1758
Ксилокопа звичайна. *Xylocopa valga* Gerstaecker, 1872
Ксилокопа фіолетова. *Xylocopa violaceae* (Linnaeus, 1758)
Ксифідрія строката. *Xiphydria picta* Konow, 1870
Ктир гігантський. *Satanas gigas* Eversmann, 1855
Лелека чорний. *Ciconia nigra* (Linnaeus, 1758)
Люцина. *Numenius lucina* (Linnaeus, 1758)
Макрофія тевтонська. *Macrophya teutona* (Panzer, 1799)
Марена дніпровська. *Barbus barbus borysthenticus* Dybowski, 1862
Махаон. *Papilio machaon* (Linnaeus, 1758)
Мегахіла округла. *Megachile rotundata* (Fabricius, 1787)
Мелітурга булавовуса. *Meliturga clavicornis* (Latreille, 1806)
Меризія азовська. *Moerisia maeotica* (Ostroumov, 1896)
Мідянка. *Coronella austriaca* Laurenti, 1768
Мнемозина. *Parnassius mnemosyne* (Linnaeus, 1758)
Могильник. *Aquila heliaca* Savigny, 1809
Морський коник чорноморський. *Hippocampus guttulatus microstephanus* Slastenenko, 1937
Мухоловка звичайна. *Scutigera coleoptrata* (Linnaeus, 1758)
Норка європейська. *Mustela (Lutreola) lutreola* Linnaeus, 1761
Огар. *Tadorna ferruginea* (Pallas, 1764)
Оксихілюс Кобельта. *Oxychilus kobelti* (Lindholm, 1910)

Оліндіас несподіваний. *Olindias inexpectata* (Ostroumov, 1896)

Орлан-білохвіст. *Haliaeetus albicilla* (Linnaeus, 1758)

Орусус паразитичний. *Orussus abietinus* (Scopoli, 1763)

Пахучий стафілін. *Ocupus olens* (O. F. Muller, 1764)

Пелікан кучерявий. *Pelecanus crispus* Bruch

Пелікан рожевий. *Pelecanus onocrotalus* Linnaeus, 1758

Перев'язка звичайна. *Vormela peregusna* Guldenstaedt, 1770

Пилкохвіст Плігінського. *Poecilimon pliginskii* Miram 1929

Підковоніс великий. *Rhinolophus ferrumequinum* Schreber, 1774

Підковоніс малий. *Rhinolophus hipposideros* Bechstein, 1800

Подалірій. *Iphiclides podalirius* (Linnaeus, 1758)

Поліксена (парусник-поліксена). *Zerynthia polixena* (Denis et Schiffermuller, 1775)

Полоз жовточеревий. *Coluber jugularis* Gmelin, 1789

Полоз чотирисмугий. *Elaphe quatuorlineata* (Pallas, 1814)

Поручайник. *Tringa stagnatilis* (Bechstein, 1803)

Простеномфалія карпатська. *Prostenomphalia carpathica* Baidaschnikov, 1985

Псевдотрохета п'ятикільчаста. *Fadejewobdella quinqueannulata* Lukin, 1929

Пугач. *Bubo bubo* (Linnaeus, 1758)

П'явка медична. *Hirudo medicinalis* Linnaeus, 1758

Райдужниця велика. *Apatura iris* (Linnaeus, 1758)

Реготун чорноголовий. *Larus ichthyaetus* Pallas, 1773

Рись звичайна. *Lynx lynx* Linnaeus, 1758

Ропуха очеретяна. *Bufo calamita* Laurenti, 1768

Рофітоїдес сірий. *Rhopitoides canus* (Eversmann, 1852)

Саламандра плямиста. *Salamandra salamandra* Linnaeus, 1758

Синявець Мелеагр. *Polyommatus daphnis* (Denis et Schiffermuller, 1775)

Сип білоголовий. *Gyps fulvus* (Hablizl, 1783)

Сипуха. *Tyto alba* (Scopoli, 1769)

Сінниця Геро. *Coenonympha hero* (Linnaeus, 1761)

Скарабей священний. *Scarabaeus sacer* Linnaeus, 1758

Сколія степова. *Scolia hirta* Schranck, 1781

Сколія-гігант. *Scolia maculata* Drury, 1773

Сліпак білозубий. *Spalax leucodon* Nordmann, 1840

Сліпак піщаний. *Spalax arenarius* Reshetnik, 1939

Сокіл-сапсан. *Falco peregrinus* Tunstall, 1771

Стериктифора шипшинова. *Sterictiphora geminata* (Gmeun, 1799)

Стерлядь. *Acipenser ruthenus* Linnaeus, 1758

Стрічкарка блакитна. *Catocala fraxini* (Linnaeus, 1758)

Стрічкарка орденська малинова. *Catocala sponsa* (Linnaeus, 1767)

Стрічкарка тополева. *Limenitis populi* (Linnaeus, 1758)

Сфлекс рудуватий. *Sphex rufocinctus* Brulle, 1863
Томарес Каллімах. *Tomares callimachus* (Eversmann, 1848)
Томарес Ногеля. *Tomares nogelii* (Herrich - Schaffer, 1851)
Тритон гірський. *Triturus alpestris* Laurenti, 1768
Тритон карпатський. *Triturus montandoni* (Boulenger, 1880)
Тушканчик великий. *Allactaga jaculus* Pallas, 1778
Умбра. *Umbra krameri* Walbaum, 1792
Устриця їстівна. *Ostrea edulis* Linnaeus, 1758
Харіус європейський. *Thymallus thymallus* (Linnaeus, 1758)
Ходуличник. *Himantopus himantopus* (Linnaeus, 1758)
Хромадорина двоока. *Chromadorina bioculata* (Schultze in Carus, 1857) Wieser, 1954
Ценоліда сітчаста. *Caenolyda reticulata* (Linnaeus, 1767)
Червоновола казарка. *Rufibrenta ruficollis* (Pallas, 1769)
Чернь білоока. *Aythya nyroca* (Guldenstadt, 1770)
Шовкопряд кульбабовий. *Lemonia taraxaci* (Denis et Schiffermuller, 1775)
Ялець Данилевського. *Leuciscus danilewskii* (Kessler, 1877)
Ялець-андруга закарпатський. *Leuciscus souffia agassizi* Valenciennes, 1844
Янус червононогий. *Janus femoratus* (Curtis, 1830)

3 Категорія (тварини)

- Аксонолайм замковий. *Axonolaimus sera* Tchesunov, 1976
- Абія блискуча. *Abia nitens* (Linnaeus, 1758)
- Акантоліда сланцева. *Acantholyda pumilionis* (Giraud, 1861)
- Арге Беккера. *Arge beckeri* (Tournier, 1889)
- Арноглос. *Arnoglossus kessleri* Schmidt, 1915
- Археобдела каспійська. *Archaeobdella esmonti* Grimm, 1876
- Афаліна чорноморська. *Tursiops truncatus ponticus* Barabasch, 1940
- Балобан. *Falco cherrug* Gray, 1834
- Беркут. *Aquila chrysaetos* (Linnaeus, 1758)
- Бражник дубовий. *Marumba quercus* (Denis et Schiffermuller, 1775)
- Бражник карликовий. *Sphingonaepiopsis gorgoniades* (Hubner, 1819)
- Бражник кроатський. *Hemaris croatica* (Esper, 1779)
- Бражник мертва голова. *Acherontia atropos* (Linnaeus, 1758)
- Бражник південний молочайний. *Hyles nicaea* (De Prunner, 1798)
- Бражник Прозерпіна. *Proserpinus proserpina* (Pallas, 1772)
- Бражник скабіозовий (бражник-джмелевидка). *Hemaris tityus* Linnaeus, 1758
- Бранхінекта маленька. *Branchinecta minuta* S. Smirnov, 1948
- Ванесса чорно-руда. *Nymphalis xanthomelas* (Esper, 1780)
- Ведмедиця червонокрапкова. *Utetheisa pulchella* (Linnaeus, 1758)
- Вечірниця велетенська. *Nictalus lasiopterus* Schreber, 1780
- Вечірниця мала. *Nictalus leisleri* Kuhl, 1818
- Водяна полівка мала. *Arvicola terrestris schermani* Shaw, 1801
- Волохатий стафілін. *Emus hirtus* (Linnaeus, 1758)
- Вусач мускусний. *Aromia moschata* (Linnaeus, 1758)
- Вусач-червонокрил Келлера. *Purpuricenus kaehleri* (Linnaeus, 1758)
- Гага звичайна. *Somateria mollissima* (Linnaeus, 1758)
- Гекон кримський. *Gymnodactylus (Mediodactylus) kotshyi danilewskii* (Strauch, 1887)
- Глотківка Щоголева. *Eprobdeella stschegolewi* (Lukin et Epstein, 1960)
- Гмеліна Кузнецова. *Gmelina kusnetzowi* (Sowinskyi, 1894)
- Гмеліна маленька. *Gmelina pusilla* G. O. Sars, 1896
- Гоголь. *Vesperhala clangula* (Linnaeus, 1758)
- Гриф чорний. *Aegypius monachus* (Linnaeus, 1766)
- Губань зелений. *Labrus viridis* Linnaeus, 1758
- Дисцелія зональна. *Discoelius zonalis* (Panzer, 1801)
- Дозорець-імператор. *Anax imperator* Leach, 1815
- Долерус короткокрилий. *Dolerus subalatus* Kerensky, 1926
- Долерус степовий. *Dolerus ciliatus* Konow, 1891
- Евхальція різнобарвна. *Euchalcia variabilis* (Piller, 1783)

Ембія реліктова. *Harpoembia solieri* Rambur, 1842

Жабоп'явка алжирська. *Rana gascobdella algira* (Moquin-Tandon, 1846)

Жаба прудка. *Rana dalmatina* Bonaparte, 1840

Жужелиця-молюскоїд (слимакоїд кримський. *Carabus tauricus* Bonelli (*Procerus scabrosus* *tauricus* Bonelli, 1811)

Зарея бронзовотіла. *Zaraea mutica* (Thomson, 1871)

Зарея міднотіла. *Zaraea aenea* (Klug, 1829)

Зміїд. *Circaetus gallicus* (Gmelin, 1788)

Зуйок морський. *Charadrius alexandrinus* Linnaeus, 1758

Ірис плямистокрилий. *Iris polystictica* (Fischer-Waldheim, 1833)

Іфігенела Андрусова. *Iphigenella andrusowi* (G. O. Sars, 1896)

Іфігенела шаблінська. *Iphigenella shablensis* (Carausu, 1943)

Їжак вухатий. *Erinaceus auritus* Gmelin, 1770

Каламеута жовта. *Calameuta idolon* (Rossi, 1794)

Каптурниця блискуча. *Cucullia splendida* (Stoll, 1782)

Каптурниця пишна. *Cucullia magnifica* (Freyer, 1840)

Каптурниця срібляста. *Cucullia argentina* (Fabricius, 1787)

Каптурниця срібна. *Cucullia argentea* (Hufnagel, 1766)

Ковалик Паррейса. *Alaus parreyssi* Steven, 1830

Ковалик сплющений. *Neopristilophus depressus* Coermar, 1822

Коновія мегаполітанська. *Konowia megapolitana* Brauns, 1884

Коранус сирій. *Coranus griseus* (Rossi, 1790)

Кордулегастер кільчастий. *Cordulegaster annulatus annulatus* (Latreille, 1805)

Красуня блискуча кримська. *Calopteryx splendens taurica* Selys, 1853

Красуня-діва. *Calopteryx virgo* (Linnaeus, 1758)

Криптохіл кільчастий. *Cryptocheilus annulatus* (Fabricius, 1798)

Криптохіл червонуватий. *Cryptocheilus rubellus* (Eversmann, 1846)

Ктир шершнеподібний. *Asilus crabroniformis* (Linnaeus, 1758)

Кулик-сорока. *Haematopus ostralegus* Linnaeus, 1758

Кутора мала. *Neomys anomalus* Cabrera, 1907

Лебідь малий. *Cygnus bewickii* Yarrell, 1830

Левкомігус білосніжний. *Leucomigus candidatus* (Pallas, 1771)

Лежень. *Burhinus oedicephalus* (Linnaeus, 1758)

Ліксус катрановий. *Lixus canescens* Fischer-Waldheim, 1835

Ліометопум звичайний. *Liometopum microcephalum* (Panzer, 1798)

Льодовичник Вествуда. *Vareus westwoodi* Hagen, 1866

Ляра анафемська. *Larra anachema* (Rossi, 1790)

Марена кримська. *Barbus tauricus* Kessler, 1877

Мегалодонт гаплофілумовий. *Megalodontes kohli* Konow, 1897

Мегалодонт середній. *Megalodontes medius* Konow, 1897

Мегариса рогахвостова. *Megarhyssa superba* (Schrank, 1781)
Мишівка степова. *Sicista subtilis* Pallas, 1733
Мінога угорська. *Eudontomyzon danfordi* Regan, 1911
Мінога українська. *Eudontomyzon mariae* Berg, 1931
Морімус темний. *Morimus funereus* Mulsant, 1863
Нетопир кожанковидний. *Pipistrellus savii* Bonoparte, 1837
Нетопир середземноморський. *Pipistrellus kuhli* Natterer, 1819
Неуротома Фауста. *Neurotoma fausta* (Klug, 1808)
Ніфарг середній. *Niphargoides intermedius* Carausu, 1943
Нічниця Бехштейна. *Myotis bechsteini* Kuhl, 1818
Нічниця війчаста (Наттерера). *Myotis nattereri* Kuhl, 1818
Нічниця ставкова. *Myotis dasycneme* Boie, 1825
Нічниця триколірна. *Myotis emarginatus* E. Geoffroy, 1806
Носатка-листовидка. *Libythea celtis* (Laicharting in Fuessly, 1782)
Окситира жовтовуса. *Oxyethira flavicornis* (Pictet, 1834)
Онкоцефал кримський. *Oncosephalus paternus* Putshkov, 1984
Очеретянка прудка. *Acrocephalus paludicola* (Vieillot, 1817)
Перинеура приструмкова. *Perineura rubi* (Panzer, 1805)
Пилкохвіст лісовий. *Poecilimon schmidti* (Fieber, 1853)
Пилкохвіст український. *Poecilimon ukrainicus* Bey-Bienko, 1951
Підорлик великий. *Aquila clanga* Pallas, 1811
Підорлик малий. *Aquila pomarina* C. L. Brehm, 1831
Пічкур дунайський довговусий. *Gobio uranoscopus* (Agassiz, 1828)
Полоз лісовий. *Elaphe longissima* (Laurenti, 1768)
Рогохвіст аугур. *Urocerus augur* (Klug, 1803)
Розалія альпійська. *Rosalia alpina* (Linnaeus, 1758)
Сатир евксинський. *Pseudochazara euxina* (Kusnezov, 1909)
Сатир залізний. *Hipparchia statilinus* (Hufnagel, 1766)
Сатурнія мала. *Eudia pavonia* (Linnaeus, 1758)
Сатурнія середня. *Eudia spini* (Denis et Schiffermuller, 1775)
Сіобла бальзамінова. *Siobla sturmi* (Klug, 1814)
Скопа. *Pandion haliaetus* (Linnaeus, 1758)
Скорпіон кримський. *Euscorpius tauricus* (Koch, 1838)
Сліпак буковинський. *Spalax graecus* Nehring, 1898
Сліпак подільський. *Spalax zemni* Erxleben, 1777
Снігова полівка європейська. *Chionomys nivalis ulpius* Miller (*Chionomys nivalis* Martins, 1842)
Сова бородата. *Strix nebulosa* Forster, 1772
Совка розкішна. *Staurophora celsia* (Linnaeus, 1758)
Совка Трейчке. *Periphanes treitschkei* (Frivaldsky, 1835)
Совка Хайварді. *Noctua haywardi* (Tams, 1926)

Сольпуга звичайна. *Galeodes araneoides* (Pallas, 1772)
Сорокопуд червоноголовий. *Lanius senator* Linnaeus, 1758
Ставковик булавоподібний. *Lymnaea clavata* Westerlund, 1885
Ставковик потовщений. *Lymnaea pachyta* Westerlund, 1890
Стиз двокрапковий. *Stizus bipunctatus* (F. Smith, 1856)
Стиз смугастий. *Stizus fasciatus* (Fabricius, 1781)
Стрічка велика червона. *Catocala dilecta* (Hubner 1808)
Стрічка диз'юнкта. *Catocala disjuncta* (Geyer, 1828)
Стрічка червоно-жовта. *Catocala diversa* (Geyer, 1828)
Сфекс жовтокрилий. *Sphex flavipennis* Fabricius, 1793
Тентредо схожий. *Tenthredo propinqua* Klug, 1814
Трихія опушена. *Trichia villosula* (Rossmassler, 1838)
Турикаспія лінкта. *Turricaspia lincta* Milashevitch, 1908
Тхір степовий. *Mustella (Putorius) eversmanni* Lesson, 1827
Хондріна вівсяна. *Chondrina avenacea* (Bruguiere, 1792)
Цератофій багаторогий. *Ceratophyus polyceros* (Pallas, 1771)
Церцерис горбкувата. *Cerceris tuberculata* (Villers, 1789)
Чеграва. *Hydroprogne caspia* (Pallas, 1770)
Чоп великий. *Zingel zingel* (Linnaeus, 1766)
Чоп малий. *Zingel streber streber* Siebold, 1863
Чорнушка Манто. *Erebia manto* (Denis et Schiffermuller, 1775)
Чорнушка Фегея. *Proterebia phegea* (Borkhausen, 1788)
Широковух європейський. *Barbastella barbastella* Schreber, 1774
Широкопалий рак. *Astacus astacus* (Linnaeus, 1758)
Шовкопряд Балліона. *Lemonia ballioni* (Christoph, 1888)
Шпак рожевий. *Sturnus roseus* (Linnaeus, 1758)

4 Категорія (тварини)

- Амофіла сарептанська. *Ammophila sareptana* Kohl, 1884
- Аноплій самарський. *Anoplius samariensis* (Pallas, 1771)
- Багатозв'яз гірський український. *Polydesmus montanus ukrainicus* Lohmander, 1928
- Бичок золотистий. *Gobius auratus* Risso, 1810
- Бичок-рижик звичайний. *Neogobius platyrostris platyrostris* (Pallas, 1814)
- Білобочка чорноморська. *Delphinus delphis ponticus* Barabasch-Nikiforov, 1935
- Бранхінекта лякаюча. *Branchinecta ferox* (Milne-Edwards, 1840)
- Брахіцерус зморшкуватий. *Brachycerus sinuatus* Olivier, 1807
- Бурозубка альпійська. *Sorex alpinus* Schinz, 1837
- Ванесса Л-біле. *Nymphalis L-album* (Esper, 1780)
- Вівсянка чорноголова. *Emberiza melanocephala* Scopoli, 1769
- Горбиль світлий. *Umbrina cirrosa* (Linnaeus, 1758)
- Горностай. *Mustela erminea* Linnaeus, 1758
- Дрепанозурус дволикий. *Drepanosurus birostratus* (Fischer, 1851)
- Завирушка альпійська. *Prunella collaris* (Scopoli, 1769)
- Зубарик звичайний. *Puntazzo puntazzo* (Cetti, 1784)
- Кам'яний дрізд строкатий. *Monticola saxatilis* (Linnaeus, 1766)
- Канюк степовий. *Buteo rufinus* (Cretzschmar, 1827)
- Корольок червоноголовий. *Regulus ignicapillus* (Temminck, 1820)
- Кошеніль польська. *Porphyrophora polonica* (Linnaeus, 1758)
- Лаврак губатий. *Morone labrax* (Linnaeus, 1758)
- Лептоюлюс Семенкевича. *Leptojulius semenkevitshi* Lohmander, 1928
- Морський півень. *Trigla lucerna* Linnaeus, 1758
- Морський чорт. *Lophius piscatorius* Linnaeus, 1758
- Піскарка буга. *Callionymus festivus* Pallas, 1814
- Піскарка сіра. *Callionymus belenus* Risso, 1826
- Савка. *Oxura leucosephala* (Scopoli, 1769)
- Садовий вовчок. *Elionys quercinus* Linnaeus, 1766
- Сатурнія руда. *Agria tau* (Linnaeus, 1758)
- Сич волохатий. *Aegolius funereus* (Linnaeus, 1758)
- Сичик-горобець. *Glaucidium passerinum* (Linnaeus, 1758)
- Сова довгохвоста. *Strix uralensis* Pallas, 1771
- Сорокопуд сирій. *Lanius excubitor* Linnaeus, 1758
- Стизоїд тризубий. *Stizoides tridentatus* (Fabricius, 1775)
- Чекініола платисцелідина. *Cecchiniola platyscelidina* (Jacobson, 1908)
- Шемая дунайська. *Chalcalburnus chalcoides mento* (Agassiz, 1832)
- Яструб-тювик. *Accipiter brevipes* (Severtzov, 1850)

5 Категорія (тварини)

6 Категорія (тварини)

Зубр. *Bison bonasus* Linnaeus, 1758

Кишковопорожнинні. Coelenterata

ЛІМНОМЕДУЗИ Limnomedusae

ОЛІНДІАС НЕСПОДІВАНИЙ *Olindias inexpectata* (Ostroumov, 1896)

АТЕКАТИ Athecata

МЕРИЗІЯ АЗОВСЬКА *Moerisia maeotica* (Ostroumov, 1896)

ОЛІНДІАС НЕСПОДІВАНИЙ

Olindias inexpectata (Ostroumov, 1896)

Ряд: Ліномедузи Limnomedusae

Родина: Оліндіїди Olindiidae

Таксономічна характеристика:

Один з 5 видів роду; єдиний вид роду у фауні України. Раніше відносили до самостійного роду Maeotias.

Статус:

3 категорія.

Поширення:

Азовське м. та Бузький лиман. Ареал охоплює також гирла Дону й Кубані (Росія), зх. узбережжя Чорного м. (Румунія, Болгарія), атлантичне узбережжя Франції та США (штат Пд. Кароліна).

Місця перебування

Приповерхневі води.

Чисельність.

Не встановлена. Трапляється дуже рідко.

Причини зміни чисельності

Зменшення солоності, забруднення водою.

Особливості біології

Вивчені недостатньо. Поліпи невідомі.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду, створити умови, за яких він добре розмножуватиметься (зокрема, запобігати забрудненню опріснених ділянок моря).

Джерела інформації

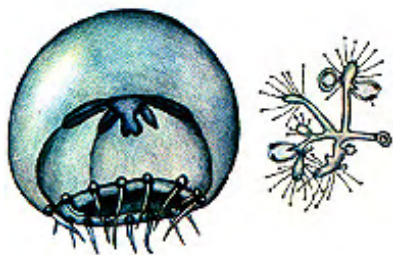
Остроумов А. А., 1896; Наумов Д. В., 1960. В. В. Мурина, С. Д. Степаньянц.

МЕРИЗІЯ АЗОВСЬКА

Moerisia maeotica (Ostroumov, 1896)

Ряд: Атекати Athecata

Родина: Меризіїди Moerisiidae

Таксономічна характеристика:

Один з 4 видів роду; єдиний вид роду у фауні України. Раніше відносили до самостійного роду *Odessia*

Статус:

2 категорія.

Поширення:

Азовське та Чорне моря, лимани Азово-Чорноморського басейну. Ареал охоплює також опріснені райони Середземного м. (зокрема, його сх. басейн Адріатичне м.), атлантичне узбережжя Африки.

Місця перебування

Поліпи водяться у верхній субліторалі. Можуть прикріплюватися до каменів, уламків деревини, різних плаваючих предметів. Медузи перебувають у приповерхневих водах.

Чисельність

Не встановлена. Зустрічається рідко.

Причини зміни чисельності

Підвищення солоності, забруднення водойм.

Особливості біології

Живе у водах з температурою 15-25 °С та солоністю від 3,5 до 0,5 ‰. Живиться зоопланктоном. Життєвий цикл включає зміну поліпоїдної та медузоїдної стадій. У Чорному м. розмножується пупкуванням поліпів у серпні - вересні; утворює слабозгалужені сланкі колонії. Через 30-40 днів після відокремлення від поліпа медуза стає статевозрілою.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно створити умови, за яких вид добре розмножуватиметься (зокрема, запобігати забрудненню опріснених ділянок моря).

Джерела інформації

Остроумов А- А, 1896; Вълканов А., 1935; Paspa-lew G. W., 1936; Наумов Д. В., 1960. С.
Д. Степаньяц, В. В. Мурина.

Черви. Vermes

АРЕЛАЙМІДИ Araeolamida

АКСОНОЛАЙМ ЗАМКОВИЙ *Axonolaimus sera* Tchesunov, 1976

ХРОМАДОРИДИ Chromadorida

ХРОМАДОРИНА ДВООКА *Chromadorina bioculata* (Schultze in Carus, 1857) Wieser, 1954

ДОЩОВИКИ Lumbricomorpha

ЕЙЗЕНІЯ ГОРДЕЄВА *Eisenia gordejefi* Michaelsen, 1899

ХОБОТНІ П'ЯВКИ Rhynchobdellida

ЖАБОП'ЯВКА АЛЖИРСЬКА *Rat racobdella algira* (Moquin Tandon, 1846)

БЕЗХОБОТНІ П'ЯВКИ Arhynchobdellida

П'ЯВКА МЕДИЧНА *Hirudo medicinalis* Linnaeus, 1758

ГЛОТКІВКА ЩОГОЛЄВА *Erpobdella stschegolewi* (Lukin et Epstein, 1960)

АРХЕОБДЕЛА КАСПІЙСЬКА *Archaeobdella esmonti* Grimm, 1876

ПСЕВДОТРОХЕТА П'ЯТИКІЛЬЧАСТА *Fadejewobdella quinqueannulata* Lukin, 1929

ТРОХЕТА ПОТАЙНА *Trocheta subviridis* Dutrochet, 1817

АКСОНОЛАЙМ ЗАМКОВИЙ

Axonolaimus sera Tchesunov, 1976

Ряд: Арелайміди Araeolaimida

Родина: Аксонолаймідові Axonolaimidae

Таксономічна характеристика:

Один з 2 видів роду у фауні України.

Статус:

3 категорія.

Поширення:

Дніпровсько-Бузький лиман (гол. чин. у його зх. частині) та Каховське водосховище. Ареал охоплює також гирлові ділянки Волги й гирло р. Анапки (Росія), Краснодарську зат. Каспійського м. (Туркменістан), оз. Іссик-Куль (Киргизстан).

Місця перебування

Дно водойм, переважно піщані ділянки на глибині 0,3-1,5 м; обростання на вищих водяних рослинах. Зустрічається гол. чин. на осолонених ділянках лиманів, у дуже обмеженій кількості в опріснених та прісних водах.

Чисельність. Щільність заселення виду в обростанні на вищих водяних рослинах різна: від 60 до 10 тис. особин на 1 кг сирової маси рослин.

Причини зміни чисельності

Руйнування екосистеми Дніпровсько-Бузького лиману, погіршення санітарно-гігієнічного стану Каховського водосховища.

Особливості біології

Солонувато-водний, киснелюбний вид. Живиться переважно детритом. Найбільша кількість особин спостерігається восени. Співвідношення самок і самців 6:1. Статевозрілі особини зустрічаються переважно в обростанні, личинки на дні.

Розмноження у неволі

Не досліджувалося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно створити режим заповідності у гирловій ділянці Дніпра.

Джерела інформації

Чесунов А. В., 1976; Гагарин В. Г., 1978; Дех-тяр М. Н., 1988а, 1988б. М. М. Дехтяр.

ХРОМАДОРІНА ДВООКА

Chromadorina bioculata (Schultze in Carus, 1857) Wieser, 1954

Ряд: Хромадори́ди Chromadorida

Родина: Хромадори́дові Chromadoridae

Таксономічна характеристика:

Один з 4 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус:

2 категорія.

Поширення

Знайдена у Дніпрі та його водосховищах, у р. Прутї. Ареал охоплює також Учинське (Росія) та Дубоссарське (Молдова) водосховища, річки Москву, Оку, гирло Волги, Онезьке оз. (всі Росія), оз. Іссик-Куль (Киргизстан) та внутрішні водойми Естонії.

Місця перебування

Обростання на вищих водяних прибережних джувалося.рослинах.

Чисельність.

До початку заболочення берегів (1970-74 рр.) щільність заселення виду в обростанні на вищих водяних рослинах у Київському, Кременчуцькому і Каховському водосховищах досягала 800 тис. особин на 1 кг сирої маси рослин. У 1970- 81 рр. у Київському водосховищі щільність заселення виду зменшилася від 1 30 тис. особин до 900 на 1 кг сирої маси рослин; у Кременчуцькому водосховищі від 33 тис. особин до 1,3 тисячі. У Каховському водосховищі щільність заселення становила 600 особин. Ті ділянки берегів водосховищ Дніпра, де вид зник, втратили своє рибогосподарське значення.

Причини зміни чисельності

Порушення кисневого режиму у водосховищах, спричинене надмірним нагромадженням органічних речовин через відсутність течії та заболочення берегів.

Особливості біології

Прісноводний, киснелюбний вид. Живиться водоростями. Співвідношення самок і самців 1:1. Статевозрілі особини і личинки живуть в обростанні. Вид є біологічним індикатором екологічного стану екосистеми узбережжя.

Розмноження у неволі

Не досліджувались

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно докладніше вивчити особливості біології виду. Слід регулярно проводити біотехнічні заходи для очищення водосховищ при їх надмірному заростанні водною рослинністю, дотримувати певного режиму водообміну.

Джерела інформації

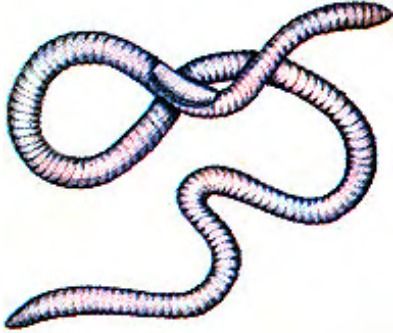
Захидов М. Т., Цалолихин С. Я., Гагарин В. Г., 1972; Дехтяр М. Н., 1982, 1985; Andras-sy 1., 1984. М. М. Дехтяр.

ЕЙЗЕНІЯ ГОРДЕЄВА

Eisenia gordejefi Michaelsen, 1899

Ряд: Дощовики Lumbricomorpha

Родина: Дощовикові Lumbricidae

Таксономічна характеристика:

Єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення:

Ендемічний вид. Знайдено на кількох обмежених територіях: Маріупольська лісомеліоративна станція, околиці міст Мелітополя (Запорізька обл.) та Новомосковська (Дніпропетровська обл.). Трапляється також на околицях Ростова-на-Дону й смт Хомутово Орловської обл. (Росія).

Місця перебування

У ґрунті, багатому на органічні речовини; під посівами багаторічних трав, у підстилці заплавлених лісів.

Чисельність.

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних і перелогових земель, вирубування лісів.

Особливості біології

Суто ґрунтовий організм. Живиться гумусом.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду. Рекомендується створювати невеликі заказники на територіях, де зустрічається ейзе-нія Гордеєва.

Джерела інформації

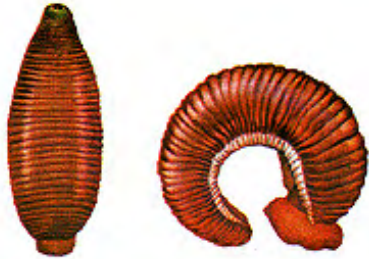
Малевичий. Й., Качанова А. А., Сапрнкіна С. П., 1954. Я. В. Аністратенко.

ЖАБОП'ЯВКА АЛЖИРСЬКА

Rat sacobdella algira (Moquin-Tandon, 1846)

Ряд: **Хоботні п'явки** Rhynchobdellida

Родина: **Плоскі п'явки** (Jlossiphoniidae)

Таксономічна характеристика:

Один з 8 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус:

3 категорія.

Поширення:

Кримський півострів (передгірні та гірські райони). Ареал охоплює також Балканський (пд. частина) і Піренейський п-ви, Зх. Азію, Пн. Африку.

Місця перебування

Водойми (канави, ставки, стариці, малі річки) та болота, в яких водяться жаби.

Чисельність.

Даних про загальну кількість немає. В окремих водоймах вид численний (інтенсивність інвазії однієї жаби досягає 23 особин).

Причини зміни чисельності

Забруднення та знищення водойм і боліт.

Особливості біології

Специфічний паразит жаб, живиться їхньою кров'ю. У Криму виявлена тільки на жабі озерній (*Ranaridibunda*).

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід докладніше вивчити особливості біології виду, взяти під охорону водойми, де вид численний.

Джерела інформації

Щеголев В. Н., 1949; Лукін Є. І., 1962; Лукин Е. Й., 1976. В. М. Епштейн.

П'ЯВКА МЕДИЧНА

Hirudo medicinalis Linnaeus, 1758

Ряд: Безхоботні п'явки Arhynch obdellida

Родина: Щелепні п'явки Hirudinidae

Таксономічна характеристика:

Один з 14 видів роду; єдиний вид роду у фауні України. Представлена двома з 3 форм: лікувальна, або українська, і аптечна, або аптекарська.

Статус:

2 категорія.

Поширення

Вся тер. України (найбільше на півдні). Ареал охоплює також ін. регіони Європи, Зх. Азію і Пн. Африку.

Місця перебування

Озера, ставки, річки з повільною течією. Надає перевагу водоймам з чистою водою, що добре прогривається, і узбережна смуга яких сприятлива для відкладання коконів; зосереджується біля місць водопою або купання ссавців (особливо великої рогатої худоби та коней). При висиханні водойм чи промерзанні їх до дна п'явка медична гине.

Чисельність

Досить висока; у великих озерах становить близько кількох мільйонів особин. У Ряд: і місць перебування спостерігається різке скорочення кількості особин.

Причини зміни чисельності

Хижацький промисел з метою продажу, забруднення та знищення водойм, порушення умов існування виду внаслідок меліоративних робіт.

Особливості біології

Має високу здатність реагувати на зовнішні подразники (колювання води, підвищення її температури, хімічні фактори тощо), що допомагає їй знаходити своїх живителів. Живиться кров'ю різних хребетних (зокрема великої рогатої худоби, коней), а також жаб. Нападає і на людину. Статевозрілою стає на 3-му році життя, а за умов розведення на 12-18-му місяці після виходу з кокона. Розмножується лише влітку. За 4-6 років життя 3-4 рази відкладає коconi. У кожній кладці по 3-8 коконів.

Розмноження у неволі

Розводять у спеціальних наукових установах і медичних закладах.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Слід взяти під першочергову охорону водойми, де п'явка медична водиться у великій кількості.

Джерела інформації

Лукін Є. І., 1962; Лукин Е. Й., 1976; Сравнительная физиология животных, т. 1_3, 1977-78. В. М. Епштейн.

ГЛОТКІВКА ЩОГОЛЄВА

Erpobdella stschegolewi (Lukin et Epstein, 1960)

Ряд: **Безхоботні п'явки** Arhynchobdellida

Родина: **Глоткові п'явки** Erpobdellidae

Таксономічна характеристика:

Один з 17 видів роду; один з 7 видів роду у фауні України.

Статус:

3 категорія.

Поширення. Зустрічається в Криму (нижня течія р. Альми та околиці м. Бахчисарая).

Ареал охоплює також Чорноморське узбережжя Кавказу.

Місця перебування

Невеликі річки, стоячі заболочені водойми, а також струмки, що витікають» холодних джерел.

Чисельність.

Достовірних даних немає. В окремих водоймах досить численна.

Причини зміни чисельності

Забруднення р. Альми, забруднення та часткове знищення ін. водойм.

Особливості біології

Належить до найбільш теплолюбних видів роду. Живиться водяними безхребетними.

Строки розмноження не-нідомі; у кін. квітня на поч. травня у водоймах знаходили багато коконів. Живе, можливо, 2-3 роки.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід докладніше вивчити особливості біології виду, взяти під охорону водойми з високою чисельністю виду (околиці м. Бахчисарая, а також сіл Віліного та Відрадного Бахчисарайського району).

Джерела інформації

Лукін Є. І., 1962; Лукін Е. Й., 1976.

В. М. Епштейн.

АРХЕОБДЕЛА КАСПІЙСЬКА

Archaeobdella esmonti Grimm, 1876

Ряд: Безхоботні п'явки Arhynch obdellida

Родина: Глоткові п'явки Erpobdellidae

Таксономічна характеристика:

Єдиний вид роду.

Статус:

3 категорія.

Поширення:

Типовий представник каспійської фауни. Зустрічається в пониззях Дніпра та Дністра. Ареал охоплює також басейн Каспійського м. і гирла річок, що впадають у нього.

Місця перебування

Замулені ділянки гирл річок і лиманів.

Чисельність.

Значна.

Причини зміни чисельності

Чутлива до різких змін умов проживання; зокрема, нестача кисню та забруднення води можуть спричинити зменшення кількості особин виду або навіть повне їх зникнення.

Особливості біології

Живе в намулі. Живиться різними дрібними безхребетними.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони. Не здійснювалися. Потрібно забезпечити збереження умов існування біоценозів пониззя річок, докладно вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Гримм О. А., 1877; Щеголев В. Н., 1949; Морду-хай-Болтовской Ф. Д., 1960; Лу-кін Є. І., 1962; Лукин Е. Й., 1976. В. М. Епштейн.

ПСЕВДОТРОХЕТА П'ЯТИКІЛЬЧАСТА

Fadejewobdella quinqueannulata Lukin, 1929

Ряд: **Безхоботні п'явки** Arhynchobdellida

Родина: **Глоткові п'явки** Erpobdellidae

Таксономічна характеристика:

Єдиний вид роду.

Статус:

2 категорія.

Поширення:

Дніпропетровська, Харківська та Чернігівська області. Ареал охоплює також пн.-зх. райони Кавказу.

Місця перебування

Мілкі, здебільшого пересихаючі водойми.

Чисельність.

Достовірних даних немає. В деяких водоймах вид численний.

Причини зміни чисельності

Знищення тимчасових водойм, тенденція виду до вимирання.

Особливості біології

Живиться черепашковими раками та дрібними молюсками. Розмноження починається на поч. або в середині квітня і триває до 2-ї декади травня. Кокони відкладає на листя (здебільшого відмерле) водяних рослин. В коконі міститься до 5 яєць. Живе кілька років.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід виявляти місця перебування виду та брати їх під охорону.

Джерела інформації

Лукін Є. І., 1962; Лукин Е. Й., 1976. В. М. Епштейн.

ТРОХЕТА ПОТАЙНА

Trocheta subviridis Dutrochet, 1817

Ряд: Безхоботні п'явки Arhynchobdellida

Родина: Глоткові п'явки Erpobdellidae

Таксономічна характеристика:

Один з 2 видів роду у фауні світу й України.

Статус:

1 категорія.

Поширення:

Заплава Дністра. Ареал охоплює також тер. Ряд: у країн Європи (Англія, Франція, Італія, Угорщина, Румунія, Туреччина) та Пн. Африки (Алжир).

Місця перебування

Невеликі, переважно проточні водойми.

Чисельність.

Не встановлена.

Причини зміни чисельності

Меліорація та забруднення водойм.

Особливості біології

Живиться здебільшого дощовими червами, добуваючи яких, глибоко проникає у вологий прибережний ґрунт. Кокони з яйцями відкладає на поверхню підводних предметів.

Розмноження у невольДаних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід виявляти водойми, де водиться вид, та брати їх під охорону, докладно вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Щеголев В. Н., 1938; Лукін Є. І., 1962; Лукин Е. Й., 1976. В. М. Епштейн.

Ракоподібні. Crustacea

ГОЛІ ЗЯБРОНОГИ Anostraca

- БРАНХІНЕКТА ЛЯКАЮЧА *Branchinecta ferox* (Milne-Edwards, 1840)
- БРАНХІНЕКТА МАЛЕНЬКА *Branchinecta minuta* S. Smirnov, 1948
- БРАНХІНЕКТА СХІДНА *Branchinecta orientalis* G. O. Sars, 1901
- БРАНХІПУС ШАФФЕРА *Branchipus schaefferi* Fischer, 1834
- ТАНІМАСТИКС СТАВКОВИЙ *Tanymastix stagnalis* (Linnaeus, 1758)
- БРАНХІНЕЛА КОЛЮЧА *Branchinella spinosa* (Milne-Edwards, 1840)
- БРАНХІНЕКТЕЛА СЕРЕДНЯ *Branchinectella media* (Schmankewitsch, 1873)
- ДРЕПАНОЗУРУС ДВОЛИКИЙ *Drepanosurus birostratus* (Fischer, 1851)

КАЛАНОЇДИ Calanoida

- ГЕМІДІАПТОМ РИЛОВА *Hemidiaptomus rylovi* Charin, 1928

МІЗИДИ Mysidacea

- МІЗИДА АНОМАЛЬНА *Hemimysis anomala* G. O. Sars, 1907
- МІЗИДА ЗУБЧАСТА *Hemimysis serrata* Bacescu, 1938
- МІЗИДА ВАРПАХОВСЬКОГО *Katamysis warpachowskyi* G. O. Sars, 1893

БОКОПЛАВИ Amphipoda

- ГМЕЛІНА КУЗНЕЦОВА *Gmelina kusnetzowi* (Sowinskyi, 1894)
- ГМЕЛІНА МАЛЕНЬКА *Gmelina pusilla* G. O. Sars, 1896
- ШФАРГ СЕРЕДНІЙ *Niphargoides intermedius* Carausu, 1943
- ІФІГЕНЕЛА ШАБЛІНСЬКА *Iphigenella shablensis* (Carausu, 1943)
- ІФІГЕНЕЛА КОЛЮЧКОНОГА *Iphigenella acanthopoda* G. O. Sars, 1896
- ІФІГЕНЕЛА АНДРУСОВА *Iphigenella andrusowi* (G. O. Sars, 1896)

ДЕСЯТИНОГІ РАКИ Decapoda

- ШИРОКОПАЛИЙ РАК *Astacus astacus* (Linnaeus, 1758)
- МОРСЬКИЙ КРИТ *Urogebia pusilla* Petagna, 1792
- ТРАВ'ЯНИЙ КРАБ *Carcinus aestuarii* Nordo, 1847
- ВОЛОХАТИЙ КРАБ *Pilumnus hirtellus* Linnaeus, 1758
- КАМ'ЯНИЙ КРАБ *Eriphia verrucosa* Forskal, 1775
- КСАНТО ПОРЕСА *Xantho poressa* Olivi, 1792
- МАРМУРОВИЙ КРАБ *Pachygrapsus marmoratus* Fabricius, 1793
- ПРИСНОВОДНИЙ КРАБ *Potamon tauriciim* Czerniavsky, 1884

БРАНХІНЕКТА ЛЯКАЮЧА

Branchinecta ferox (Milne-Edwards, 1840)

Ряд: **Голі зяброноги** Anostraca

Родина: **Бранхінектиди** Branchinectidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 20 видів роду; один з 8 видів роду у фауні Євразії; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус:

4 категорія.

Поширення

Знайдено 1940 р. поблизу м. Керчі, у Куяльницькому, Хаджибейському лиманах та біля оз. Сасик (Крим). Ареал охоплює також тер. країн Середземномор'я (Іспанія, Сирія, Алжир, Туніс), Центр. Європи (Чехія, Словаччина, Угорщина, Хорватія), Азербайджан.

Місця перебування

Постійні і тимчасові опріснені та солоні водойми на солончаках.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (знищення біотопів під час оранки полів та меліорації луків, де випасають худобу, тощо).

Особливості біології

Галобіонт. Інших відомостей немає.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

. Не здійснювалися. Слід вивчити особливості біології виду, організувати біологічний контроль за станом популяцій, виявити та взяти під охорону місця їх перебування.

Джерела інформації

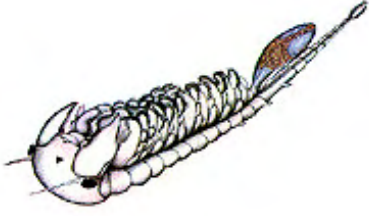
Шманкевич В. Й., 1873, 1875; Кулагин Н. М., 1888; Смирнов С. С., 1940. М. В. Вєхов.

БРАНХІНЕКТА МАЛЕНЬКА

Branchinecta minuta S. Smirnov, 1948

Ряд: Голі зяброноги Anostraca

Родина: Бранхінектиди Branchinectidae

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду у фауні Євразії; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус:

3 категорія.

Поширення

Ендемік степової зони України. Знайдена на околицях м. Новомосковська (Дніпропетровська обл.).

Місця перебування

Весняні калюжі.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (осушення заплав річок, забруднення водного середовища сільськогосподарськими і промисловими стоками, знищення біотопів під час оранки полів і меліорації луків, де випасають худобу).

Особливості біології

Фільтратор. Живиться фітопланктоном, детритом, органічними зависями і бактеріями. Статевозрілих рачків виявлено у квітні (1937 р.).

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

. Не здійснювалися. Слід вивчити особливості біології виду, організувати біологічний контроль за станом популяцій, уточнити ареал виду в Україні та запровадити на цій території заповідний режим.

Джерела інформації

Смирнов С. С., 1948. М. В. Вехов.

БРАНХІНЕКТА СХІДНА

Branchinecta orientalis G. O. Sars, 1901

Ряд: Голі зяброноги Anostraca

Родина: Бранхінектиди Branchinectidae

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду у фауні Євразії; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Представник галофільної степової фауни рівнинних і гірських областей Євразії. Знайдено поблизу Полтави, у Херсонській обл.. Чорноморському біосферному заповіднику (Кін-бурнський п-в, Івано-Рибальчанська і Солонозерна ділянки) та на прилеглих до нього територіях. Ареал охоплює Євразію-від Центр. Європи (Угорщина) до Центр. Азії (Монголія).

Місця перебування

Солонуваті калюжі (солоність води до 10 ‰) на солончаках, у зниженнях рельєфу.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (гіперзасолення ґрунту і водойм через надмірне зрошування, підвищення солоності понад 10-15 ‰; знищення біотопів під час оранки полів і меліорації луків, де випасають худобу) .

Особливості біології

Фільтратор. Живиться фітопланктоном, детритом, органічними зависями і бактеріями. Активна фаза життя за температури води 4-26 °С триває 35-40 днів (кін. березня-поч. травня). Дає одну генерацію на рік. Яйця латентні. Кількість кладок 3-4 (у кожній 35-200 яєць). Тривалість періодів життєвого циклу: наупліального-7-15, передрепродуктивного-13-17, репродуктивного-21-26 днів.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Охороняється у комплексі з ін. гідробіонтами у Чорноморському біосферному заповіднику. Слід організувати біологічний контроль за станом популяцій

Джерела інформації

Sara G.O., 1901; Daday de Dees E., 1910; Угамський Н., 1925; Смиров С. С., 1930, 1940; Brtek J., 1962; Вехов Н. В., 1989б; 1990а, 1990б, 1990г, 1991б.

БРАНХІПУС ШАФФЕРА

Branchipus schaefferi Fischer, 1834

Ряд: Голі зяброноги Anostraca

Родина: Бранхіоподиди Branchiopodidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду у фауні Євразії; єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

В Україні після 40-х рр. 20 ст. особини виду не виявлені. Ареал охоплює переважно Європу, а також Близький Схід (Ізраїль).

Місця перебування

Весняні калюжі.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (забруднення водою сільськогосподарськими та промисловими стоками, знищення біотопів під час оранки полів і меліорації луків, де випасають худобу).

Особливості біології

Представник весняної гідрофауни. Зустрічається з кін. березня до серед. травня.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід вивчити особливості біології виду, організувати біологічний контроль за станом популяцій, виявити ареал виду в Україні та запровадити на цій території заповідний режим.

Джерела інформації

Смирнов С. С., 1940; Vrtek J., 1962; Полищук В. В., Гарасевич Й. Г., 1986; Вехов Н. В., 1989а. М. В. Вехов.

ТАНІМАСТИКС СТАВКОВИЙ

Tanymastix stagnalis (Linnaeus, 1758)

Ряд: Голі зяброноги Anostraca

Родина: Бранхіоподиди Branchiopodidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду у фауні Євразії; єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

В Чорноморському біосферному заповіднику (ділянка Ягорлицький Кут). Зустрічався в різні роки на околицях Києва, Дніпропетровська, Харкова, біля м. Судака (Крим), у заплаві р. Сіверянського Дінця. Ареал охоплює Сх. та Центр. Європу, Середземномор'я.

Місця перебування

Весняні прісні калюжі.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (засолення ґрунтів і водойм через надмірне зрошування, знищення біотопів під час оранки полів і меліорації луків, де випасають худобу).

Особливості біології

Фільтратор. Живиться фітопланктоном, детритом, органічними зависями і бактеріями. Активна фаза життя за температури води 4-24 °C триває 25-40 днів (кін. березня -- поч. травня). Дає одну генерацію на рік. Яйця латентні (життєздатні протягом 3-4 років). Кількість кладок 3-5 (у кожній 10-52 яйця). Тривалість періодів життєвого циклу; наупліального-8-11, передрепродуктивного-9-12, репродуктивного-16-26 днів.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється у комплексі з ін. гідробіонтами у Чорноморському біосферному заповіднику. Слід організувати біологічний контроль за станом популяцій.

Джерела інформації

Da day de Dees E., 1910; Беннг А. Л., 1914; Смирнов С. (-.:, 1940; Шкорбатон Ю. Л., 1950; Вехов Н. В-, 1989а, 1989б, 1990а. 1991а. М. В Вехов.

БРАНХІНЕЛА КОЛЮЧА

Branchinella spinosa (Milne-Edwards, 1840)

Ряд: Голі зяброноги Anostraca

Родина: Тамноцефаліди Thamnocephalidae

Таксономічна характеристика

Один з 29 видів роду, характерного для австралійської фауни; єдиний представник роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Знайдено в Чорноморському біосферному заповіднику (Кінбурнський п-в, Солоні озера, Івано-Рибальчанська ділянки) та на прилеглих до нього територіях, поблизу сіл Виноградного, Геройського, Рибалачого (Голопристанський р-н Херсонської обл.), Василівни (Очаківський р-н Миколаївської обл.). До 1940 р. зустрічалась у Куяльницькому та Хаджибейському лиманах. Ареал охоплює Євразію-(від Пд. Європи до Центр. Азії (Монголія). Пн. Африку (Марокко, Алжир).

Місця перебування

Солоні озера і калюжі (солоність води 4-15 ‰).

Чисельність

В якісних виловах (пробах води)-численна

Причини зміни чисельності

Ймовірно, антропогенний вплив (випасання худоби на луках, забруднення водойм стоками тваринницьких ферм і т. п.).

Особливості біології

Галобіонт. Живиться фітопланктоном, детритом, бактеріями та дрібними гіллястовусими рачками. Активна фаза життя весняної генерації-з поч. квітня по кін. червня за температури води 4-26 °С; літньої генерації-з червня по вересень за температури води 19-33°С. Дає 1-2 весняні та 3-4 літні генерації; тривалість життя генерації відповідно 45- 65 та 25-35 днів. Яйця латентні. Кількість кладок 3-5 (у кожній 20- 310 яєць)-Життєвий цикл включає періоди: наупліальний - 7-15, передрепродуктивний - 8-19 та репродуктивний-18- 24 дні.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється у комплексі з ін. гідробіонтами у Чорноморському біосферному заповіднику.
Слід організувати біологічний контроль за станом популяцій.

Джерела інформації

Смирнов С. 1940; Вехов Н. В-, 1989а, 1989б, 1990а. 1991а. Cotarelli V., Mura G.,1983 М. В Вехов

БРАНХІНЕКТЕЛА СЕРЕДНЯ

Branchinectella media (Schmankewitsch, 1873)

Ряд: Голі зяброноги Anostraca

Родина: Хіроцефаліди Chirocephalidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду у фауні Євразії; єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Знайдено в Чорноморському біосферному заповіднику (Кінбурнський п-в. Солono-озерна та Івано-Рибальчанська ділянки) і на прилеглих до нього територіях, поблизу сіл Виноградного, Геройського, Рибалячого (Голопристанський р-н Херсонської обл. Василівки (Очаківський р-н Миколаївської обл.)- До 1940 р. зустрічалася на околицях Дніпропетровська, у Куяльницькому і Хаджлбейському лиманах та поблизу Молочного лиману. Ареал охоплює також Пд- Європу, Пн. Казахстан, Пн. Африку (Марокко, Алжир).

Місця перебування

Солоні водойми (солоність води 1, 5-4 0/00), пересихаючі озера на солончаках.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Ймовірно, антропогенний вплив (зокрема, збільшення солоності води, спричинене засоленням ґрунтів на зрошуваних землях тощо).

Особливості біології

Галобіонт. Фільтратор. Живиться фітопланктоном, детритом, органічними зависями і бактеріями. Активна фаза життя за температури води 4-24 °С триває 35-55 днів (кін-березня-кін. травня). Яйця латентні. Кількість кладок 3- 6 (у кожній 12-120 яєць). Тривалість періодів життєвого циклу: наупліального-10-14, перед-репродуктивного-12-17, репродуктивного-26-34 дні

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється у комплексі з ін. гідробіонтами у Чорноморському біосферному заповіднику. Слід організувати біологічний контроль за станом популяцій.

Джерела інформації

Шманкевич В. И., 1873, 1875; Кулагин Н. М., 1888; Смирнов С. 1940; Loffler H., 1978; Вехов Н. В, 19896, 1990а. 1990б.

ДРЕПАНОЗУРУС ДВОЛИКИЙ

Drepanosurus birostratus (Fischer, 1851)

Ряд: Голі зяброноги-Anostraca

Родина: Хіроцефаліди-Chirocephalidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду у фауні Євразії; єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

4 категорія.

Поширення

Знайдено 1950 року поблизу Полтави та Харкова. Виявлений також у Росії: Хоперський заповідник і прилеглі до нього території (Воронезька обл.) та Приокськотерасовий біосферний заповідник (Московська обл.). Ендемік лісостепової і степової зон Євразії.

Місця перебування

Весняні прісні калюжі.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

. Не здійснювалися. Слід вивчити особливості біології виду, організувати біологічний контроль за станом популяцій, виявити сучасний ареал виду в Україні та запровадити на цій території заповідний режим.

Джерела інформації

Шкорбатов Ю- Л-, 1950; Brick J., 1966; Вехов Н. В.. 1989а, 1991б. М. В. Вехов.

ГЕМІДІАПТОМ РИЛОВА

Hemidiaptomus rylovi Charin, 1928

Ряд: Каланоїди Calanoida

Родина: Діаптоміди Diaptomidae

Таксономічна характеристика

Один з 18 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Знайдено в заплаві р. Самари (прит. Дніпра. Зустрічається також у Росії (Воронезька і Волгоградській області, пониззя Дону), Молдові, Азербайджані (оз. Біченагі).

Місця перебування

Калюжі (утворені від дощу та снігу), що розташовані вище заплав річок,

Чисельність

Низька (1-5 особин на 1 л води).

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (використання пестицидів, добрив тощо).

Особливості біології

Один з рідкісних видів родини діаптомід, що пристосувалися до життя в пересихаючих водоймах. Рослиноїдний фільтратор. Розмноження моноциклічне. Період спокою (під час висихання водойм)-на стадії бластули в яйці. Не витримує конкуренції з річковими видами діаптомід.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

. Не здійснювалися. Слід зберігати природні степові ландшафти, обмежити використання пестицидів і добрив на прилеглих (до місць перебування виду) землях.

Джерела інформації

Charin N. N-, 1928; Журанель II. A., 1948: Куту-бидзе Л. Е., 1965. В. І. Монченко.

МІЗИДА АНОМАЛЬНА

Hemimysis anomala G. O. Sars, 1907

Ряд: Мізиди Mysidacea

Родина: Мізидові Mysidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Ендемік Азово-Чорноморського та Каспійського басейнів. Водиться в Азовському та Чорному морях, у низинах Дніпра і Дністра. Акліматизована у Дніпровському, Сімферопольському і Чорноріччинському водо-сховищах. Ареал охоплює також дельту Дону (Росія) та сх. узбережжя Каспійського моря. Вид акліма-тизовано в Дубоссарському (Молдова) та Каунаському (Литва) водосховищах.

Місця перебування

Придонний організм. Живе на кам'янистих або черепашкових. Іноді зустрічається на глинистих ґрунтах.

Чисельність

Низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Забруднення та замулення водойм, зменшення в дельтах рік донних ділянок з твердими ґрунтами.

Особливості біології

Евригалінна форма, водиться у воді з солоністю від 0, 5 до 18 ‰ Еврифаг. Період розмноження триває з квітня до жовтня. Після запліднення самка виношує в зародковій сумці від 9 до 31 зародка. Дає не менше 2 генерацій на рік.

Розмноження у неволі

Проводилося для акліматизації

Заходи охорони

Не здійснювалися. Рекомендовано розширити заповідні зони у лиманах і дельтах рік Пд. України, регулярно проводити біотехнічні заходи для очищення води від забруднення, збільшення проточності рік.

Джерела інформації

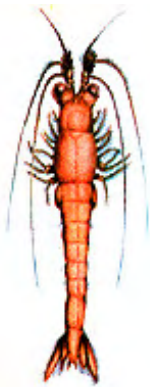
Рсзниченко О. Г.,. 1959; Баческу М.. 1969: Комарова Т. И-, 1991. Т. I. Комарова.

МІЗИДА ЗУБЧАСТА

Hemimysis serrata Bacescu, 1938

Ряд: Мізиди Mysidacea

Родина: Мізидові Mysidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Ендемік Азово-Чорноморського басейну.

Місця перебування

Заглиблення у скелях, маленькі гrotи та напівпечерні водойми морів.

Чисельність

Низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив, зокрема, забруднення моря.

Особливості біології: Евригалінна форма. Еврифлаг, хоча надає перевагу тваринній їжі (личинки ракоподібних тощо). Розмноження відбувається протягом теплого періоду року. Після запліднення самка виношує від 7 до 47 (здебільшого 33) зародків у зародковій сумці. Відома одна генерація - літня. Тривалість життя 14 місяців.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба взяти під охорону місця перебування виду, зокрема, на мисі Казантіп.

Джерела інформації

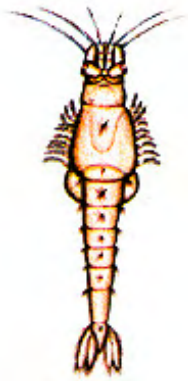
Резниченко О. Г., 1959; Бзческу М., 1969; Комарова Т. И., 1991. Т. І. Комарова.

МІЗИДА ВАРПАХОВСЬКОГО

Katamysis warpachowskyi G. O. Sars, 1893

Ряд: Мізиди Mysidacea

Родина: Мізидові Mysidae

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Ендемік Чорноморського та Каспійського басейнів. Зустрічається в пониззях Дніпра, Дністра та Дунаю. Ареал охоплює також Каспійське м. і дельту Волги (Росія). Вид акліматизовано в Дубоссарському водосховищі (Молдова).

Місця перебування

Слабо-солонуваті та прісні акваторії (дельти рік і лимани), переважно з піщаним та черепашковим дном.

Чисельність

Дуже низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Замулення пониззя рік, зменшення в лиманах і дельтах рік ділянок дна з твердими ґрунтами.

Особливості біології Еврифаг. Розмноження триває з поч. березня до жовтня. Після запліднення самка виношує у зародковій сумці від 10 до 22 зародків. Кількість генерацій невідома.

Розмноження у неволі

Проводилося для акліматизації у Молдові.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід докладно вивчити особливості біології виду. Треба охороняти екосистеми водойм Пд, України, регулярно здійснювати біотехнічні заходи для очищення води від забруднення, збільшувати проточність рік тощо.

Джерела інформації

Державин А. РЛ, 1939; Марковский Ю. М., 1953, 1954, 1955; Бзческу М., 1969; Комарова Т. Й. 1991. Т. I. Комарова.

ГМЕЛІНА КУЗНЕЦОВА

Gmelina kusnetzowi (Sowinskyi, 1894)

Ряд: Бокоплави Amphipoda

Родина: Бокоплавові Gammaridae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус:

3 категорія.

Поширення

Понто-каспійський вид з орієнтальним характером поширення. Водиться в дельті Дніпра та Дніпровсько-Бузькому лимані. Трапляється також у гирлах Дону і Кубані, Таганрозькій зат. та Міуському лимані Азовського м. і в Каспійському морі.

Місця перебування

Прісноводні та слабосолонуватоводні ділянки водойм. Мулисті біотопи.

Чисельність

Незначна (2-6 особин на 1 м² дна).

Причини зміни чисельності

Забруднення водойм.

Особливості біології: Оксифільний, евритермний, стенобатний (мешкає на глибинах до 1, 5 м) вид. Живе у воді з солоністю 1-4 ‰.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду, охороняти характерні для нього біотопи.

Джерела інформації

Совинский В., 1895; Мартынов А. В., 1924; Мар-ковский Ю. М., 1954; Мордухай-Болтовской Ф. Д., 1960; Мордухай-Болтовской Ф. Д., Гресе Й. Й., Ва-силенко С. В., 1969. В. В. Поліщук.

ГМЕЛІНА МАЛЕНЬКА

Gmelina pusilla G. O. Sars, 1896

Ряд: **Бокоплави** Amphipoda

Родина: **Бокоплавові** Gammaridae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України. Представник реліктової понто-каспійської фауни.

Статус:

3 категорія.

Поширення

В пониззях Дунаю (зокрема, в оз. Катлабуг), Дністра, Дніпра, Пд. Бугу, а також у Дністровському і Дніпровсько-Бузькому лиманах. Акліматизовано в Каховському водосховищі, водоймах Інгулецької зрошувально-обводнювальної системи та в каналах Сіверський Донець - Донбас, Дніпро - Кривий Ріг, Північно-Кримському. Водиться також у пониззі Дону, Міуському лимані Азовського м. і в Каспійському морі.

Місця перебування

Прісноводні та солонуватоводні ділянки лиманів і пониззя рік. Поодинокі особини мігрують у більш осолонені ділянки дельт рік. Мулисто-пішані біотопи.

Чисельність

8-10 особин на 1 м² дна.

Причини зміни чисельності

Забруднення водойм.

Особливості біології: Евритермний, оксифільний вид.

Розмноження у неволі

Проводилося для акліматизації.

Заходи охорони

Треба вивчити особливості біології виду, охороняти характерні для нього біотопи.

Джерела інформації

Мартынов А. В., 1924; Мордухай-Болтовской Ф. Д., 1948, 1960; Марков-ский Ю. М., 1953, 1954, 1955; Ярошенко М. Ф., 1957; Каховське водоймище, 1964; Дедю Й. Й., 1967; Атлас беспозвоночных Каспийского моря, 1968; Дедю Й. Й., Кафтан-никова О. Г., Шевцова Л. В., 1972; Поліщук В. В., 1974. Я. В. Поліщук.

ШФАРГ СЕРЕДНІЙ

Niphargoides intermedius Carausu, 1943

Ряд: **Бокоплави** Amphipoda

Родина: **Бокоплавові** Gammaridae

Таксономічна характеристика

Один з 10 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України. Раніше вважався підвидом каспійського виду *N. bogodini*. Представник понто-каспійської фауни.

Статус:

3 категорія.

Поширення

Пониззя Дунаю і Дністра, Дніпровсько-Бузький лиман. Водиться також у Кучурганському лимані і дельті Дунаю (Румунія).

Місця перебування

Прісноводні та слабосолонуватоводні ділянки лиманів і пониззя рік. Піщані, мулисто-піщані та піщано-чере-пашкові біотопи.

Чисельність

Незначна (20-30 особин на 1 м² дна).

Причини зміни чисельності

Забруднення та замулення водойм, зміна солоності води, заростання макрофітами чистоводних зон лиманів.

Особливості біології: Стенобіонт, трапляється на глибинах 1-16 м.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід вивчити особливості біології виду, охороняти характерні для нього біотопи; оголосити заповідними територіями, де зустрічається ніфарг середній.

Джерела інформації

Марковський Ю. М., 1953, 1954, 1955; Мордухай-Болтовской Ф. Д., 1960; Дедю Й. Й., 1967; Поліщук В. В., 1974. В. В. Поліщук.

ІФІГЕНЕЛА ШАБЛІНСЬКА

Iphigenella shablensis (Carausu, 1943)

Ряд: **Бокоплави** Amphipoda

Родина: **Бокоплавові** Gammaridae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду у фауні світу та України. Раніше відносили до окремого роду Gammarus. Представник понто-каспійської фауни.

Статус:

3 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Знайдена в дельті Дунаю, пониззі та дельті Дніпра (від впадіння р. Інгульця у Дніпро до його гирла), Дніпровсько-Бузькому лимані. Водиться в Каспійському м. та в оз. Шабла на чорноморському узбережжі (Болгарія), де вид вперше був знайдений.

Місця перебування

Піщані та мулисто-піщані біотопи лиманів та пониззя рік.

Чисельність

Незначна (2-3 особини на 1 м² дна).

Причини зміни чисельності

Забруднення води.

Особливості біології: Олігогалінно-прісноводний, оксифільний, стенобатний (розвивається в прибережній зоні водойм) вид, здатний витримувати значні коливання температури середовища.

Розмноження у неволі

Мало придатна для розведення чи акліматизації.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід докладно вивчити особливості біології виду, взяти під охорону характерні для нього біотопи.

Джерела інформації

Марковский Ю. М., 1954, 1955; Мордухай-Бол-товской Ф. Д., 1960, 1969; Поліщук В. В., 1974; Дедю Й. Й., 1980. В. В. Поліщук.

ІФІГЕНЕЛА КОЛЮЧКОНОГА

Iphigenella acanthopoda G. O. Sars, 1896

Ряд: Бокоплави Amphipoda

Родина: Бокоплавові Gammaridae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів ендемічного чорноморсько-каспійського роду; всі 3 види зустрічаються у фауні України.

Статус:

2 категорія.

Поширення

Водиться в пониззі Дунаю, Дністра, Дніпра та Пд. Бугу (до м. Вознесенська Миколаївської обл.), у середній течії р. Берди (бас. Азовського м.), а також у Дністровському, Дніпровсько-Бузькому та Кучурган-ському лиманах. Ареал охоплює також басейн Каспійського моря.

Місця перебування

Прісноводні та солонуватоводні ділянки лиманів, дельт і пониззя рік. Основний біотоп - мулисто-піщаний, зустрічається також у мулисто-гальковому та глинисто-піщаному біотопах.

Чисельність

Незначна (1-3 особини на 1 м² дна).

Причини зміни чисельності

Забруднення води, абразія берегів.

Особливості біології Олігогалін-но-прісноводний вид, здатний витримувати значні коливання температури середовища. Тримається, як правило, біля берегів водойм. Коменсал річкового рака вузькопалого *Astacus leptodactylus*.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід докладніше вивчити особливості біології виду, взяти під охорону характерні для нього біотопи; оголосити заповідними територіями, де зустрічається іфігене-ла колючконога.

Джерела інформації

Мордухай-Болтовской Ф. Д., 1946, 1960; Cara-usu S., Dobreanu E., Manolache C., 1955; Марковский Ю. М., 1955; Ярошенко М. Ф., 1957; Дедю И. И., 1967; Атлас беспозвоночных Кас-пийского моря, 1968. В. В. Поліщук.

ІФІГЕНЕЛА АНДРУСОВА

Iphigenella andrusowi (G. O. Sars, 1896)

Ряд: **Бокоплави** Amphipoda

Родина: **Бокоплавові** Gammaridae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду; всі 3 види зустрічаються у фауні України.

Статус:

3 категорія.

Поширення

Знайдена в пониззях Дунаю, Дністра (на віддалі 25 км від впадіння в лиман), Дніпра (ділянка між впадінням р. Інгульця у Дніпро і його гирлом), Пд. Бугу (від гирла до смт Матвіївки Миколаївської обл.), а також у Дністровському і Дніпровсько-Бузькому лиманах. Акліматизована в Каховському водосховищі та у водоймах Інгулецької зрошувально-обводнювальної системи. Ізольована популяція виду існує в середній частині Каспійського моря на широті м. Красноводська (Туркменистан).

Місця перебування

Прісноводні та солонуватоводні ділянки лиманів та пониззя рік. Піщані, мулисто-піщані та піщано-черепашкові біотопи. Трапляється на глибинах до 5 м.

Чисельність

Незначна (1-3 особини на 1 м² дна).

Причини зміни чисельності

Забруднення водойм.

Особливості біології: Евритермний вид.

Розмноження у неволі

Проводилося для акліматизації.

Заходи охорони

Слід вивчити особливості біології виду, взяти під охорону характерні для нього біотопи.

Джерела інформації

Марковский Ю. М., 1953, 1954, 1955; Ярошенко М. Ф., 1957; Цееб Я. Я., Оліва-рі Г. А., 1958; Мордухай-Болтов-ской Ф. Д., 1960; Журавель П. А., 1963; Коненко Г. Д., Підгайко М. Л., Радзимовський Д. О., 1965; Атлас беспозвоночных Каспийского моря, 1968; Підгайко М. Л., Кражан С. А., 1972; Дедю Й. Й., 1980. В. В. Поліщук.

ШИРОКОПАЛИЙ РАК

Astacus astacus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Десятиногі раки Decapoda

Родина: Річкові раки Astacidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів роду; єдиний вид роду в Україні. Представлений номінативним підвидом *A. a. astacus*.

Статус:

3 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Виявлений у р. Ірші (прит. Тетерева), деяких притоках та озерах річок Гірського Тікичу та Гнилого Тікичу, верхів'ях річок - правих притоках Дністра, Пруту та Серету. Ареал охоплює Європу - від Пн. Фінляндії до Зх. Франції та Пн. Італії; зустрічається у країнах Балтії, на Пн. Білорусі та Пн. Зх. Росії.

Місця перебування

Невеликі річки, струмки, а також евтрофні озера (в останніх віддає перевагу прибережним зонам біля урвистих берегів зі щільним ґрунтом).

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Порушення природного стану водойм, пов'язане з антропогенним фактором (евтрофікація, збіднення води на кисень, забруднення пестицидами, замулення тощо); заразні хвороби - чума раків, іржаво-плямиста хвороба, фарфорова хвороба; вороги (хижі риби, водоплавні птахи, ссавці).

Особливості біології Веде осілий спосіб життя - в норах на глиб. 2-8 м. Взимку скупчується у глибоких ямах. Стенобіонтний вид, стенотермний (холодолюбний), дуже чутливий до якості води. Оптимум рН 7, 0-8, 5. Всеїдний. Раціон залежить від пори року та ін. факторів. Живиться в сутінках або перед заходом сонця. Добова кормова міграція досягає радіусу 10-15 м.

Розмноження у неволі

Розведення у ставках неможливе. Спроби інтродукції у водойми середньої течії Дніпра, р. Ірпінь і Шацькі озера були невдалими.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги МСОП та Європейського Червоного списку (1991).
Заборонено вилов, Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Слід зменшити антропогенний вплив на водні екосистеми, взяти під охорону водойми, де водиться широкопалий рак.

Джерела інформації

Бродський С. Я., 1981. В. 1. Монченко.

МОРСЬКИЙ КРІТ

Urogebia pusilla Petagna, 1792

Ряд: Десятиногі раки Decapoda

Родина: Каліанасові Callinassidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

В Чорному та Азовському (зх. частина) морях. Ареал охоплює також Середземне м. (зокрема, його сх. басейн - Егейське м.) і Атлантичний ок.- від протоки Ла-Манш до Піренейського п-ва (Португалія.)

Місця перебування

На глибинах до 10 м, переважно в місцях з піщаним ґрунтом.

Чисельність

Низька. Зменшується щороку.

Причини зміни чисельності

Добування піску з морського дна, замулення і забруднення дна моря.

Особливості біологіїДонна тварина. Риє глибокі нори. Живиться ґрунтовими організмами. Для розмноження, що відбувається з липня по вересень, залишає нори вночі і виходить у товщу води. Личинки планктонні; розвиваються з метаморфозом, який включає 4 стадії зоеа та глаукотое.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. При добуванні піску треба обминати місця морського дна з поселенням морського крота, враховуючи при цьому напрям течій, за допомогою яких переносяться змулені частки.

Джерела інформації

Кобякова З. Й., Долгопольская М. А., 1969; Макаров Ю. Н., 1976. Ю. М. Макаров.

ТРАВ'ЯНИЙ КРАБ

Carcinus aestuarii Nordo, 1847

Ряд: Десятиногі раки Decapoda

Родина: Портунідові Portunidae

Таксономічна характеристика

У Чорному м. єдиний вид роду; раніше визначали як *C. mediter-raneus*.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Чорне море (у пів"нічно-західній частині та вздовж берегів Кримського п-ва). Внаслідок збільшення солоності в 70-х рр. 20 ст. проник до Азовського моря. Ареал охоплює Чорне та Середземне моря.

Місця перебування

Прибережні акваторії моря та лиманів. Живе на глибинах до 40 м, переважно в заростях водоростей.

Чисельність

Знижувалася до 1990 р. Останнім часом в окремих акваторіях популяції відновлюються.

Причини зміни чисельності

Антропогенний вплив (забруднення прибережної частини моря та її забудова гідротехнічними спорудами; різке зменшення водоростей; забруднення поверхневого шару води).

Особливості біології: Донна тва"рина. Живиться дрібними молюсками, органічними рештками та ін. Чутливий до змін солоності води. Влітку самка виношує на плавальних ніжках бл. 350 тис. яєць. Личинки планктонні; розвиток (4 стадії зоеа та мегалопа) відбувається за солоності води не нижче 14 ‰ протягом майже 14 днів.

Розмноження у неволі

Мали місце вдалі спроби лабораторного розведення в акваріумах.

Заходи охорони

Заборонено вилов Правилами рибальства в басейні Чорного моря (1983). Рекомендується спорудження штучних рифів.

Джерела інформації

Чернявский В., 1884; Кобякова З. Й., Долгопольская М. А., 1969; Макаров Ю. Н., 1976а, 1976б. Ю. М. Макаров.

ВОЛОХАТИЙ КРАБ

Pilumnus hirtellus Linnaeus, 1758

Ряд: Десятиногі раки Decapoda

Родина: Ксантові Xanthidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

Чорне море (від дельти Дунаю до Керченського п-ва). Ареал виду охоплює також сх. частину Атлантичного океану (від Північного моря до Середземного».

Місця перебування

На глибинах від 0, 2 до 10 м майже в усіх біоценозах.

Чисельність

Незначна, щороку зменшується. До 80-х рр. 20 ст. вид був численний.

Причини зміни чисельності. Забруднення морської води та порушення прибережних біоценозів.

Особливості біології

Донна тварина. Максимальне число яєць досягає 4 тисяч. Личинки планктонні; розвиваються з метаморфозом, який включає 4 стадії зоеа та мегалопу.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється в природних заповідниках Мис Мартьян та Карадазькому. Рекомендується спорудження штучних рифів.

Джерела інформації

Кобякова З. Й., Долгопольская М. А., 1969; Мака"ров Ю. Н., 19766. Ю. М. Макаров.

КАМ'ЯНИЙ КРАБ

Eriphia verrucosa Forskal, 1775

Ряд: Десятиногі раки Decapoda

Родина: Ксантові Xanthidae

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

В Чорному м.- вздовж берегів Кримського п-ва. Ареал охоплює також атлантичне узбережжя Великобританії до Азорських о-вів і Мавританії, Середземне м. (зокрема, його сх. басейн - Адріатичне море).

Місця перебування

На глибинах до 30 м, переважно в місцях з кам'янистим ґрунтом.

Чисельність

Зустрічається рідко. До 80-х рр. 20 ст. був численним.

Причини зміни чисельності

Забруднення морської води, масовий вилов підводними мисливцями у прибережній зоні, куди тварини мігрують улітку для розмноження.

Особливості біології

Донна тва"рина. Живиться молюсками, поліхетами та органічними рештками. Парування відбувається відразу після линяння при повному затвердінні екзоскелета. Максимальне число яєць 130 тисяч. Самка виношує їх на плавальних ніжках протягом 4-6 тижнів. Личинки планктонні; розвиваються з метаморфозом, який включає 4 (можливо, 5) стадії зоеа та мегалопу.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках Мис Март'ян та Карадазькому. Слід заборонити вилов кам'яного краба. Рекомендується спорудження штучних рифів.

Джерела інформації

Чернявский В., 1884; Кобякова З. Й., Долгопольская М. А., 1969; Макаров Ю. Н., 1976а, 1976б.
Ю. М. Макаров.

КСАНТО ПОРЕСА

Xantho poressa Ollvi, 1792

Ряд: Десятиногі раки Decapoda

Родина: Ксантові Xanthidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 120 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

В Чорному м.- уздовж берегів Кримського п-ва (крім опріснених ділянок). Ареал охоплює Чорне і Середземне моря, атлантичне узбережжя Африки (Канарські о-ви).

Місця перебування

На глибинах до 1 м (гол. чин. під камінням серед галькового ґрунту та щебеню), іноді зустрічається на глибинах до 15 м і на ін. ґрунтах.

Чисельність

Низька.

Причини зміни чисельності

Забруднення морської води та порушення прибережних біоценозів, добування молодих крабів для виготовлення сувенірів тощо.

Особливості біології

Донна тварина. Живиться дрібними моллюсками, поліхетами та органічними рештками. Самка відкладає 800- 1400 яєць. Личинки планктонні; розвиваються з метаморфозом, який включає 4 стадії зоеа та мегалопу.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювали"ся. Потрібно докладніше вивчити особливості біології виду. Рекомендується виділяти спеціальні ділянки у прибережній зоні моря для розмноження крабів, заборонивши в цих місцях господарську діяльність та перебування відпочиваючих.

Джерела інформації

Кобякова З. Й., Долгопольская М. А., 1969. Ю. М. Макаров.

МАРМУРОВИЙ КРАБ

Pachygrapsus marmoratus Fabricius, 1793

Ряд: Десятиногі раки Decapoda

Родина: Ксантові Xanthidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус:

1 категорія.

Поширення

В Чорному м.- уздовж берегів Кримського п-ва (від миса Тарханкут до Керченського п-ва). Ареал охоплює Чорне та Середземне моря, Атлантичний ок. (від пн.-зх. узбережжя Франції до Азорських о-вів).

Місця перебування

На невеликих глибинах (переважно на скелях або серед каміння) прибережної зони.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Забруднення води; зменшення площ прибережних ділянок моря, придатних для розмноження крабів, спричинене розширенням морських пляжів і великою концентрацією відпочиваючих.

Особливості біології

Донна тварина. Живиться молюсками, поліхетами та органічними рештками. Розмножується в червні - вересні. Максимальна кількість яєць досягає 87 тисяч. Личинки планктонні; розвиваються з метаморфозом, який включає 4 стадії зоеа та мегалопу.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках Мис Мартьян та Карадазькому. Слід заборонити вилов мармурових крабів. Рекоменується спорудження штучних рифів.

Джерела інформації

Кобякова З. Й., Долгопольская М. А., 1969. Ю. М. Макаров.

ПРІСНОВОДНИЙ КРАБ

Potamon tauriciim Czerniavsky, 1884

Ряд: Десятиногі раки Decapoda

Родина: Прісноводні краби Potamonidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник родини у фауні України.

Статус:

1 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Знайдено у річках Чорній та Учансу (Кримський п-в). Ареал охоплює гірські райони Євразії - від Балканського п-ва до Гімалаїв.

Місця перебування

Гірські річки з чистою водою.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини), в останні роки трапляється дуже рідко.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не спостережено.

Заходи охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому природному заповіднику. Треба вивчити особливості біології виду, вжити заходи для поліпшення умов розмноження прісноводних крабів у гірських річках.

Джерела інформації

Кобякова З. Й., Долгопольская М. А., 1969. Ю. М. Макаров.

Павукоподібні. Багатоніжки. Arachnida, Myriapoda

СКОРПІОНИ Scorpionida

СКОРПІОН КРИМСЬКИЙ *Euscorpium tauricus* (Koch, 1838)

СОЛЬПУГИ Solifugae

СОЛЬПУГА ЗВИЧАЙНА, Галеод звичайний *Galeodes araneoides* (Pallas, 1772)

БАГАТОЗВ'ЯЗИ Polydesmida

БАГАТОЗВ'ЯЗ ГІРСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ, Полідесм гірський український, перепаска
Polydesmus montanus ukrainicus Lohmander, 1928

КІВСЯКИ Julida

ЛЕПТОЮЛЮС СЕМЕНКЕВИЧА, Ківсяк Семенкевича *Leptojulius semenkevitshi* Lohmander, 1928

СКУТИГЕРИ Scutigeraomorpha

МУХОЛОВКА ЗВИЧАЙНА, Скутигера звичайна *Scutigera coleoptrata* (Linnaeus, 1758)

СКОРПІОН КРИМСЬКИЙ

Euscorpius tauricus (Koch, 1838)

Ряд: **Скорпіони** – Scorpionida

Родина: **Хактиди** - Chactidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник Ряд: у фауні України.

Статус:

3 категорія.

Поширення

Ендемік Криму (Пд. берег).

Місця перебування

Переважно під камінням, у тріщинах старих будівель.

Чисельність

Дуже низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності Господарська діяльність, зокрема надмірне рекреаційне навантаження на ландшафт.

Особливості біології

Нічний хижак, живиться дрібними членистоногими. Розмноження відбувається в квітні - червні (за середньодобової температури понад 10 °С).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється на території природних заповідників: Карадазького, Кримського, Мис Мартьян і Ялтинського гірсько-лісового. Треба докладно вивчити особливості біології виду, виявити та взяти під охорону місця його перебування за межами заповідників.

Джерела інформації

Бяльницький-Бируля А. А., 1917; Природа Украинской ССР. Животный мир, 1985; Заповедники СССР. Заповедники України и Молдавии, 1987. А. В. Ястребцов.

СОЛЬПУГА ЗВИЧАЙНА, Галеод звичайний

Galeodes araneoides (Pallas, 1772)

Ряд: Сольпуги Solifugae

Родина: Галеоди Galeodidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник Ряд: у у фауні України.

Статус:

3 категорія.

Поширення

В пониззі Дніпра, на Пд, березі Криму та у сх. частині Пн. Приазов'я. Ареал охоплює також пониззя Дону, Волги, Сх. Передкавказзя і зх. узбережжя Каспійського моря.

Місця перебування

Степові та напівстепові ділянки.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Забудова або розорювання степових і напівстепових ділянок, випасання худоби тощо.

Особливості біології

Нічний хижак, живиться дрібними членистоногими. Розмножується у весняно-літній період.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Частково охороняється на території природних заповідників: Карадазького, Кримського, Мис Март'яна та Ялтинського гірсько-лісового. Необхідно докладно вивчити особливості біології виду, виявити та взяти під охорону місця його перебування за межами заповідників.

Джерела інформації

Бяльницький-Бируля А. А., 1938; Природа Укра-инской ССР. Животный мир, 1985. А. В. Ястребцов.

БАГАТОЗВ'ЯЗ ГІРСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ, Полідесм гірський український, перепаска

Polydesmus montanus ukrainicus Lohmander, 1928

Ряд: Багатозв'язи Polydesmida

Родина: Багатозв'язові Polydesmidae

Таксономічна характеристика

Один з двох підвидів виду, який належить до політипного роду полідесм (в Україні 13 видів).

Статус:

4 категорія.

Поширення

Ендемік Лісостепу України. Знайдено на околицях Києва та в Канівському природному заповіднику.

Місця перебування

Підстилка і поверхня ґрунту грабово-дубових лісів.

Чисельність

Дуже низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані

Особливості біології

Не вивчені

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Слід вивчити біологію та екологію багатозв'язу гірського українського; заборонити санітарне вирубування лісу в урочищі Топило Канівського природного заповідника, де підвид ще трапляється.

Джерела інформації

Lohmander H., 1928; Локшина Й. Е., 1969. М. Г. Чорний.

ЛЕПТОЮЛЮС СЕМЕНКЕВИЧА, Ківсяк Семенкевича

Leptojulius semenkevitchi Lohmander, 1928

Ряд: Ківсяки Julida

Родина: Справжні ківсяки Julidae

Таксономічна характеристика

Один з кількох десятків видів політипного роду; один з 8 видів роду у фауні України.

Статус:

4 категорія.

Поширення

Ендемік Лісостепу України. Знайдено у Києві (зокрема, в Голосіївському лісі) та на його околицях.

Місця перебування

Підстилка грабово-дубових лісів.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані

Особливості біології

Не вивчені

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід докладно вивчити особливості біології виду, дослідити сучасний його стан у Голосіївському лісі та урочищі Конча-Заспа, взяти під охорону місця перебування.

Джерела інформації

Lohmander H., 1928. М. Г. Чорний.

МУХОЛОВКА ЗВИЧАЙНА, Скутигера звичайна

Scutigera coleoptrata (Linnaeus, 1758)

Ряд: Скутигери – Scutigeroforma

Родина: Скутигерові - Scutigeridae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду; єдиний представник роду і Ряд: у фауні України.

Статус:

2 категорія.

Поширення

Пд.-зх. (Севастополь - Алушта) та пд. (Карадазький природний заповідник) узбережжя Кримського п-ва. Ареал охоплює також Пд. і Центр. Європу, Кавказ, Пн. Африку.

Місця перебування

Тріщини у скелях, під камінням, старі будівлі, покинуті поселення.

Чисельність

Подекуди значна, але дуже швидко зменшується.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані

Особливості біології

Веде прихований спосіб життя. Виходить з укриттів переважно ввечері. Живиться в основному комахами. Запліднення зовнішньо-внутрішнього типу. Самка відкладає яйця по одному. Личинка виходить з яйця з неповною кількістю ніг.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Слід вивчити причини зменшення чисельності виду, взяти під охорону місця його перебування.

Джерела інформації

Attems C. G., 1907; Гиляров М. С., 1969. М. Г. Чорний.

Комахи. Insecta

БАБКИ Odonata

КРАСУНЯ-ДІВА *Calopteryx virgo* (Linnaeus, 1758)

КРАСУНЯ БЛИСКУЧА КРИМСЬКА *Calopteryx splendens taurica* Selys, 1853

СТРІЛКА ЛІНДЕНА *Coenagrion lindenii* (Selys, 1840)

СТРІЛКА МЕРКУРІЯ *Coenagrion mercuriale* (Charpentier, 1840)

ДОЗОРЕЦЬ-ІМПЕРАТОР *Anax imperator* Leach, 1815

КОРДУЛЕГАСТЕР КІЛЬЧАСТИЙ *Cordulegaster annulatus annulatus* (Latreille, 1805)

БОГОМОЛИ Mantoptera

ЕМПУЗА СМУГАСТА, емпуза кримська *Empusa fasciata* Brulle, 1836

ЕМПУЗА ПИЩАНА *Empusa pennicornia* (Pallas, 1786)

ІРИС ПЛЯМИСТОКРИЛИЙ *Iris polystictica* (Fischer-Waldheim, 1833)

БОЛІВАРІЯ КОРОТКОКРИЛА *Iolivaria brachyptera* (Pallas, 1773)

ПРЯМОКРИЛІ Orthoptera

ПИЛКОХВІСТ УКРАЇНСЬКИЙ *Poecilimon ukrainicus* Bey-Bienko, 1951

ПИЛКОХВІСТ БОЛДИРЕВА *Poecilimon boldyrevi* Miram 1938

ПИЛКОХВІСТ ЛІСОВИЙ *Poecilimon schmidti* (Fieber, 1853)

ПИЛКОХВІСТ ПЛІГІНСЬКОГО *Poecilimon pliginskii* Miram 1929

ДИБКА СТЕПОВА *Saga pedo* (Pallas, 1771)

КОНИК-ТОВСТУН СТЕПОВИЙ *Bradyporus multituberculatus* (Fischer-Waldheim, 1833)

АНАДРИМАДУЗА РЕТОВСЬКОГО *Anadrymadusa retowskii* Adelung, 1908

ЕМБІЇ Embioptera

ЕМБІЯ РЕЛІКТОВА *Haploembia solieri* Rambur, 1842

ВЕСНЯНКИ Plecoptera

ВЕСНЯНКА ВЕЛИКА *Perla maxima* Scopoli, 1763

РІВНОКРИЛІ Homoptera

КОШЕНІЛЬ ПОЛЬСЬКА *Porphyrophora polonica* (Linnaeus, 1758)

НАПІВТВЕРДОКРИЛІ, КЛОПИ Hemiptera

КОРАНУС СІРИЙ *Coranus griseus* (Rossi, 1790)

ОНКОЦЕФАЛ КРИМСЬКИЙ *Oncosephalus paternus* Putshkov, 1984

ТВЕРДОКРИЛІ, ЖУКИ Coleoptera

СЛИМАКОІД КРИМСЬКИЙ, жужелиця кримська, турун кримський *Procerus scabrosus tauricus* Bonelli, 1811

ЖУЖЕЛИЦЯ УГОРСЬКА *Carabus hungaricus* Fabricius, 1792

КРАСОТІЛ ПАХУЧИЙ *Calosoma sycophanta* (Linnaeus, 1758)

ПАХУЧИЙ СТАФІЛІН *Oscypus olens* (O. F. Muller, 1764)

ВОЛОХАТИЙ СТАФІЛІН *Emus hirtus* (Linnaeus, 1758)
СКАРАБЕЙ СВЯЩЕННИЙ *Scarabaeus sacer* Linnaeus, 1758
ЦЕРАТОФІЙ БАГАТОРОГИЙ *Ceratophyus polyceros* (Pallas, 1771)
ЖУК-САМІТНИК, жук-пустельник *Osmoderma eremita* (Scopoli, 1763)
ЖУК-ОЛЕНЬ, РОГАЧ ЗВИЧАЙНИЙ *Lucanus cervus* Linnaeus, 1758
ВУСАЧ ВЕЛИКИЙ ДУБОВИЙ ЗАХІДНИЙ *Cerambyx cerdo cerdo* (Linnaeus, 1758)
РОЗАЛІЯ АЛЬПІЙСЬКА, вусач альпійський *Rosalia alpina* (Linnaeus, 1758)
ВУСАЧ МУСКУСНИЙ *Aromia moschata* (Linnaeus, 1758)
МОРИМУС ТЕМНИЙ *Morimus funereus* Mulsant, 1863
ВУСАЧ-ЧЕРВОНОКРИЛ КЕЛЛЕРА *Purpuricenus kaehleri* (Linnaeus, 1758)
ВУСАЧ ЗЕМЛЯНИЙ ХРЕСТОНОСЕЦЬ, коренеїд хрестоносець *Dorcadion equestre* (Laxmann, 1770)
КОВАЛИК ПАРРЕЙСА, алаус Паррейса *Alaus parreyssi* Steven, 1830
КОВАЛИК СПЛОЩЕНИЙ *Neopristilophus depressus* Coermar, 1822
ЧЕКІНІОЛА ПЛАТИСЦЕЛІДИНА *Cecchiniola platyscelidina* (Jacobson, 1908)
ЛІКСУС КАТРАНОВИЙ *Lixus canescens* Fischer-Waldheim, 1835
БРАХІЦЕРУС ЗМОРШКУВАТИЙ *Brachycerus sinuatus* Olivier, 1807
ЛЕВКОМІГУС БІЛОСНІЖНИЙ *Leucomigus candidatus* (Pallas, 1771)

СІТЧАСТОКРИЛІ Neuroptera

АСКАЛАФ СТРОКАТИЙ *Ascalaphus macaronius* (Scopoli, 1763)

СКОРПІОНОВІ МУХИ Mecoptera

БІТАК ІТАЛІЙСЬКИЙ, комарівка-бітак італійська *Bittacus italicus* (Muller, 1786)
ЛЬОДОВИЧНИК ВЕСТВУДА, Льодовичник звичайний *Vareus westwoodi* Hagen, 1866

ВОЛОХОКРИЛІ Trichoptera

ОКСИТИРА ЖОВТОВУСА *Oxyethira flavicornis* (Pictet, 1834)

ЛУСКОКРИЛІ, МЕТЕЛИКИ Lepidoptera

МАХАОН *Papilio machaon* (Linnaeus, 1758)
ПОДАЛІРІЙ *Iphiclides podalirius* (Linnaeus, 1758)
ПОЛІКСЕНА *Zerynthia polyxena* (Denis et Schiffermuller, 1775)
АПОЛЛОН *Parnassius apollo* (Linnaeus, 1758)
МНЕМОЗИНА *Parnassius mnemosyne* (Linnaeus, 1758)
ЗЕГРИС ЕВФЕМА *Zegris eupheme* (Esper, 1805)
АВРОРА БІЛА *Euchloe ausonia volgensis* (Krulikovsky, 1897)
ЖОВТЯНКА ТОРФ'ЯНИКОВА *Colias palaeno* (Linnaeus, 1761)
СТРІЧКАРКА ТОПОЛЕВА *Limenitis populi* (Linnaeus, 1758)
РАЙДУЖНИЦЯ ВЕЛИКА *Apatura iris* (Linnaeus, 1758)
ВАНЕССА ЧОРНО-РУДА *Nymphalis xanthomelas* (Esper, 1780)
ВАНЕССА Л-БІЛЕ *Nymphalis L-album* (Esper, 1780)
НОСАТКА-ЛИСТОВИДКА, носатка листовидна *Libythea celtis* (Laicharting in Fuessly, 1782)

ЛЮЦИНА *Hamearis lucina* (Linnaeus, 1758)
САТИР ЗАЛІЗНИЙ *Hipparchia statilinus* (Hufnagel, 1766)
САТИР ЕВКСИНСЬКИЙ *Pseudochazara euxina* (Kusnezov, 1909)
КЛІМЕНА *Esperarge climene* (Esper, 1783)
ЧОРНУШКА МАНТО, сатир Манто *Erebia manto* (Deniset Schiffermuller, 1775)
ЧОРНУШКА ФЕГЕЯ *Proterebia phegea* (Borkhausen, 1788)
СІННИЦЯ ГЕРО, Сінниця борова *Coenonympha hero* (Linnaeus, 1761)
ТОМАРЕС НОГЕЛЯ, Синявець Ногеля *Tomares nogelii* (Herrich - Schaffer, 1851)
ТОМАРЕС КАЛЛІМАХ *Tomares callimachus* (Eversmann, 1848)
СИНЯВЕЦЬ ЕРОЇДЕС *Polyommatus eroides* (Frivuldszky, 1835)
СИНЯВЕЦЬ МЕЛЕАГР *Polyommatus daphnis* (Denis et Schiffermuller, 1775)
СИНЯВЕЦЬ РИМНУС *Neolycaena rhymnus* (Eversmann, 1832)
БРАЖНИК МЕРТВА ГОЛОВА *Acherontia atropos* (Linnaeus, 1758)
БРАЖНИК ДУБОВИЙ *Marumba quercus* (Denis et Schiffermuller, 1775)
БРАЖНИК КРОАТСЬКИЙ *Hemaris croatica* (Esper, 1779)
БРАЖНИК СКАБІОЗОВИЙ *Hemaris tityus* (Linnaeus, 1758)
БРАЖНИК ОЛЕАНДРОВИЙ *Daphnis nerii* (Linnaeus, 1758)
БРАЖНИК КАРЛИКОВИЙ *Sphingonaepiopsis gorgoniades* (Hubner, 1819)
БРАЖНИК ПРОЗЕРПИНА *Proserpinus proserpina* (Pallas, 1772)
БРАЖНИК ПІВДЕННИЙ МОЛОЧАЙНИЙ *Hyles nicaea* (De Prunner, 1798)
САТУРНІЯ МАЛА, павиноочка мала *Eudia pavonia* (Linnaeus, 1758)
САТУРНІЯ СЕРЕДНЯ, павиноочка середня, сатурнія тернова *Eudia spini* (Denis et Schiffermuller, 1775)
САТУРНІЯ РУДА, павиноочка руда *Aglia tau* (Linnaeus, 1758)
ШОВКОПРЯД КУЛЬБАБОВИЙ, лемонія кульбабова *Lemonia taraxaci* (Denis et Schiffermuller, 1775)
ШОВКОПРЯД БАЛЛІОНА, лемонія Балліона *Lemonia ballioni* (Christoph, 1888)
ЕНДРОМІС БЕРЕЗОВИЙ, шовкопряд березовий *Endromis versicolora* (Linnaeus, 1758)
СТРІЧКАРКА БЛАКИТНА *Catocala fraxini* (Linnaeus, 1758)
СТРІЧКАРКА ДИЗ'ЮНКТА *Catocala disjuncta* (Geyer, 1828)
СТРІЧКАРКА ВЕЛИКА ЧЕРВОНА *Catocala dilecta* (Hubner 1808)
СТРІЧКАРКА ЧЕРВОНО-ЖОВТА *Catocala diversa* (Geyer, 1828)
СТРІЧКАРКА ОРДЕНСЬКА МАЛИНОВА, стрічкарка малинова *Catocala sponsa* (Linnaeus, 1767)
КАПТУРНИЦЯ ПИШНА *Cucullia magnifica* (Freyer, 1840)
КАПТУРНИЦЯ БЛИСКУЧА *Cucullia splendida* (Stoll, 1782)
КАПТУРНИЦЯ СРІБЛЯСТА *Cucullia argentina* (Fabricius, 1787)
КАПТУРНИЦЯ СРІБНА *Cucullia argentea* (Hufnagel, 1766)
СОВКА ХАЙВАРДІ *Noctua haywardi* (Tams, 1926)
СОВКА РОЗКІШНА *Stauropora celsia* (Linnaeus, 1758)
ЕВХАЛЬЦІЯ РІЗНОБАРВНА *Euchalcia variabilis* (Piller, 1783)
СОВКА ТРЕЙЧКЕ *Periphanes treitschkei* (Frivaldsky, 1835)

СОВКА СОКИРКОВА *Periphanes delphinii* (Linnaeus, 1758)
ПІСТРЯНКА ВЕСЕЛА *Lygaena laeta* (Hubner, 1790)
ВЕДМЕДИЦЯ ВЕЛИКА *Pericallia matronula* (Linnaeus, 1758)
ВЕДМЕДИЦЯ ГЕРА, ведмедиця чотирикрапкова *Callimorpha quadripunctaria* (Poda, 1761)
ВЕДМЕДИЦЯ-ХАЗЯЙКА *Callimorpha dominula* (Linnaeus, 1758)
ВЕДМЕДИЦЯ ЧЕРВОНОКРАПКОВА *Utetheisa pulchella* (Linnaeus, 1758)

ПЕРЕТИНЧАСТОКРИЛІ Hymenoptera

ПЛЕРОНЕВРА ХВОЙНА *Pleroneura coniferarum*. (Hartig, 1837)
БЛАСТИКОТОМА ПАПОРОТЕВА *Blasticotoma filiceti* Klug, 1834
РОГОХВІСТ АУГУР *Urocerus augur* (Klug, 1803)
КСИФІДРІЯ СТРОКАТА *Xiphydria picta* Konow, 1870
КОНОВІЯ МЕГАПОЛІТАНСЬКА *Konowia megalopolitana* Brauns, 1884
КОНОВІЯ МАРКЕВИЧА *Konowia markewitschi* (Ermolenko, 1960)
ОРУСУС ПАРАЗИТИЧНИЙ *Orussus abietinus* (Scopoli, 1763)
ПАХІЦЕФУС СТЕПОВИЙ *Pachycephus cruentatus* (Eversmann, 1847)
ЯНУС ЧЕРВОНОНОГИЙ *Janus femoratus* (Curtis, 1830)
КАЛАМЕУТА ЖОВТА *Calameuta idolon* (Rossi, 1794)
ХАРАКОПІГ СКИФСЬКИЙ *Characopygus scythicus* Dognar-Zapolskij, 1931
ЦЕФУС ЗАГАЙКЕВИЧА *Cephus Zahaikewitshi* (Ermolenko, 1971)
АКАНТОЛІДА ЖОВТОГОЛОВА *Acantholyda flaviceps* (Retzius, 1783)
АКАНТОЛІДА СЛАНЦЕВА *Acantholyda pumilionis* (Giraud, 1861)
ЦЕНОЛІДА СІТЧАСТА *Caenolyda reticulata* (Linnaeus, 1767)
НЕУРОТОМА ФАУСТА *Neurotoma fausta* (Klug, 1808)
МЕГАЛОДОНТ ГАПЛОФІЛУМОВИЙ *Megalodontes kohli* Konow, 1897
МЕГАЛОДОНТ СЕРЕДНІЙ *Megalodontes medius* Konow, 1897
ЗАРЕЯ БРОНЗОВОТІЛА *Zaraea mutica* (Thomson, 1871)
ЗАРЕЯ МІДНОТІЛА *Zaraea aenea* (Klug, 1829)
АБІЯ ВИБЛИСКУЮЧА *Abia fulgens* (Zaddach, 1863)
АБІЯ БЛИСКУЧА *Abia nitens* (Linnaeus, 1758)
АРГЕ ФРІВАЛЬДСЬКОГО *Arge friwaldskyi* (Tischbein, 1852)
АРГЕ БЕККЕРА, арге молочаєвий *Arge beckeri* (Tournier, 1889)
СТЕРИКТИФОРА ШИПШИНОВА *Sterictiphora geminata* (GmeUn, 1799)
АПРОСТЕМА ПЕЛЕТЬЄ *Aprosthemata peletieri* (Villaret, 1832)
АПРОСТЕМА КАРПЕНТЕРА *Aprosthemata carpentieri* Konow, 1902
ТЕНТРЕДО СХОЖИЙ *Tenthredo propinqua* Klug, 1814
СІОБЛА БАЛЬЗАМІНОВА *Siobla sturmi* (Klug, 1814)
ПЕРИНЕУРА ПРИСТРУМКОВА *Perineura rubi* (Panzer, 1805)
МАКРОФІЯ ТЕВТОНСЬКА *Macrophya teutona* (Panzer, 1799)
ДОЛЕРУС КОРОТКОКРИЛИЙ *Dolerus subalatus* Kerensky, 1926

ДОЛЕРУС СТЕПОВИЙ *Dolerus ciliatus* Konow, 1891
МЕГАРИСА РОГОХВОСТОВА *Megarhyssa superba* (Schrank, 1781)
САПІГА-ПОЛОХРУМ *Polochrum repandum* Spinola, 1806
СКОЛІЯ-ГІГАНТ *Scolia maculata* Drury, 1773
СКОЛІЯ СТЕПОВА *Scolia hirta* Schranck, 1781
КРИПТОХІЛ КІЛЬЧАСТИЙ *Cryptocheilus annulatus* (Fabricius, 1798)
КРИПТОХІЛ ЧЕРВОНУВАТИЙ *Cryptocheilus rubellus* (Eversmann, 1846)
АНОПЛІЙ САМАРСЬКИЙ *Anoplius samariensis* (Pallas, 1771)
ДИСЦЕЛІЯ ЗОНАЛЬНА *Discoelius zonalis* (Panzer, 1801)
АМОФІЛА САРЕПТАНСЬКА *Ammophila sareptana* Kohl, 1884
ЦЕРЦЕРИС ГОРБКУВАТА *Cerceris tuberculata* (Villers, 1789)
СФЕКС ЖОВТОКРИЛИЙ *Sphex flavipennis* Fabricius, 1793
СФЕКС РУДУВАТИЙ *Sphex rufocinctus* Brulle, 1863
ЛЯРА АНАФЕМСЬКА *Larra anachema* (Rossi, 1790)
СТИЗ ДВОКРАПКОВИЙ *Stizus bipunctatus* (F. Smith, 1856)
СТИЗ СМУГАСТИЙ *Stizus fasciatus* (Fabricius, 1781)
СТИЗОЇД ТРИЗУБИЙ *Stizoides tridentatus* (Fabricius, 1775)
МЕЛІТУРГА БУЛАВОВУСА *Melilturga clavicornis* (Latreille, 1806)
РОФІТОЇДЕС СІРИЙ *Rhophitoides canus* (Eversmann, 1852)
МЕГАХІЛА ОКРУГЛА, бджола-листоріз люцерновий *Megachile rotundata* (Fabricius, 1787)
КСИЛОКОПА ФІОЛЕТОВА, бджола-тесляр фіолетовий *Xylocopa violaceae* (Linnaeus, 1758)
КСИЛОКОПА ЗВИЧАЙНА, бджола-тесляр звичайний *Xylocopa valga* Gerstaecker, 1872
ДЖМІЛЬ МОХОВИЙ *Bombus muscorum* Fabricius, 1775)
ДЖМІЛЬ ПАХУЧИЙ *Bombus fragrans* Pallas, 1771)
ДЖМІЛЬ ГЛИНИСТИЙ *Bombus argillaceus* Scopoli, 1763)
ДЖМІЛЬ ПЛАСТИНЧАСТОЗУБИЙ *Bombus serrisquama* F. Morawitz, 1888
ДЖМІЛЬ ВІРМЕНСЬКИЙ *Bombus armeniacus* Radoszkowski, 1877
ДЖМІЛЬ ЯСКРАВИЙ *Bombus ponorum* (Panzer, 1805)
ДЖМІЛЬ ЛЕЗУС *Bombus laesus* F. Morawitz, 1875
ДЖМІЛЬ ЧЕРВОНУВАТИЙ *Bombus ruderatus* (Fabricius, 1775)
ДЖМІЛЬ МІНЛИВИЙ *Bombus proteus* Gerstaecker, 1869
ДЖМІЛЬ НЕЗВИЧАЙНИЙ *Bombus paradoxus* Dalla Torre, 1882
ЛІОМЕТОПУМ ЗВИЧАЙНИЙ *Liometopum microcephalum* (Panzer, 1798)

ДВОКРИЛІ Diptera

КТИР ГІГАНТСЬКИЙ *Satanas gigas* Eversmann, 1855
КТИР ШЕРШНЕПОДІБИЙ *Asilus crabroniformis* (Linnaeus, 1758)
КТЕНОФОРА СВЯТКОВА *Ctenophora festiva* (Meigen, 1804)

КРАСУНЯ-ДІВА

Calopteryx virgo (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Бабки** Odonata

Родина: **Красуні** Calopterygidae

Таксономічна характеристика

Поліморфний вид палеарктичного роду (18 видів); у фауні України представлений типовим підвидом.

Статус

3 категорія.

Поширення

Правобережна Україна. Ареал охоплює більшу частину Європи, Пн. Африку (Алжир), Зх. і Центр. Азію, частину Зх. і Сх. Сибіру.

Місця перебування

Заплави вздовж берегів водотоків.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини), подекуди (наприклад, у заплаві Дністра) трапляються частіше.

Причини зміни чисельності

Хімічне та органічне забруднення води, гідротехнічне будівництво, меліорація тощо.

Особливості біології

Має дворічну генерацію. Літ імаго з травня по вересень. Самка відкладає по одному до 300 яєць у тканини листків і стебел водяних рослин через надрізи, зроблені яйцекладом. Личинки розвиваються у воді, переважно у проточній; у стоячих і слабо проточних водоймах зустрічається рідко.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно у місцях перебування популяції створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Артоболевський Г. В., 1929а; Насекомые. Животный мир Молдавии, 1983; Спу-рис З. Д., 1988. Д. М. Єрмоленко.

КРАСУНЯ БЛИСКУЧА КРИМСЬКА

Calopteryx splendens taurica Selys, 1853

Ряд: **Бабки** Odonata

Родина: **Красуні** Calopterygidae

Таксономічна характеристика

Один з 18 видів палеарктичного роду; один з 2 підвидів поліморфного виду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в, переважно Гірський Крим та пд. узбережжя. Ендемік.

Місця перебування

Береги гірських водотоків.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини), за сприятливих умов утворюються локальні популяції.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовано.

Особливості біології

Ймовірно, має дворічну генерацію. Літ імаго у травні - червні. Хижак, поїдає дрібних комах. Личинки живляться водяними комахами.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити специфічні особливості виду, створити ентомологічні заказники у місцях з підвищеною чисельністю виду.

Джерела інформації

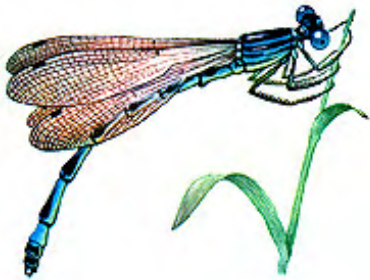
Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Спурис З. Д., 1988. В. М. Єрмоленко.

СТРІЛКА ЛІНДЕНА

Coenagrion lindeni (Selys, 1840)

Ряд: **Бабки** Odonata

Родина: **Стрілки** Coenagrionidae

Таксономічна характеристика

Один з 36 видів палеарктичного роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Реліктовий західно-середземноморський вид.

Поширення

У 1977-78 рр. існувала невелика ізольована популяція у дельті Дунаю (район м. Вилкового Одеської обл., природний заповідник Дунайські Плавні). Ареал охоплює також Середземномор'я, чорноморське узбережжя Кавказу, Закавказзя (Вірменія).

Місця перебування

Біля проточних і стоячих водойм.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Забруднення водойм, в яких розвиваються личинки.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго у червні - серпні. Яйця відкладає на водяні рослини річок з повільною течією і водойм з чистою, насиченою киснем водою.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у комплексі з ін. видами у природному заповіднику Дунайські Плавні. Рекомендується досліджувати стан популяцій, зокрема в умовах заповідника; це дасть змогу планувати науково обгрунтовані заходи щодо збереження виду.

Джерела інформації

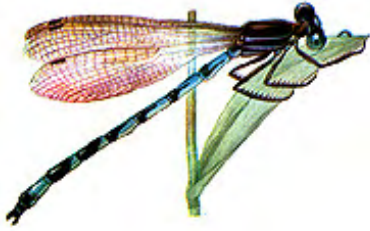
Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964; Павлюк Р. С., 1981; Красная книга СССР, 1984. В. М. Єрмоленко.

СТРІЛКА МЕРКУРІЯ

Coenagrion mercuriale (Charpentier, 1840)

Ряд: Бабки Odonata

Родина: Стрілки Coenagrionidae

Таксономічна характеристика

Один з 36 видів палеарктичного роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Реліктовий середземноморський вид.

Поширення

Невелика популяція є на пд. заході України (дельта Дунаю). Ареал охоплює також Пн. Африку, Зх. Європу (до пд. районів Великобританії), Закавказзя (Пд. Вірменії та Пд. Азербайджану).

Місця перебування

Біля ставків, заболочених струмків, річок з повільною течією.

Чисельність

Незначна. Поодинокі особини виявлено на тер. природного заповідника Дунайські Плавні (весна - літо, 1976-

78 рр.).

Причини зміни чисельності

Забруднення водойм, зменшення кількості слабопроточних водойм і придатним для розвитку личинок температурним режимом.

Особливості біології

Має дворічну генерацію. Літ імаго з кінця травня по серпень. Яйця відкладає в червні - липні у тканини водяних рослин або у намул біля берегів водойм. Ембріональний розвиток триває 3-4 тижні. Наприкінці літа з'являються личинки, які перед зимівлею проходять 8-9 линянь. Наступного літа їх розвиток триває, і вони зимують удруге. Влітку личинки линяють востаннє і перетворюються на імаго. Повільний розвиток личинок зумовлений низькою температурою води у місцях перебування.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у комплексі з ін. видами на тер. природного заповідника Дунайські Плавні

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964; Павлюк Р. С, 1981; Красная книга СССР, 1984.

Д. М. Ермоленко.

ДОЗОРЕЦЬ-ІМПЕРАТОР

Anax imperator Leach, 1815

Ряд: **Бабки** Odonata

Родина: **Коромисла** Aeschnidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. Ю видів голарктично-ефіопсько-орієнтального роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

По всій тер. України. Ареал виду охоплює Зх. (на Пн.- до Швеції) і Сх. (на Пн.- до країн Балтії) Європу, Пн. і Центр. Африку, Зх. Азію та Пн. Індію, Кавказ, Закавказзя і Середню Азію.

Місця перебування

Узлісся та лісові галявини, вздовж берегів річок, озер і ставків.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини). За сприятливих умов концентрація личинок на дні водойм може становити 1-2 особини на 1 м².

Причини зміни чисельності

Несприятливий вплив на личинок хімічного та органічного забруднення водойм.

Особливості біології

Вірогідно, має дворічну генерацію. Літ імаго з червня по вересень. Хижаки, живляться дрібними літаючими комахами, зокрема кровососами. Яйця відкладають у тканини листків і стебел водяних рослин. Личинки - одні з найбільших серед личинок ін. бабок (досягають 60 мм); протягом життя линяють майже 12 разів. Вони теж хижаки: підстерігаючи здобич (дрібні ракоподібні, п'явки, пуголовки, личинки водяних комах тощо), тривалий час можуть сидіти нерухомо на дні або серед водоростей.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Рекомендується охороняти місця перебування виду (прибережну смугу та водойми) від забруднення.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Артоболевский Г. В., 1929а, 1929б; Насекомые. Животный мир Молдавии, 1983;

Спурис З. Д., 1988. В. М. Ермоленко.

КОРДУЛЕГАСТЕР КІЛЬЧАСТИЙ

Cordulegaster annulatus annulatus (Latreille, 1805)

Ряд: **Бабки** Odonata

Родина: **Кордулегастериди** Cordulegasteridae

Таксономічна характеристика

Типовий підвид поліморфного виду палеарктично-орієнтального роду.

Статус

3 категорія.

Поширення

Зони мішаних лісів та лісостепова. Ареал охоплює також пд. райони Пн. і Центр. Європи та сх. частину Сх.-Європейської рівнини.

Місця перебування

Узлісся та галявини рівнинних і гірських лісів, заплавні луки й чагарники вздовж річок і озер; личинки живуть у проточних водоймах.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Хімічне та органічне забруднення водойм.

Особливості біології

Самка відкладає яйця у водойму з повітря (під час льоту). Кордулегастер кільчастий - хижак; полює на дрібних літаючих комах, переважно в затінених місцях; личинки живляться водяними комахами.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба докладно вивчити особливості біології виду. Рекомендується створити ентомологічні заказники на водоймах, де виявлені личинки.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964; Спурис З. Д., 1988.

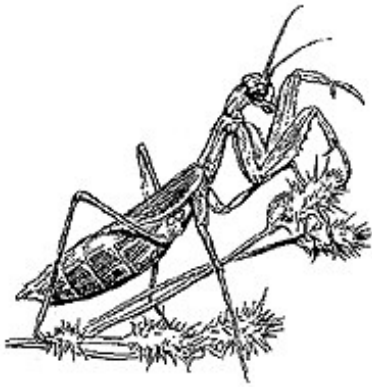
В. М. Єрмоленко.

ЕМПУЗА СМУГАСТА, емпуза кримська

Empusa fasciata Brulle, 1836

Ряд: **Богомоли** Mantoptera

Родина: **Емпузиди** Empusidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів південнопалеарктичного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий середземноморський вид.

Поширення

На Пд. Криму (тут проходить пн. межа ареалу). Ареал охоплює Пд.-Сх. Європу (Балканський п-в). Малу та Зх. Азію, Пн.-Сх. Африку (Єгипет).

Місця перебування

Добре освітлені сонцем узлісся й лісові галявини, на Пд. березі Криму - неокультурені схили з чагарниками (шибляк з фісташки, держидерева, глоду, шипшини та ін.) і різнотрав'ям.

Чисельність

Незначна, у природних заповідниках (Карадазький, Ялтинський гірсько-лісовий) децю вища.

Причини зміни чисельності

Розорювання схилів і викорчовування шибляка.

Особливості біології

Хижак, дорослі особини полюють на різноманітних комах (мухи, цикадки, метелики, сарана, коники та ін.), личинки - на попелиць, листоблішок. Влітку самка відкладає 100-300 яєць у капсулу (оотеку), прикріплюючи її до стебел трав'янистих рослин або до гілок чагарників. Зимують личинки різного віку й дорослі комахи.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у природних заповідниках - Карадазькому, Кримському і Ялтинському гірсько-лісовому. Доцільно у місцях виявлення ізольованих популяцій створювати ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Ермоленко В. М., 1962; Красная книга СССР, 1984;

Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988.

В. М. Ермоленко.

ЕМПУЗА ПІЩАНА

Empusa pennicornia (Pallas, 1786)

Ряд: **Богомоли** Mantoptera

Родина: **Емпузиди** Empusidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів південнопалеарк-тичного роду; один з 2 видів у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий степовий вид.

Поширення

Південь Херсонської обл. (у Чорноморському біосферному заповіднику - на Тендрівській косі та Кінбурнському півострові, у біосферному заповіднику Асканія-Нова; на Чонгарському п-ві). Ареал охоплює також Малу Азію, степові райони Нижнього Поволжя та Казахстану, Закавказзя та Середню Азію (пустеля Кизилкум, Ферганська долина).

Місця перебування

Піщані ділянки з розрідженою рослинністю і сухостеповий травостій.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розчленування під впливом господарської діяльності суцільного у минулому ареалу виду.

Особливості біології

Перезимувавши у підстилці або серед сухих стебел трав, личинки продовжують розвиток; у липні - серпні з'являються дорослі особини, які тримаються на стеблах і листках високих трав (молочаї, полини та ін.). Дорослі емпузи та їхні личинки - хижаки, полюють удень на різних комах (відомий випадок нічної активності комахи - приліт на світло у заповіднику Асканія-Нова).

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Охороняються

локальні розріджені популяції у біосферних заповідниках - Чорноморському й Асканія-Нова-Слід створити ентомологічні заказники в місцях виявлення емпузи піщаної.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964. В. М. Ермоленко.

ІРИС ПЛЯМИСТОКРИЛИЙ

Iris polystictica (Fischer-Waldheim, 1833)

Ряд: **Богомоли** Mantoptera

Родина: **Справжні богомоли** Mantidae

Таксономічна характеристика

Один з 10 видів середземноморського роду; єдиний вид у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в та Херсонська область. Ареал охоплює також Пд. Європу, Закавказзя, Казахстан й Середню Азію, Африку.

Місця перебування

Чагарники та шибляк у передгір'ях Кримських гір, ділянки з трав'янистою рослинністю на схилах ярів та балок у степових районах.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних ділянок степу, освоєння гірських схилів.

Особливості біології

Дорослі іриси плямистокрилі - хижачки, живляться різними комахами; зустрічаються у липні - вересні. Самці, маючи розвинені крила, літають; короткокрилі самки лише швидко пересуваються по субстрату за допомогою довгих ніг.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Ізольовані популяції у комплексі з ін. видами охороняються у Кримському і Карадазькому природних та Чорноморському біосферному заповідниках. Рекомендується створити у місцях перебування виду ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988.

В. М. Єрмоленко.

БОЛІВАРІЯ КОРОТКОКРИЛА

Iolivaria brachyptera (Pallas, 1773)

Ряд: **Богомоли** Mantoptera

Родина: **Справжні богомоли** Mantidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Кримський п-в та Пд. Одеської області. Ареал охоплює також о. Крит, Малу, Зх. та Середню Азію, Кавказ, Закавказзя, пд. райони степової зони від Поволжя до Сх. Казахстану, Пд.-зх. Монголію.

Місця перебування

Передгір'я, схили ярів та балок зі збідненим степовим різнотрав'ям; тримається на поверхні ґрунту, іноді - на кущах полину й сухих стеблах трав.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних ділянок степу та випасання худоби.

Особливості біології

Дорослі особини зустрічаються в серпні - вересні.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Необхідно вивчити особливості біології виду. Доцільно створити у місцях перебування виду ентомологічні заказники, зокрема на Тарханкутському (вздовж узбережжя Чорного м., на Пн. від с. Оленівки Чорноморського р-ну) та Керченському п-вах.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Шугуров А. М., 1907-08; Красная книга СССР, 1984. В. М Єрмоленко.

ПИЛКОХВІСТ УКРАЇНСЬКИЙ

Poecilimon ukrainicus Bey-Bienko, 1951

Ряд: Прямокрилі Orthoptera

Родина: Коники справжні Tettigoniidae

Таксономічна характеристика

Один з 80 видів західнопалеарктичного роду; один з 11 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Ендемік Правобережної України. Зустрічається у степовій та лісостеповій зонах; виявлений у с. Богданівні Доманівського р-ну Миколаївської обл. та с. Жеребковому Ананьївського р-ну Одеської обл., на околицях Києва.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Місця перебування

Густий травостій на узліссях та галявинах листяних лісів.

Причини зміни чисельності

Тривала обробка місць перебування виду пестицидами та ін.

Особливості біології

Дорослі особини зустрічаються протягом літа, найчастіше - у липні.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду. Рекомендується створити у місцях перебування виду ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Бей-Биенко Г. Я., 1954; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964. В. М. Ермоленко.

ПИЛКОХВІСТ БОЛДИРЕВА

Poecilimon boldyrevi Mizan 1938

Ряд: Прямокрилі Orthoptera

Родина: Коники справжні Tettigoniidae

Таксономічна характеристика

Один з 80 видів західнопалеарк-тичного роду; один з 11 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Ендемік Пд. берега Криму. Виявлено в смт Гаспрі (поблизу Ялти).

Місця перебування

Чагарники прибережного парку.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Господарське освоєння територій, придатних для розселення виду, зокрема окультурення ділянок природної рослинності.

Особливості біології

Не вивчені Дорослих особин (3 самців і самку) знайдено у липні.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Як компонент біоценозу охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому природному заповіднику. Треба вивчити особливості біології виду. Доцільно в місцях його перебування створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

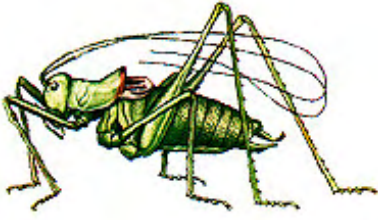
Бей-Биенко Г. Я., 1954; Определитель насекомых Ввропейской части СССР, 1964. В. М. Ермоленко.

ПИЛКОХВІСТ ЛІСОВИЙ

Poecilimon schmidti (Fieber, 1853)

Ряд: Прямокрилі Orthoptera

Родина: Коники справжні Tettigoniidae

Таксономічна характеристика

Один з 80 видів західнопалеарк-тичного роду; один з 11 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

У Кримських горах та їхніх пн. передгір'ях - від м. Старого Криму до міст Бахчисарая та Севастополя (район Балаклави). Лише одну особину виявлено на Пд. березі Криму. Ареал охоплює також окремі ділянки - у Пд.-Сх. Європі, Передкавказзі (Ставропольська височина), Зх. Кавказі (від м. Сочі до м. Батумі).

Місця перебування

Галявини й узлісся гірських лісів та яйли з лучною і лучно-степовою рослинністю.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Не вивчені

Особливості біології

Дорослих коників знайдено у Гірському Криму в липні - вересні. Живляться листям деяких дерев і чагарників (молода поросль граба, малина та ін.).

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Розріджені популяції пилкохвоста лісового у комплексі з ін. видами охороняються у заповідниках Гірського Криму. Необхідно вивчити особливості біології виду, з'ясувати причини зміни його чисельності.

Джерела інформації

Бей-Биенко Г. Я., 1954; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964. Д. М. Ермоленко.

ПИЛКОХВІСТ ПЛІГІНСЬКОГО

Poecilimon pliginskii Mizan 1929

Ряд: Прямокрилі Orthoptera

Родина: Коники справжні Tettigoniidae

Таксономічна характеристика

Один з 80 видів західнопалеарк-тичного роду; один з 11 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Кримські гори: від пн. передгір'їв до яйл Головного пасма Кримських гір. Виявлений у межах м. Білогірська, на гірському масиві Чатирдаг (біля вершини на вис. 1500 м і на схилах), в Карадазькому природному заповіднику. Ендемік.

Місця перебування

Узлісся та галявини передгірних і гірських лісів, травостій яйл.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розкорчовування- схилів, застосування пестицидів, випасання худоби на яйлах тощо.

Особливості біології

Личинки та дорослі коники зустрічаються з кінця червня по серпень.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду, зберегти розріджену популяцію у Кримському і Карадазькому природних заповідниках, створити у місцях перебування ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Бей-Биенко Г. Я., 1954; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964. В. М. Єрмоленко.

ДИБКА СТЕПОВА

Saga pedo (Pallas, 1771)

Ряд: Прямокрилі Orthoptera

Родина: Коники справжні Tettigoniidae

Таксономічна характеристика

Один з 11 видів західнопалеарк-тичного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Степова і частково лісостепова зони: на Сх.- від Пд. Бугу, на Пн.- до Київської, Полтавської та Харківської областей, на Пд.- до узбережжя Чорного й Азовського морів, а також на Пд. Кримського п-ва. Ареал охоплює також Пд. Європу, Закавказзя, Зх. і Середню Азію та Казахстан.

Місця перебування

Сухі, добре прогріті сонцем схили байраків і пагорбів з густим різнотрав'ям і розрідженим чагарником. Тримаються звичайно на високих травах (волошка лучна, молочай, чебрець тощо) та на гілках чагарників (глід, скумпія, терен, у Криму - держи-дерево).

Чисельність

Незначна (поодинокі особини); у Гірському Криму та на Пд. березі Криму деінде кількість дибки степової трохи більша.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних ділянок степу і викорчовування шибляка, що призводить до скорочення природних місць перебування й розчленування популяції виду.

Особливості біології

Вид розмножується партеногенетично. У 2-й пол. літа і восени дибка степова відкладає яйця (до 7 штук у кладці) у ґрунт. Кладка відбувається увечері або вночі. Личинки з'являються наступної весни (з середини травня). У процесі розвитку вони 8 разів линяють, через 3- 4 тижні після останнього линяння здатні до розмноження. Живиться дибка степова комахами (саранові, жуки, клопи та ін.).

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у заповідниках у комплексі з ін. видами. Потрібно створити ентомологічні заказники у місцях виявлення ізольованих популяцій.

Джерела інформації

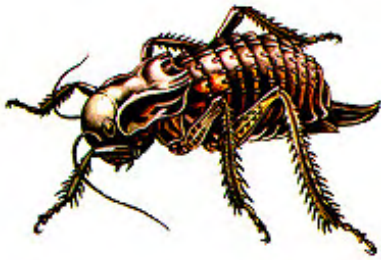
Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Єрмоленко В. М., 1962; Красная книга СССР, 1984; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. В, М. Єрмоленко.

КОНИК-ТОВСТУН СТЕПОВИЙ

Bradyporus multituberculatus (Fischer-Waldheim, 1833)

Ряд: Прямокрилі Orthoptera

Родина: Коники-товстуни Bradyporidae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів східнопалеарк-тичного циркумпонтійського роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Субендемій степової зони України. В кін. 19 - на поч. 20 ст. знаходили у багатьох районах степової зони України, зокрема у 1902-06 рр. на території сучасних Одеської (поблизу м. Білгорода-Дністровського), Херсонської і Донецької (у Великоанадольському заказнику загальнодержавного значення) областей. Імовірно, на тер. України вид зник. Є дані про його існування на цілиних степових ділянках Пн. Кавказу.

Місця перебування

Різнотравно-дернинно-злакова рослинність (костриця, ковила тощо), розріджені чагарники (терен, шипшина, карагана).

Чисельність

Незначна. Можливі знахідки нечисленних ізольованих популяцій на ділянках цілинного степу.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинного степу.

Особливості біології

Самка відкладає протягом літа від 42 до 72 яєць (по 6-8 шт.) у дернину злаків. Після зимівлі, на поч. травня, з'являються личинки, на поч. літа - дорослі особини, які активні зі сходом сонця й після полуденної спеки. Живляться переважно рослинною їжею. Характерним є багаторічна (до 5 років) діпауза яєць - природне пристосування до несприятливих факторів (посухи, суховії, пожежі тощо).

Розмноження у неволі

В ентомологічних садках швидко звикає до нових умов - живиться, парується й відкладає у ґрунт яйця, з яких виходять личинки.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Доцільна реакліматизація виду у степових заповідниках.

Джерела інформації

Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964; Красная книга СССР, 1984. В. М. Ермоленко.

АНАДРИМАДУЗА РЕТОВСЬКОГО

Anadrymadusa retowskii Adelung, 1908

Ряд: Прямокрилі Orthoptera

Родина: Коники справжні Tettigoniidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 20 видів східносе-редземноморського понтійсько-гірського роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Ендемік Пд, берега Криму. Характерний у прибережній смузі (зокрема, біля міст Алупки й Алушти) та на кам'янистих схилах (Карадазький природний заповідник).

Місця перебування

Добре прогріті сонцем сухі ділянки берегової смуги та гірських схилів.

Чисельність

Незначна. Знайдено кількох особин виду (самок і самців), а також личинки.

Причини зміни чисельності Даних немає.

Особливості біології

Личинки та дорослі комахи зустрічалися у липні - вересні

Розмноження у неволі

Не проводилось

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду. Рекомендується створити у місцях перебування виду ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Adelung N., 1908; Определитель насекомых Ев-ропейской части СССР, 1964. В. М. Ермоленко.

ЕМБІЯ РЕЛІКТОВА

Harloembia solieri Rambur, 1842

Ряд: **Ембії** Embioptera

Родина: **Оліготоміди** Oligotomidae

Таксономічна характеристика

Реліктовий вид монотипного середземноморського роду.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в (пн. межа ареалу) - на Пд. березі і мисі Казантіп. Ареал розірваний, охоплює також північні райони Середземномор'я (Італія, Пд. Франція, Іспанія), Закавказзя та чорноморське і каспійське узбережжя Кавказу.

Місця перебування

Сухі, добре прогріті сонцем біотопи середземноморського типу (кам'янисті передгір'я, шибляк, приморські схили); живе під камінням, мохом, серед рослинних залишків. Наявність ембії реліктової - своєрідний індикатор місцевостей з середземноморським кліматом.

Чисельність

Незначна, але безпосередньої загрози існуванню розріджених популяцій виду немає, оскільки збереглися улюблені ним великі площі кам'янистих схилів.

Причини зміни чисельності

Розорювання та окультурення схилів.

Особливості біології

Кримська популяція - партеногенетична (самці і самки цього виду зустрічаються лише у Пд. Європі). Має однорічну генерацію. Перезимувавши у ґрунті, самка відкладає яйця, з яких з'являються личинки, схожі на дорослих особин. Дорослі ембії мають павутинні залози (що є винятком для комах); у поверхневому шарі ґрунту та під камінням плетуть павутинні ходи, в яких збираються групами на поч. літа. Пізніше, у теплу суху погоду, зариваються у ґрунт на глибину до 1, 5 м. Живляться рослинними залишками, полюють на дрібних комах.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Рекомендується охороняти у комплексі з ін. видами у Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому та ін. природних заповідниках Криму, створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1964; Ермоленко В. М. 1967. В. М. Ермоленко.

ВЕСНЯНКА ВЕЛИКА

Perla maxima Scopoli, 1763

Ряд: **Веснянки** Plecoptera

Родина: **Перліди** Perlidae

Таксономічна характеристика

Один з кількох десятків видів голарктичного роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Українські Карпати. Ареал охоплює гірські райони Європи.

Місця перебування

Імаго тримаються вздовж берегів гірських річок і потоків, на прибережних рослинах і під камінням; личинки розвиваються у проточній воді.

Чисельність

Незначна. Лише подекуди зустрічаються ізольовані популяції з досить високою чисельністю особин.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Веде прихований спосіб життя. Цикл розвитку однорічний. Літ імаго у травні - липні; літають удень, рідко і недовго; мають недорозвинені ротові органи, не живляться. Личинки тримаються на дні водойм; хижаки, полюють переважно на личинок водяних комах. Під час розвитку личинки линяють 22 рази.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Ізольовані популяції веснянки великої охороняються у Карпатському біосферному заповіднику та Карпатському національному природному парку. Виявивши популяції в ін. районах, слід створювати в місцях їхнього перебування ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., Бианки В. Л., 1905; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1965. В. М. Ермоленко.

КОШЕНІЛЬ ПОЛЬСЬКА

Porphyrophora polonica (Linnaeus, 1758)

Ряд: Рівнокрилі Homoptera

Родина: Червеці гігантські Marganodidae

Таксономічна характеристика

Один з 24 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

У минулому зустрічалася по всій Україні. Ареал охоплює Зх. і Сх. Європу.

Місця перебування

Сухі лісові галявини, піщані луки, виходи крейдяних скель.

Чисельність

Даних немає. З 1962 року в Україні вид не реєструвався. Минулими століттями у зх. і пн. районах України було розвинуте промислове виробництво червоної фарби (карміну) з кошенелі польської.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Зимують личинки у яйцевих мішках. Вийшовши з них, пересуваються у пошуках придатних для живлення рослин (суниці, перстачі і гусячі лапки, гірчак гірський, остудник голий, мучниця, материнка та ін.). По їхніх стеблах личинки спускаються до коріння, линяють і перетворюються на нерухомі кулеподібні цисти синього або фіолетового кольору. Розвиток цисти триває до липня. Цисти самок досягають розмірів 3-4 мм у діаметрі, саме з них отримували кармін. Дорослі комахи з'являються у липні - на поч. серпня. Самці гинуть після парування. Запліднена самка заривається у ґрунт, протягом кількох днів відкладає 300- 700 яєць у яйцевий мішок і гине. Личинки з'являються через місяць.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно дослідити сучасний стан популяцій, визначити ареал, зберегти характерні біотопи від руйнування і забруднення.

Джерела інформації

Борхсениус Н. С., 1950; Теречникова Е. М., 1975; Красная книга СССР, 1984. П. В. Пучков.

КОРАНУС СІРИЙ

Coranus griseus (Rossi, 1790)

Ряд: **Напівтвердокрилі** Hemiptera

Родина: **Редувіїди** Reduviidae

Таксономічна характеристика

Один з 88 видів роду; один з 6 видів роду в Україні.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримські гори. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пн. Африку, Зх. і Серед. Азію та Кавказ.

Місця перебування

Сухі, відкриті або порослі рідколіссям кам'янисті схили з розрідженою трав'янистою рослинністю. Личинки й дорослі комахи тримаються під камінням, сухими кізяками та рослинами.

Чисельність

Дуже рідкісний вид.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані. Є припущення, що кількість Коранусу сірого частково залежить від ступеня його конкуренції з Коранусом високо-горбим (*C. tuberculifer*), пов'язана з умовами існування.

Особливості біології

Активний у сонячні дні. Живиться різноманітними дрібними комахами. Від ін. видів роду відрізняється червоним забарвленням підкрилової поверхні черевця.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба докладніше вивчити особливості біології виду. Рекомендується зберігати природні біотопи - рідколісся і трав'янисті асоціації середземноморською типу, заборонити використання пестицидів поблизу згаданих вище біотопів; доцільно створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Пучков П. В., 1987

ОНКОЦЕФАЛ КРИМСЬКИЙ

Oncosephalus paternus Putshkov, 1984

Ряд: **Напівтвердокрилі** Hemiptera

Родина: **Редувіїди** Reduviidae

Таксономічна характеристика

Один з 192 видів роду; один з 3 видів роду в Україні.

Статус

3 категорія.

Поширення

Ендемік Пд берега Криму. Знайдено на околицях с. Морського (поблизу смт Новий Світ).

Місця перебування

Окремі особини трапляються під камінням у глибоких ущелинах та на дрібно-щербенистих осипищах поблизу дубового рідколісся.

Чисельність

Невідома. Знайдено самку і двох личинок 5-го віку (влітку 1964 р. та навесні 1982 р.).

Причини зміни чисельності

Не досліджувались.

Особливості біології

Зимують дорослі личинки.

Розмноження у неволі

Спроба штучного розведення виявилася невдалою; комахи загинули після 2-місячного голодування через відсутність відповідного корму (в лабораторії використовували личинок стеблового цвіркуна, що, очевидно, не є природним для цього виду).

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду, місця його перебування, причини зміни чисельності; взяти під охорону характерні для нього біотопи, зокрема, заборонити знищення сухих рідколісць.

Джерела інформації

Пучков П. В., 1987. П. В. Пучков.

СЛИМАКОІД КРИМСЬКИЙ, жужелиця кримська, турун кримський

Procerus scabrosus tauricus Bonelli, 1811

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Туруни, Жужелиці Carabidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 700 видів роду; один з 8 підвидів середземноморського виду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Ендемік Кримського п-ва (передгір'я. Пд. берег).

Місця перебування

Кам'янисті схили з трав'янистою та чагарниковою рослинністю; сади, виноградники, парки; зустрічаються на багаторічних і високо-травних культурах (троянда, лаванда, тютюн тощо).

Чисельність

Незначна: поодинокі особини на площі 1-3 га або локально (до 2-3 особин - на 10 м²).

Причини зміни чисельності

Скорочення місць перебування виду внаслідок розорювання цілинних ділянок, окультурення лісових галявин; обробка лісу та сільськогосподарських угідь пестицидами. Виловлювання колекціонерами.

Особливості біології

Хижак: жуки живляться переважно слимаками, личинки - різноманітними безхребетними. Зимують личинки у ґрунті у лялечкових коконах. Жуки активні з весни до пізньої осені Зустрічаються вдень, на ніч ховаються у підстилку, під каміння, зариваються у ґрунт тощо. Самка з кін. червня до поч. жовтня відкладає 70- 120 яєць. Розвиток личинок дворічний.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у заповідниках Кримського п-ва у комплексі з ін. видами.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., 1905-15; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. В. Г. Долін.

ЖУЖЕЛИЦЯ УГОРСЬКА

Carabus hungaricus Fabricius, 1792

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Туруни, Жужелиці Carabidae

Таксономічна характеристика

Політипний вид; у фауні України представлений 2 ендемічними підвидами *C. h. scythus* та *C. i. mingens*.

Статус

2 категорія.

Поширення

Степова зона Лівобережної України (підвид *C. h. scythus*) та Кримського п-ва (підвид *C. h. mingens*). Ареал простягається від Центр. Європи (Австрія, Угорщина, Румунія, Пд. Чехія та Словаччина) до пониззя Волги і передгір'їв Кавказу (Росія).

Місця перебування

Цілинний степ.

Чисельність

Звичайний на заповідних степових ділянках (біосферний заповідник Асканія-Нова, відділ Луганського природного заповідника - Стрільцівський Степ).

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинного степу.

Особливості біології

Дає одно-дворічну генерацію. Жуки та личинки - хижаки-поліфаги, живляться личинками комах, яких знаходять у підстилці й ґрунті, дощовими червами та ін. безхребетними. Жуки зимують у ґрунті, навесні паруються і відкладають яйця, восени личинки заляльковуються.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у степових заповідниках. Рекомендується розширити заповідні ділянки з цілинним різнотрав'ям і створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., 1905-15; Павлова Г. Н., 1975. В. Г. Долін.

КРАСОТІЛ ПАХУЧИЙ

Calosoma sycophanta (Linnaeus, 1758)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Туруни, Жужелиці Carabidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 60 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

По всій тер. України. Ареал охоплює також Центр, і Пд. Європу, Пн. Африку, Малу Азію; вид зустрічається у центр. і пд, районах Сх.-Європейської рівнини, на Кавказі, у Закавказзі та в горах Серед. Азії, Ірані.

Місця перебування

Широколистяні та мішані ліси, парки, зрідка - полезахисні смуги та сади.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Тривале застосування пестицидів у лісах; зменшення природних місць перебування виду.

Особливості біологи. Жуки й личинки - хижаки, полюють найчастіше у кронах дерев на гусениць і метеликів, зокрема шкідливих - непарного і кільчастого шовкопрядів, листокрутку дубову, хвилівок; іноді трапляються на ґрунті. Ведуть нічний спосіб життя. Зимують жуки в ґрунті й підстилці. Парування та відкладання яєць (бл. 60) відбувається навесні та на поч. літа, розвиток личинок і лялечок триває бл. 2 місяців, до появи у серпні - вересні молодих жуків.

Розмноження у неволі

Мало місце при інтродукції в США (в інсектарії).

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у заповідниках як компонент біоценозу.

Джерела інформації

Крыжановский О. Л., 1962. В. Г. Долін.

ПАХУЧИЙ СТАФІЛІН

Ocyrops olens (O. F. Muller, 1764)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Стафілініди Staphilinidae

Таксономічна характеристика

Один з 130 видів роду; один з 25 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Пд. Кримського п-ва, зх. райони України (зокрема, Закарпаття). Ареал охоплює більшу частину Європи, все Середземномор'я.

Місця перебування

Затінені і вологі біотопи, рідше - сухі соснові ліси, дуже рідко - поля і виноградники; селиться здебільшого під камінням, зваленими деревами, опалим листям тощо.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини). В кін. 19 - на поч. 20 ст. чисельність була більша, особливо у Криму.

Причини зміни чисельності

Скорочення місць перебування виду внаслідок вибирання каміння, обробки лісових масивів пестицидами тощо.

Особливості біології

Зимує в личинковій та дорослій стадіях. Імаго зустрічаються з березня по квітень, личинки - у березні - травні й жовтні. Живиться в основному різними комахами, червами, дрібними слимаками.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно виявити місця перебування виду (зокрема, в межах природних заповідників) і створити ентомологічні заказники для охорони й докладного вивчення особливостей біології комах.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., 1905-15; Потоцкая В. А., 1967; Ногіон А., 1965; Горностаев Г. Н., 1970; Красная книга СССР, 1984; Богданов Ю. А., 1985. А. А. Петренко.

ВОЛОХАТИЙ СТАФІЛІН

Emus hirtus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Стафілініди Staphylinidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів палеарктичного роду; єдиний представник роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

По всій тер. України. Ареал охоплює Зх. і Сх. Європу, Кавказ, Закавказзя, Казахстан, Зх. Сибір (Томська обл. Росії).

Місця перебування

Різні за походженням органічні речовини, що розкладаються (зокрема, рослинні і тваринні рештки), стовбури дерев, з яких витікає сік.

Чисельність

Дуже незначна (локальні популяції). У Гірському Криму на поч. 20 ст. був у великій кількості, вважався характерним видом кримських яйл. У липні 1979 р. на яйлі Чатирдагу від ловлено одного жука.

Причини зміни чисельності

Порушення природних біотопів внаслідок застосування пестицидів, санітарні рубки лісу, рекреаційне навантаження тощо.

Особливості біології

Жук та його личинки - хижаки, живляться дрібними комахами, їхніми личинками тощо. Імаго зустрічаються з кінця травня по жовтень. Зимують дорослі жуки і, можливо, личинки.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Слід докладно вивчити особливості біології виду, створити в місцях виявлення локальних популяцій ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Nochhuth J. H., 1871; Плигинский В. Г., 1928; Ба-бенко А. С., 1980; Крыжановский О. Л., 1979. А. А. Петренко.

СКАРАБЕЙ СВЯЩЕННИЙ

Scarabaeus sacer Linnaeus, 1758

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Пластинчастовусі Scarabaeidae

Таксономічна характеристика

Один з 87 видів африкансько-євразійського роду; один з 2 видів у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Кримський п-в. Пд. лісостепової зони (пд. частини Уманського й Черкаського р-нів та м. Кам'янка Черкаської області), степова зона (м. Роздільна Одеської обл.; біосферний заповідник Асканія-Нова). Ареал охоплює також Середземномор'я, Зх. і Середню Азію, Закавказзя і Зх. Передкавказзя (на Пн.- до м. Анапи Краснодарського краю Росії).

Місця перебування

Піщані ділянки річкових долин і морського узбережжя, іноді - засолені степові місцевості, піщані кучугури з розрідженим степовим різнотрав'ям.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Скорочення місць перебування.

Особливості біології

Живиться переважно гноєм великої рогатої худоби, коней та овець, для чого скочує його у кульки. В умовах Пд. України активний з середини квітня до червня. Ховається в нірках, які риє у ґрунті. Самка відкладає яйця в кульку з гною грушоподібної форми з порожниною.

Вилупившись з яйця, личинка живиться серцевиною кульки й, залишившись у ній, мов у коконі, перетворюється на лялечку; через місяць з'являється жук.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Розріджені популяції охороняються в степових заповідниках як компонент біоценозу. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях виявлення жуків.

Джерела інформації

Савченко С. М., 1933, 1934; Брем А. З., 1941; Животный мир СССР, 1950;
Определитель насекомых Европейской части СССР, 1965; Кабаков О. Н., 1980. В. М. Ермоленко.

ЦЕРАТОФІЙ БАГАТОРОГИЙ

Ceratophyus polyceros (Pallas, 1771)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Пластинчастовусі Scarabaeidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Лівобережна Україна - у степовій зоні та на півдні лісостепової зони. Ареал простягається далі на Сх. Євразії, охоплюючи степові райони Поволжя (Росія) та Казахстану.

Місця перебування

Переважно сухостепові ділянки.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності Розорювання ділянок цілинного степу.

Особливості біології

Жуки та їхні личинки живляться гноєм степових ссавців. Жуки активні переважно вночі, з квітня по червень. Вони викопують у ґрунті довгі ходи і заповнюють їх гноєм, в який після парування відкладають яйця.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Популяції виду охороняються у степових заповідниках. Рекомендується створити ентомологічні заказники у місцях виявлення Цератофія багаторогого, докладніше вивчити особливості його біології.

Джерела інформації

Животный мир СССР, 1950; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1965. Д. М. Єрмоленко

ЖУК-САМІТНИК, жук-пустельник

Osmoderma eremita (Scopoli, 1763)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Пластинчастовусі Scarabaeidae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів палеарктичного роду; єдиний представник роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Майже вся територія України (південна межа ареалу виду проходить від м. Ізмаїла Одеської області, через пд. райони Вінницької області та Полтавську область, середню течію Сіверського Дінця). Ареал охоплює більшу частину Європи.

Місця перебування

Широколистяні ліси (дуб з домішкою тополі, верби, яблуні, груші, осики та ін.), віддає перевагу старим дуплистим деревам.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Санітарні рубки лісу, застосування у лісових масивах пестицидів.

Особливості біології

Має трирічну генерацію. Літ імаго у липні - серпні. Личинки розвиваються і зимують у трухлявій деревині дупел, восени заляльковуються в овальному коконі із розгризеної деревини, склеєної екскрементами. Жуки живляться соком, що виступає на стовбурах пошкоджених дерев.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у складі біоценозів у природних заповідниках мішанолісової і лісостепової географічних зон. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях виявлення виду.

Джерела інформації

Савченко С. М., 1933, 1934; Медведев С. И., 19606; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1965; Красная книга СССР, 1984. В. М. Ермоленко.

ЖУК-ОЛЕНЬ, рогач звичайний

Lucanus cervus Linnaeus, 1758

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Рогачі -Lucanidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Вся тер. України. Ареал охоплює Центр., Пд. і Сх. Європу, Пн. Африку.

Місця перебування

Широколистяні та мішані ліси з домішкою дуба, ліси у передгір'ях Кримських гір та широколистяні ліси Українських Карпат, діброви та байрачні ліси.

Чисельність

Майже повсюдно низька й далі скорочується.

Причини зміни чисельності

Зменшення площ дібров та ін. лісів - природних місць перебування жука-оленя; обробка лісових масивів пестицидами.

Особливості біології

Дорослі жуки з'являються у травні - липні. Живляться соком з пошкоджених стовбурів дерев, переважно дубів, рідше - бука і берези. Невдовзі після парування самці здебільшого гинуть; відклавши яйця у дуплах дерев та пеньках, гинуть і самки. Розвиток личинок триває 5-6 років; у травні останнього року вони перетворюються на лялечок.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. У місцях виявлення жука слід зберігати властиві йому біотопи, зокрема, створювати ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Определитель насекомых Европейской части СССР, 1965; Красная книга СССР, 1984. В. М. Ермоленко.

ВУСАЧ ВЕЛИКИЙ ДУБОВИЙ ЗАХІДНИЙ

Cerambyx cerdo cerdo (Linnaeus, 1758)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Вусачі Cerambycidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів західнопалеарктичного роду; один з 2 підвидів виду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Переважно Правобережна Україна (крім пд. районів), сх. межа ареалу виду проходить поблизу Харкова. Ареал охоплює Зх. і Сх. Європу, Середземномор'я, Кавказ.

Місця перебування

Природні діброви, насадження дуба, лісопарки рівнинних територій та передгір'їв. Звичайно заселяє дубові й мішано-дубові лісостани, ослаблені вирубуванням й випасанням худоби або які мають пошкоджене листя. Надає перевагу товстим стовбурам дубів, особливо старим деревам і пенькам.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини), лише у Закарпатській обл. дещо більша.

Причини зміни чисельності

Суцільне вирубування старих дібров і застосування пестицидів.

Особливості біології

Має трирічну генерацію. Літ імаго з середини травня до липня, окремі особини трапляються у серпні - на поч. вересня. Живиться соком, що виступає з пошкоджених стовбурів. Яйця (за день - до 15, за півтора - два місяці - від 60 до 300) самка відкладає по одному у тріщини дубової кори, іноді - на гілках. Личинки прогризають ходи в корі дерева, наступного літа переходять у глибші деревні шари. Доросла личинка восени утворює комірку, де перетворюється на лялечку. Жук нового покоління зимує у цій же комірці.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у складі фауни лісових біоценозів заповідників і заказників. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях виявлення виду.

Джерела інформації

Руднев Д. Ф., 1957; Загайкевич І. К., 1959; Красная книга СССР, 1984. В. М. Єрмоленко.

РОЗАЛІЯ АЛЬПІЙСЬКА, вусач альпійський

Rosalia alpina (Linnaeus, 1758)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Вусачі Cerambycidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримські гори та Українські Карпати, окремі знахідки були в лісостеповій зоні Правобережжя; на Сх. поширений до Києва і Черкас. Ареал охоплює Пд. й Центр- Європу, Зх. Азію (Сирія); локально є у Пд.-Сх, районах Сх.-Європейської рівнини, на Пн. Кавказі й у Закавказзі.

Місця перебування

Передгірні та гірські букові ліси з усихаючими деревами. Є відомості про розвиток жука у деревині в'яза, граба, ясеня, каштана та ін.

Чисельність

У більшості районів зустрічаються поодинокі особини. У Закарпатті досить звичайний (іноді численний).

Причини зміни чисельності

Скорочення площ старих букових лісів, санітарна рубка.

Особливості біології

Має дво-, трирічну генерацію (залежно від кліматичних умов). Личинки 2- 3-го року розвитку заляльковуються у деревині (травень - червень). Вихід жуків з лялечко-вих комірок триває з червня по серпень, у Закарпатті окремі особини траплялись у жовтні.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у складі біоценозів букових лісів у природних заповідниках Кримських гір та Українських Карпат.

Джерела інформації

Загайкевич І. К., 1959; Єрмоленко В. М., 1962; Красная книга СССР, 1984. В. М. Єрмоленко.

ВУСАЧ МУСКУСНИЙ

Aromia moschata (Linnaeus, 1758)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Вусачі Cerambycidae

Таксономічна характеристика

Один з Ю видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Вся тер. України. Ареал охоплює широку смугу Євразії - від Атлантичного океану до Тихого (на Пн.- до тундрової зони), Пн. Африку.

Місця перебування

Переважно розріджений деревостан, гол. чин. із старої верби, іноді заселяє тополю й осику, трапляється у парках, прибережних гаях, уздовж доріг.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності: порушення природних місць перебування виду, зокрема зменшення насаджень верби.

Особливості біології

Має дво-, трирічну генерацію. Літ, паруння і відкладання яєць тривають з поч. червня по серпень. Самка відкладає 90-160 яєць у тріщини кори. Розвиток личинок і заляльковування відбуваються у деревині.

Розмноження в неволі: даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно в місцях перебування виду створювати заповідні ділянки.

Джерела інформації

Плавильщиков Н. Н., 1940; Атлас комах України, 1962; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1965. К. Загайкевич.

МОРІМУС ТЕМНИЙ

Morimus funereus Mulsant, 1863

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Вусачі Cerambycidae

Таксономічна характеристика

Один з 11 видів палеарктичного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Одеська та Чернівецька області. Ареал охоплює також Молдову і пд, частину Зх. Європи.

Місця перебування

Широколистяні ліси (найчастіше дуби).

Чисельність

Незначна. Причини зміни чисельності скорочення площ широколистяних лісів.

Особливості біології

Крила жука редуковані, літати він не може. Має дворічну генерацію. Дорослі особини зустрічаються з кін. травня до серед, серпня. У ці строки відбувається парування і відкладання яєць у кору пошкоджених дерев (дуб, клен та ін.).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Доцільно створити заповідні ділянки у місцях перебування виду.

Джерела інформації

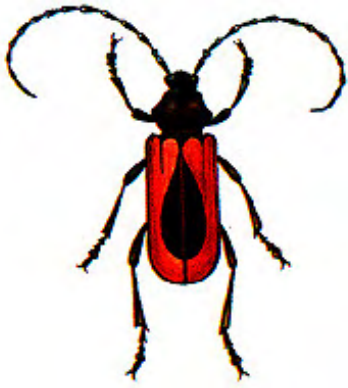
Плавильщи-ков Н. Н., 1958; Красная книга СССР, 1984. І. К. Загайкевич.

ВУСАЧ-ЧЕРВОНОКРИЛ КЕЛЛЕРА

Purpuricenus kaehleri (Linnaeus, 1758)

Ряд: Твердокрили Coleoptera

Родина: Вусачі Cerambycidae

Таксономічна характеристика

Один з 45 видів палеарктичного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд. частина зони мішаних лісів, лісостепова та пн. частина степової зони. Пд. берег Криму. Ареал охоплює Пд. і Пд.-Сх. Європу, південь лісової зони європейської частини Росії, Пд. Урал, Кавказ і Закавказзя, Іран.

Місця перебування

Листяні та мішані ліси, узлісся; у садах на пошкоджених гілках і стовбурах дуба, в'яза, верби, вишні, абрикоса та ін. листяних порід.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Руйнування природних біотопів, характерних для перебування популяції виду.

Особливості біології

Літ, паруння і розселення дорослих жуків у червні - липні

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у комплексі з ін. видами в Канівському природному заповіднику. Доцільно вивчити особливості біології виду, створити заказники у місцях його перебування.

Джерела інформації

Плавильщи-ков Н. Н., 1 940; Атлас комах України, 1962; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1965. І К. Загайкевич.

ВУСАЧ ЗЕМЛЯНИЙ ХРЕСТОНОСЕЦЬ, коренеїд хрестоносець

Dorcadion equestre (Laxmann, 1770)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Вусачі Cerambycidae

Таксономічна характеристика

Один з 350 видів роду; один з 17 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Лісостепова і степова зони. Кримські гори. Ареал охоплює Пд. Європу, частину Сх. Європи - Молдову, Польщу й пд.-сх. райони Сх.-Європей-ської рівнини. Малу Азію.

Місця перебування

Добре прогріті сонцем ділянки з розрідженим травостоєм, байраки, гірські схили, узбіччя доріг.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Скорочення природних місць перебування, розорювання цілинних ділянок степу.

Особливості біології

Жуки зустрічаються з серед, квітня до поч. червня. Личинки розвиваються у ґрунті, живляться коренями трав'янистих рослин, здебільшого злакових.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду. Доцільно створити заповідні ділянки в місцях його перебування.

Джерела інформації

Плавильщи-ков Н. Н., 1958; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1965. / К. Загайкевич.

КОВАЛИК ПАРРЕЙСА, алаус Паррейса

Alaus parreyssi Steven, 1830

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Ковалики Elateridae

Таксономічна характеристика

Один з 100 видів палеотропічного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд, берег Криму (пн. межа ареалу). Ареал охоплює також Пд. Європу, Малу Азію, чорноморське узбережжя Кавказу.

Місця перебування

Старі соснові ліси.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Порушення місць перебування виду внаслідок господарської діяльності, зокрема вирубування та розчищення лісу.

Особливості біології

Активний у травні - червні, живиться попелицями родини хермесових та їхніми виділеннями. Личинка живе у гнилій деревині сосни, знищуючи дрібних безхребетних. Цикл розвитку личинки 4-5 років. Заляльковується наприкінці літа - восени, зимує дорослий жук (у ля-лечковій комірці).

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід зберігати у природному стані характерні для популяції біотопи.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., 1905-15; Долін В. Г., 1982; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Колекції Інституту зоології АН України, Зоологічного інституту АН Росії (Санкт-Петербург). В. Г. Долін.

КОВАЛИК СПЛОЩЕНИЙ

Neoprstilophus depressus Coermar, 1822

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Ковалики Elateridae

Таксономічна характеристика

Один з 25 видів роду; єдиний вид роду у фауні України; раніше відносили до роду *Selatosomus* (або *Corymbites*).

Статус

3 категорія.

Поширення

Лісостепова зона Правобережжя (по Дніпру проходить сх. межа ареалу). Ареал охоплює переважно Пд. і Центр. Європу.

Місця перебування

Широколистяні ліси, головним чином узлісся та галявини.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Скорочення площ широколистяних лісів, застосування пестицидів.

Особливості біології

Має чотирирічну генерацію. Зимують личинки різного віку й жуки в лялечкових комірках у ґрунті та підстилці з листя. Жуки літають у травні під час цвітіння глоду, живляться пилом квіток; личинки - хижаки.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Слід дотримуватися заповідного режиму в місцях перебування виду.

Джерела інформації

Якобсон Г. Г., 1905-15; Долін В. Г., 1982. Колекції інституту зоології АН України, Львівського науково-природничого музею АН України. В. Г. Долін.

ЧЕКІНІОЛА ПЛАТИСЦЕЛІДИНА

Cecchiniola platyscelidina (Jacobson, 1908)

Ряд: Твердокрили Coleoptera

Родина: Листоїди Chrysomelidae

Таксономічна характеристика

Вид монотипного роду.

Статус

4 категорія.

Поширення

Ендемік Кримського п-ва. Виявлений у передгір'ї Кримських гір (околиці Сімферополя; долина р. Альми, смт Поштове Бахчисарайського р-ну).

Місця перебування

Відкриті ділянки з трав'янистою рослинністю, добре освітлений сонцем мішаний ліс (найчастіше підстилка поблизу дубів).

Чисельність

Дуже незначна (поодинокі особини; у 20 ст. їх виявлено 12).

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані

Особливості біології

Жук безкрилий.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Треба вивчити особливості біології виду, з'ясувати причини зміни його чисельності. Виявити місця перебування, створити там ентомологічні заказники.

Джерела інформації

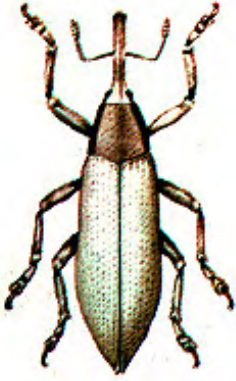
Бровдій В. М., 1977. Колекції Сімферопольського університету, Зоологічного інституту АН Росії (Санкт-Петербург); особисті колекції ентомологів Г. Г. Якобсона (1908), І. В. Мальцева (1948). В. М. Бровдій.

ЛІКСУС КАТРАНОВИЙ

Lixus canescens Fischer-Waldheim, 1835

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Довгоносики Curculionidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 500 видів роду; один з 25 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Донецька, Запорізька і Херсонська області. Кримський п-в (степова зона). Ареал охоплює сухостепові райони Євразії (пн. частина Румунії, Молдова, Нижнє Поволжя, Пд, Урал).

Місця перебування

Ділянки з травостоем сухого степу, кам'янисті схили морського узбережжя.

Чисельність

Незначна (точних даних немає).

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування виду (розорювання, вибирання піску та щебеню, рекреаційне навантаження, випасання худоби тощо), а також знищення катрану (збирання населенням його кореневищ), на якому вид живиться і розвивається.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Активний з серед. травня до поч. вересня. Живиться листям катрану. Парування у травні. Яйця (1-2) відкладає переважно у стебла катрану, деколи - у черешки. Личинки виходять через 5-7 днів; поступово просуваються серединою стебел до кореневищ і там в кінці серпня перетворюються на лялечок. В одній рослині розвивається 1-2 жуки (іноді до 5). Наземна частина рослини засихає; її разом з жуками переносить вітер, сприяючи розселенню лік-сусу катранового. Жуки зимують поза кормовою рослиною, імовірно, у підстилці або у верхньому шарі ґрунту.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється як компонент біоценозу в Хомутівському Степу - відділі Українського степового природного заповідника, в заказнику загальнодержавного значення Обитічна Коса (Запорізька обл.). Доцільно виявити і взяти під охорону ін. місця перебування виду, припинити заготівлю кореневищ катрану.

Джерела інформації

Медведев С. И., Шапиро Д. С., 1957; Endrodi S., 1960; Тер-Минасян М. Е., 1967.
Усне повідомлення І. В. Мальцева (Крим, 1983). С. В. Воловник.

БРАХІЦЕРУС ЗМОРШКУВАТИЙ

Brachycerus sinuatus Olivier, 1807

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Довгоносики Curculionidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 10 видів палеарктичного роду; один з 3 видів роду у фауні України (представлений підвидом *B. s. lutulentns* Gyllenhal, 1883).

Статус

4 категорія.

Поширення

Кримські гори. Ареал виду охоплює також Балканський п-в. Малу Азію.

Місця перебування

Відкриті ділянки на схилах гір, яйли.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані

Особливості біології

Дорослі комахи живляться на дикорослій цибулі білоцвітій. Життєвий цикл та спосіб розмноження не досліджено.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології брахіцеруса зморшкуватого, з'ясувати причини зміни його чисельності, створити в місцях перебування виду ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Ангелов П., 1978. Колекції Зоологічного інституту АН Росії (Санкт-Петербург); особисте повідомлення В. М. Єрмоленка (14.V 1964 р., на масиві Карабі-яйла). В. М. Бровдій.

ЛЕВКОМІГУС БІЛОСНІЖНИЙ

Leucomigus candidatus (Pallas, 1771)

Ряд: Твердокрилі Coleoptera

Родина: Довгоносики Curculionidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Степова зона (Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська й Херсонська області), Крим. Ареал охоплює також Пн. Африку, Зх. Азію (Туреччина, Іран), Пд. Сх. Східно-Європейської рівнини, Пн. Кавказ, Закавказзя (Вірменія, Азербайджан), Казахстан та Середню Азію (Туркменистан, Таджикистан).

Місця перебування

Прибережні біотопи (коси, приморські схили, солончаки, солонці тощо) та ділянки з типовою сухостеповою рослинністю.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Вибирання піску, рекреація, випасання худоби тощо.

Особливості біології

Активний з середини липня (у Гірському Криму - з червня) до поч. вересня. Живиться на листках і молодих стеблах полину. Личинки розвиваються у корінні рослини, утворюючи нарости діаметром 20- 30 мм.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється як компонент біоценозу у Карадазькому природному заповіднику й заказнику загальнодержавного значення Обитічна Коса (Запорізька обл.). Доцільно виявити і взяти під охорону ін. місця перебування виду.

Джерела інформації

Ильин Б. С., 1925; Палий В. Ф., 1961; Медведев С. И., 1966; Тер-Минасян М. Е., 1988. В.
М. Бровдй, С. В. Воловник.

АСКАЛАФ СТРОКАТИЙ

Ascalaphus macaronius (Scopoli, 1763)

Ряд: Сітчастокрилі Neuroptera

Родина: Аскалафіди Ascalaphidae

Таксономічна характеристика

Один з 20 видів середземноморсько-середньоазійського роду;
єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

На Пд. Кримського п-ва та в Закарпатті. Ареал охоплює також Пд.-Сх. Європу, Малу Азію, Закавказзя, Казахстан та Середню Азію.

Місця перебування

Сонячні галявини та узлісся гірських і передгірних широколистяних лісів, чагарників типу шибляка; у Кримських горах досягає яйли.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів, зокрема викорчовування чагарників у місцях перебування виду.

Особливості біології

Личинки і дорослі особини - хижаки, полюють на дрібних комах. Активні вдень у сонячну погоду - з серед. червня по серпень. На поч. липня самка відкладає яйця (у кладці по 40-50 штук) на стеблах трав'янистих рослин. Личинки з серповидними щелепами, схожі на безкрилих жуків; тримаються під камінням або опалим листям, у поверхневому шарі ґрунту.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Аскалаф охороняється у природних заповідниках Кримського п-ва.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1962; Красная книга СССР, 1984; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1987; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. В. М. Єрмоленко.

БІТАК ІТАЛІЙСЬКИЙ, комарівка-бітак італійська

Bittacus italicus (MULLER, 1786)

Ряд: Скорпіонові мухи Mecoptera

Родина: Бітациди, Комарівки Bittacidae

Таксономічна характеристика

Один з 62 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Полтавська, Херсонська і Черкаська області, Крим. Ареал охоплює також Центр, і Пд. Європу, вид зустрічається на Кавказі, Пд. Уралі.

Місця перебування

Галявини та

узлісся вологих листяних лісів, чагарники на заплавах луків.

Чисельність

Трапляється локальними дрібними популяціями. Кількість особин була значною 1955 р. біля с. Кіліберди Черкаської обл. (нині затоплене Канівським водосховищем)

Причини зміни чисельності

Багаторічне застосування пестицидів у листяних лісах і викошування луків.

Особливості біології

Імаго з'являються у середині червня. Звичайно ховаються під листками трав і чагарників, тримаючись за них довгими передніми ногами. Полює на різних дрібних комах, іноді павуків; часом живиться і мертвими комахами. Яйця відкладає по одному або по кілька штук у ґрунт, де вони й зимують. Навесні з'являються личинки, які ховаються під листяною підстилкою; живляться мертвими комахами і гниючими рослинними рештками. Личинки заляльковуються в ґрунтових комірках наприкінці весни.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Можливо, зберігається у складі біоценозів природних заповідників Криму. В місцях виявлення популяцій комарівки-бітака італійського слід створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Мартнова О. М., 1959; Ермоленко В. М., 1962;

Дорохова Г. И., Мартынова О. М., 1987. В. М. Ермоленко.

ЛЬОДОВИЧНИК ВЕСТВУДА, Льодовичник звичайний

Bareus westwoodi Hagen, 1866

Ряд: **Скорпіонові мухи** Mecoptera

Родина: **Льодовичники** Boreidae

Таксономічна характеристика

Один з 13 видів палеарктичного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

На Поліссі. Ареал охоплює всю Європу.

Місця перебування

Моховий покрив узлісь і лісових галявин рівнинних та гірських лісів.

Чисельність

Знайдено самця і самку в лютому 1948 р. у мішаному лісі біля м. Ірпеня Київської області.

Причини зміни чисельності

Тривале використання пестицидів.

Особливості біології

Дорослі особини активні з пізньої осені до поч. весни; не літають, оскільки крила (в обох статей) редуковані. Під час морозів ховаються в моху, у відлигу - зустрічаються на снігу. Влітку мають діапаузу. Імаго і личинки живляться мохом, а також різними дрібними комахами (переважно мертвими) та їхніми личинками. Гігрофіли. Яйця відкладають на поверхні ґрунту під шаром моху (по 1-2 в одне місце). Личинки розвиваються бл. 9 місяців (грудень - серпень), у вересні заляльковуються. Через 4-8 тижнів з лялечок виходять дорослі комахи.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях виявлення особин виду треба створити заказники.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1960; Мартынова О. М., 1954; Дорохова Г. И., Мартынова О. М., 1987; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

ОКСИТИРА ЖОВТОВУСА

Oxyethira flavicornis (Pictet, 1834)

Ряд: **Волохокрилі** Trichoptera

Родина: **Гідрофтиліди** Hydroptilidae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; єдиний представник роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

На Кримському п-ві (вздовж берегів р. Салгиру, біля с. Піонерського Сімферопольського р-ну). Ареал охоплює Зх. і Сх. Європу.

Місця перебування

Дорослі комахи тримаються біля річок і струмків, личинки - на водяних рослинах.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування виду.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго у травні - червні. Личинки живляться м'якими тканинами водоростей (альгофаги).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно докладно вивчити особливості біології виду. Рекомендується охороняти місця його перебування.

Джерела інформації

Лепнева С. Г., 1964; Григоренко В. Н., 1987; Качалова О. Л., 1987. М. М. Данко.

МАХАОН

Papilio machaon (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Парусники Papilionidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 200 видів роду; у фауні України представлений підвидом *P. m gorganus*.

Статус

2 категорія.

Поширення

Вся територія України. Ареал охоплює Європу, Серед., Центр, та Пн. Азію, Пн. Америку.

Місця перебування

Різноманітні луки, сонячні лісові галявини й узлісся, парки і сади, узбіччя доріг тощо.

Чисельність

На окремих ділянках зустрічається 5-10 особин, здебільшого не перевищує 0, 1- 1 особини на 1 га. Причини зміни чисельності Погіршення стану біотопів внаслідок господарської діяльності (викошування і випалювання трав, розорювання цілинного степу, застосування пестицидів тощо). Вилов колекціонерами.

Особливості біології

Дає 2 (іноді 3) генерації на рік. Літ метеликів з кін. квітня по вересень. Самка відкладає по 1-2 яйця, які розвиваються протягом 5-12 днів. Гусениця живиться на рослинах родини зонтичних. Зимує лялечка.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у всіх заповідниках України. Доцільно у місцях з високою чисельністю особин виду створювати ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Nowicki M., 1860, 1865; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Воскресенський М. М., 1927; Жихарев І., 1928; Romaniszyn J., 1929; Білозор М., 1931; Кремку У., 1937; Образцов М. С., Шелюжко Л. А., 1939; Атлас комах України, 1962; Higgms L. G., Riley N. D., 1970; Коршунов Ю. П., 1972; Некрутенко Ю. П., 1974, 1985; Барсов В. А., 1975, 1977; Heath J., 1981; Henriksen H. J., Kreutzler I., 1982; Красная книга СССР, 1984; Ляшенко Е. К., 1987. І. Г. Плющ.

ПОДАЛІРІЙ

Iphiclides podalirius (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Парусники Papilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Майже по всій тер, України. Ареал охоплює помірні й субтропічні широти Європи, Зх. Азії, Пн. Африки.

Місця перебування

Степові яри з чагарниками й дикими плодовими деревами, узлісся й галявини листяних лісів, захисні лісосмуги, парки, сади тощо.

Чисельність

На Пд. України - звичайний вид; на окремих ділянках кількість метеликів досягає 20-80 особин на 1 га (частіше 1-5).

Причини зміни чисельності

Порушення породної структури лісу, зокрема, знищення диких плодових дерев і чагарників, застосування пестицидів, виловлення метеликів і гусениць тощо.

Особливості біології

Дає дві генерації на рік, у сприятливі роки - три. Літ імаго у травні - червні і з серед, липня по серпень, у степовій зоні - майже безперервно з середини квітня до поч. жовтня.

Самка відкладає по 1- 2 яйця на поверхню листків кормових рослин - диких або культурних розоцвітих (найчастіше гусениць знаходять на терені, глоді, абрикосі). Розвиток яєць триває 10-14 днів, гусениць - 5- 8 тижнів. Зимувє лялечка.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється, зокрема, в Українському степовому та Луганському природних і Чорноморському біосферному заповідниках. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування виду.

Джерела інформації

Ксенжопольский., 1912 (1911); Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Гроссгейм Н. А., Пятакова В. Л., 1928; Romaniszyn J., 1929; Білозор М., 1931; Кретку У., 1937; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Кришталь О. П., 1959; Атлас комах України, 1962; Коршунов Ю. П., 1964; Некру-тенко Ю. П., 1974, 1985; Барсов В. А., 1975, 1977; Pecina P., Серіска А., 1979; Henriksen H. J., Kreutzer I., 1982; Попов С. Г., 1987 І. Г. Плющ.

ПОЛІКСЕНА

Zerynthia polyxena (Denis et Schifermuller, 1775)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Парусники Papilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Майже по всій тер. України. Ареал охоплює Пд., Пд.-Сх, і Сх. Європу, Зх. Кавказ та Зх. Казахстан.

Місця перебування

Узлісся і галявини лісів, береги водотоків, надзаплавні тераси - місця зростання хвилівника звичайного.

Чисельність

Подекуди звичайний вид, на окремих ділянках (площею 5-10 га) кількість метеликів у пік льоту становить 30- 100 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Скорочення місць перебування виду внаслідок затоплювання й осушування заплав, рекреації, випасання худоби, вирубування лісів тощо. Негативно впливають різкі коливання рівня води у водоймах протягом доби, що може спричинити загибель гусениць та лялечок.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ метеликів з кін. квітня по травень (окремі особини зустрічаються до серед. червня). Самка відкладає яйця (від 1 до 32) на листки, квітки та гілки верхньої частини хвилівника звичайного. Гусениці з'являються через 8-9 днів, їхній розвиток триває 4-5 тижнів (травень - червень). Лялечки прикріплюються до гілок рослини і зимують, іноді 2-3 сезони.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Слід створити ентомологічні заказники у долинах річок, особливо поблизу великих міст, через посилення рекреаційного навантаження на екосистеми.

Джерела інформації

Nowicki M., 1865; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Совинський В., 1927; Образцов М. С., 1929, 1930; Білосор М., 1931; Kremky Y., 1937; Образцов М. С, Шелюшко Л. А., 1939; Schwarz R., 1948; Атлас комах України, 1962; Коршунов Ю. П., 1964; Ресіпа Р., Серіска А., 1979; Dab-rowski J. S., Krzywicki M., 1982; Красная книга СССР, 1984; Некру-тенко Ю. П., 1985; Попов С. Г., 1987. І Г. Плющ.

АПОЛЛОН

Parnassius apollo (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Парусники Papilionidae

Таксономічна характеристика

Один з видів (бл. 60) палеарктичного роду; один з 3 європейських видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Українські Карпати, Передкарпаття, Поділля і Полісся (Київська обл.). Ареал охоплює гірські райони Європи, Малої та Серед. Азії, Сх. Сибіру, Забайкалля, Пн.-Зх. Китаю, Монголії.

Місця перебування

На рівнинах - бори та субори на піщаних і кам'янистих ґрунтах з поростою очитку (заячої капусти), у горах - сонячні скелясті місця у лісовому і субальпійському поясах, найчастіше в місцях вапнякових відслонень.

Чисельність

Незначна. На Київському Поліссі аполлон, вірогідно, зник; у Карпатах і Дністровському каньйоні трапляються поодинокі особини.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць перебування виду (вирубання природних лісів, насадження деревних монокультур, зміни у структурі землекористування, рекреаційне навантаження). Вразливість популяцій виду посилюється нездатністю до міграцій.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ метеликів з липня по серпень; активні після полудня. Відкладає яйця (по одному) на нижню поверхню листка або на стебло рослини. Розвиток яйця триває 2-8 тижнів; зимує гусениця, найчастіше в оболонці яйця. Гусениці у сонячну суху погоду живляться листям очитку, у хмарну - ховаються під камінням тощо. Заляльковуються у коконі між камінням тощо.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, які перебувають під загрозою зникнення (1973), Червоної книги МСОП, Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Доцільно створити у місцях перебування аполлона ентомологічні заказники, зокрема у Дністровському каньйоні (Тернопільська обл.).

Джерела інформації

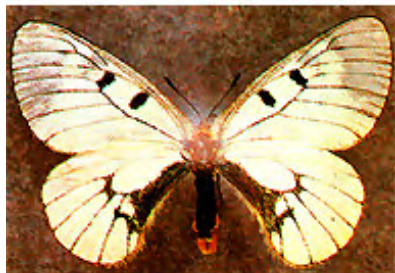
Nordmann A., 1851; Czernay A., 1854; Nowicki M., 1865; Belke G., 1866; Hormuzaki C., 1895, 1897, 1904; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Romaszyn J., 1929; Розанов А. Г., 1930; Adamczewski S., 1939; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Schwarz R., 1948; Higgins L. G., Riley N. D., 1970; Henriksen H. J., Kreutzer L., 1982; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. І Г. Плющ.

МНЕМОЗИНА

Parnassius mnemosyne (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Парусники Papilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 60 видів роду; один з 2 європейських видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Вся тер. України, крім Кримського п-ва. Ареал охоплює більшу частину Європи, Малу і Зх. Азію, гірські райони Кавказу, Серед. Азії і Пд. Алтаю, Казахстан і пд. райони Зх. Сибіру.

Місця перебування

Узлісся та галявини листяних і мішаних лісів, гірські луки, долини річок.

Чисельність

Подекуди звичайний вид. На окремих ділянках у пік льоту кількість метеликів досягає 50-200 особин на 1 га, місцями (в лісостеповій і степовій зонах) зменшується.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць перебування виду (вирубання лісів, лісонасадження монокультур, викошування трави, рекреаційне навантаження, обробка місцевості пестицидами).

Особливості біології

Літ метеликів у зоні мішаних лісів починається наприкінці травня, у лісостеповій та степовій - наприкінці квітня і триває до серед. червня, окремі особини зустрічаються до кін. червня. В Українських Карпатах літ починається пізніше і завершується у липні. Тривалість життя імаго бл. 14 днів. Самки відкладають яйця на стебла трав або на поверхню ґрунту, де вони зимують. Гусениці розвиваються у квітні - травні. Живляться у сонячну погоду листками родини рястових та рутки лікарської. Заляльковуються у коконах серед листя на поверхні ґрунту; лялечки розвиваються 2-5 тижнів.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у Луганському і Канівському природних заповідниках та Карпатському біосферному заповіднику. Доцільно створювати ентомологічні заказники у місцях зі значним антропогенним навантаженням - біля великих міст, у Донбасі, на півдні лісостепової зони.

Джерела інформації

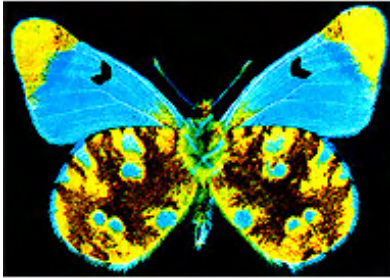
Nowicki M., 1865; Шугуров А. М., 1906, 1907; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Тушин А., Раевский К., 1915; Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Храневич В., 1926; Воскресенський М. М., 1927; Romaniszyn J., 1929; Катеринич О. О., 1930; Білозір М., 1931; Kremky Y., 1937; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Schwarz R., 1948; Медведев С. И., 1954; Штандель А. Е., 1958; Eis-ner C., 1974; Барсов В. А., 1975, 1977; Ляшенко Е. К., 1987. І Г. Плющ.

ЗЕГРИС ЕВФЕМА

Zegrus eupheme (Esper, 1805)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Білани Pieridae

Таксономічна характеристика

Єдиний європейський вид палеарктичного роду; у фауні України представлений типовим підвидом.

Статус

1 категорія.

Поширення

Південь Херсонської та Миколаївської областей, Кримський п-в. Ареал охоплює також Зх. Європу (Португалія, Іспанія), Африку (Марокко), Малу Азію, Кавказ, Закавказзя і Казахстан.

Місця перебування

Цілинний степ, ділянки степової рослинності біля морського узбережжя, іноді на рудеральній рослинності вздовж шляхів з зрошувальних каналів.

Чисельність

Переважно незначна; подекуди (наприклад, уздовж шляхів біля біосферного заповідника Асканія-Нова) кількість метеликів) пік льоту досягає 10 особин на 1 га. Причини зміни чисельності: порушення місць перебування (розорювання цілинного степу, викошування з випалювання трави навесні й восени, випасання худоби).

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з серед. квітня по травень - можливі міграції. Самки відкладають яйця на квіткові бруньки хрестоцвітих. Гусениці з'являються через 5-8 діб, розвиваються 17-40 діб, перетворюючись у кінці червня на лялечок, які зимують.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у біосферних заповідниках - Чорноморському та Асканія-Нова. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування виду (зокрема, у Білозерському р-ні Херсонської обл. та на мисі Казантіп в Криму), заборонити на їхній території випасання худоби, викошування та випалювання трав тощо.

Джерела інформації

Силантьев А., 1898; Шугуров А. М., 1906; Яната А., 1910; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Круліковський Л., 1926; Кузнецов Н. Я., 1929; Образцов М. С., 1930; Розанов А. Г., 1930; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Медведев С. И., 1950а, 1953, 1954, 1957, 1964; Штандель А. Е., 1958; Коршунов Ю. П., 1964; Красная книга СССР, 1984; Некрутенко Ю. П., 1985; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988 | Г. Плющ.

АВРОРА БІЛА

Euchloe ausonia volgensis (Krulikovsky, 1897)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Білани Pieridae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 20 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Кримський п-в, Херсонська та Одеська області. Ареал охоплює також Середземномор'я, Зх., Центр і Пн. Азію, Пн. Америку.

Місця перебування

Гірські рідколісся, у степовій смузі - цілинні ділянки, чагарники балок і ярів, місцевості вздовж лиманів і морського узбережжя, іноді сільськогосподарські угіддя.

Чисельність

Даних немає. Подекуди звичайний вид.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинного степу, викошування і випалювання трави, застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає 1-2 ієнерації на рік. Літ метеликів з квітня по червень. Самка відкладає яйця по одному на нижню поверхню листка або у нерозвинені суцвіття хрестоцвітих. Через 7-10 днів з'являється гусениця; живлячись квітками та листям протягом 31-34 діб, вона перетворюється на лялечку. 90 % лялечок із гусениць першої генерації зимують; розвиток їх без діпаузи триває 26-27 діб.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охоронні Охороняється у Карадазькому природному заповіднику. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування популяцій, заборонити на їхній території випасання худоби, викошування та випалювання трави.

Джерела інформації

Nordmann A., 1851; Мелиоранский В., 1897; Круликовский Л. К., 1904; Шугуров А. М., 1906; Nabokoff V. V., 1920; Образцов М. С., 1930; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Дьяконов А. М., 1958; Медведев С. И., 1960; Alberti B., Soffner J., 1962; Коршунов Ю. П., 1964; Некрутенко Ю. П., 1985; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. I Г. Плющ.

ЖОВТЯНКА ТОРФ'ЯНИКОВА

Colias palaeno (Linnaeus, 1761)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Білани Pieridae

Таксономічна характеристика

Один з 70 видів роду; у фауні України представлений підвидом *C. p. europae*

Статус

1 категорія.

Поширення

Зона мішаних лісів (Полісся). Ареал охоплює лісову і тундрову зони Євразії, Пн. Америки.

Місця перебування

Торф'яні багнища із заростями буяків.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів внаслідок меліоративних робіт і добування торфу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Зустрічається з поч. червня до поч. серпня. Самка відкладає до 600 яєць - по одному на поверхню листків кормової рослини (буяки), розвиток яйця триває бл. 7 діб. Гусениця розвивається з кін. серпня і зимує; у травні перетворюється на лялечку (фаза триває 1-3 тижні).

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід виявити популяції на Поліссі та створити ентомологічні заказники з заборонаю господарської діяльності на їхній території. Рекомендується зберігати у природному стані торфовища (в першу чергу, верхові).

Джерела інформації

Nowicki M., 1865; Ярошевский В. А., 1879; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Roma-niszyn I., 1929; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Медведев С И 1954; Heath J., 1981; Hennksen H. J., Kreutzer I., 1982; Редкие и исчезающие растения и животные Украины 1988; Плющ И. Г., 1989. І Г. Плющ.

СТРІЧКАРКА ТОПОЛЕВА

Limenitis populi (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Німфаліди Nymphalidae

Таксономічна характеристика

Один з видів численного роду; один з 2 видів у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Переважно у зоні мішаних лісів (Правобережжя) та Українських Карпатах. Ареал охоплює лісову зону помірних широт Євразії.

Місця перебування

Добре прогріті сонцем лісові ділянки (узбіччя доріг, просіки, береги водойм, вирубки з поростю осики тощо).

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Руйнування або перетворення місць перебування (зміна породної структури лісів та густоти деревного покриву, знищення осики як малоцінної деревної породи); хімічна обробка лісу.

Особливості біології

Літ імаго з кін. травня до серед, липня. Вранці метелики трапляються на поверхні ґрунту, на свіжому гною, кізках і гнилих плодах, у спеку - на водопої у вогких місцях, після полудня - у кронах дерев. Яйця відкладає (по одному) на поверхню листя осики. Гусениця живиться, крім осики, листям осокору. Зимує гусениця 2-го віку в сигароподібному коконі на гілках, заляльковується навесні. Лялечка прикріплена до поверхні листка павутинням.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику. Доцільно створити ентомологічні заказники. Слід обмежити застосування пестицидів у лісах.

Джерела інформації

Czekanowski L., 1832; Belke G., 1859, 1866; Nowicki M., 1860, 1865; Ярошевский В. А., 1879; Ксенжпольский А., 1912 (1911); Тушин А., Раевский К., 1915; Храневич В. П., Богацкий Д. О., 1924; Круліковський Л., 1926; Совинсний В., 1927; Катеринич О. О., 1930; Білзор М., 1931; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Медведев С. И., 1957, 1971; Штандель А. Є., 1959; Alber-ti B., Soffner J., 1962; Henriksen H. J., Kreutzer I., 1982. І Г. Плющ.

РАЙДУЖНИЦЯ ВЕЛИКА

Apatura iris (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Німфаліди Nymphalidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Українські Карпати, Передкарпаття, Житомирська, Вінницька та Київська області. Ареал охоплює лісову зону Євразії.

Місця перебування

Листяні та мішані ліси, лісові галявини й узлісся, вздовж берегів водойм.

Чисельність

У Карпатах і на Поділлі низька (0, 1-5 особин на 1 га), в ін- регіонах зустрічаються поодинокі особини.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів виду (вирубання природних лісів, зміна породної структури, урбанізація), застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго спостерігається в кін. червня - на поч. серпня. Літають у кронах дерев, у спеку спускаються до землі, скупчуючись у вологих місцях, на купках гною тощо. Живляться соком берези, клена та ін. дерев, гусениці - листям верби й осики. Самка відкладає по 1-2 яйця (розвиваються 8-14 днів) на нижню поверхню листка або на кору гілки. Зимує гусениця 3-го віку у коконі з павутини та листя на гілці, на лялечку перетворюється у червні. Розвиток лялечки триває 2-3 тижні.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику. Доцільно зберегти деревну та чагарникову рослинність, на якій розвивається райдужниця велика, зокрема вздовж водотоків; обмежити використання пестицидів, створити ентомологічні заказники в місцях перебування виду.

Джерела інформації

Nowicki M., 1860, 1865; Шугуров А. М., 1906; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Образцов М. С., 1929; Ro-maniszyn J., 1929; Білозор М., 1931; Кретку У., 1937; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Schwarz R., 1949; Медведев С. И., 1957; Атлас комах України, 1962; Красная книга СССР, 1984; Ляшенко Е. К., 1987. І Г. Плющ.

ВАНЕССА ЧОРНО-РУДА

Nymphalis xanthomelas (Esper, 1780)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Німфаліди Nymphalidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів палеарктичного роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Майже вся Україна, за винятком сухостепових районів. Ареал охоплює Сх. і Пн. Європу, лісову зону помірних широт Азії, Кавказ та гірські райони Серед. Азії.

Місця перебування

Листяні та мішані ліси, особливо вздовж річок, парки, сади, захисні лісосмуги.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Порушення місць перебування виду (вирубання і зміна структури лісів, урбанізація тощо).

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ метеликів у червні - липні. Гусениці з'являються (у травні - червні) групами у гніздах на гілках деяких видів верби. Розвиток лялечок триває бл. 12 днів.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Рекомендується зберегти ділянки природних листяних лісів у місцях перебування виду, створити ентомологічні заказники. Доцільно докладніше вивчити особливості біології ванесси чорно-рудой.

Джерела інформації

Грумм-Гржимайло П., 1882; Hormuzaki С., 1897; Шугуров А. М., 1906, 1907; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Воскресенський М. М., 1927; Совинський В., 1927; Romaniszyn J., 1929; Образцов М. С., 1930; Розанов А. Г., 1930; Образцов М. С., Шелюжко Л. А., 1939; Schwarz R., 1949; Медведев С. И., 1954; Штандель А. Е., 1958; Ефетов К. А., 1987. Особисті повідомлення К. О. Ефетова (Гірський Крим, Ангарський перевал, 1988). І Г. Плющ.

ВАНЕССА Л-БІЛЕ

Nymphalis L-album (Esper, 1780)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Німфаліди Nymphalidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Околиці Дніпропетровська. У минулому відомий у зх. областях. Ареал охоплює Центр, і Сх. Європу, помірні широти Азії від Пд, Уралу та Казахстану до Далекого Сходу, а також Пн. Америку.

Місця перебування

Байрачні й заплавні ліси, сади і парки.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Можливо, порушення породної структури лісів, розчищення берегів водотоків, застосування пестицидів.

Особливості біології

Літ імаго починається навесні, триває до пізньої осені. Гусениці живляться листям в'язу, верби, тополі, берези, агрусу та ін. рослин з травня до липня, живуть групами у павутинних гніздах.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно у місцях перебування виду створити ентомологічні заказники. Слід ґрунтовно вивчити особливості його біології, з'ясувати причини зміни чисельності.

Джерела інформації

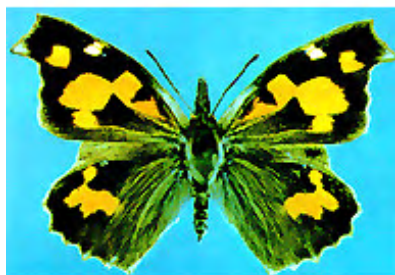
Ксенжополь-ский А., 1912 (1911); Совинський В., 1927; Patryn W., 1935-36; Образ-цов М. С., Шелюжко Л. А., 1939; Кришталь О. П., 1959. І Г. Плющ.

НОСАТКА-ЛИСТОВИДКА, носатка листовидна

Libythea celtis (Laicharting in Fuessly, 1782)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Носатки Libytheidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду; єдиний представник невеликої родини у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд. берег Криму. Ареал охоплює також Пд, Європу і Пн. Африку, помірний (частково) та субтропічний пояси Азії (до Японських о-вів).

Місця перебування

Ліси, рідколісся та парки чорноморського узбережжя і пд. схилів Головного пасма Кримських гір, іноді яйли.

Чисельність

Подекуди зустрічається досить часто, за сприятливих умов у пік льоту буває 500- 1000 і більше особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Порушення породної структури лісу, особливо винищення каркасу південного - єдиної кормової рослини гусениці цього виду у межах України; безконтрольне використання пестицидів; урбанізація.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго, які перезимували, починається в кін. лютого - на поч. березня, триває до середини травня; влітку - з серед. червня до пізньої осені. Характерна літня імагінальна діапауза. Гусениці живляться листям каркасу південного; заляльковуються на деревах і чагарниках ін. видів.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у природних заповідниках Пд. берега Криму (Ялтинський гірсько-лісовий, Мис Мартьян, Карадазький). Рекомендується зберігати природні ліси і рідколісся з каркасу південного. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях з найбільшою чисельністю носатки-листовидки.

Джерела інформації

Nordmann A., 1851; Грумм-Гржимайло П., 1882; Мелиоранский В., 1897; Вучетич В., 1917; Nabokoff V. V., 1920; Дьяконов А. М., 1958; Медведев С. И., 1960а, 1964; Коршунов Ю. П., 1964; Некрутенко Ю. П., 1985; Ефетов К. А., 1987; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. І Г. Плющ.

ЛЮЦИНА

Hamearis lucina (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Ріодиніди Riodinidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник тропічної родини у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зона мішаних лісів і Лісостеп. Ареал охоплює Європу (крім пн. районів) та Малу Азію.

Місця перебування

Лісові галявини й узлісся, узбіччя шляхів, чагарник у вологих місцях, захисні лісосмуги.

Чисельність

Незначна. За сприятливих умов чисельність метеликів іноді становить 10-20 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Заміна природних лісів штучними лісонасадженнями, що призводить до збідніння трав'яного покриву; випасання худоби, викошування і випалювання трави; урбанізація та збільшення рекреаційного навантаження на біотопи.

Особливості біології

Дає 2 генерації на рік. Літ імаго з кін. квітня до поч. червня та з липня - до поч. серпня. Самка відкладає по 1-2 яйця на нижню поверхню листя кормової рослини (первоцвіт, вербозілля). Гусениці з'являються через 2 тижні; розвиваються у червні - липні та з вересня до квітня. Зимують гусениці молодшого віку у сухому листі на поверхні ґрунту.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування виду.

Джерела інформації

Шугуров А- М., 1907; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Тушин А., Раевский К., 1915; Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Romaniszyn J., 1929; Катеринич О. О, 1930; Образцов М. С., 1930; Білосор., 1931; Kremky Y., 1937; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Schwarz R., 1949; Штандель А. Е., 1958; Мержеевская О. И., Литвинова А. Н., Молчанова Р. В., 1976; Hennksen H. J., Kreutzer I, 1982.

САТИР ЗАЛІЗНИЙ

Hipparchia statilinus (Hufnagel, 1766)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатири Satyridae

Таксономічна характеристика

Один з 25 видів роду; єдиний представник підроду *Neohipparchia* у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

На Поліссі, у лісостеповій (Харківська обл.) та степовій (Дніпропетровська, Донецька, Луганська з Херсонська області) зонах, на Кримському п-ві. Ареал охоплює Пд., Центр, і Сх. Європу (крім пн. районів), Пн. Африку, Малу Азію та Кавказ.

Місця перебування

На Поліссі - сухі сонячні галявини у борах, по узліссях і лісових просіках; у Херсонській обл. - біля річок і лиманів у пд. частині Степу й на солончаках; у Криму - рідколісся та чагарники Пд. берега, іноді - передгір'я і галявини гірських лісів; на пд. сході - ділянки цілинного степу, кам'яністі крутосхили з розрідженою трав'янистою рослинністю.

Чисельність

У пік льоту за сприятливих умов досягає: на Поліссі - 10-50 особин на 1 га, в Херсонській обл. - 5-10, Гірському Криму - 5-20, на пд. сході степової зони - 100- 500.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів виду (вирубування лісів, розорювання цілинних степів, випалювання трав тощо).

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з серпня по вересень (у Гірському Криму - з кінця липня). Гусениці живляться на рослинах родини злакових, розвиваються з вересня по червень, зимують.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у комплексі з ін. видами в Карадазькому природному заповіднику і Джарилгацькому заказнику загальнодержавного значення. Доцільно створити на Поліссі ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Грумм-Гржимай-ло П., 1882; Мелиоранский В., 1897; Кузнецов Н. Я., 1903; Шугуров А. М., 1906; Ксенжопольский А, 1912 (1911); Nabokoff V. V., 1920; Romamszyn J., 1929; Образцов М. С., 1930; Образцов М. С., Шелюжко Л. А., 1939; Schwarz R., 1948; Медведев С. И., 1950, 1957, 1971; Штандель А. Е., 1958; Коршунов Ю. П., 1964; Бар-сов В. А., 1975; Некрутенко Ю. П., 1985; Плющ И. Г., 1989. І Г. Плющ.

САТИР ЕВКСИНСЬКИЙ

Pseudochazara euxina (Kusnezov, 1909)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатири Satyridae

Таксономічна характеристика

Представник великого середземноморського роду; єдиний ендемічний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в (Ай-Петринська, Ялтинська й Нікітська яйли та прилеглі до них території).

Місця перебування

Вузька смуга лучної рослинності яйл уздовж вапнякових відслонень (завширшки до 10 м), кам'яністі ділянки й галявини соснових лісів біля підніжжя цих відслонень.

Чисельність

На окремих ділянках кількість метеликів у пік льоту становить 100-200 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Насадження соснових лісів на яйлах і викошування трав.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з кінця червня по серпень; метелик активний за сонячної погоди. Живиться нектаром квітів. Гусениці розвиваються на злаках.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому природному заповіднику у комплексі з ін. видами. Слід припинити насадження лісів та викошування луків на яйлах уздовж вапнякових відслонень (на ділянках завширшки 100-200 м). Потрібно докладніше вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Kusnezov N., 1909; Nabokoff V. V., 1920; Яхонтов А. А., 1939; Дьяконов А. М., 1958; Медведев С. И., 1960а, 1964; Кор-шунов Ю. П., 1964; Некрутенко Ю. П., 1978, 1985; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988

КЛІМЕНА

Esperarge climene (Esper, 1783)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатири Satyridae

Таксономічна характеристика

Вид монотипного роду.

Статус

2 категорія.

Поширення

Головним чином у Пд.-Сх, районах. Ареал охоплює також Пд.-Сх. Європу, Малу та Зх. Азію, Кавказ і Закавказзя.

Місця перебування

Узлісся та рідколісся, чагарники у степових ярах.

Чисельність

Незначна; переважно 0, 1-2 особини на 1 га, дише у Провальському Степу - відділі Луганського природного заповідника у пік льоту кількість особин на окремих ділянках становить 3-Ю на 1 га.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць перебування виду (розорювання степів, викорчовування рідколісся і чагарників, випасання худоби, викошування й випалювання трав, урбанізація, використання пестицидів).

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго у червні - липні. Малопомітні; звичайно сидять на стовбурах і гілках дерев або кущів; лише зрідка живляться на квітах. Гусениці розвиваються на злаках.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба докладніше вивчити особливості біології виду. Рекомендується зберегти місця його перебування, створити там ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Марков М., 1902 (1903); Шугуров А. М., 1906; Образцов М. С., 1930; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Медведев С. И., 19506, 1957, 1964; Alberti B., Soffner J., 1962; Плющ И. Г., 1984. I Г. Плющ.

ЧОРНУШКА МАНТО, сатир Манта

Erebia manto (Denis et Schiffermüller, 1775)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатири Satyridae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник європейської високогірної групи видів великого голарктичного роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Українські Карпати (сх. частина ареалу). Ареал охоплює також гірські райони Зх. і Центр. Європи.

Місця перебування

Субальпійські і альпійські луки на висоті 1400-2050 м над рівнем моря.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Порушення структури трав'яного покриву гірських луків внаслідок випасання худоби, викошування трав та ін.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з кін. липня по серпень. Гусениці живляться на костриці овечій; можуть зимувати два сезони. Заляльковування відбувається у червні, розвиток лялечки - бл. 3 тижнів.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику в комплексі з ін. видами. Треба докладно вивчити особливості біології виду, створити в місцях його перебування ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Nowicki M., 1865; Romamszyn J., 1929; Образцов М. С., Шелюжко Л. А., 1939; Schwarz R., 1949; Козакевич З. М., 1970. І Г. Плющ.

ЧОРНУШКА ФЕГЕЯ

Proterebia phegea (Borkhausen, 1788)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатири Satyridae

Таксономічна характеристика

Вид монотипного роду; у фауні України представлений підвидом *P. ph. kremaea* і типовим підвидом.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в. Ареал охоплює також Балканський п-в, пд.-сх. частину Сх.-Європейської рівнини, Малу та Зх. Азію, частково Середню Азію (гірські райони Туркменистану), Кавказ і Закавказзя, Пд. Урал, Казахстан і пд. райони Зх. Сибіру.

Місця перебування

Степові ділянки вздовж узбережжя Керченського п-ва, передгір'я з рідколіссям та яйли Кримських гір.

Чисельність

Досить значна. У Кримських горах у пік льоту кількість метеликів становить 100- 800 особин на 1 га. Стан гірських популяцій відносно стабільний. Скорочення ареалу і зменшення чисельності виду спостерігається у степовій зоні.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць, де перебуває вид (розорювання степу, урбанізація, рекреаційне навантаження уздовж узбережжя).

Особливості біології

Літ метеликів з квітня по липень залежно від висоти над рівнем моря і мікроклімату місцевості. Самка, вірогідно, відкладає яйця під час польоту. Гусениця розвивається на злакових, зимує лялечка.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках Карадазькому та Ялтинському гірсько-лісовому як компонент біоценозу. Доцільно створити ентомологічні заказники на Керченському п-ві. Слід докладно вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Nordmann A., 1851; Шугуров А. М., 1906, 1907; Nabokoff V. V., 1920; Кузнецов Н. Я., 1929; Яхонтов А. А., 1939; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Медведев С. И., 1963, 1966; Коршунов Ю. П., 1964, 1985; Некрутенко Ю. П., 1985. І Г. Плющ.

СІННИЦЯ ГЕРО, Сінниця борова

Coenonympha hero (Linnaeus, 1761)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатири Satyridae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 50 видів голарктичного роду; один з 6 видів у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зона мішаних лісів (пд. частина ареалу цього виду), в основному на Правобережжі. Ареал охоплює лісову зону помірних широт Євразії.

Місця перебування

Вологі луки та лісові галявини, багнища.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт, випасання худоби, викошування трав, розробка торфовищ, порушення структури лісових геосистем.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з серед. травня по червень; не схильна до міграцій. Відкладання яєць і живлення гусениці відбувається на злакових (колосняк, ячмінь), лялечка розвивається на поверхні ґрунту.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Треба докладніше вивчити особливості біології виду, з'ясувати його

Чисельність

Доцільно у місцях перебування виду створити ентомологічні заказники, заборонити господарську діяльність.

Джерела інформації

Ксенжополь-ский А., 1912 (1911); Тушин А., Раевский К., 1915; Храевич В. П., Богацкий Д. О., 1924; Круликов-ський Л., 1926; Romaniszyn J., 1929; Катеринич О. О., 1930; Білосор М., 1931; Kremky Y., 1937; Soltys E., 1938; Образцов М. С, Шелюж-ко Л. А., 1939; Schwarz R., 1948; Henriksen H. J., Kreutzer I., 1982. І Г. Плющ.

ТОМАРЕС НОГЕЛЯ, Синявець Ногеля

Tomares nogelii (Herrich - Schaffer, 1851)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Синявці Lycaenidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; в Україні представлений підвидом *Г. п. dob-rogensis* і підвидом з невизначною систематичною належністю (Кримський п-в).

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська та Одеська області. Кримський п-в. Ареал охоплює також Пд.-Сх. Європу і Зх. Азію; можливо, є на Кавказі й Закавказзі

Місця перебування

Степові ділянки й лісові насадження на схилах ярів, у місцях зростання астрагалу поетичного.

Чисельність

У Запорізькій обл. у відомих колоніях на площі бл. 10 га кількість метеликів у пік льоту становить 400-1000 особин, біля Дніпропетровська - 50-100 особин.

Причини зміни чисельності

Урбанізація, залісення схилів степових ярів, випасання худоби, викошування й випалювання трав.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго триває бл. 2-3 тижнів з 2-ї пол. травня; метелики живляться нектаром квіток, особливо шавлії пониклої. Самка відкладає від 1 до 4 яєць у нерозвинені суцвіття астрагалу понтичного. Гусениці розвиваються з кін. травня по червень (4-5 тижнів), спочатку у суцвіттях, потім у плодах. Перетворення на лялечку відбувається у ґрунті, найімовірніше у глибоких ходах мурашників (вид міркеофільнин).

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно створити ентомологічні заказники у Запорізькій і Дніпропетровській областях, уточнити місця перебування виду та забезпечити їхню охорону.

Джерела інформації

Воскресенський М. М., 1927; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Дьяконов А. М., 1958; Барсов В. А., 1977; Красная книга СССР, 1984; Ефетов К. А., 1987; Плющ И. Г., Будашкин Ю. И., Жаков А. В., Мельничук Б. В., 1987; Плющ И. Г., Будашкин Ю. И., Жаков А. В., 1989. И. Г. Плющ.

ТОМАРЕС КАЛЛІМАХ

Tomares callimachus (Eversmann, 1848)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Синявці Lycaenidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Пд. берег Криму (пн.-зх. частина ареалу). Ареал охоплює також пд.-сх. райони Сх.-Європейської рівнини, Малу і Середню Азію, Закавказзя

Місця перебування

Кам'янисті схили ярів, ялівцеві рідколісся, гірсько-ксерофітні асоціації.

Чисельність

Досить значна (на обмежених ділянках). У 1984-88 рр. у Карадазькому природному заповіднику налічувалось 50- 120 особин на 1 га, на окремих ділянках урочища Новий Світ (околиці м. Судака) - 250- 300.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць перебування внаслідок урбанізації, випасання худоби, рекреаційного навантаження (особливо вздовж узбережжя Чорного м.), застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з серед, березня до серед, травня. Активний удень. Метелики живляться на квітках різних видів рясток і астрагалів, гусениці - переважно на астрагалі зверху-волосистому. Самка відкладає яйця (по одному) на нерозвинуті суцвіття. Гусениці молодшого віку живуть у квітках і живляться їхньою генеративною частиною, старшого - у плодах, живляться насінням. Розвиток гусениць триває бл. місяця, заляльковування відбувається в кін. травня - на поч. червня у верхньому шарі ґрунту або, вірогідно, у мурашниках. Зимують лялечки.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється в комплексі з ін. видами у Карадазькому природному заповіднику. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування метелика.

Джерела інформації

Шугуров А. М., 1907; Образцов М. С, Шелюжко Л. А., 1939; Дьяконов А. М., 1958; Медведев С. И., 1964; Некрутенко Ю. П., 1985; Редкие и исчезающие растения и животные Украины 1988. Ю. І. Бодашкін, І. Г. Плющ.

СИНЯВЕЦЬ ЕРОЇДЕС

Polyommatus eroides (Frivuldszky, 1835)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Синявці Lycaenidae

Таксономічна характеристика

Єдиний у фауні України представник групи видів eros-eroi-des численного голарктичного підроду *Polyommatus* s. str.

Статус

1 категорія.

Поширення

Зона мішаних лісів, частково лісостепова. Ареал охоплює Сх. і Пд. Європу, Малу Азію, Кавказ, Казахстан та Сибір.

Місця перебування

Вологі лісові галявини, вирубки й узлісся, цілинні різнотравні степи.

Чисельність

Зустрічаються поодинокі особини.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів і заміна їх штучними лісонасадженнями, розорювання степів, викошування і випалювання трави, випасання худоби та ін.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ метеликів у червні - липні. Гусениці розвиваються з серпня по травень на астрагалі та гострокільнику.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Потрібно докладно вивчити особливості біології виду, виявити його популяції, створити ентомологічні заказники на Поліссі й у Харківській обл. з метою збереження характерних для метелика біотопів.

Джерела інформації

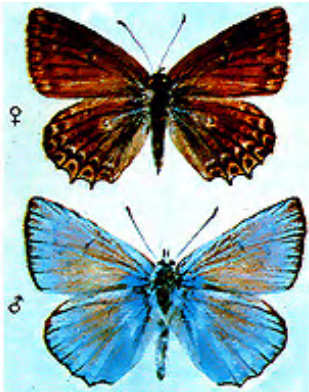
Ксенжополь-ский А., 1912 (1911); Воскресен-ський М. М., 1927; Совинський В., 1927; Катеринич О. О., 1930; Образцов М. С, Шелюжко Л. А., 1939; Мержеевская О. И., Литвинова А. Н., Молчанова Р. В., 1976; Коршу-нов Ю. П., 1985; Плющ И. Г., 1989. І Г. Плющ.

СИНЯВЕЦЬ МЕЛЕАГР

Polyommatus daphnis (Denis et Schiffermuller, 1775)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Синявці Lycaenidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 100 видів роду; єдиний в Україні представник підроду *Meleageria*. Статус 2 категорія.

Поширення

Майже вся тер. України. Ареал охоплює також Пд. і Пд.-Сх. Європу, пд.-сх. і центр, райони Сх.-Європейської рівнини, Малу та Зх. Азію, Кавказ і Закавказзя.

Місця перебування

Сухі, добре прогріті степові яри, схили річкових терас з трав'янистою рослинністю, крейдянні та вапнякові відслонення, рідколісся, галявини листяних і мішаних лісів, узбіччя шляхів та залізниць.

Чисельність

Незначна. За сприятливих умов у пік льоту кількість імаго становить 50-100 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць перебування внаслідок випасання худоби, випалювання та викошування трав, застосування пестицидів, зростання рекреаційного навантаження на біотопи.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Метелики зустрічаються з поч. червня по серпень (у Криму - до серед. вересня). Гусениці живляться на рослинах родини бобових (астрагал, еспарцет, чина та ін.). Зимують гусениці або яйця.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, Українському степовому, Луганському та Канівському природних заповідниках у комплексі з ін. видами. Треба докладніше вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Nowicki M., 1860, 1865; Шугуров А. М., 1906, 1907; Ксенжопольский А., 1912 (1911); Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Воскресенський М. М., 1927; Совинський В., 1927; Roma-niszyn J., 1929; Катеринич О. О., 1930; Образцов М. С., 1930; Біло-зор М., 1931; Kremky Y., 1937; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Штандель А. Е., 1958; Alberti B., Sof-fner J., 1962; Коршунов Ю. П., 1964, 1985; Кумаков А. П., Коршунов Ю. П., 1979; Красная книга СССР, 1984. І Г. Плющ.

СИНЯВЕЦЬ РИМНУС

Neolycaena rhymnus (Eversmann, 1832)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Синявці Lycaenidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Лівобережна Україна, переважно у степовій зоні (зх. частина ареалу). Ареал охоплює також пд.-сх. райони Сх.-Європейської рівнини, Пд. Урал і Казахстан.

Місця перебування

Ділянки кам'янистих степів із заростями карагани кущової, особливо на схилах річкових терас та ярів.

Чисельність

Досить численний, поширений локально. У пік льоту кількість імаго на окремих ділянках цілиного степу становить 1000-5000 особин на 1 га; звичайно чисельність метеликів 20-100 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Руйнування місць перебування виду (розорювання степу та залісення його, випалювання трави).

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з 2-ї пол. травня до серед, червня (іноді до 3-ї декади червня). Самка відкладає яйця (по одному) на листя і стебла карагани кущової - кормової рослини гусениці.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Як компонент біоценозу охороняється в Хомутівському Степу - відділі Українського степового природного заповідника та Провальському Степу і Стрільцівському Степу - відділах Луганського природного заповідника. Доцільно створити ентомологічні заказники на Пд. Сх. України, докладніше вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Czernay A., 1854; Образцов М. С., Шелюшко Л. А., 1939; Медведев С. И., 1950а, 1957, 1964, 1966, 1971; Красная книга СССР, 1984; Барсов В. А., 1988; Плющ И. Г., 1988, 1989; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. I Г. Плющ.

БРАЖНИК МЕРТВА ГОЛОВА

Acherontia atropos (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Бражники Sphingidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів тропічного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Вся тер. України. Ареал виду охоплює також Пд. Європу, пд.-сх. райони Сх.-Європейської рівнини, Кавказ, Малу й Зх. Азію і Пд. Зх. Туркменистану, Пн. Африку.

Місця перебування

На полях і городах, у лісосмугах, на схилах ярів, що поросли повієм звичайним.

Чисельність

Сучасних даних немає. Трапляються поодинокі особини. До 40-х рр. 20 ст. майже на всій тер. України був досить звичайним видом (в кін. 19 ст. зафіксовано масове його розмноження на Пд. Київщини).

Причини зміни чисельності

Хімічна обробка пасльонових культур (особливо картоплі), викорчовування чагарників і розорювання місць перебування. Зміни чисельності виду значною мірою пов'язані також з погодними умовами.

Особливості біології

Протягом року розвиваються 2 генерації. Літ імаго у травні - липні й вересні - жовтні. Метелики живляться соком дерев, іноді бджолиним медом. Активний у сутінках і вночі; може мігрувати, долаючи значні відстані. Самка відкладає по одному від 30 до 200 яєць на пасльонові (картопля, дурман, беладона тощо). Гусениці іноді живляться на ін. рослинах (жасмин, бруслина, малина, бузок, повій). Лялечки зимують у фунті на глибині 15-20 см; чутливі до холоду, взимку часто гинуть.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у заповідниках України як компонент біоценозу.

Джерела інформації

Грумм-Гржи-майло П., 1882; Мелиоранский В., 1897; Шугуров А. М., 1906; Jordan K., 1909-126; Ламперт К., 1913; Ту-шин А., Раевский К., 1915; Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Со-винський В., 1927; Катеринич О. О., 1930; Образцов М. С., 1930; Розанов А. Г., 1930; Alberti B., Soffner J., 1962; Барсов В. А., 1975, 1987; Heintze J., 1978; Pittaway A. R., 1983; Державец Ю. А., 1984; Ляшенко Е. К., 1987; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. В. Ю. Раевський.

БРАЖНИК ДУБОВИЙ

Marumba quercus (Denis et Schiffermuller, 1775)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Бражники Sphingidae

Таксономічна характеристика

Один з 15 видів південнопалеарктичного і орієнтального роду; єдиний вид у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Степова і лісостепова зони. Ареал виду охоплює також Центр. Європу, Середземномор'я, Пд.-Сх. райони Сх.-Європейської рівнини, Малу Азію, Пд.-Зх. Іран, Кавказ, Зх. Казахстан, Туркменистан.

Місця перебування

Мішані ліси та діброви, парки; на Пд. України характерними біотопами є байрачні діброви.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Не з'ясовано. Ймовірно, зникнення природних біотопів, хімічна обробка лісів і парків.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з травня по липень. Активний у сутінках і вночі. Метелики не живляться. Гусениці живуть на дубах (липень - вересень), найчастіше на молодих деревах. Лялечки зимують у ґрунті.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється в лісостепових заповідниках як компонент біоценозу. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування цього виду та зберігати у пд. і сх. областях України байрачні діброви.

Джерела інформації

Ярошевский В. А., 1879; Jordan K, 1909-126; Шугуров А. М., 1906, 1907; Ламперт К., 1913; Храневич В. П., Богацкий Д. О., 1924; Клеопов Ю. Д., 1926; Образцов М. С., 1930; Розанов А. Г., 1930; Шелюшко Л. А., 1941; Pittaway A R, 1983; Державец Ю. А., 1984; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988; Будашкин Ю. И., Ефетов К. А., 1989; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. В. Ю. Раевський.

БРАЖНИК КРОАТСЬКИЙ

Hemaris croatica (Esper. 1779)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Бражники Sphingidae

Таксономічна характеристика

Один з 16 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в, іноді трапляється у Донецькій і Луганській областях. Ареал охоплює також Пд.-Сх. Альпи, Балкани, Угорщину, пд. райони Поволжя, Малу Азію, Пн. Іран, Кавказ.

Місця перебування

Сухі кам'янисті та щебеністі ділянки.

Чисельність

Незначна, поширений локально. На околицях Севастополя і у Карадазькому природному заповіднику кількість становить 1-2 особини на 1 га.

Причини зміни чисельності

Скорочення місць перебування виду та погіршення їхнього стану внаслідок господарської діяльності.

Особливості біології

Дає до 3 генерацій на рік. Літ метеликів 1-го покоління з серед. травня по червень, 2-го - з середини липня до середини серпня. У Криму в окремі роки буває 3-я генерація (кін. серпня - вересень). Метелики активні вдень за сонячної погоди. Особини 1-го покоління живляться переважно на квітах юриней брудної, 2-го - на волошці салонікській та волошці східній. У Криму гусениці живляться листям скабіози сріблястої та головачки. Самка відкладає у середньому 100 яєць, прикріплюючи їх по одному на листя кормової рослини. Розвиток яєць триває 3-4 дні, гусениці - 18-22 дні, лялечки літньої генерації 13-17 днів. Заляльковуються у ґрунті; зимують лялечки.

Розмноження у неволі

Спроби розведення виду у лабораторних умовах (від яйцекладки до метеликів) дали позитивні результати.

Заходи охорони

Охороняється у Карадазькому природному заповіднику у комплексі з ін. видами.
Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування найбільш життєздатних популяцій (із заборонаю випасання худоби та сінокосу).

Джерела інформації

Pittaway A. R., 1983; Державец Ю. А., 1984; Heinig S., Hasler G., 1986; Ефетов К. А., 1987;
Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. Ю. І. Будашкін, К. О. Єфетов.

БРАЖНИК СКАБІОЗОВИЙ

Hemaris tityus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Бражники Sphingidae

Таксономічна характеристика

Один з 15 видів голарктичного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Майже по всій Україні. Ареал виду охоплює Європу, Зх. і Середню Азію, Кавказ, Пд. Урал і Зх. Сибір.

Місця перебування

Різнотравні луки, що добре прогриваються сонцем, узлісся й лісові галявини.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Зменшення площ природних біотопів у місцях перебування виду, застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік (у сприятливі роки можливе 2-е покоління у липні - серпні). Літ імаго з кін. квітня до серед. липня. Метелики живляться нектаром квітів, активні вдень.

Гусениці розвиваються на трав'янистих рослинах - родини черсакових (скабіоза, свербіжниця, черсак) та ін. (зокрема, підмареннику) й на чагарниках (жимолость) з кін. травня по серпень. Лялечки зимують у ґрунті, іноді у траві.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у лісостепових заповідниках як компонент біоценозу. Доцільно створити ентомологічні заповідники в місцях перебування виду.

Джерела інформації

Шугуров А. М., 1907; Jordan K., 1909-126; Ламберт К., 1913; Храневич В., 1926; Воскресенський М. М., 1927; Образ-цов М. С, 1930; Obraztsov N. S., 1936; Шелюжко Л. А., 1941; Бар-сов В. А., 1975; Pittaway A. R., 1983; Державец Ю. А., 1984; Ефетов К. А., 1987; Ляшенко Е. К., 1987; Будашкин Ю. И., Ефетов К. А., 1989; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. В. Ю. Раєвський.

БРАЖНИК ОЛЕАНДРОВИЙ

Daphnis nerii (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Бражники Sphingidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів тропічного роду; єдиний вид у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зустрічається як мігрант на Кримському п-ві (переважно на Пд. березі) та у степовій зоні (зокрема, в Одеській, Херсонській областях), у Київській і Харківській областях, в Українських Карпатах. Ареал виду охоплює також пд.-сх. райони Сх.-Європейської рівнини, Середземномор'я, Центр. Африку (тропічний пояс), Пд.-Сх. Азію, п-в Індостан, Кавказ, Закавказзя; зустрічається у горах Зх. Копетдагу.

Місця перебування

Угіддя, де зростають кормові рослини, гол. чин. олеандр, у пн. районах - барвінок.

Чисельність

Дуже рідкісний. Сталої популяції немає.

Причини зміни чисельності

Вплив кліматичних факторів: похолодання нижче 10 °С спричинює загибель комахи на всіх стадіях її розвитку; згубно впливають різкі літні коливання температури повітря.

Особливості біології

Мігруючи, вид потрапляє в Україну у травні - червні і створює у місцях зростання кормових рослин тимчасові колонії; окремі особини зустрічаються до поч. вересня. Гусениці розвиваються 3-4 тижні, заляльковуються у прикореневій частині кормової рослини. За сприятливих умов вид має 3-4 генерації.

Розмноження в неволі не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Розробляти спеціальні заходи охорони недоцільно, оскільки вид не утворює стабільних популяцій.

Джерела інформації

Грумм-Гржи-майло П., 1882; Riihl F., Неуне А., 1895; Мелиоранский В., 1897; Jor-dan K., 1909-126; Ламперт К., 1913; Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Шелюшко Л. А., 1941; Барсов В. А., 1977; Pittaway A. R., 1983; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988; Будашкин Ю. И., Ефетов К. А., 1989; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. Д. Ю. Раевський.

БРАЖНИК КАРЛИКОВИЙ

Sphingonaepiopsis gorgoniades (Hubner, 1819)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Бражники Sphingidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в. Луганська область. Ареал виду охоплює пд. схід Європи, частково Близький Схід (Ліван), Малу і Зх. Азію, Кавказ, Нижнє Поволжя, Зх. Казахстан, частково - Туркменистан (зх. райони Копетдагу).

Місця перебування

Сухі ділянки, кам'яністі схили передгір'їв, добре прогріті сонцем.

Чисельність

Незначна. У Карадазькому природному заповіднику протягом 1984-88 рр. кількість становила по 8-16 особин на рік.

Причини зміни чисельності

Ско-рочення місць перебування виду й погіршення їхнього стану внаслідок господарської діяльності.

Особливості біології

Дає протягом року дві генерації. Літ імаго у травні - червні та у липні - серпні Активний у вечірні та ранкові години. Гусениці живляться на підмареннику; заляльковується у ґрунті. Зимують лялечки.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Карадазькому природному заповіднику у комплексі з ін. видами. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування виду.

Джерела інформації

Мелиоранский В., 1897; Nabokoff V. V., 1920; Кузнецов В., 1926; Дьяконов А. М., 1958; Pittaway A. R., 1983; Дер-жавец Ю. А., 1984; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. К. О. Єфетов.

БРАЖНИК ПРОЗЕРПІНА

Proserpinus proserpina (Pallas, 1772)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Бражники Sphingidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів голарктичного роду; єдиний вид у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Майже по всій Україні. Ареал охоплює також Центр, і Пд. Європу, широку смугу Азії (від Ірану до Пн.-Зх. Китаю), простір від Поволжя до Казахстану та Приуралля.

Місця перебування

Узлісся та галявини мішаних лісів, просіки і пустища з бур'янами, яри з чагарниками.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Вірогідно, зникнення природних біотопів, застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з серед. травня по червень; активні у сутінках і вночі. Метелики живляться нектаром квіток, гусениці розвиваються на онагрових і плакунових з серед. липня до кін. серпня. Лялечки зимують у поверхневому шарі ґрунту.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється в заповідниках України як компонент біоценозу. Слід створити ентомологічні заказники у місцях постійного перебування виду.

Джерела інформації

Ярошевский В. А., 1879; Марков М., 1902 (1903); Шугуров А. М., 1906, 1907; Ламперт К., 1913; Тушин А., Раевский К., 1915; Храневич В. П., Богацкий Д. О., 1924; Білосор М., 1931; Шелюшко Л. А., 1941; Pittaway A. R., 1983; Державец Ю. А., 1984; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988; Будашкин Ю. И., Ефетов К. А., 1989; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. В. Ю. Раеаський.

БРАЖНИК ПІВДЕННИЙ МОЛОЧАЙНИЙ

Hyles nicaea (De Prunner, 1798)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Бражники Sphingidae

Таксономічна характеристика

Один з 22 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України, де представлений підвидом *H. n. crimaea* Bang-Haas, 1906.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в (пн. межа ареалу). Ареал охоплює також Середземномор'я, Зх. Іран, Афганістан, Пн.-Зх. Індію, Закавказзя, гірські райони Серед. Азії, Пд. Алтай.

Місця перебування

Петрофітно-степові й гірсько-ксерофітні біотопи.

Чисельність

Незначна; в окремі роки кількість різко зростає (наприклад, біля Севастополя у 1902-05 рр.). На Тарханкутському п-ві 1987 р. чисельність гусениць становила 0, 2-0, 5 особини на 1 га.

Причини зміни чисельності

Розорювання і освоєння цілих степових ділянок.

Особливості біології

У Криму дає дві генерації на рік. Літ імаго у червні - липні та серпні - вересні, активний увечері і вночі. Гусениці живляться на певних видах молочаю - жорсткому і скельному. Заляльковуються у ґрунті; зимують лялечки.

Розведення у неволі не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно створити ентомологічний заказник на Тарханкутському п-ві.

Джерела інформації

Грумм-Гржимайло П., 1882; Плигинский В. Г., 1929; Pittaway A. R., 1983; Державец Ю. А., 1984; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. Ю. І. Будашкін, К. О. Єфетов.

САТУРНІЯ МАЛА, павиноочка мала

Eudia pavonia (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатурнії, Павиноочки Saturniidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду у фауні світу та України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Майже по всій тер. України (спорадично). Ареал охоплює лісову і лісостепову зони Євразії.

Місця перебування

Лісові галявини та узлісся, пустища, порослі чагарниками, степові ділянки з заростями терену, шипшини та ін.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини). На Поділлі і Нижньому Придніпров'ї є локальні популяції зі сталою чисельністю.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних степів і викорчовування чагарників; застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з кін. квітня до серед, травня. Метелики не живляться. Самець активний з полудня до сутінок; самка малорухлива, яйця відкладає уночі (до 200 шт.). Гусениці живляться на чагарниках і деревах (терен, ожина, жостір, шипшина, береза, глід, горобина, дуб, граб та ін.) з кін. травня до середини липня. Заляльковуються на прикореневій частині кормової рослини у твердому грушоподібному коконі. Зимують лялечки, діпауза яких може тривати до 3 років.

Розмноження у неволі

Є досвід тривалого лабораторного розведення.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у Чорноморському біосферному заповіднику. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях виявлення популяцій виду.

Джерела інформації

Ярошевский В. А., 1879; Riihl F., Heyne A., 1895; Марков М., 1902 (1903); Шугуров А. М., 1906, 1907; Jordan K., 1909- 12a; Ламперт К., 1913; Медведев С. И., 1928; Шелюшко Л. А., 1941; Hemtze J., 1978; Rougeot P.-C., Viette P., 1978; Дей Е. А., 1980; Дей Е. А., Раевский В. Ю., 1983a, 1983b; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. Д. Ю. Раевський.

САТУРНІЯ СЕРЕДНЯ, павиноочка середня, сатурнія тернова

Eudia spini (Denis et Schiffermuller, 1775)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатурнії, Павиноочки Saturniidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду у фауні світу і України.

Статус

3 категорія.

Поширення

В минулому зустрічався майже повсюдно, сучасний його стан та ареал в Україні не досліджені. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пд.-Сх, райони Сх.-Європейської рівнини, Малу Азію, Кавказ, Закавказзя, Алтай.

Місця перебування

Узлісся і галявини мішаних лісів, заплави річок, узлісся байрачних лісів, схили ярів, порослих чагарниками.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Руйнування природних біотопів, застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з кін. квітня до серед, травня. Метелики не живляться. Самець активний з полудня до сутінок; самка малорухлива, яйця відкладає вночі. Гусениці розвиваються на чагарниках (терен, крушина, жостір, шипшина) і деревах (в'яз, верба) з кінця травня до поч. липня. Заляльковуються у твердих грушоподібних коконах на прикореневій частині кормової рослини. Зимують лялечки.

Розмноження у неволі

Відомі окремі випадки розведення в лабораторних умовах.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування виду, а також зберегти природні біотопи; з'ясувати чисельність виду.

Джерела інформації

Марков М., 1902 (1903); Шугуров А. М., 1906; Jordan K., 1909-12а; Ламперт К., 1913; Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Клеопов Ю. Д., 1926; Медведев С. И., 1928; Образцов М. С., 1930; Білосор М., 1931; Шелюшко Л. А., 1941; Барсов В. А., 1975, 1987; Rougeol P.-C., Viette P., 1978; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. В. Ю. Раєвський.

САТУРНІЯ РУДА, павиноочка руда

Aglia tau (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Сатурнії, Павиноочки Saturniidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Майже по всій Україні, крім південно-степових районів. Ареал охоплює лісову та лісостепову зони Євразії.

Місця перебування

Мішані (переважно грабові, букові) ліси, лісові насадження.

Чисельність

Незначна. В окремих областях (Закарпатська, Чернівецька, Житомирська, Київська та Черкаська) у сприятливі роки чисельність виду значно зростає.

Причини зміни чисельності

Скорочення площ букових і грабових лісів, обробка їх пестицидами.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з серед. квітня до кін. травня. Метелики не живляться. Самець активний удень, іноді ввечері Самка малорухлива, вдень ховається на стовбурах дерев і серед листя, яйця відкладає вночі. Гусениці розвиваються з травня по липень на листі бука, рідше - граба, дуба, берези, вільхи, липи, ліщини. Заляльковуються у лісовій підстилці; зимують лялечки.

Розмноження у неволі

Відомі окремі випадки розмноження в лабораторних умовах.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється як компонент біоценозу у природних заповідниках (зокрема, у Канівському і Поліському). Необхідно зберегти ліси (в першу чергу букові) у місцях перебування виду, створити там ентомологічні заказники; обмежити обробку лісу пестицидами.

Джерела інформації

Ярошевский В. А., 1879; Riihl F., Неупе А., 1895; Шугуров А. М., 1907; Jordan K., 1909-12a; Ламперт К., 1913; Храневич В. П., Богацький Д. О, 1924; Храневич В. П., 1926; Білосор М., 1931; Шелюшко Л. А., 1941; Heintze J., 1978; Rougeot R.-C., Viette P., 1978; Ляшенко Е. К., 1987; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И, 1990. В. Ю. Раєвський.

ШОВКОПРЯД КУЛЬБАБОВИЙ, лемонія кульбабова

Lemonia taraxaci (Denis et Schiffermuller, 1775)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Шовкопряди-лемоніїди Lemoniidae

Таксономічна характеристика

Один з 10 видів палеарктичного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зони мішаних лісів (Волинська, Житомирська і Київська області) та лісостепова (Вінницька, Полтавська і Харківська області). Ареал виду охоплює Центр., Сх. і частково Пд. Європу.

Місця перебування

Узлісся та галявини широколистяних і мішаних лісів, заплавні луки, схили ярів та балок.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини- зміни чисельності Не з'ясовані Спостерігається зменшення чисельності гусениць внаслідок хімічної обробки лісів.

Особливості біології Дає одну генерацію на рік. Літ імаго і паркування відбуваються у вересні - жовтні. Гусениці розвиваються у травні - червні, живляться листям кульбаби, вдень ховаються у поверхневому шарі ґрунту. Заляльковуються у ґрунті в овальних комірках (без кокону).

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). У комплексі з ін. видами популяції шовкопряду охороняються у заповідниках; доцільно створити в місцях виявлення виду ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Ламперт К., 1913; Шелюшко Л. А., 1941; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. В. М- Ермоленко.

ШОВКОПРЯД БАЛЛІОНА, лемонія Балліона

Lemonia ballioni (Christoph, 1888)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Шовкопряди-лемоніїди Lemoniidae

Таксономічна характеристика

Один з 10 видів палеарктичного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримський п-в. Ареал охоплює також Малу Азію, чорноморське узбережжя Кавказу, Закавказзя.

Місця перебування

Степові та лучно-степові біотопи, передгір'я і ліси Кримських гір, прибережна смуга Пд, берега та Керченського п-ва.

Чисельність

Незначна (зустрічається локально). У Карадазькому природному заповіднику в 1983-91 рр. зареєстровано 1- 2 особини на рік; на мисі Казантіп навесні 1985 р. спостерігали досить велику кількість гусениць (2-3 особини на 1 га).

Причини зміни чисельності

Скорочення місць перебування, пов'язане з господарською діяльністю.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з кінця серпня по жовтень, активний уночі; метелики не живляться. Гусениці живляться листям кульбаби, в останні роки їх спостерігали на скорзонері м'якій; розвиваються навесні, заляльковуються в кінці травня - червні на поверхні ґрунту (без кокона). Дорослі метелики з'являються з кін. серпня до серед. вересня.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Карадазькому природному заповіднику як компонент біоценозу. Доцільно створити ентомологічний заказник на мисі Казантіп.

Джерела інформації

Griinberg K., 1909-12; Плигинский В. Г., 1929; Rougeot R.-C., 1971; Ефетов К. А., Будашкин Ю. И., 1990. Ю.І. Будашкін, К. О. Єфетов.

ЕНДРОМІС БЕРЕЗОВИЙ, шовкопряд березовий

Endromis versicolora (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Шовкопряди-ендроміди, Березові шовкопряди Endromidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник палеарктичного роду.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зони мішаних лісів (Волинська, Житомирська, пн. частина Київської та Чернігівська області) і лісостепова (Львівська, Хмельницька, Вінницька, пд. частина Київської та Харківська області). Ареал охоплює лісову і лісостепову зони Євразії.

Місця перебування

Молоді мішані ліси, особливо березняки, іноді вільшняки (з березою) вздовж річок.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Хімічна обробка лісів протягом тривалого часу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ самців у квітні - травні; самки малорухливі, увечері та вночі відкладають яйця. Гусениці у травні - липні тримаються на гілках берези, іноді - граба, ліщини й липи, живлячись їхнім листям. Дорослі гусениці прядуть кокони, в яких після зимівлі (кін. березня - квітень) перетворюються на лялечок.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється як компонент біоценозів у природних заповідниках (зокрема. Канівському та Поліському). Доцільно у місцях перебування виду створити ентомологічні заказники,

Джерела інформації

Ламперт К., 1913; Шелюшко Л. А., 1941; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Колекція лускокрилих Зоологічного музею Київського університету. В. М. Єрмоленко.

СТРІЧКАРКА БЛАКИТНА

Catocala fraxini (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Один з 135 видів роду; один з 16 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Майже по всій Україні. Ареал охоплює Євразію (лісова зона) та Пн. Америку.

Місця перебування

Мішані та листяні ліси, лісосмуги, парки, сади.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Застосування пестицидів для знищення шкідників лісу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з середини липня по жовтень. Активний з настанням ночі. Відкладає у тріщини кори дерев по одному або по кілька яєць (всього до 900). Навесні з них виходять гусениці, які розвиваються до 48 діб, живлячись листям тополі, осики, верби, ясена звичайного, берези, вільхи, дуба та ін. Заляльковуються у липні між листками дерев.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно охороняти метелика у комплексі з ін. видами у заповідниках; слід створити ентомологічні заказники в місцях перебування виду.

Джерела інформації

Мержеевская О. И., 1967; Ключко З. Ф., 1978. З. Ф. Ключко.

СТРІЧКАРКА ДИЗ'ЮНКТА

Catocala disjuncta (Geyer, 1828)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Один з 135 видів роду; один з 16 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд. берег Криму. Ареал охоплює також Балканський п-в, о. Корфе (Середземне м.). Зх. Азію, Закавказзя (Вірменія) і чорноморське узбережжя Краснодарського краю Росії.

Місця перебування

Дубові ліси, узлісся та галявини.

Чисельність

Дуже низька. В окремих випадках (у 1894 р.- по всьому узбережжю, у 1985 - у Карадазькому природному заповіднику) спостерігали метеликів у великій кількості.

Причини зміни чисельності

Застосування пестицидів для знищення шкідників лісу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго з кінця червня до середини серпня. Гусениці живляться листям дуба.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках Пд. берега Криму (зокрема, у Карадазькому) як компонент біоценозу. Треба докладніше вивчити особливості біології виду. Доцільно зберегти природні діброви та насадження дуба; слід заборонити хімічну обробку.

Джерела інформації

Ключко З. Ф., 1978; Будашкин Ю. И., Ключко З. Ф., 1987. З. Ф. Ключко.

СТРІЧКАРКА ВЕЛИКА ЧЕРВОНА

Catocala dilecta (Hubner 1808)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Один з 135 видів роду; один з 16 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Крим (Пд. берег і гірська частина півострова). Ареал охоплює Пд. Європу, частково Центр, та Сх. Європу, Пн. Африку, Зх. Азію, Закавказзя.

Місця перебування

Природні діброви й насадження дуба.

Чисельність

Незначна (поодинокі метелики).

Причини зміни чисельності

Застосування пестицидів для знищення шкідників лісу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ метеликів з кінця червня по вересень. Зимують яйця. Гусениці розвиваються у середньому 23 доби (трапляються з квітня до поч. липня); живляться листками дуба.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках Криму як компонент біоценозу. Рекомендується збереження біотопів виду; слід заборонити хімічну обробку лісів та парків.

Джерела інформації

Mikulska I., 1938; Ключко З. Ф., 1978. З. Ф. Ключко.

СТРІЧКАРКА ЧЕРВОНО-ЖОВТА

Catocala diversa (Geyer, 1828)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Один з 135 видів роду; один з 16 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд, берег Криму. Ареал охоплює Пд., частково Центр, і Сх. Європу, Малу та Зх. Азію, Закавказзя.

Місця перебування

Діброви та насадження дуба.

Чисельність

Незначна (поодинокі метелики).

Причини зміни чисельності

Застосування пестицидів для знищення шкідників лісу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго протягом липня - поч. вересня. Зимують яйця. Гусениці розвиваються у травні - червні Живляться переважно листям молодих дубів.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у комплексі з ін. видами у природних заповідниках Пд. берега Криму. Слід заборонити хімічну обробку лісів і парків.

Джерела інформації

Forster W., Wohlfahrt T., 1971; Ключко З. Ф., 1978. З. Ф. Ключко.

СТРІЧКАРКА ОРДЕНСЬКА МАЛИНОВА, стрічкарка малинова

Catocala sponsa (Linnaeus, 1767)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Середземноморський вид. Один з 135 видів роду; один з 16 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Вся тер. України. Ареал охоплює Європу, Пн. Африку, Малу Азію, Кавказ.

Місця перебування

Діброви, мішані ліси та парки з домішкою дуба.

Чисельність

Незначна. Була численною 1939 р. у лісах поблизу смт Клевани Рівненської обл. та 1942 р. на околиці м. Горлівки Донецької області.

Причини зміни чисельності

Застосування пестицидів для знищення шкідників лісу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго спостерігається з 3-ї декади червня по вересень. Метелики активні у сутінках та вночі. Гусениці живуть поодиночі, з'являються з кін. квітня по червень. Живляться переважно листям дуба кам'яного та дуба звичайного, а також каштана їстівного. Розвиток гусениці триває пересічно 24 доби. Заляльковується в червні - липні у білих нещільних шовковистих коконах між листям або на стовбурах (у тріщинах кори) дерев. Зимують яйця.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно обмежити хімічну обробку дібров, зберегти природні ліси.

Джерела інформації

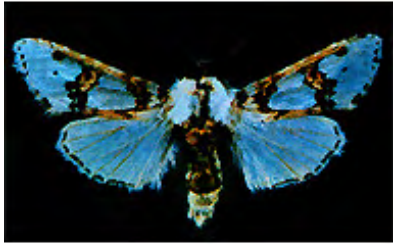
Kaisila I., 1962; Хотько З. И., 1968; Ключко З. Ф., 1978. З. Ф. Ключко.

КАПТУРНИЦЯ ПИШНА

Cucullia magnifica (Freyer, 1840)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Східносередземноморський вид. Один з 225 видів роду; один з 31 виду роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Лівобережна Україна (подекуди). У Правобережній Україні знайдена лише на околиці смт Солоне Дніпропетровської обл. Ареал охоплює Центральну Європу (Австрія), пд.-сх. частину Сх.-Європейської рівнини, Пн. Кавказ, Урал, Казахстан.

Місця перебування

Степові ділянки, сухі луки.

Чисельність

Зустрічається дуже рідко. Більш-менш значна кількість зафіксована 1942 на квітучому соняшнику в Дніпропетровській області.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, луків.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Метелики літають з кін. липня до поч. вересня. Гусениці розвиваються на скабіозі блідо-жовтій.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду, взяти під охорону сухі луки та цілинні ділянки степу зі сприятливими умовами для перебування виду.

Джерела інформації

Шелюжко Л., 1922; Лебедев А. Г., 1933; Alberti B., Soffner I., 1962; Ключко З. Ф., 1973. З. Ф. Ключко.

КАПТУРНИЦЯ БЛИСКУЧА

Cucullia splendida (Stoll, 1782)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Транспалеарктичний степовий вид. Один з 225 видів роду; один з 31 виду роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Дніпропетровська, Луганська та Херсонська області. Ареал охоплює пд. райони Східної Європи, Центр. Європу (Румунія, Угорщина), Урал, Алтай, Центр. Казахстан, Середню Азію, Сибір, Центр. Азію (Монголія, Китай).

Місця перебування

Цілинні ділянки степу, остепнені луки.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності Розорювання цілинних ділянок степу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго триває з середини липня по серпень. Гусениці живляться на полянах.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Можливо, вид охороняється у складі ентомо-комплексів у Стрільцівському Степу - відділі Луганського природного заповідника та в біосферному заповіднику Асканія-Нова. Треба вивчити особливості біології виду, зберегти цілинні ділянки степу.

Джерела інформації Фалькович М. И., 1969; Ключко З. Ф., 1973. З. Ф. Ключко.

КАПТУРНИЦЯ СРІБЛЯСТА

Cucullia argentina (Fabricius, 1787)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Середземноморський вид. Один з 225 видів роду; один з 31 виду роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Луганська, Одеська, Херсонська області та Крим (околиці міст Севастополя, Судака, Феодосії, Керчі, схили масивів Агармиш та Карадаг). Ареал охоплює пд. райони Сх. Європи, Центр. Європу (Угорщина), Малу Азію, Пд.-зх. Азію (Іран), Середню Азію, Центр. Казахстан, Зх. Алтай, Пн. Африку.

Місця перебування

Степові ділянки, остепнені схили гір.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних ділянок степу.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго триває з кінця травня (окремі особини літають з кінця квітня) до 3-ї декади серпня. Гусениці зустрічаються у серпні - вересні на полинах.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у складі ентомокомплексів у Стрільцівському Степу та Провальському Степу - відділах Луганського природного заповідника, а також у біосферному заповіднику Асканія-Нова. Слід припинити розорювання цілинних ділянок степу.

Джерела інформації

Медведев С. И., 1950а; Ключко З. Ф., 1973 З. Ф. Ключко.

КАПТУРНИЦЯ СРІБНА

Cucullia argentea (Hufnagel, 1766)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Транспалеарктичний степовий вид. Один з 225 видів роду; один з 31 виду роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Лісостепова і степова зони України. Ареал охоплює також Центр. і Пд Європу, Пн. Кавказ, Зх. і Пд. Сибір, Прибайкалля, Приамур'я, Примор'я, Центр. Азію (Монголія, Китай), Японські о-ви.

Місця перебування

Цілинні ділянки степу, сухі луки, галявини, на півночі та заході ареалу - піщані арени.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розорювання степів і луків.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго спостерігається у липні - серпні, іноді в кінці травня - червні. Гусениці розвиваються на полину Маршалловому, рідше на полину гіркому.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба зберегти цілинні ділянки степів і сухі луки.

Джерела інформації

Kovacs L, 1955; Ремм Х., Вийдалепп Я., 1979. З. Ф. Ключко.

СОВКА ХАЙВАРДІ

Noctua haywardi (Tams, 1926)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Східносередземноморський вид. Один з 12 видів роду; один з 7 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Зустрічається у Кримських горах. Ареал охоплює також о. Кіпр і Балканський п-в.

Місця перебування

Переважно гірські схили на висоті 600- 1500 м над рівнем моря.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Деградація біотопів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго спостерігається в липні - серпні, іноді на поч. вересня.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду, взяти під охорону місця його перебування, зберегти природну рослинність на гірських схилах.

Джерела інформації

Кожанчиков И. В., 1937; Ключко З. Ф., 1968; Будашкин Ю. И., Ключко З. Ф., 1987. З. Ф. Ключко.

СОВКА РОЗКІШНА

Staurophora celsia (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Київська, Житомирська, Чернігівська, Сумська та Черкаська області, Пд. берег Криму.
Ареал охоплює Європу, Сибір, Приамур'я, Центр. Азію (Монголія).

Місця перебування

Вологі мішані ліси (здебільшого галявини), парки.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини); була численною в кін. серпня 1907 р. на зх. околиці Києва.

Причини зміни чисельності

Осушування боліт та ін. меліоративні роботи.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго у серпні-вересні. Зимують яйця. Гусениці зустрічаються у червні- липні на злакових (зокрема, куничники, щучник дернистий, мітлиці). Заляльковується у ґрунті в кін. липня-серпні.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Можливо, вид охороняється у складі ентомо-комплексу Канівського природного заповідника.
Слід взяти під охорону природні вологі ліси.

Джерела інформації

Жихарев І., 1928; Золотаренко Г. О., Бубнова Т. В., 1978. З. Ф. Ключко.

ЕВХАЛЬЦІЯ РІЗНОБАРВНА

Euchalcia variabilis (Piller, 1783)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Один з 34 видів палеарктичного роду, поліморфний; у фауні України представлений типовим підвидом.

Статус

3 категорія.

Поширення

Українські Карпати (поблизу м. Сколе Львівської обл. та в Яремчанському р-ні Івано-Франківської обл.) і Донецький кряж (околиці с. Провалля Свердловського р-ну Луганської обл.). Ареал охоплює також гірські райони Пд. і Центр. Європи. Поодинокі особини знайдено в Ірландії, Англії, Фінляндії, Німеччині, Росії.

Місця перебування

В горах - субальпійські й альпійські луки на висоті 1200-2000 м над рівнем моря і вище. Галявини, вологі мішані та листяні ліси, зволожені луки, парки і сади.

Чисельність

Трапляється дуже рідко.

Причини зміни чисельності

Надмірний випас худоби, застосування пестицидів, наявність паразитичних комах.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго триває з червня до середини серпня. Активна у сутінках та вночі. Живиться нектаром квіток смілки та будяків. Гусениці живуть спочатку групами серед оплетених шовковинкою листків кормових рослин, після зимівлі - поодиночі. Живляться переважно верхівковими листками жовтецевих (аконіт, дельфіній, рутвиця орликолиста, сокирки Аякса). Заляльковуються в кінці травня в білому шовковистому коконі на кормових рослинах. Розвиток лялечки триває 14-15 діб.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба зберегти ділянки альпійських та субальпійських луків, обмежити випасання худоби, викошування трави, застосування пестицидів у місцях перебування виду.

Джерела інформації

Romaniszyn J., Schille F., 1930; Ключко З. Ф., 1978;

Heinicke W., Naumann C., 1982. З. Ф. Ключко.

СОВКА ТРЕЙЧКЕ

Periphanes treitschkei (Frivaldsky, 1835)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Східносередземноморський вид. Один з 3 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Кримські гори. Ареал охоплює також Балканський п-в, Туреччину, Сирію, Іран, Ізраїль, Вірменію.

Місця перебування

Трав'яністі ценози на схилах гір і нагір'ях до висоти 800 м над рівнем моря.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Надмірне випасання худоби на гірських луках та рекреаційне навантаження.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Метелики літають у 1-й пол. червня, гусениці живляться на мелісах.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Необхідно вивчити особливості біології виду, зберегти гірські луки.

Джерела інформації

Слизов А., 1974; Ключко З. Ф., 1975; Будашкин Ю. И., Ключко З. Ф., 1987. З. Ф. Ключко.

СОВКА СОКИРКОВА

Periphanes delphinii (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Совки Noctuidae

Таксономічна характеристика

Середземноморський вид. Один з 3 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

На всій тер. України. Ареал охоплює також центр, і пд. райони Європи, Пн. Африку, Малу, Зх. та Середню Азію, Закавказзя.

Місця перебування

Степи, луки, остепнені схили, парки, сади тощо.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, луків, застосування пестицидів у садах та парках, ненормоване випасання худоби на луках.

Особливості біології

У степових районах дає 2 покоління на рік. Метелики першої генерації літають з кінця квітня по червень, другої - у липні - серпні. Гусениці живляться квітками та плодами сокирок і аконітів. Зимує лялечка у ґрунті.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба зберегти степові і лучні ділянки в місцях перебування виду, заборонити застосування пестицидів.

Джерела інформації

Forster W., Wohlfahrt T., 1971; Hemicke W., Naumann C., 1982; Красная книга СССР, 1984. 3. Ф. Ключко.

ПІСТРЯНКА ВЕСЕЛА

Zygaena laeta (Hubner, 1790)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Пістрянки Zygaenidae

Таксономічна характеристика

Один з 96 видів роду; один з 18 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Майже по всій тер. України. Останніми роками знайдено в Запорізькій (о. Хортиця на Дніпрі), Полтавській (с. Устивиця Великобагачанського р-ну), Харківській (с. Липкуватівка Нововодолазького р-ну), Черкаській (Канівський природний заповідник) областях та у Криму (Пд, берег, околиці Сімферополя і Севастополя, Тарханхутський та Керченський п-ви). Ареал охоплює пд. райони Центр. і Сх. Європи, Кавказ, Малу Азію та Близький Схід (Ліван).

Місця перебування

Ділянки цілинного степу, яри, низькогірні трав'янисті схили.

Чисельність

Низька, з невеликими коливаннями в окремі роки, наприклад, в Карадазькому природному заповіднику від 0, 5 особини на 1 га (1985-86 рр.) до 8 (1987-88 рр.).

Причини зміни чисельності

Скорочення місць перебування виду через господарську діяльність.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Метелики денні, літ у липні-серпні. У кладці 10-35 яєць, яйце розвивається 6-12 днів. Гусениці живляться листками миколайчиків та смовді. Вдень ховаються на нижньому боці листків. Заляльковуються в кінці червня-липні у веретеновидному жовтуватому-сірому «пергаментному» коконі, фаза лялечки триває 12-17 днів. Зимують гусениці.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Канів, і Карадазькому природних заповідниках. Треба зберегти ділянки цілинного степу; заборонити випасання худоби та викошування трав у місцях, де виявлено особини виду.

Джерела інформації

Мелиоранский В., 1897; Шелюшко Л. А., 1941; Holik O., Sheljuzhko L., 1953; Reiss H., Tremewan W. G., 1967; Naumann C. M., Feist R., Richter G., Weber U., 1984; Красная книга СССР, 1984; Ефетов К. А., 1989, 1990, 1991. Особисті повідомлення В. О. Корнеєва, І. Г. Плюща (Канівський природний заповідник, 1983), Д- Ю. Москаленко (с. Липкуватівка, 1985), І. Ю. Костюка (с. Устивиця, 1987), О. В. Жакова (о. Хортиця, 1988). К. О. Єфетов.

ВЕДМЕДИЦЯ ВЕЛИКА

Pericallia matronula (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Ведмедиці Arctiidae

Таксономічна характеристика

Вид монотипного роду.

Статус

2 категорія.

Поширення

В Українських Карпатах, на Поліссі і Поділлі; на Лівобережжі - в Полтавській та Харківській областях. Ареал охоплює також центр, райони Європи, Центр, і Сх. Азію.

Місця перебування

Галявини й узлісся рівнинних та гірських листяних і мішаних лісів з густим підліском.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Багаторічне застосування пестицидів у лісах.

Особливості біології

Генерація дворічна. Метелики денні, літ імаго у червні-липні. Самка відкладає білі яйця рядками на нижній бік листків кормових рослин (дуб, черемха, ліщина, жимолость, кульбаба, подорожник, чорниця, любочка, нечуй-вітер). Зимує гусениця у лісовій підстилці. Заляльковується навесні, після другої зимівлі, у сіруватому коконі.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба зберегти ділянки природних листяних і мішаних лісів з густим підліском, суворо обмежити використання пестицидів у лісах. У місцях виявлення виду створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації: Ламперт К., 1913; Шелюшко Л. А., 1941; Romaniszyn., 1929. В. М. Єрмоленко, І. Г. Плющ.

ВЕДМЕДИЦЯ ГЕРА, ведмедиця чотирикрапкова

Callimorpha quadripunctaria (Poda, 1761)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Ведмедиці Arctiidae

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зустрічається локально по всій тер. України. Ареал охоплює Зх. Європу, центр. та пд. райони Сх.-Європейської рівнини, Кавказ, Закавказзя; зареєстрована в Туреччині, Ірані та Сирії.

Місця перебування

Рідколісся,

галявини листяних і мішаних лісів, узлісся, чагарники, особливо вздовж річок і струмків.

Чисельність

У місцях оселення, особливо на півдні лісостепової і півночі степової (Донбас) зон, кількість метеликів під час піку льоту становить на окремих невеликих ділянках 5-50 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Знищення ділянок рідколісся та чагарників, випасання худоби, застосування пестицидів, зростання рекреаційного навантаження на біотопи.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго у липні-серпні. Активна вдень, живиться нектаром квіток. Яйця відкладає на кормові рослини гусениць: жимолость, ліщину, малину, ожину, дрік, кропиву та ін. Гусениця заляльковується у червні. Зимує у нещільному коконі на поверхні ґрунту.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Охороняється на тер. Ялтин. гірсько-лісового, Карадазького, Луганського і Канівського природних заповідників.

Джерела інформації

Марков М., 1902 (1903); Шугуров А. М., 1906, 1907; Храневич В. П., Богацький Д. О., 1924; Круліковський Л., 1926; Romaniszyn J., 1929; Образцов М. С., 1930; Розанов А. Г., 1930; Білосор М., 1931; Кремку У., 1937; Тнкач Я., 1959; Alberti B., Soffner J., 1962; Красная книга СССР, 1984. В. М. Єрмоленко, І. Г. Плющ.

ВЕДМЕДИЦЯ-ХАЗЯЙКА

Callimorpha dominula (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Ведмедиці Arctiidae

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

В мішанолісовій і лісостеповій зонах, на півдні степової зони та у Криму. Ареал охоплює також Центр, та Пд. Європу, Малу Азію, Кавказ.

Місця перебування

Галявини та узлісся листяних і мішаних лісів, рідколісся, чагарники, особливо вздовж струмків і річок, поблизу багнищ.

Чисельність

Метелики зустрічаються локально - поодинці чи невеликими колоніями по кілька особин. Їхня кількість під час піку льоту становить пересічно 0, 5-1 особину на 1 га; на окремих ділянках - 1-5 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Вирубання лісів, чагарників, викошування трав, застосування пестицидів, посилення рекреаційного навантаження на біотопи.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Метелики денні, літають у червні-липні. Яйця відкладає на кормові рослини гусениць: кропиву, незабудку, ожину, малину, жимолость, тополю, вербу та ін. Гусениці заляльковуються у травні. Зимують у білуватому нещільному коконі на поверхні ґрунту серед рослинних залишків.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Канівському природному та Карпатському біосферному заповідниках.

Джерела інформації

Марков М., 1902 (1903); Ламперт К., 1913; Круліковський Л., 1926; Жихарев І., 1928; Катеринич О. О., 1930; Образцов М. С., 1930; Білосор М., 1931; Тыкач Я., 1959; Атлас комах України, 1962; Красная книга СССР, 1984. В. М. Єрмоленко, І. Г. Плющ.

ВЕДМЕДИЦЯ ЧЕРВОНОКРАПКОВА

Utetheisa pulchella (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускокрилі Lepidoptera

Родина: Ведмедиці Arctiidae

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду.

Статус

3 категорія.

Поширення

Київська, Чернігівська, Полтавська, Харківська і Херсонська області та Крим. Ареал охоплює центр, та пд. райони Євразії, Африку, Австралію, о. Нова Гвінея; близькі види поширені в Америці.

Місця перебування

Різноманітні сухі біотопи, зокрема узлісся і лісові галявини, луки, степові ділянки, піщані арени. Повсюдно тримається відкритих ділянок.

Чисельність

Різко знизилася. Значна частина популяцій, можливо, зовсім зникла.

Причини зміни чисельності

Багаторічне застосування пестицидів, розорювання цілинних ділянок Лісостепу і Степу, зрошення земель, надмірне випасання худоби.

Особливості біології

Імовірно, в умовах України вид дає до 3 генерацій на рік (імаго зустрічається у травні, липні, вересні). Гусениці розвиваються на різних видах трав'янистих рослин: подорожнику, незабудці, геліотропі, синяку та ін. Заляльковується в коконі у ґрунті або в підстилці з опалого листа.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється в Чорноморському біосферному заповіднику. Треба докладніше вивчити особливості біології виду. У місцях нових знахідок виду слід утворити невеликі ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Ламперт К., 1913; Шелюшко Л. А., 1941; Красная книга СССР, 1984. В. М. Ермоленко, И. Г. Плющ.

ПЛЕРОНЕВРА ХВОЙНА

Pleroneura coniferarum. (Hartig, 1837)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Ксіеліди Xyelidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Виявлено на Зх. Українських Карпат біля м. Дрогобича Львівської області. Ареал охоплює Зх. та Центр. Європу, Пн. Африку.

Місця перебування

Передгірні та гірські ялицеві й мішані ліси з домішкою ялиці.

Чисельність

Знайдена 1 особина (самка) у 1899 році.

Причини зміни чисельності

Масове вирубування природних ялицевих лісів.

Особливості біології

Личинки розвиваються поодиночі в молодих пагонах і бруньках ялиці.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Можливо, розріджені популяції виду охороняються в комплексі з ін. видами в біосферному заповіднику і заказниках Українських Карпат. Треба ґрунтовно вивчити особливості біології виду, з'ясувати місця, де існують популяції, та взяти їх під охорону; обмежити вирубування ялицевих лісів.

Джерела інформації

Niezabitows-ki E. L., 1899; Гуссаковский В. В., 1935; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

БЛАСТИКОТОМА ПАПОРОТЕВА

Blasticotoma filiceti Klug, 1834

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Бластикотоміди Blasticotomidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів палеарктичного роду. В Україні представлений підвидом *B. i. filiceti*.

Статус

2 категорія.

Поширення

Українські Карпати, Полісся. Ареал охоплює також Пн. і Центр. Європу, Азію (Японські о-ви, пд. райони Сибіру, Примор'я, Сахаліну та Курильських о-вів).

Місця перебування

Вологі та заболочені рівнинні й гірські широколистяні, мішані та хвойні ліси із заростями папороті у трав'яному ярусі.

Чисельність

Дуже незначна (поодинокі особини). Лише у липні 1960 р. біля с. Соснівки Корюківського р-ну Чернігівської обл. личинки зустрічалися дещо частіше.

Причини зміни чисельності

Поступове збільшення посушливості клімату, що призвело до скорочення і розчленування ареалу на невеликі острівні ділянки (раніше був суцільним).

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго, а також відкладання яєць (в черешки папоротей безщитника жіночого, орляка, багаторядника, страусового пера та ін.) відбувається в кін. травня - червні. Личинки зустрічаються в липні - серпні поодиноці або по кілька особин, проточують ходи всередині черешків. Заляльковується у ґрунтових комірках без коконів. Зимує личинка.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба створити в місцях, де виявлено вид, ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1964, 1972; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

РОГОХВІСТ АУГУР

Urocerus augur (Klug, 1803)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Рогохвости Siricidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 20 видів голарктично-орієнтального роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Зустрічається на пн. заході Українських Карпат (самки) та на Пд. Львівської обл. (Доброгостівське лісництво на захід від м. Стрия і поблизу м. Трускавця). Ареал охоплює також переважно гірські райони Зх. і Пд. Європи.

Місця перебування

Вітровальні ділянки у вологих гірських темнохвойних, ялицевих та ялицево-смерекових лісах.

Чисельність

Знайдено 3 особини (самки).

Причини зміни чисельності

Знищення місць перебування виду через санітарні рубки в лісах тощо.

Особливості біології

Личинки - ксилофаги, розвиваються у стовбурах ослаблених і повалених дерев ялиці білої та смереки.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду. В ялицевих і ялицево-смерекових лісах, де його виявлено, треба створити ентомологічні заказники, не вирубувати старі ялиці та смереки.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1957, 1966; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

КСИФІДРІЯ СТРОКАТА

Xiphydria picta Konow, 1870

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Ксифідріїди Xiphydriidae

Таксономічна характеристика

Один з 30 видів голарктичного роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Крим (кордон Вільхова Галявина Кримського природного заповідника). Ареал охоплює також Ленінградську, Ярославську й Оренбурзьку області Росії, Пн. та Центр. Європу.

Місця перебування

Рівнинні та гірські вільшняки вздовж річок і струмків, на болотах.

Чисельність

Знайдена одна особина (самець) у 1958 році

Причини зміни чисельності

Поступове збільшення посушливості клімату, генетичні порушення через низьку чисельність.

Особливості біології

Літ імаго спостерігається влітку. Личинки розвиваються у деревині великих гілок і стовбурах ослабленої вільхи.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Охороняється у складі ентомокомплексів Кримського природного заповідника. Слід вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Ермоленко В. М., 1984. Д. М. Ермоленко.

КОНОВІЯ МЕГАПОЛІТАНСЬКА

Konowia megarolitana Brauns, 1884

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Ксифідріїди Xiphydriidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів голарктичного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Київська область. Ареал (локальні популяції) охоплює Євразію від Пн.-Зх. Європи до Далекого Сходу.

Місця перебування

Гілки та бокові пагони старих берез, молода поросль (на висоті 2-4 м).

Чисельність

Знайдено 53 особини (самки) у вологому старому березняку на околиці Києва (Дарниця, 31. V 1969 р.).

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. В умовах Київського Полісся літ імаго відбувається в кін. травня - червні. Личинки розвиваються всередині тканин тонких гілок і бічних пагонів різних видів берези, у т. ч. берези бородавчастої.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно з'ясувати причини зміни чисельності, заборонити використання пестицидів у березових лісах. У місцях перебування популяцій виду створити заказники.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Ермоленко.

КОНОВІЯ МАРКЕВИЧА

Konowia markewitschi (Ermolenko, 1960)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Ксифідріїди Xiphydriidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів голарктичного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Ендемік широколистяних лісів Українських Карпат (Закарпатська обл.).

Місця перебування

Гірський буковий ліс з підліском з осики та ліщини.

Чисельність

Знайдено (травень 1959 р.) 2 особини (самки) на околиці с. Уклин Свалявського району Закарпатської області.

Причини зміни чисельності

Генетичні порушення через дуже низьку чисельність популяції.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду; у місцях його перебування створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Ермоленко В. М., 1960, 1966. В. М. Ермоленко.

ОРУСУС ПАРАЗИТИЧНИЙ

Orussus abietinus (Scopoli, 1763)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Орусиди Orussidae

Таксономічна характеристика

Транспалеарктичний вид. Один з 20 видів роду; єдиний представник родини у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Знайдено у Львівській, Чернівецькій, Житомирській та Донецькій областях і Криму. Ареал охоплює Європу, Пн. Африку, Зх. Азію, Сибір, Приморський край та о. Сахалін.

Місця перебування

Розріджені листяні та мішані ліси.

Чисельність

Зустрічаються дуже рідко поодинокі особини.

Причини зміни чисельності

Видалення усихаючих дерев під час санітарних рубок лісу.

Особливості біології

У травні - липні імаго поодиночки повзають по стовбурах листяних усихаючих дерев. Яйця і личинки розвиваються на личинках різних ксилофагів-вусачів, златок, рогахвостів, яких знаходить Орусус паразитичний під корою - в лубі та верхньому шарі деревини стовбурів і товстих гілок.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Дуже розріджені популяції охороняються у природних лісостанах заповідників і національних природних

парків. У різних типах листяних і мішаних лісів під час загальних і санітарних рубок слід залишати невеликі резервації для комплексу лісових комах, що розвиваються в деревині.

Джерела інформації

Ярошевский В. А., 1887; Niezabitowski E. L., 1899; Ушинський О, В., 1929; Ермоленко В. М., 1984; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Ермоленко.

ПАХІЦЕФУС СТЕПОВИЙ

Pachycephus cruentatus (Eversmann, 1847)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Стеблові пильщики Cephidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів невеликого середземноморського роду; єдиний вид роду у фауні України, представлений типовим підвидом П. с. чорноногий (*P. c. cruentatus*).

Статус

1 категорія.

Поширення

Причорноморський Степ і Крим. Ареал охоплює також Пн. Кавказ і Закавказзя.

Місця перебування

Цілинний степ (ізолювані острівні ділянки в заповідниках, на схилах байраків, узліссях і морському узбережжі).

Чисельність

Дуже низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Майже повне розорювання цілинного степу, викошування степової рослинності.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Можливо, залишки популяції зберігаються у степових заповідниках. Треба вивчити особливості біології виду, створити ентомологічні заказники у місцях його перебування.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Venson R. B., 1968; Ермоленко В. М., 1984; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Ермоленко.

ЯНУС ЧЕРВОНОНОГИЙ

Janus femoratus (Curtis, 1830)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Стеблові пильщики Cephidae

Таксономічна характеристика

Один з 12 видів голарктичного роду, один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Знайдено у Київській та Закарпатській областях. Ареал охоплює також Центр, і Пд. Європу, Малу Азію; поодинокі особини траплялися на Пн. Зх., Зх. та Пд. Зх. Східно-Європейської рівнини.

Місця перебування

Узлісся та галявини дубових лісів.

Чисельність

Дуже незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Багаторічне застосування різних інсектицидів для обробки дібров.

Особливості біології

Літ імаго у травні - червні Личинки розвиваються в середині торішніх пагонів дубу (роблять у них поздовжні ходи, спричиняючи утворення здуття на верхівках ушкоджених пагонів).

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба докладніше вивчити особливості біології виду, виявити і взяти під охорону місця його перебування.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Venson R. B., 1968; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Ермоленко.

КАЛАМЕУТА ЖОВТА

Calameuta idolon (Rossi, 1794)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Стеблові пильщики Cephidae

Таксономічна характеристика

Представник середземноморської фауни. Один з 22 видів голарктичного роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Закарпаття і Крим. Ареал охоплює також Пн. Європу, Малу і Західну Азію; знайдена на Кавказі та Закавказзі.

Місця перебування

Галявини й узлісся широколистяних гірських лісів, передгірні цілинні ділянки степового різнотрав'я, шибляк.

Чисельність

На Пд. Криму трапляються часто поодинокі особини, у шибляку місцями буває численнішою. На Закарпатті - рідкісний вид.

Причини зміни чисельності

Розорювання під сади та виноградники шибляків і цілинних ділянок земель у передгір'ях.

Особливості біології

Імаго зустрічаються з середини травня і влітку на злакових, у стеблах яких, імовірно, розвиваються личинки.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках Криму. В місцях, де перебуває вид, треба створити ентомологічні заказники. Слід докладніше вивчити особливості його біології.

Джерела інформації

Gregor F., 1927; Гуссаковский В. В., 1935; Єрмоленко В. М., 1984; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. Д. М. Єрмоленко.

ХАРАКОПІГ СКИФСЬКИЙ

Characopygus scythicus Dovnar-Zapolskij, 1931

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Стеблові пильщики Cephidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів середземноморського роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Пд. степові райони Лівобережної України. Ареал виду простягається на Сх. до Астрахані й Оренбурга (Росія).

Місця перебування

Цілині ділянки степу, схили байраків, порослі різнотрав'ям.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Майже повне розорювання степів.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Залишки популяції охороняються у складі степового ентомокомплексу в біосферному заповіднику Асканія-Нова (Херсонська обл-). Слід створити ентомологічні заказники у місцях виявлення виду, вивчити особливості його біології.

Джерела інформації

Гуссаковскии В. В., 1935; Venson R. B., 1968; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. Д. М. Ермоленко.

ЦЕФУС ЗАГАЙКЕВИЧА

Cephus Zahaikovitshi (Ermolenko, 1971)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Стеблові пильщики Cephidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 20 видів голарктичного роду; один з 7 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Північне передгір'я Кримських гір.

Місця перебування

Лісові галявини нижнього поясу широколистяного гірського лісу.

Чисельність

Відома одна особина (самка, знайдена у червні 1958 р. на околиці с. Перевального Сім-феропольського р-ну).

Причини зміни чисельності

Викошування злакового різнотрав'я на галявинах.

Особливості біології

Не вивчені. Самка знайдена на суцвітті бугили.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду; у місцях його перебування доцільно створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Ермоленко В. М., 1971; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Ермоленко.

АКАНТОЛІДА ЖОВТОГОЛОВА

Acantholyda flaviceps (Retzius, 1783)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Павутинні пильщики Pamphiliidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 40 видів голарктичного роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Знайдена на Київському Поліссі та в Українських Карпатах (хр. Чорногора). Ареал охоплює також Пн. і Центр. Європу; відомі знахідки на Кольському п-ві, Пн. Зх. Східноєвропейської рівнини. Серед. Уралі.

Місця перебування

Соснові та мішані рівнинні ліси й субальпійське (до висоти 1700 м) криволісся сосни гірської.

Чисельність

Трапляються дуже рідко поодинокі особини.

Причини зміни чисельності

Несприятливий вплив інбридингу, який виникає через розрідження ізольованих популяцій.

Особливості біології

Літ імаго у квітні Личинки живляться хвоєю сосни звичайної (рівнинні ліси), сосни гірської (субальпійський пояс Українських Карпат).

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику (Закарпатська обл.) як елемент ентомофауни. Необхідно докладно вивчити особливості виду.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Єрмоленко В. М., 1964; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

АКАНТОЛІДА СЛАНЦЕВА

Acantholyda pumilionis (Giraud, 1861)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Павутинні пильщики Pamphiliidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 40 видів голарктичного роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Українські Карпати (хр. Черногора). Ареал виду охоплює гірські системи Центр, та Сх. Європи (Альпи, Карпати).

Місця перебування

Субальпійське (на висоті до 1800 м над рівнем моря) криволісся сосни гірської.

Чисельність

Дуже низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Імаго зустрічається в червні - липні. Личинки розвиваються в липні - вересні, іноді навіть на поч. жовтня, живуть у тонкостінних павутинних трубках на гілках сосни гірської між хвоєю, якою вони живляться.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Охороняється у складі ентомокомплексів субальпійського криволісся в Карпатському біосферному заповіднику. Необхідно з'ясувати причини зміни чисельності.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Єрмоленко В. М., 1966; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

ЦЕНОЛІДА СІТЧАСТА

Caenolyda reticulata (Linnaeus, 1767)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Павутинні пильщики Pamphiliidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Знайдено на околицях Києва (1911 р.) та Львова (1899 р.). Ареал охоплює Північну, Центр. і Сх. Європу.

Місця перебування

Соснові та мішані (з домішкою сосни) середньовікові й старі ліси.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Несприятливий вплив інбридингу, що виникає внаслідок розрідженості та ізолюваності популяцій. Обробка соснових насаджень пестицидами.

Особливості біології

Літ імаго триває з кінця квітня до середини червня. Личинки живуть поодинокі на гілках дерев сосни звичайної, живлячись хвоєю.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба докладно вивчити особливості біології виду; в місцях його перебування доцільно створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Niezabitowski E. L., 1899; Ушинський О. В., 1929; Гуссаковский В. В., 1935; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

НЕУРОТОМА ФАУСТА

Neurotoma fausta (Klug, 1808)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Павутинні пильщики Pamphiliidae

Таксономічна характеристика

Південно-європейський вид. Один з 12 видів голарктичного роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Локально зустрічається в Черкаській, Закарпатській, Одеській та Луганській областях. Ареал охоплює також Пд. Європу, пд. райони Центр. Європи, Малу Азію.

Місця перебування

Узлісся широколистяних рівнинних лісів і штучні насадження кісточкових (абрикос, слива та ін.).

Чисельність

Зрідка трапляються поодинокі особини.

Причини зміни чисельності

Застосування пестицидів.

Особливості біології

Літ імаго триває з травня по червень. Личинки живуть невеликими групами у нещільних павутинних кублах на гілках дерев.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду; обмежити використання пестицидів для обробки дерев.

Джерела інформації

Гроссгейм Н. А., Пятакова В. Л., 1928; Гуссаковский В. В., 1935; Гроссгейм М. А., 1936; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

МЕГАЛОДОНТ ГАПЛОФІЛУМОВИЙ

Megalodontes kohli Konow, 1897

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-мегалодонтиди Megalodontidae

Таксономічна характеристика

Малоазійсько-понтійський степовий вид. Один з 38 видів палеарктичного роду; один з 11 видів роду у фауні України, єдиний представник підроду *Rhipi-diocervs*.

Статус

3 категорія.

Поширення

Водиться у Криму (Тарханкутський півострів, гірський масив) та пониззі Дніпра (Херсонська обл.). Ареал охоплює пд.-зх. райони Сх.-Європейської рівнини, Закавказзя, Туреччину, Середню Азію.

Місця перебування

Ділянки степового різнотрав'я на вапнякових і кам'янистих передгірних схилах, яйлах, пісках, схилах байраків тощо.

Чисельність

Трапляються поодинокі особини. Проте за сприятливих умов буває численним, наприклад, у горах біля с. Білої Скелі Білогірського р-ну (Крим).

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинного степу.

Особливості біології

Літ імаго спостерігається в червні. Самка відкладає по 1-2 яйця на листки гаплофіла запашного - кормової рослини личинок.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Ізольовані популяції охороняються у складі ентомокомплексів у степових заповідниках. Необхідно виявляти нові місця перебування виду і створювати там ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Ермоленко В. М., 1984; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Ермоленко.

МЕГАЛОДОНТ СЕРЕДНІЙ

Megalodontes medius Konow, 1897

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-Мегалодонтиди Megalodontidae

Таксономічна характеристика

Вид понтійської степової фауни. Один з 38 видів палеарктичного роду; один з 11 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Водиться на Сході (м. Старобільськ Луганської області) та у Криму. Ареал охоплює Південно-Східну Європу, Пн. Кавказ, Закавказзя, Малу Азію.

Місця перебування

Ділянки степового різнотрав'я.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинного степу.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Розріджені популяції охороняються у степових заповідниках. Необхідно виявити нові місця перебування виду і створити там ентомологічні заказники. Потрібно вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1435; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

ЗАРЕЯ БРОНЗОВОТІЛА

Zaraea mutica (Thomson, 1871)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-цимбіциди Cimbicidae

Таксономічна характеристика

Транспалеарктичний лісовий вид. Один з 25 видів голарктичного роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Ізольовані локальні популяції виявлені на Правобережному Поліссі та в зх. областях Лісостепу. Ареал охоплює Євразію (від Франції до Приморського краю Росії).

Місця перебування

Зарості жимолості на узліссях та лісових галявинах, у лісопарках.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Негативний вплив інбридингу, що виникає через розрідженість популяцій. Багаторічна обробка лісів та лісопарків пестицидами.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго у травні - червні, інколи - наприкінці квітня. Розвиток яєць і личинок відбувається на різних видах жимолості.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Розріджені популяції охороняються у . заповідниках і в лісопарках. Треба докладніше вивчити особливості біології виду; заборонити застосування пестицидів у лісах і парках; виявляти нові місця перебування виду і створювати там ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1972; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

ЗАРЕЯ МІДНОТІЛА

Zaraea aenea (Klug, 1829)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-цимбіциди Cimbicidae

Таксономічна характеристика

Один з 25 видів голарктичного роду, один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Правобережне Полісся, зх. райони Лісостепу, Закарпаття. Ареал охоплює також країни Центр, і Пд. Європи, Туреччину, Латвію, Ленінградську та Ярославську області Росії, Абхазію.

Місця перебування

Зарості жимолості на узліссях і лісових галявинах, у лісопарках.

Чисельність

Дуже незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Несприятливий вплив інбридингу, що виникає через розрідженість популяції. Тривале застосування в лісах і лісопарках пестицидів.

Особливості біології

Личинки розвиваються влітку, живляться листям жимолості та сніжноягідника.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Розріджені популяції виду охороняються у заповідниках України. Слід докладніше вивчити особливості його біології, виявляти нові місця перебування зареї міднотілої і створювати там ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1975; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. Д. М. Єрмоленко.

АБИЯ ВИБЛИСКУЮЧА

Abia fulgens (Zaddach, 1863)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-цимбіциди Cimbicidae

Таксономічна характеристика

Один з 13 видів євразійського роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Зх. частина Українських Карпат - масив Боржава (на висоті понад 1300 м над рівнем моря), гірський масив Полонина-Руна (с. Лумшори Перечинського району Закарпатської області). Ареал охоплює також локальні популяції в Піренеях, Альпах, Зх. Карпатах і на Великому Кавказі (г. Казбек).

Місця перебування

Субальпійські луки різного типу, криволісся та узлісся вздовж верхньої межі гірських лісів.

Чисельність

Дуже низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Негативний вплив інбридингу, що виникає через розрідженість популяцій.

Особливості біології

Літ імаго триває з кінця травня до кінця липня. Живиться пилом і нектаром суцвіть зонтичних.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Розріджені локальні популяції, можливо, охороняються у складі місцевих ентомокомплексів на субальпійських луках Карпатського біосферного заповідника. Треба докладніше вивчити особливості біології виду. Необхідно виявляти нові місця його перебування, створювати там ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1975; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

АБИЯ БЛИСКУЧА

Abia nitens (Linnaeus, 1758)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-цимбіциди Cimbicidae

Таксономічна характеристика

Один з 13 видів євразійського роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Знайдено у Закарпатській, Житомирській, Київській, Івано-Франківській, Хмельницькій та Черкаській областях. Ареал охоплює також Центр, і Пд. Європу, Латвію.

Місця перебування

Узлісся та галявини широколистяних і мішаних лісів, інколи сухі схили з елементами степової рослинності (Канівський природний заповідник).

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розрідженість популяцій та диз'юнктивність ареалу (це спричинює інбридинг і поступове вимирання виду).

Особливості біології

Літ імаго відбувається у липні-вересні (єдиний вид роду, у якого літ триває і на поч. осені).

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Розріджені популяції охороняються на тер. Канівського природного заповідника. Необхідно докладніше вивчити особливості біології виду; в місцях його перебування створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Ушинський О. В., 1929; Гуссаковский В. В., 1935; Єрмоленко В. М., 1975. В. М. Єрмоленко.

АРГЕ ФРІВАЛЬДСЬКОГО

Arge friwaldskyi (Tischbein, 1852)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-аргіди Argidae

Таксономічна характеристика

Малоазійсько-понтійський вид. Один з бл. 200 видів голарктичного роду; один з 24 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Виявлений на пд. заході (м. Котовськ Одеської області). Ареал охоплює Південно-Східну Європу, Малу Азію, Молдову, Закавказзя.

Місця перебування

Узлісся та галявини островних широколистяних лісів у степовій зоні.

Чисельність

Знайдено одну особину (самку) у 1961 р. на околиці м. Котовська.

Причини зміни чисельності

Несприятливий вплив інбридингу, тривале застосування пестицидів.

Особливості біології

Літ імаго в червні - липні. Самка живиться пилюком і нектаром квіток молочаю.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба вивчити особливості біології виду. Доцільно створити ентомологічні заказники у місцях перебування виду.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Єрмоленко В. М., 1975. В. М. Єрмоленко.

АРГЕ БЕККЕРА, арге молочаєвий

Arge beckeri (Tournier, 1889)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-аргіди Argidae

Таксономічна характеристика

Циркумпонтійський вид. Представник саванно-степової фауни. Один з бл. 200 видів голарктичного роду; один з 24 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія. Реліктовий (неогеновий) вид.

Поширення

Зустрічається у Лісостепу і Степу. Ареал охоплює країни Причорномор'я, а також пд. райони Росії до Нижнього Поволжя.

Місця перебування

Цілинний степ, байрачні ліси, степові чагарники, а також узлісся й лісові галявини Лісостепу.

Чисельність

Незначна. Майже скрізь трапляються рідко поодинокі особини і лише подекуди (наприклад, у Пн. Криму біля с. Перекопа Красноперекопського р-ну) дещо частіше.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинного степу, розкорчовування чагарників.

Особливості біології

Типовий термо-, геліо- та антофільний вид. Дає одну генерацію на рік. Найбільш активний теплої сонячної погоди. Літ імаго триває з травня по червень; живиться нектаром і пилком квіток молочаю та різних зонтичних. Яйця (до Ю на листок) відкладає на молоде приверхівкове листя молочаю -кормову рослину личинок.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Ізольовані популяції виду охороняються у степових заповідниках. У місцях перебування виду доцільно створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1975; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

СТЕРИКТИФОРА ШИПШИНОВА

Sterictiphora geminata (GmeUn, 1799)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-аргіди Argidae

Таксономічна характеристика

Транспалеарктичний полізональний вид. Один з Ю видів голарктичного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Виявлено в Київській, Донецькій і Закарпатській областях, а також у Криму (г. Чатирдаг - на висоті до 1000 м над рівнем моря). Ареал виду охоплює Євразію (від атлантичного узбережжя Франції до Камчатки та Приморського краю Росії, на Пд.- до Закавказзя, Туркменистану та Киргизстану).

Місця перебування

Галявини та узлісся гірських і рівнинних лісів. У Степу - зарості шипшини на узліссях острівних лісів, на схилах байраків.

Чисельність

Дуже низька (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Знищення заростей шипшини.

Особливості біології

Яйця відкладає по одному у тканини тонких гілок і пагонів шипшини, листям якої згодом живляться личинки; зимують личинки у коконах у поверхневому шарі ґрунту, іноді серед листя шипшини.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Можливо, охороняються локальні популяції виду в комплексі ентомофауни заповідників Степу та Гірського Криму. Треба докладніше вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1935; Єрмоленко В. М., 1975. В. М. Єрмоленко.

АПРОСТЕМА ПЕЛЕТЬЄ

Aprosthema peletieri (Villaret, 1832)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-аргіди Argidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 40 видів голарктичного роду; один з 13 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Виявлено в Черкаській обл. (біля с. Малої Смілянки Смілянського р-ну). Ареал охоплює також Пн. Америку, Центр. Європу, Кавказ.

Місця перебування

Ділянки степового різнотрав'я з домішкою бобових.

Чисельність

Дуже рідкісний вид. У 1949 році знайдено 3 особини (самець і 2 самки) на Черкащині.

Причини зміни чисельності

Розорювання степових ділянок.

Особливості біології

Імаго з'являються в червні. Личинки живляться на еспарцеті.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Розріджені популяції виду охороняються у складі місцевого ентомокомплексу у степових заповідниках. Потрібно докладніше вивчити особливості біології виду, створити ентомологічні заказники в місцях його перебування.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1975; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

АПРОСТЕМА КАРПЕНТЕРА

Aprosthema carpentieri Konow, 1902

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Пильщики-аргіди Argidae

Таксономічна характеристика

Один з видів голарктичного роду в фауні Палеарктики (бл. 40 видів); один з 13 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Поодинокі особини виявлено на околицях смт Рогані (Харківська обл.) та м. Умані (Черкаська обл.). Зустрічається також у Франції.

Місця перебування

Степове різнотрав'я з домішкою бобових.

Чисельність

Дуже низька.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних степів.

Особливості біології

Оскільки імаго трапляються як на початку, так і в кінці літа, ймовірно, що апростема Карпентера дає дві генерації на рік.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювались. Необхідно докладніше вивчити особливості біології виду. У місцях його перебування треба виділити природно-заповідні території, зокрема створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Ушинський О. В., 1929; Гуссаковский В. В., 1935; Єрмоленко В. М., 1975. В. М. Єрмоленко.

ТЕНТРЕДО СХОЖИЙ

Tenthredo propinqua Klug, 1814

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні пильщики Tenthredinidae

Таксономічна характеристика

Гірський вид. Один з понад 700 видів голарктичного роду; один з 60 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Українські Карпати (Закарпатська обл.). Ареал охоплює також гірські пасма Пд.-Сх. Європи і Малої Азії.

Місця перебування

Узлісся та галявини гірських лісів, високотрав'я уздовж гірських річок і струмків.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини). В окремих місцях (наприклад, біля смт Усть-Чорної Тячівського р-ну Закарпатської обл.) трапляються локальні популяції з підвищеною чисельністю.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Не вивчені. Літ імаго спостерігається в червні-липні.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду, з'ясувати причини зміни чисельності. У місцях його перебування (зокрема біля смт Усть-Чорної) слід створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Gregor F., 1927; Benson R. B., 1968; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

СІОБЛА БАЛЬЗАМІНОВА

Siobla sturmi (Klug, 1814)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні пильщики Tenthredinidae

Таксономічна характеристика

Релікт. Один з 7 видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Окремі ізольовані популяції виду знайдено в Українських Карпатах (Закарпатська обл.) та на Поліссі (сх. околиці Києва, с. Очкине Середино-Будського р-ну Сумської обл.). Ареал охоплює Євразію від Зх. Європи до Далекого Сходу, Пн.-Сх. Китаю та Японських о-вів.

Місця перебування

Гірські та рівнинні лісові болота і заболочені луки вздовж лісових струмків та річок.

Чисельність

Незначна. Проте в Дарницькому лісі (Київ) наприкінці травня 1978 р. спостерігався масовий літ імаго.

Причини зміни чисельності

Осушування лісових боліт і тривале застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго триває з кінця травня по червень. Личинки розвиваються у червні- липні, живляться листочками розрив-трави звичайної.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Локальні популяції охороняються у природних заповідниках. Треба докладніше вивчити особливості біології виду. У місцях його перебування (зокрема, на околиці Києва) слід створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Gregor F., 1927; Єрмоленко В. М., 1964; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. Д. М. Єрмоленко.

ПЕРИНЕУРА ПРИСТРУМКОВА

Perineura rubi (Panzer, 1805)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні пильщики Tenthredinidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Зустрічається на Поліссі (Житомирська, Київська та Сумська області) і пд. схилах Українських Карпат (Закарпатська обл.). Ареал охоплює також Пн. і Центр. Європу.

Місця перебування

Ділянки заболочених луків, лісові болота у вільшняках і вздовж річок та струмків.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини), іноді трапляються ізольовані популяції.

Причини зміни чисельності

Осушування боліт, тривале застосування у лісах пестицидів.

Особливості біології

Літ імаго у травні. Кормовою рослиною личинок, можливо, є жовтяниця черговолиста.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду, в місцях його перебування створити ентомологічні заказники, зокрема в урочищі Любка (біля м. Ірпеня Київської обл.) та на Словечансько-Овруцькому кряжі (Житомирська обл.).

Джерела інформації

Gregor F., 1927; Єрмоленко В. М., 1964; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

МАКРОФІЯ ТЕВТОНСЬКА

Macrophya teutona (Panzer, 1799)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні пильщики Tenthredinidae

Таксономічна характеристика

Європейсько-кавказький вид Один з понад 180 видів голарктичного роду; один з 22 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Поодинокі особини знайдено в Київській (околиці Києва) та Черкаській (Канівський природний заповідник) областях. Ареал охоплює також Центр, та Пд. Європу, Малу Азію, Передкавказзя, Закавказзя.

Місця перебування

Узлісся та галявини листяних і мішаних лісів.

Чисельність

Дуже низька.

Причини зміни чисельності

Негативний вплив інбридингу, спричинений розрідженістю та ізольованістю локальних популяцій.

Особливості біології

Літ імаго у червні-липні. Тримається на чагарниках і підросі дерев.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Канівському природному заповіднику. Треба вивчити особливості біології виду і в місцях його перебування створити ентомологічні заказники, обмежити хімічну обробку лісів.

Джерела інформації Ушинський О. В., 1929; Berland L., 1947; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

ДОЛЕРУС КОРОТКОКРИЛИЙ

Dolerus subalatus Kerensky, 1926

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні пильщики Tenthredinidae

Таксономічна характеристика

Один зі 100 видів роду; один з 33 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Луганська (м. Антрацит), Херсонська (смт Асканія-Нова) та Дніпропетровська (с. Варварівка Павлоградського р-ну) області. Ареал охоплює Пд.-Сх. Європу.

Місця перебування

Злаково-осокове різнотрав'я в степових блюдцях, у подах, на галявинах та узліссях байраків, переважно біля боліт, струмків і річок.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини). Проте у сприятливі за погодними умовами роки, особливо у зволжених місцях, кількість особин збільшується.

Причини зміни чисельності

Осушування степових блюдць, пересихання річок і струмків.

Особливості біології

Імаго з'являється у квітні-травні. Самці літають; самки мають укорочені крила, не здатні до польоту, зустрічаються на стеблах злакових рослин. Яйця відкладають у листки злакових (на них живляться личинки), у т. ч. пирію.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Розріджені популяції виду охороняються у складі ентомофауни степових заповідників. Треба докладніше вивчити особливості біології виду. У місцях виявлення долеруса короткокрилого слід створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Єрмоленко В. М., 1975; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В. М. Єрмоленко.

ДОЛЕРУС СТЕПОВИЙ

Dolerus ciliatus Konow, 1891

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні пильщики Tenthredinidae

Таксономічна характеристика

Понтійський вид. Один з 100 видів роду; один з 33 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Ізольовані популяції виявлено на Сх. степової зони (байрачний ліс біля м. Антрацита Луганської обл.) та у Криму (поблизу Севастополя й на Керченському п-ві). Ареал охоплює південь Східної Європи, Малу Азію, Кавказ і Закавказзя (Вірменія), степи Казахстану.

Місця перебування

Злаково-осокові зволожені ділянки степових блюдець, уздовж струмків і потоків у байраках.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини). У сприятливі за погодними умовами роки місцями кількість особин збільшується.

Причини зміни чисельності

Осушування степових блюдець, пересихання струмків у байраках.

Особливості біології

Ранньовесняний вид, на Пд. імаго з'являється наприкінці лютого; літ самців триває з березня по квітень, на пн. межі ареалу - до серед, травня; самки короткокрилі, не літають, повзають по стеблах дикорослих злаків (типчак, костриця та ін.), відкладають яйця в їхні листки (ближче до середини). Живлення личинок триває з кінця квітня по травень. На 3-му тижні розвитку личинки заляльковуються в комірці в поверхневому шарі ґрунту, де й зимують.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Розріджені популяції охороняються в комплексі ентомофауни степових заповідників. У місцях перебування виду слід створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Ермоленко В. М., 1975; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1988. В.
М. Ермоленко.

МЕГАРИСА РОГОХВОСТОВА

Megarhyssa superba (Schrank, 1781)

Ряд: Перетинчастокрилі **Hymenoptera**

Родина: Їздці-іхневмоніди **Ichneumonidae**

Таксономічна характеристика

Один з бл. 10 видів голарктичного роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Полісся, Лісостеп та Закарпаття (м. Ужгород). Ареал охоплює також Зх. та Центральну Європу, ряд регіонів Росії - пн.-зх. і центр, райони. Далекий Схід (Приморський край, о. Сахалін).

Місця перебування

Мішані та листяні ліси; комахи зустрічаються на стовбурах дерев (береза, вільха, дуб), що всихають.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Знищення сухих та всихаючих дерев під час санітарних рубок у лісі тощо.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Активна влітку. Личинки паразитують на личинках різних комах-ксилофагів (рогохвостів та ін.).

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Популяції охороняються у листяних і мішаних лісах на тер. природних заповідників і заказників. У ін. місцях існування виду доцільно створювати ентомологічні заказники. Треба докладніше вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Мейер Н. Ф., 1934; Kaznnerczak T., 1981; Каспарян Д. Р., 1981. В. М. Єрмоленко.

САПІГА-ПОЛОХРУМ

Polochrum repandum Spinola, 1806

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Сапігієві оси Sapygidae

Таксономічна характеристика

Один з видів нечисленного середземноморського роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

На Пд. Криму. Ареал охоплює також Центр, і Пд. Європу.

Місця перебування

Добре інсольовані передгірні зарості чагарника.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування під впливом антропогенних факторів.

Особливості біології

Інквілін бджоли Ксилокопи фіолетової; личинки поїдають яйця і запаси їжі (пилки і нектар) живителя у його гнізді.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба докладніше вивчити особливості біології виду; у місцях його перебування - створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Morawitz Dr. F, 1889; Тобиас В. И., 1978; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1978. Д. М. Ермоленко.

СКОЛІЯ-ГІГАНТ

Scolia maculata Drury, 1773

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Сколієві оси Scoliidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 200 видів тропікогенного роду; один з 8 видів роду у фауні України, представлений типовим підвидом. Еталон найбільшого за розмірами тіла виду перетинчастокрилих комах України.

Статус

2 категорія.

Поширення

На Пд. від лінії Київ - Харків. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пн. Африку, Кавказ, Закавказзя, Зх. (Сирія) та Серед. Азію.

Місця перебування

Мезофільні біотопи (узлісся і лісові галявини, схили ярів, степові чагарники), пов'язані переважно з господарською діяльністю людини та з місцями перебування жуків-носорогів.

Чисельність

Звичайно трапляються поодинокі особини, проте поблизу тваринницьких ферм інколи буває досить велика кількість ос.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго - у травні-серпні. Живиться нектаром квіток різноманітних рослин. Самка більшу частину свого життя проводить у компостних купах і ґрунті в пошуках живителя - личинки жука-носорога (іноді жука-оленя), яку паралізує, після чого на її тіло відкладає яйце. Личинка сколії-гіганта зимує у ґрунті в довгасто-овальному коконі з двошаровими стінками, який спочатку має яскраво-рудий, пізніше блідо-каштановий колір. На лялечку перетворюється після зимівлі, у травні.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно у місцях масової появи сколії-гіганта залишити біля тваринницьких ферм одну-дві компостні купи.

Джерела інформації

Штейнберг Д. М., 1962; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1978; Красная книга СССР, 1984. В. М. Ермоленко.

СКОЛІЯ СТЕПОВА

Scolia hirta Schranck, 1781

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Сколієві оси Scoliidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 220 видів тропіко-генного роду; один з 8 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

По всій тер. України. Ареал охоплює значні території Євразії (на Зх.- південніше лінії Париж - Берлін - Варшава, на Сх.- до Пн.-Сх. Китаю включно), Пн. Африку.

Місця перебування

В Лісостепу і на Пд. Полісся заселяє відкриті ділянки лісів - узлісся і лісові галявини; у степовій зоні - схили байраків, острівні ліси та лісосмуги, ділянки цілинного степу; на Пд. Криму - шибляк.

Чисельність

Значна, проте кількість особин виду повсюдно скорочується.

Причини зміни чисельності

Застосування пестицидів і розорювання узлісь та перелогів.

Особливості біології

Літ імаго в липні - серпні (у Криму починається в червні). Дорослі Сколії степові - антофіли, живляться пилом і нектаром квіток різних рослин: вероники, цибулі, чебрецю, незабудки, головатня тощо. Яйця і личинки розвиваються на личинках бронзівок та ін. видів пластинчастовусих. Зимують личинка в довгасто-овальному коконі у ґрунті на глибині 5-40 см, на лялечку перетворюється після зимівлі - в червні.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Охороняється у складі різних біоценозів заповідників і заказників. У місцях існування популяції виду слід створити ентомологічні заказники.

Джерела інформації

Штейнберг Д. М., 1962; Определитель насекомых Европейской части СССР, 1978; Красная книга СССР, 1984. В. М. Ермоленко.

КРИПТОХІЛ КІЛЬЧАСТИЙ

Cryptocheilus annulatus (Fabricius, 1798)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Дорожні оси Pompilidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 60 видів роду в Палеарктиці; один з 14 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд. берег Криму. Зустрічається також у Пд. Європі, Малій Азії, Серед. Азії, на Закавказзі.

Місця перебування

Ксерофітні ділянки біля підніжжя гір, кам'яністі схили балок.

Чисельність

Трапляється дуже рідко.

Причини зміни чисельності

Деградація та руйнування сприятливих для існування виду стацій через господарську діяльність людини.

Особливості біології

Літ імаго з червня по вересень; живляться нектаром різних квітів, переважно зонтичних, складноцвітих, молочайних. Для гнізд використовують щілини між камінням. Личинки живляться паралізованими павуками тарантулами, яких заготувала для них самка.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється в Карадазькому природному заповіднику. Треба докладніше вивчити особливості біології виду та місця його перебування; в місцях гніздування доцільно створити заказники.

Джерела інформації

Фабр Ж. А., 1898; Haupt Н., 1927; Тобиас В. И., 1978. О. С. Вобленко.

КРИПТОХІЛ ЧЕРВОНУВАТИЙ

Cryptocheilus rubellus (Eversmann, 1846)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Дорожні оси Pompilidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 60 видів роду в Пале-арктиці; один з 14 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Зареєстрований у Генічеському р-ні Херсонської обл. (Чонгарський п-в); зустрічається у Криму. Ареал охоплює також Апенінський п-в, Пн. Африку, Малу і Серед. Азію, Кавказ.

Місця перебування

Схили невисоких гір і кам'яністі балки степової зони.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Зменшення площ стацій, придатних для виду.

Особливості біології

Імаго активні в останній декаді травня - серпні; живляться нектаром квіток рослин з родин зонтичних, молочайних і складноцвітих.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється в Карадазькому природному заповіднику (Крим). Слід докладніше вивчити особливості біології виду, місця його перебування, взяти їх під охорону.

Джерела інформації

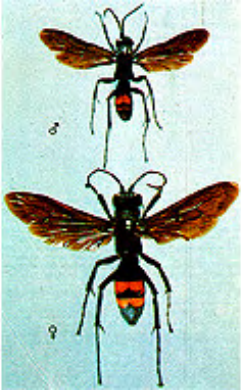
Наурт Н., 1927; Тобиас В. И., 1978. Особисте повідомлення Г. З. Осичнюк (1988). О. С. Вобленко.

АНОПЛІЙ САМАРСЬКИЙ

Anoplius samariensis (Pallas, 1771)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Дорожні оси Pompilidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 60 видів роду в Пале-арктиці; один з 8 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Зустрічається на Пд., поодинокі особини зареєстровані у лісостеповій зоні. Ареал охоплює Південну і Пд.-Сх. Європу, Пн. Африку, Малу Азію, Кавказ, Середню Азію, Далекий Схід.

Місця перебування

У степовій зоні - ксерофітні ділянки у долинах річок, схилів балок, сухих солончаків. У Лісостепу знайдений на луках.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Активний з червня по вересень. Живиться нектаром квіток різних рослин - молочаю, кермеку, моркви дикої. Гніздо з однією коміркою в кінці ходу (глибина до 110 мм) будує в ґрунті, іноді використовує підповерхневі ходи вовчка. Личинка живиться паралізованим тарантулом, заготовленим для неї самкою.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у складі ентомокомплексів Стрільцівського Степу (відділ Луганського природного заповідника) та Чорноморського біосферного заповідника.

Джерела інформації

Haupt H., 1927; Schmiedeknecht O., 1930; Soyer B., 1953; Малншев С. И., 1966; Тобиас В. И., 1978. Особисте повідомлення П. М. Шешурака (1990, околиці с. Ярославки Бобровицького р-ну Чернігівської обл.). О. С. Вобленко.

ДИСЦЕЛІЯ ЗОНАЛЬНА

Discoelius zonalis (Panzer, 1801)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Одинокі оси Eumenidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду в Палеарктиці; єдиний вид роду у фауні України;

Статус

3 категорія.

Поширення

Київська, Миколаївська та Чернігівська області. Ареал охоплює також Зх. Європу, Малу Азію, центр, райони Сх.-Європейської рівнини, Закавказзя, Забайкалля, Далекий Схід.

Місця перебування

Узлісся, переліски.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Вирубування сухостою на узліссях і перелісках та ін.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Активна в червні - липні. Гніздо лінійного типу з кількома (до 6) комірками будує в деревині, переважно у старих ходах деревоточців. Розвиток триває 8-9 днів. Для живлення личинок самка заготовляє гусениці молі ямкочервоної або личинки пильщика тополевого. Личинки зимують у блідо-жовтих коконах.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях перебування виду доцільно створити заказники.

Джерела інформації

Малышев С. И., 1952; Тобиас В. И., Курзенко Н. В., 1978; Курзенко Н. В., 1981. О. С. Вобленко.

АМОФІЛА САРЕПТАНСЬКА

Ammophila sareptana Kohl, 1884

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Риючі оси Sphecidae

Таксономічна характеристика

Один з 87 видів роду в Палеарк-тиці; один з, можливо, 11 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Одеська обл., Крим. Ареал охоплює Пд.-Сх. Європу, Малу Азію, пд. райони Сх.-Європейської рівнини. Серед. Азію, Пд.-Сх. Казахстан.

Місця перебування

Схили горбів, ярів, ксерофітні ділянки річкових долин у степовій зоні.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Літ імаго триває з 2-ї пол. червня до серпня. Гніздо будує в піщаному ґрунті.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно докладніше вивчити біологію та поширення виду, причини зміни чисельності і на основі отриманих даних розробити заходи охорони.

Джерела інформації

Гуссаковский В. В., 1930; Казенас В. Л., 1972, 1978; Пулавский В. В., 1978. Особисте повідомлення О. В. Антропова (1988). О. С. Вобленко.

ЦЕРЦЕРИС ГОРБКУВАТА

Cerceris tuberculata (Villers, 1789)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Риючі оси Sphecidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 200 видів роду в Палеарктиці; один з 20 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Луганська, Миколаївська, Полтавська області. Ареал охоплює також пд. райони Європи, Пн. Африку, Зх. Сибір, Центр, і Серед. Азію, Кавказ.

Місця перебування

У Степу - схили балок, ярів, долини річок, у Лісостепу - ксерофітні ділянки.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних ділянок степу, зміна гідрологічного режиму, застосування пестицидів у сільському господарстві.

Особливості біології

З'являється в липні. Активна до середини вересня. Живиться нектаром квітів миколайчиків, деревію та ін. Гніздо (глибина до 50 см), що складається з головного ходу та кількох (до 5) розгалужень, будує у стрімчаках. Іноді використовує минулорічні гнізда. Для живлення личинок самка заготовляє 5-6 паралізованих нею жуків-довгоносиків з роду Cleonus.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у складі ентомокомплексу Стрільцівського Степу (відділ Луганського природного заповідника). Необхідно докладно вивчити поширення виду, взяти під охорону місця його перебування.

Джерела інформації

Фабр Ж. А., 1898; Казенас В. Л., 1972, 1978, 1984. Особисті повідомлення С. О. Гладкевича (1983) та Д. П. Литвиненка (1991). О. С. Вобленко.

СФЕКС ЖОВТОКРИЛИЙ

Sphex flavipennis Fabricius, 1793

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Риючі оси Sphecidae

Таксономічна характеристика

Один з 89 видів роду в Палеарк-тиці; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія

Поширення

Кримський п-в. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пн. Африку, Пд.-Зх. та Серед. Азію, Кавказ.

Місця перебування

Долини річок, кам'янисті схили балок, ярів степової зони.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Деградація та руйнування сприятливих для існування виду стацій через господарську діяльність.

Особливості біології

Імовірно, подібні до особливостей біології Сфекса рудуватого.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється в Карадазькому природному заповіднику (Крим). Треба докладніше вивчити біологію, поширення та місця перебування виду і на основі отриманих даних розробити заходи охорони.

Джерела інформації

Фабр Ж. А., 1898; Balthasar V., 1972; Казенас В. Л., 1972, 1978; Пулавский В. В., 1978. Особисте повідомлення О. В. Антропова (1988). О. С. Вобленко.

СФЕКС РУДУВАТИЙ

Sphex rufocinctus Brulle, 1863

Ряд: **Перетинчастокрилі** Hymenoptera

Родина: **Риючі оси** Sphecidae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду в Палеарк-тиці; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Миколаївська, Одеська та Херсонська області, Крим;

зафіксований на Полтавщині. Ареал охоплює також пд. райони Європи, Пн. Африку, Пд.-Зх. і Серед. Азію, Кавказ.

Місця перебування

Долини річок, схили невисоких гір, балок степової зони.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинного степу, надмірне застосування пестицидів у сільському господарстві.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Активний з червня по серпень. Живиться нектаром квіток конюшини, миколайчиків, тамариксів. Гніздо з горизонтальним і вертикальним ходами та 2-3 комірками будує в піщаному ґрунті (глибина до 14 см). Для живлення личинок заготовляє різних саранових. Розвиток яєць триває 3-4 дні, личинок - Ю-12. Зимує личинка в коконі.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях перебування виду слід створити заказники.

Джерела інформації

Фабр Ж. А., 1898; Попов В. В., 1947, 1958; Казенас В. Л., 1972, 1978; Пулазский В. В., 1978. Особисте повідомлення О. В. Антропова (1988). О. С. Вобленко.

ЛЯРА АНАФЕМСЬКА

Larra anacheta (Rossi, 1790)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Риючі оси Sphecidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 10 видів роду в Пале-арктиці; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд. райони; зареєстровано на Полтавщині і Черкащині. Ареал охоплює Центр, і Пд. Європу, пд. райони Сх.-Європейської рівнини, Кавказ, Пд.-зх, та Серед. Азію, Пн. Африку.

Місця перебування

Схили балок, ярів, круті береги річок, узбережжя Чорного та Азовського морів.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Деградація та руйнування сприятливих для існування виду стацій через господарську діяльність людини.

Особливості біології

Період найбільшої активності припадає на липень та серпень. Дорослі оси живляться нектаром квіток зонтичних, молочайних, а також кер-меку, чебрецю. Яйця і личинки розвиваються на вовчку звичайному. Щоб відкласти яйця ляр анафемська переслідує вовчка під землею, виганяє на поверхню і паралізує на короткий час (5- 6 хвилин). Після цього вовчок, на якому ляр відклала яйце, знову заривається у ґрунт. Розвиток яйця триває 5-6, личинки - бл. 12 днів. Зимуює личинка в тонкостінному коконі, який будує з піску, скріплюючи його слиною.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється в Чорноморському біосферному заповіднику. Треба зберігати та охороняти стації, сприятливі для існування виду.

Джерела інформації

Мальшев С. И., 1941; Balthasar V „, 1972; Казенас В. Л., 1978; Пулавский В. В., 1978. О.
С. Вобленко.

СТИЗ ДВОКРАПКОВИЙ

Stizus bipunctatus (F. Smith, 1856)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Риючі оси Sphecidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 90 видів роду в Пале-арктиці; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд. райони Миколаївської, Одеської та Херсонської областей, Крим. Ареал охоплює Південно-Східну Європу, Малу Азію, Пд-Зх. Азію, пн.-сх. райони Афганістану.

Місця перебування

Ксерофітні ділянки в долинах річок, піщані схили ярів, балок.

Чисельність

Трапляється дуже рідко.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Можливо, біологія виду подібна до біології стиза смугастого.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у складі ентомокомплексу Чорноморського біосферного заповідника. Треба докладно вивчити особливості біології виду, місця його перебування, причини зміни чисельності і на основі отриманих даних розробити заходи охорони.

Джерела інформації

Казенас В. Л., 1972, 1978; Balthasar V., 1972; Пулавский В. В., 1978. Особисте повідомлення С. О. Гладкевича (1986). О. М. Вобленко.

СТИЗ СМУГАСТИЙ

Stizus fasciatus (Fabricius, 1781)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Риючі оси Sphecidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 90 видів роду в Пале-арктиці; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Генічеський район Херсонської області. Ареал охоплює також пд. Райони Європи, Туреччину, Афганістан, Казахстан, країни Серед. Азії, Китай.

Місця перебування

Ксерофітні ділянки долин річок, схилів балок.

Чисельність

Трапляється рідко.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані

Особливості біології

Активний з червня по серпень. Гніздо з кількома комірками будує в піщаному ґрунті. Яйця відкладає на тіло паралізованих саранових, якими згодом живиться личинка.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба докладніше вивчити особливості біології та причини зміни чисельності виду, місця його перебування і на основі отриманих даних розробити заходи охорони.

Джерела інформації

Bischoff H., 1927; Balthasar V., 1972; Казенас В. Л., 1978; Пулавский В. В., 1978. Особисте повідомлення О. В. Антропова (1988). О. С. Вобленко.

СТИЗОЇД ТРИЗУБИЙ

Stizoides tridentatus (Fabricius, 1775)

Ряд: **Перетинчастокрилі** Hymenoptera

Родина: **Риючі оси** Sphecidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду в Палеарк-тиці; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Пд, Донецької обл.,

Крим. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пд.-Зх. і Серед. Азію, Казахстан та Монголію.

Місця перебування

Ксерофітні ділянки схилів балок і долин річок.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Зменшення чисельності основного живителя (хазяїна) - комахи Сфекса рудуватого.

Особливості біології

Дає, імовірно, одну генерацію на рік. Літ імаго триває з травня до кінця серпня, живиться нектаром квіток різних зонтичних. Паразитує на ін. видах риючих ос.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у складі ентомокомплексу Кам'яні Могили - відділі Українського степового природного заповідника. Треба докладніше вивчити особливості біології виду, місця його перебування і на основі отриманих даних розробити заходи охорони.

Джерела інформації

Аренс Л. Е., Аренс Е. Л., 1953; Balthasar V., 1972; Казенас В. Л., 1972; Пулавский В. В., 1978. Особисті повідомлення П. Н. Шешурака (1983) і Д. П. Литвиненка (1991). О. С. Вобленко

МЕЛІТУРГА БУЛАВОВУСА

Melilturga clavicornis (Latreille, 1806)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Андреніди Andrenidae

Таксономічна характеристика

Один з 11 видів роду в Палеарктиці; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зареєстровано в Лісостепу і Степу; знайдено на Поліссі (Київська, Чернігівська і Сумська області). Ареал охоплює також Пд. Європу, південь Центр. Європи, Малу та Серед. Азію, Пд. Сибіру, доходить до Монголії і Китаю.

Місця перебування

Сухі балки, узбіччя доріг, узлісся, луки, лісосмуги тощо. Часто живе на посівах кормових трав, зокрема люцерни.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Розорювання ділянок, придатних для гніздування, застосування пестицидів у сільському господарстві.

Особливості біології

Літ імаго в червні - липні в період цвітіння люцерни. Живиться нектаром бобових; є одним з головних запилювачів люцерни посівної (за хвилину відвідує до 17 квіток).

Гніздиться невеликими колоніями у ґрунті, переважно на ділянках з розрідженим травостоєм, на міжряддях люцерни. Глибина гнізда досягає 35 см. Іноді зустрічаються «комунальні» гнізда: дві самки користуються одним головним ходом, але бічні відгалуження кожна будує самостійно. Личинку вигодовує пилком та нектаром. Зимує у фазі лялечки.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід охороняти місця гніздування виду, особливо на посівах люцерни; культивацію люцерни проводити не глибше як на 10 см. Заборонити під час льоту імаго використання пестицидів.

Джерела інформації

Priese H., 1923; Малышев С. И., 1925а; Попов В. В., 1951; Панфилов Д. В., 1952;
Благовещенская Н. Н., 1954; Попов В. В., 1956; Красная книга СССР, 1984. Г. З. Осичнюк.

РОФІТОЇДЕС СІРИЙ

Rhopitoides canus (Eversmann, 1852)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Галіктиди Halictidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

По всій тер. України. Ареал охоплює також Пд. і Центр. Європу, Малу та Середню Азію, Пд. Сибір.

Місця перебування

Різноманітні природні (лісові галявини, узлісся, схили балок та ін.) і штучні (польові дороги, захисні лісосмуги, посіви люцерни) біотопи.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних ділянок і перелогових земель, знищення рослин, які є кормовими для виду, застосування пестицидів, глибока оранка та ін. агротехнічні заходи.

Особливості біології

Літ імаго з поч. червня до кінця серпня. Живиться нектаром бобових. Є одним з головних запилювачів люцерни посівної (протягом хвилини бджола відвідує бл. 8-9 квіток). Гніздиться колоніями у фунті на відкритих ділянках з розрідженим травостоєм. На 1 м² розміщується від 26 до 130 гнізд. Кожне гніздо має 18-25 комірок для розвитку личинок, яких бджола вигодовує пилом та нектаром квіток. Зимує у стадії передлялечки у щільному коричневому коконі.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба охороняти придатні для гніздування виду місцевості, провадити прокоси та ущільнення ґрунту на узбіччях і серед посівів люцерни посівної, неглибоку (до 10 см) культивуацію посівів та обмежити застосування пестицидів у період масового льоту комах-запилювачів.

Джерела інформації

Мальшев С. И., 19256; Благовещенская Н. Н., 1955; Попов В. В., 1967; Красная книга СССР, 1984; Боднарчук Л. И., Радченко В. Г., 1985. Г. 3. Осичнюк.

МЕГАХІЛА ОКРУГЛА, бджола-листоріз люцерновий

Megachile rotundata (Fabricius, 1787)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Мегахіліди Megachilidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 100 видів роду; один з 28 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Львівська, Вінницька, Одеська, Полтавська і Дніпропетровська області, Волинь, Закарпаття та Крим. Ареал охоплює Європу, Північну Африку, Середню Азію, Казахстан і Монголію. В 30-х рр. 20 ст. завезена до Пн. Америки.

Місця перебування

Рівнинні та гірські біотопи від сухостепових до вологих лісів.

Чисельність

Трапляється дуже рідко.

Причини зміни чисельності

Зменшення місць гніздування і кількості кормових рослин, застосування пестицидів.

Особливості біології

Літ імаго з травня по серпень. На півдні (Одеська обл.) дає дві генерації на рік. Живиться нектаром складноцвітих і бобових, особливо люцерни. Селиться і малими, і великими скупченнями. Гнізда влаштовує, як правило, в сухих стеблах рослин, будівельній деревині, під камінням, рідко у ґрунті. Гнізда лінійні, кожне з 2-10 і більше комірками. Личинка розвивається протягом 3 тижнів, вигодовується пилком та нектаром. Зимує в шовковистому коконі у стадії передлялечки.

Розмноження у неволі

Комахи вирощують штучно і експортують як запилювача кормових рослин країни Пн. Америки (США і Канада); налагоджується розведення цієї комахи й у Європі, зокрема в Україні (Крим).

Заходи охорони

Не здійснювалися. Штучні популяції охороняються від хижаків (оси, бджолоїдка), паразитів (оси-блищанки)

і тифії, хальцидові) і несприятливих погодних умов (підвищення вологості повітря) шляхом поліпшення конструкції штучних гнізд. Треба охороняти місця гніздування та кормові рослини, заборонити застосування пестицидів у період цвітіння люцерни.

Джерела інформації

Методические указания по разведению пчелы-листореза (*Megachile rotundata*) и использованию ее для опыления семенников люцерны, 1974. Г. З. Осичнюк.

КСИЛОКОПА ФІОЛЕТОВА, бджола-тесляр фіолетовий

Xylocopa violaceae (Linnaeus, 1758)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Антофориди Anthophoridae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 300 видів роду; один з 3 європейських видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Закарпаття, Передкарпаття. Волинська, Київська, Луганська, Донецька, Херсонська та Одеська області, Крим. Ареал охоплює також Південну Європу, Пн. Африку, Кавказ, а також Азію - від гірської системи Копетдагу (на Зх.) до Центр. Азії (на Сх.).

Місця перебування

Переважно лісові біотопи. Живе також на степових різнотравних ділянках, сухих гірських схилах, зустрічається у населених пунктах.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Вирубання сухих дерев, зменшення кількості дерев'яних споруд, надмірне застосування пестицидів.

Особливості біології

Біологія виду подібна до біології Ксилокопи звичайної. Має одну генерацію на рік, у пд. районах - дві. Добрий запилювач рослин.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. У придатних для перебування виду біотопах необхідно створити заказники.

Джерела інформації

Priese H., 1923; Попов В. В., 1947. Г. 3- Осичнюк.

КСИЛОКОПА ЗВИЧАЙНА, бджола-тесляр звичайний

Xylocopa valga Gerstaecker, 1872

Ряд: Перетинчастокрилі **Hymenoptera**

Родина: Антофориди **Anthophoridae**

Таксономічна характеристика

Один з бл. 300 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

На Закарпатті, Київському та Чернігівському Поліссі, у центр, та пд. регіонах. Ареал охоплює Європу (крім пн. районів), Пн. Африку, Азію (від зх. регіонів до Монголії та Китаю).

Місця перебування

Переважно природні біотопи з деревною та чагарниковою рослинністю, а також захисні лісосмуги, сади, рідше відкриті степові ділянки; в населених пунктах - різні дерев'яні споруди.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Вирубування лісу, особливо сухоостою, зменшення кількості дерев'яних споруд.

Особливості біології

Літ імаго з кінця травня по серпень. Гнізда будує в сухій деревині: старих пнях, телеграфних стовпах, стінах дерев'яних будівель, іноді в тріщинах скель й у ґрунті (степові відкриті біотопи). Політроф. Живиться на квітках 60 видів рослин з 22 родин, у т. ч. лісових та плодоягідних культур, бобових. Личинок вигодовує пилком та нектаром. Восени личинки перетворюються на лялечок, з яких виходять бджоли нового покоління. Вони й зимують.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба охороняти придатні для гніздування виду і розвитку личинок дерева та кущі, дерев'яні споруди, окремі гнізда, створювати заказники.

Джерела інформації

Попов В. В., 1947, 1967. Г. З. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ МОХОВИЙ

Bombus muscorum Fabricius, 1775)

Ряд: Перетинчастокрилі **Hymenoptera**

Родина: Справжні бджоли **Apidae**

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

По всій Україні, за винятком Криму. Ареал охоплює Європу, Малу Азію, Казахстан, Киргизстан, Сибір, Далекий Схід, Пн. Монголію, Пн.-Сх. Китай.

Місця перебування

Луки в лісовій та лісостеповій зонах, долини річок, балки та лісосмуги у степовій зоні, узлісся в передгір'ї.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Руйнування гнізд джмеля мохового під час оранок, викошування природних трав, випасання худоби, застосування пестицидів у боротьбі з бур'янами та комахами-шкідниками.

Особливості біології

Живуть сім'ями, які восени налічують по 50-100 особин. Літ імаго триває з весни до осені. Навесні запліднена самка, що перезимувала, будує гніздо, переважно в заглибині на поверхні ґрунту. За 22- 23 дні після відкладання яєць виходять перші «робочі» особини. Самки і самці, здатні до розмноження, з'являються у 2-й пол. літа. Після парування самці через деякий час гинуть. Зимують самки під мохом і травою, в нірках гризунів, пташиних гніздах та ін. укриттях. Джміль моховий - політроф, але перевагу віддає квіткам рослин бобових, губоцвітих, складноцвітих. Один з кращих запилювачів рослин.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно охороняти гнізда на пасовищах шляхом їх маркірування, робити застережливі написи; обмежити застосування пестицидів у місцях гніздування виду; створити заказники.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Панфилов Д. В., 1957; Малышев С. И., 1963; Красная книга СССР, 1984.
Г. З. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ ПАХУЧИЙ

Bombus fragrans Pallas, 1771)

Ряд: Перетинчастокрилі **Hymenoptera**

Родина: Справжні бджоли **Apidae**

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Майже по всій тер. України. Ареал охоплює також пд. райони Європи, Сибіру, Казахстан, Туреччину, Пн. Монголію.

Місця перебування

Сухі степові біотопи, цілинні та перелогові ділянки, схили балок та ярів, захисні лісосмуги, узбіччя доріг і посіви ентомофільних культур (соняшник, конюшина, гарбузові).

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Зменшення площ цілинних ділянок степу, застосування пестицидів і скошування трав.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового. Комаха живиться на квітках різних рослин, переважно родин бобових, губоцвітих і шорстколистих. Запилювач конюшини, гарбузових та ін. рослин.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба створити заказники в місцях гніздування виду, обмежити застосування пестицидів.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Невкрыта А. Н., 1953; Панфилов Д. В., 1957; Осичнюк Г. З., 1959. Г. З. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ ГЛИНИСТИЙ

Bombus argillaceus Scopoli, 1763)

Ряд: Перетинчастокрилі **Hymenoptera**

Родина: Справжні бджоли **Apidae**

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Лісостеп і Степ. Ареал охоплює також пд. райони Європи, Закавказзя, Зх. Туркменистан.

Місця перебування

Сухі степові цілинні та перелогові біотопи: схили балок, захисні лісосмуги, узлісся та галявини лісонасаджень, сухі заплавні луки, узбіччя доріг і посівів сільськогосподарських культур.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Зменшення місць гніздування через інтенсифікацію та індустріалізацію сільського господарства, застосування пестицидів.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового. Комаха - політроф, живиться на квітках рослин різних родин - бобових, шорстколистих, губоцвітих та ін. Запилювач баштанних культур.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно взяти під охорону місця гніздування виду, створивши у степовій зоні заказники.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Невкрыта А. Н., 1953; Осичнюк Г. З., 1959; Красная книга СССР, 1984. Г. З. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ ПЛАСТИНЧАСТОЗУБИЙ

Bombus serrisquata F. Morawitz, 1888

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні бджоли Apidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Лісостеп і Степ. Ареал охоплює південні та центр. райони Сх. Європи, Кавказ, Казахстан, Серед. Азію, Пд.-Зх. Сибір.

Місця перебування

Схили балок, ярів, долини річок, луки. Віддає перевагу сухим біотопам.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Ті самі, що й для ін. видів джмелів.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового. Джміль пластинчастозубий гніздиться у ґрунті, нірках гризунів. Живиться на квітках рослин різних родин, найчастіше - бобових. Запилювач конюшини, баштанних і садових культур.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях виявлення особин виду слід створити заказники.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Теленга М. А., 1950; Невкрыта А. Н., 1953; Панфилов Д. В., 1956; Красная книга СССР, 1984. Г. 3. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ ВІРМЕНСЬКИЙ

Bombus armeniacus Radoszkowski, 1877

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні бджоли Apidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зареєстровано в Тернопільській і Черкаській областях та в Криму; за останні 40 років не зустрічався. Ареал охоплює Пд. Європу, Кавказ, Малу та Середню Азію.

Місця перебування

Сухі, переважно степові біотопи.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Ті самі, що й для інших видів джмелів.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового. Запилювач баштанних культур.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях виявлення особин виду слід створити заказники.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Kuntze R., Noskiewicz J., 1938; Невкрыта А. Н., 1953; Красная книга СССР, 1984. Г. 3. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ ЯСКРАВИЙ

Bombus pectoratus (Panzer, 1805)

Ряд: Перетинчастокрилі **Hymenoptera**

Родина: Справжні бджоли **Apidae**

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зареєстровано в Київській, Львівській, Полтавській, Тернопільській та Чернівецькій областях. Ареал виду охоплює Європу (крім крайнього Пд. та пн. частини) і Середню Азію.

Місця перебування

Луки, гірські та вапнякові схили, узбіччя доріг.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Зменшення місць, придатних для гніздування.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового. Гнізда джміль яскравий будує досить глибоко в ущільненому ґрунті, в норах гризунів. Один з кращих запилювачів квіткових рослин.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях виявлення особин виду слід створити заказники.

Джерела інформації

Snieszek J., 1910; Скориков А. С., 1922; Пан-филов Д. В., 1957; Красная книга СССР, 1984. Г. 3. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ ЛЕЗУС

Bombus laesus F. Morawitz, 1875

Ряд: Перетинчастокрилі **Hymenoptera**

Родина: Справжні бджоли **Apidae**

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зустрічався в Кіровоградській, Одеській, Херсонській областях та Криму; зареєстровано в Полтавській та Чернівецькій областях. Ареал охоплює також Центр, та Пд, Європу, Кавказ, Пн. Африку, Середню Азію.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Зменшення місць, придатних для гніздування.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового. Гніздиться джміль лезус на поверхні ґрунту, у заглибинах, траві. Один з кращих запилювачів конюшини, гарбузових.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях виявлення особин виду слід створювати заказники.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Невкрыта А. Н., 1953; Красная книга СССР, 1984. Г. 3. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ ЧЕРВОНУВАТИЙ

Bombus ruderatus (Fabricius, 1775)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні бджоли Apidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Мішанолісова та лісостепова зони. Ареал охоплює також Центр, і Пд. Європу, Малу Азію.

Місця перебування

Сухі луки, перелогові землі з трав'янистою рослинністю в долинах річок.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Нерегульоване випасання худоби, розорювання луків.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях виявлення особин виду слід створити заказники.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Панфилов Д. В., 1957; Красная книга СССР, 1984. Г. 3. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ МІНЛИВИЙ

Bombus proteus Gerstaecker, 1869

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні бджоли Apidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зустрічається в Лівобережному Лісостепу і на Київському Поліссі. Ареал охоплює також Пд. і Центр. Європу.

Місця перебування

Лучні ділянки.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Зменшення місць, придатних для гніздування.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. В місцях виявлення особин виду слід створити заказники.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Красная книга СССР, 1984. Г. 3. Осичнюк.

ДЖМІЛЬ НЕЗВИЧАЙНИЙ

Bombus paradoxus Dalla Torre, 1882

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Справжні бджоли Apidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 300 видів роду; один з 38 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зареєстрований на тер. сучасних Тернопільської та Кіровоградської областей; останні 60 років не зустрічався. Ареал охоплює також Центр. Європу, Пд.-Зх. Сибір (Алтайський край).

Місця перебування

Не відомі.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Ті самі, що й для інших видів джмелів.

Особливості біології

Подібні до особливостей біології джмеля мохового.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Слід виявити місця гніздування виду й організувати заказники.

Джерела інформації

Скориков А. С., 1922; Pittioni B., Schmidt R., 1942; Красная книга СССР, 1984. Г. 3. Осичнюк.

ЛІОМЕТОПУМ ЗВИЧАЙНИЙ

Liometopum microcephalum (Panzer, 1798)

Ряд: Перетинчастокрилі Hymenoptera

Родина: Мурашки Formicidae

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія. Реліктовий (третинний) вид.

Поширення

Українські Карпати, Самарський бір (поблизу с'. Василівки Новомосковського району Дніпропетровської обл.) та безіменний острів Каховського водосховища (Херсонська обл.). Ареал охоплює Європу, Кавказ.

Місця перебування

Діброви та листяні ліси з домінуванням дубу.

Чисельність

Зустрічається рідко. Найбільше з відомих поселень - популяція Самарського бору (8 гнізд).

Причини зміни чисельності

Зменшення площі старих дібров та кількості старих дуплистих дерев (знищують під час санітарних рубок лісу).

Особливості біології

Живе сім'ями з кількох тисяч особин. Гнізда будує у дуплах старих дерев. Активний з 1-ї пол. квітня: максимальна активність - у травні, з початку червня вона знижується (мурашки дедалі рідше з'являються на стовбурах, гілках дерев і на землі). Живиться солодкими виділеннями попелиць, червеців, насінням рослин, загиблими та живими комахами. Літ імаго у самців спостерігається в середині червня, самки не літають (хоч і мають крила). Парування відбувається, можливо, у гнізді

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Треба надати Статус

охоронних територій ділянкам, де живуть сім'ї цього виду. Особливу увагу слід приділити збереженню старих дібров.

Джерела інформації

Насонов Н., 1889; Рузский М., 1905; Фасу латі К. К., Кижаяева К. Я., 1966; Апостолов Л. Г., Лиховидов В. Е., 1973; Красная книга СССР, 1984; Купянская А. Н., 1988; Радченко А. Г., Луханин В. И., 1991. О. Г. Радченко.

КТИР ГІГАНТСЬКИЙ

Satanas gigas Eversmann, 1855

Ряд: **Двокрилі** Diptera

Родина: **Ктирі** Asilidae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Лісостеп (Черкаська, Київська, Полтавська області) і Степ (Миколаївська, Запорізька, Донецька і Херсонська області, Крим). Ареал охоплює Південно-Східну Європу, Пн. Африку, Пн.-Зх. Іран, Центр. (Монголія, Пн. Китай) і Серед. Азію, Казахстан, Закавказзя.

Місця перебування

Цілинний степ; добре прогріті сонцем розріджені чагарники в байраках і передгір'ях, піщані арени та кучугури з розрідженим травостоєм по берегах річок.

Чисельність

Незначна (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних ділянок, залісення піщаних кучугурів, застосування пестицидів.

Особливості біології

Дає одну генерацію на рік. Імаго з'являються влітку; полюють удень на різноманітних, зокрема, шкідливих, комах -саранових, хрущів та ін. Личинки -хижакі, деколи живляться і рослинними рештками; розвиваються у поверхневому шарі ґрунту або трухлявій деревині, де й перетворюються на лялечок.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) і Червоної книги МСОП. Можливо, охороняється у складі біогеоценозів лісостепових і степових заповідників, заказників. Слід створити заповідні ділянки із залишками цілинного різнотрав'я в Лісостепу і Степу.

Джерела інформації

Рихтер В. А., 1969; Красная книга СССР, 1984; Лер П. А., 1986. В. М. Єрмоленко, В. М. Лобко.

КТИР ШЕРШНЕПОДІБНИЙ

Asilus crabroniformis (Linnaeus, 1758)

Ряд: Двокрилі Diptera

Родина: Ктирі Asilidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів палеарктичного роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Лісостепова та степова (Донецька обл.) зони. Ареал охоплює також центр, і пд, райони Європи, Пн. Африку, Серед. та Сх. Азію.

Місця перебування

Ліси та луки в долинах річок.

Чисельність

Трапляється дуже рідко (поодинокі особини).

Причини зміни чисельності

Розорювання узлісь і луків, застосування пестицидів.

Особливості біології

Літ імаго у 2-й пол. літа. Здобиччю ктирів шершнеподібних найчастіше бувають личинки та дорослі особини саранових, рідше -жуки і двокрилі. Личинки -хижаки, розвиваються у піщаному ґрунті.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках і заказниках Лісостепу. Треба виявляти нові місця перебування, створювати там ентомологічні заказники.

Джерела інформації

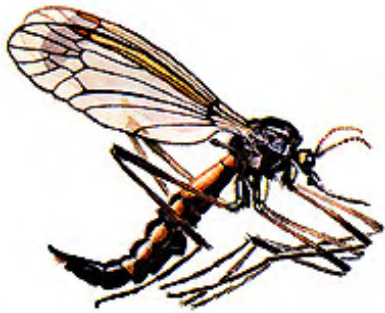
Штакельберг А. А., 19226; Атлас комах України, 1962; Рихтер В. А., 1968. В. М. Лобко.

КТЕНОФОРА СВЯТКОВА

Ctenophora festiva (Meigen, 1804)

Ряд: Двокрилі Diptera

Родина: Комарі-довгоноги Tipulidae

Таксономічна характеристика

Один з 17 видів палеарктичного роду; один з 6 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Знайдено у Львівській (околиці м. Трускавця) та Черкаській (Канівський природний заповідник) областях. Ареал охоплює також Центр, і Пд. Європу, Пд.-Сх. Сибір, Пд. Далекого Сходу, Пн. Китай.

Місця перебування

Вологі широколистяні або мішані ліси.

Чисельність

Дуже низька. Знайдено 3 особини (самки).

Причини зміни чисельності

Вирубання дерев з дуплами у лісах (у т. ч. з санітарною метою).

Особливості біології

Літ імаго відбувається у червні - липні. Яйця відкладає у трухляву деревину дупел листяних дерев, де розвиваються майже протягом року личинки.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Охороняється у складі ентомокомплексу Канівського природного заповідника. У місцях перебування виду треба створити заказники.

Джерела інформації

Савченко Є. М., 1966, 1969. В. М. Єрмоленко.

Молюски. Mollusca

СТАВКОВИКОВОПОДІБНІ Lymnaiformes

СТАВКОВИХ БУЛАВОПОДІБНИЙ *Lymnaea clavata* Westerlund, 1885

СТАВКОВИК ПОТОВЩЕНИЙ *Lymnaea pachyta* Westerlund, 1890

РИСОЇПОДІБНІ Rissoiformes

ТУРИКАСПІЯ ЛІНКТА *Turricaspia lincta* Milashevitch, 1908

ЛІМАЦИПОДІБНІ Limaciformes

ОКСИХІЛЮС КОБЕЛЬТА *Oxychilus kobelti* (Lindholm, 1910)

ГРАНАРІЯ ЗЕРНОВА *Granaria frumentum* (Draparnaud, 1801)

СЕРУЛІНА ЗУБЧАСТА *Serrulina serrulata* (L. Pfeiffer, 1874)

ХОНДРИНА ВІВСЯНА *Chondrina avenacea* (Bruguiere, 1792)

ПЕРИСТОМА МЕРДВЕНЕВА *Peristoma merduenianum* Krynicki, 1833

ПРОСТЕНОМФАЛІЯ КАРПАТСЬКА *Prostenomphalia carpathica* Baidaschnikov, 1985

ТРИХІЯ ОПУШЕНА *Trichia villosula* (Rossmassler, 1838)

ДРОБАЦІЯ БАНАТСЬКА *Drobacia banatica* (Rossmassler, 1838)

НИТКОЗЯБРОВІ Filibranchia

УСТРИЦЯ ЇСТІВНА устриця звичайна *Ostrea edulis* Linnaeus, 1758

СТАВКОВИХ БУЛОВОПОДІБНИЙ

Lymnaea clavata Westerlund, 1885

Ряд: Ставкови́ковоподі́бні Lymnaeiformes

Родина: Ставко ви́кові Lymnaeidae

Таксономічна характеристика

Один з майже 300 видів роду; один з понад 30 видів роду у фауні України, один з 3 видів підроду Omphiscola. Раніше вважався формою мінливості *L. glabra*.

Статус

3 категорія.

Поширення

Знайдено у р. Зх. Бузі поблизу м. Сокаля Львівської області. Ареал охоплює річки бас. Балтійського м., Пд. Франції, Пн. Африку.

Місця перебування

Прибережні зони річок і тимчасових водойм, що пересихають улітку.

Чисельність

Приблизно 1 особина на 20 м².

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не досліджувалося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід вивчити особливості біології виду, з'ясувати причини зміни чисельності, виявити та взяти під охорону можливі місця перебування.

Джерела інформації

Круглов Н. Д., Старобогатов Я. Й., 1981; Стадниченко А. П., 1982; Круглов Н. Д., Старобогатов Я. Й., 1987. В. В. Аністратенко.

СТАВКОВИК ПОТОВЩЕНИЙ

Lymnaea pachyta Westerlund, 1890

Ряд: Ставковикупоподібні Lymnaeiformes

Родина: Ставковикові Lymnaeidae

Таксономічна характеристика

Один з майже 300 видів роду; один з 5 видів підроду Stagnicola у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Знайдено у Центр. Криму. Виявлений також у дельті Волги (о. Бухтовий).

Місця перебування

Тимчасові водойми, що влітку часто пересихають, невеликі калюжі.

Чисельність

Дуже незначна. Можливо, залишилось 1-2 локальні популяції.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не досліджувалося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду, причини зміни чисельності, виявити та взяти під охорону можливі місця його перебування.

Джерела інформації

Старобогатов Я. Й., Круглов Н. Д., 1979. В. В. Аністратенко.

ТУРИКАСПІЯ ЛІНКАТА

Turricaspia lincta Milashevitch, 1908

Ряд: **Рисоїподібні** Rissoiformes

Родина: **Піргулідові** Pyrgulidae

Таксономічна характеристика

Один з 16 видів роду у фауні України; один з 5 видів підроду *Laevicaspia*. Раніше вважався підвидом виду *T. caspia*.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пн.-Зх. Причорномор'я (гирла Дніпра, Пд. Бугу, Дністра і Дунаю, озера Катлабуг, Ялпуг і Кугурлуй, неглибокі лимани). Зустрічається також у Румунії (гирло Дунаю).

Місця перебування

Мілководдя (до 3 м глибини) річок та опріснених лиманів на піщаних або трохи замулених ґрунтах.

Чисельність

Незначна (від 2 до 30 особин на 1 м²).

Причини зміни чисельності

Забруднення та замулення водойм, значне падіння рівня води в дельтах рік і лиманах внаслідок зарегулювання їх і забирання води на господарські потреби.

Особливості біології

Не вивчені.

Розмноження у неволі

Не досліджувалося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду, заборонити забруднення промисловими стоками місць його перебування.

Джерела інформації

Алексеенко Т. Л., Старобогатов Я. Й., 1987. В. В. Аністратенко.

ОКСИХІЛЮС КОБЕЛЬТА

Oxychilus kobelti (Lindholm, 1910)

Ряд: Лімациподібні Limaciformes

Родина: Зонітидові Zonitidae

Таксономічна характеристика

Вид політипного роду; один з 6 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Ендемік Гірського Криму: пн. та пд. схили Бабуган-яйли (між містами Гурзуфом і Алуштою).

Місця перебування

Підстилка та гнилі дерева серед каміння в гірських широколистяних лісах.

Чисельність

Незначна (1 -2 особини на 1 м²).

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування, спричинена господарськими роботами, масовим відвідуванням лісів людьми.

Особливості біології

Активний теплої пори року, особливо з підвищенням вологості повітря під час дощу та вночі. Живиться рослинними рештками з гіфами грибів. Яйця відкладає у вологі місця. Зимує у підстилці під камінням та зігнелими стовбурами, присипаними опалим листям. Гермафродит.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в Гурзуфському лісництві Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника та у Кримському природному заповіднику. В місцях виявлення виду не слід очищати ліс від гнилих повалених дерев.

Джерела інформації

Лихарев Й. М., Раммельмейер Е. С., 1952. О. О. Байдашников.

ГРАНАРІЯ ЗЕРНОВА

Granaria frumentum (Draparnaud, 1801)

Ряд: Лімациподібні Limaciformes

Родина: Хондринідові Chondrinidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

В Угольському лісництві Карпатського біосферного заповідника та на Лисій горі у Гологорох біля с. Червоного Золочівського р-ну Львівської області. Ареал охоплює також Альпи, Зх. Карпати та суміжні з ними гори Центр. Європи.

Місця перебування

Кам'яні розсипища, вкриті розрідженою трав'янистою рослинністю, сухі безлісі пасма вапнякових гребенів і стрімчаків.

Чисельність

27-80 особин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Надмірне рекреаційне навантаження на біотопи.

Особливості біології

Активна влітку, особливо за вологої погоди та вночі. Світлостійка. Живиться лишайниками. Гермафродит. Яйця відкладає у вологі місця. Зимує в тріщинах і порожнинах скель, під камінням, у поверхневому шарі ґрунту і серед рослинних решток.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у складі біоценозів Угольського лісництва Карпатського біосферного заповідника.

Джерела інформації

Кегпей М. Р., Cameron R. A., Jungbluth J. H., 1983; Шилейко А. А., 1984. О. О. Байдашников.

СЕРУЛІНА ЗУБЧАСТА

Serrulina serrulata (L. Pfeiffer, 1874)

Ряд: Лімациподібні Limaciformes

Родина: Клаузіліїдові Clausiliidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Закарпатська обл.- поблизу сіл Округлої та Широкого Лугу Тячівського р-ну і на вапняковому пасмі Угольського лісництва Карпатського біосферного заповідника. Ареал охоплює також Туреччину, Болгарію, Румунію, Молдову (заповідник Кодри), Зх. Кавказ.

Місця перебування

Гнила деревина (старі пні, стовбури звалених дерев) у широколистяних пралісах.

Чисельність

Незначна (3 -8 особин на 1 м²).

Причини зміни чисельності

Скорочення площі лісових масивів, заміна пралісів на вторинні лісові угруповання, лісгосподарські роботи.

Особливості біології

Активна влітку (особливо коли підвищується вологість повітря) під час дощу та вночі. Більш тіньолюбний, ніж ін. види лісових молюсків, тому на поверхні пнів і стовбурів трапляється зрідка. В холодні та посушливі періоди літа живе глибоко в пнях і під гнилою деревиною, присипаною опалим листям. Гермафродит. Яйця відкладає в темні вологі місця.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у складі біоценозів в Угольському лісництві Карпатського біосферного заповідника. Слід створити умови повної заповідності у місцях виявлення особин виду, не видаляти звідти гнилу деревину.

Джерела інформації

Лихарев Й. М., 1962; Дамянов С. Г., Лихарев Й. М., 1975; Nordsieck H., 1979. О. О. Байдашников.

ХОНДРИНА ВІВСЯНА

Chondrina avenacea (Bruguiere, 1792)

Ряд: Лімациподібні Limaciformes

Родина: Хондринідові Chondrinidae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Українські Карпати (Угольське лісництво Карпатського біосферного заповідника та г. Великий Камінь хр. Чорний Діл). Ареал охоплює гори Зх., Центр, і Пд. Європи.

Місця перебування

Кам'яні розсипища, вкриті розрідженою трав'янистою рослинністю, безлісі сухі пасма вапнякових гребенів і стрімчаків.

Чисельність

Звичайна (від 9 до 26 особин на 1 м²). Деінде вид буває численним.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів внаслідок рекреаційного навантаження.

Особливості біології

Активна влітку у вологу погоду, особливо під час дощу та вночі. Світлостійка. Живиться лишайниками. Гермафродит. Яйця відкладає у вологі місця поблизу зимових сховищ. Зимує в тріщинах скель і під камінням у ґрунті та серед рослинних решток.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у складі біоценозів Угольського лісництва Карпатського біосферного заповідника та у заказнику загальнодержавного значення Чорний Діл (Чернівецька обл.). Слід заборонити відвідування людьми скель і стрімчаків на тер. природоохоронних об'єктів.

Джерела інформації

Кетпей М. Р., Cameron R. A., Jungbluth J. H., 1983. О. О. Байдашшков.

ПЕРИСТОМА МЕРДВЕНЕВА

Peristoma merduenianum Krynicki, 1833

Ряд: Лімациподібні Limaciformes

Родина: Булімінідові Buliminidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Ендемік приморської ділянки Гірського Криму з ареалом, розірваним на дві частини: західну (від мису Айя до с-ща Оливи) та східну (від смт Новий Світ до масиву Карадаг).

Місця перебування

Приморські ліси та рідколісся на кам'яних розсипищах серед скель.

Чисельність

В західній частині ареалу звичайний (9-26 особин на 1 м²), місцями навіть численний, у східній - рідкісний (3- 8 особин на 1 м²).

Причини зміни чисельності

Знищення приморської природної рослинності, надмірне рекреаційне навантаження на біотопи.

Особливості біології

Активна у теплі та вологі місяці року. Живиться лишайниками та відмерлими рослинами. У холодний і посушливий період ховається глибоко під камінням, у тріщинах скель та купах щебеню, між рослинними рештками, де температура та вологість повітря менше змінюються. Туди ж відкладає яйця. Гермафродит.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у складі біоценозів Карадазького природного заповідника, у заказниках загальнодержавного значення Мис Айя, Новий Світ, Чорна Річка (всі-у Криму).

Джерела інформації

Шилейко А. А., 1984. О. О. Вайдашнчков.

ПРОСТЕНОМФАЛІЯ КАРПАТСЬКА

Prostenomphalia carpathica Baidaschnikov, 1985

Ряд: Лімациподібні Limaciformes

Родина: Гігроміїдові Hygromiidae

Таксономічна характеристика

Вид східнокарпатського монотипного роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Українські Карпати (Чивчинські гори). Ареал охоплює Сх. Карпати. Ендемік.

Місця перебування

Смерекові ліси і зарості душекії зеленої (вільхи зеленої), зрідка вільхи сірої, особливо лісове різнотрав'я вздовж гірських потоків і струмків.

Чисельність

У місцях перебування звичайна (9-26 особин на 1 м²)

Причини зміни чисельності

Вирубання лісів, лісогосподарські роботи, надмірне випасання худоби в лісі та субальпійському чагарнику.

Особливості біології

Активна теплої пори року. Живиться відмерлою рослинністю, переплетеною гіфами грибів. Зимує в підстилці з відмерлих трав, куди і відкладає яйця. Молодь з'являється протягом усього теплої періоду. Гермафродит.

Розмноження у неволі

не досліджувалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід заборонити лісогосподарські роботи з використанням важких гусеничних тракторів, які повністю знищують рослинність; припинити випасання худоби у смеречинах, вільшняках і субальпійському чагарнику. В місцях виявлення виду доцільно створити заказники.

ТРИХІЯ ОПУШЕНА

Trichia villosula (Rossmassler, 1838)

Ряд: Лімациподібні Limaciformes

Родина: Гігроміїдові Hygromiidae

Таксономічна характеристика

Один з видів численного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Ендемік Зх. Карпат. Поодинокі знахідки зафіксовані у передгір'ї Українських Карпат на тер. Львівської області.

Місця перебування

Різотравні ділянки вздовж річок і струмків у широколистяних; а також чорновільхових лісах.

Чисельність

Подекуди значна (25-30 особин на 1 м²).

Причини зміни чисельності

Вирубування лісів, лісогосподарські роботи, випасання худоби.

Особливості біології

Влітку живе серед густої трави. Живиться гниючими та зеленими частинами лісових трав. Гермафродит. Яйця відкладає у підстилку поблизу місць зимівлі.

Розмноження у неволі

Не досліджувалось.

Заходи охорони

Охороняється у заповідному урочищі місцевого значення Корналовичі (Самбірський р-н Львівської області). Треба зберігати рослинність біля лісових річок і струмків.

Джерела інформації

Шилейко А. А., 1978; Kerney M. P., Cameron R. A., Jungbluth J. H., 1983. О. О. Байдашников.

ДРОБАЦІЯ БАНАТСЬКА

Drobacia banatica (Rossmassler, 1838)

Ряд: Лімациподібні Limaciformes

Родина: Геліцидові - Helicidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду (деякі автори вважають, що в роді 1 вид); єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Ендемік Карпат. Знайдена на півдні Закарпатської обл. біля м. Хуста Ужгородського р-ну та поблизу сіл Луг, Ділове та Луги Рахівського р-ну. Ареал охоплює також тер. Румунії, Угорщини, Словенії.

Місця перебування

Широколистяні ліси на низькогір'ях, зустрічається серед трав'яного покриву.

Чисельність

Незначна (3-8 особин на 1 м²).

Причини зміни чисельності

Скорочення площі пралісів, лісогосподарські роботи, надмірне випасання худоби.

Особливості біології

Активна вологої теплої погоди з травня по жовтень. Живиться відмерлими та зеленими частинами рослин. Гермафродит. Яйця відкладає в лісову підстилку.

Розмноження у неволі

Не вивчалось.

Заходи охорони

Охороняється в заказнику загальнодержавного значення Діброва (Рахівський р-н Закарпатської обл.), якому доцільно надати статус заповідника. Необхідно докладніше вивчити особливості біології виду.

Джерела інформації

Шилейко А. А., 1978; Kerrey M. P., Cameron R. A., Jungbluth J. H., 1983. О. О. Байдашников.

УСТРИЦЯ ЇСТІВНА устриця звичайна

Ostrea edulis Linnaeus, 1758

Ряд: Ниткозяброві Filibranchia

Родина: Устрицеві Ostreidae

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду у фауні України. Раніше поділяли на три види: *O. edulis*, *O. taurica* і *O. latellosa*.

Статус

2 категорія.

Поширення

В Чорному м.- Каркінітська зат. та поблизу м. Судака. Ареал охоплює також околиці м. Анапі (Краснодарський край, Росія), Середземне м., Атлантичний ок.- від берегів Європи (Норвегія) до Алжиру та Пн. Америки.

Місця перебування

Прибережна частина моря на глибині 3-65 м, прикріплюється до каменів, скель, трапляється на піщано-кам'янистих ґрунтах.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Забруднення води і дна моря, добування піску, знищення хижим молюском - рапаном.

Особливості біології

Тепловодна. Нерухома (нижньою стулкою прикріплюється до субстрату). Часто утворює значні скупчення - т. з. устричники, або устричні банки. Може тимчасово витримувати опріснення та осушування. Розвиток яєць (300-900 тис.) відбувається в порожнині тіла, триває 8-10 днів. Личинки (проходять стадії велигера та великонха) планктонні, розвиваються протягом 8-12 днів.

Розмноження у неволі

Вирощують (у штучних умовах) у ряді зарубіжних країн.

Заходи охорони

Промисел та збирання устриць заборонено Правилами рибальства в басейні Чорного моря (1983). Доцільно організувати розведення устриць їстівних у рибних господарствах.

Джерела інформації

Определитель фаунм Черного й Азовского морей, 1972; Монин В. Л., 1987. О. Я. Холодківська.

Круглороті. Риби. Cyclostomata, Pisces

МІНОГОПОДІБНІ Petromyzoniformes

МІНОГА УГОРСЬКА *Eudontomyzon danfordi* Regan, 1911

МІНОГА УКРАЇНСЬКА *Eudontomyzon mariae* Berg, 1931

ОСЕТРОПОДІБНІ Acipenseriformes

ШИП *Acipenser nudiventris* Lovetzky, 1828

СТЕРЛЯДЬ *Acipenser ruthenus* Linnaeus, 1758

ОСЕТЕР АТЛАНТИЧНИЙ *Acipenser sturio* Linnaeus, 1758

БІЛУГА ЧОРНОМОРСЬКА *Huso huso ponticus* Salnikov et Malatski, 1934

ЛОСОСЕПОДІБНІ Salmoniformes

ЛОСОСЬ ЧОРНОМОРСЬКИЙ *Salmo trutta labrax* Pallas, 1814

ЛОСОСЬ ДУНАЙСЬКИЙ, головатиця *Hucho hucho hucho* Linnaeus, 1758

ХАРИУС ЄВРОПЕЙСЬКИЙ *Thymallus thymallus* (Linnaeus, 1758)

УМБРА *Umbra krameri* Walbaum, 1792

КОРОПОПОДІБНІ Cypriniformes

ВИРЕЗУБ *Rutilus frisii frisii* (Nordmann, 1840)

ЯЛЕЦЬ ДАНИЛЕВСЬКОГО *Leuciscus danilewskii* (Kessler, 1877)

ЯЛЕЦЬ-АНДРУГА ЗАКАРПАТСЬКИЙ *Leuciscus souffia agassizi* Valenciennes, 1844

ПІЧКУР ДУНАЙСЬКИЙ ДОВГОВУСИЙ *Gobio uranoscopus* (Agassiz, 1828)

МАРЕНА ДНІПРОВСЬКА *Barbus barbus borysthenicus* Dybowski, 1862

МАРЕНА КРИМСЬКА *Barbus tauricus* Kessler, 1877

ШЕМАЯ ДУНАЙСЬКА, шемая дніпровсько-азовська *Chalcalburnus chalcoides mento* (Agassiz, 1832)

РИБЕЦЬ МАЛИЙ *Vimba vimba tenella* (Nordmann, 1840)

ГОЛКОПОДІБНІ Syngnathiformes

МОРСЬКИЙ КОНИК ЧОРНОМОРСЬКИЙ *Hippocampus guttulatus microstephanus* Slastenenko, 1937

ОКУНЕПОДІБНІ Perciformes

ЛАВРАК ГУБАТИЙ *Morone labrax* (Linnaeus, 1758)

СУДАК МОРСЬКИЙ, буговець *Lucioperca marina* (Cuvier et Valenciennes, 1828)

ЧОП ВЕЛИКИЙ, чоп звичайний *Zingel zingel* (Linnaeus, 1766)

ЧОП МАЛИЙ *Zingel streber streber* Siebold, 1863

ЙОРЖ СМУГАСТИЙ *Gymnocephalus schraetser* (Linnaeus, 1758)

ГОРБИЛЬ СВІТЛИЙ *Umbrina cirrosa* (Linnaeus, 1758)

ЗУБАРИК ЗВИЧАЙНИЙ *Puntazzo puntazzo* (Cetti, 1784)

ГУБАНЬ ЗЕЛЕНИЙ *Labrus viridis* Linnaeus, 1758

ПІСКАРКА БУРА, морська миша *Callionymus festivus* Pallas, 1814

ПІСКАРКА СІРА, морська миша мала *Callionymus belenus* Risso, 1826

БИЧОК-РИЖИК ЗВИЧАЙНИЙ *Neogobius platyrostris platyrostris* (Pallas, 1814)

БИЧОК ЗОЛОТИСТИЙ *Gobius auratus* Risso, 1810

СКОРПЕНОПОДІБНІ Scorpaeniformes

МОРСЬКИЙ ПІВЕНЬ, жовта тригла *Trigla lucerna* Linnaeus, 1758

КАМБАЛОПОДІБНІ Pleuronectiformes

АРНОГЛОС *Arnoglossus kessleri* Schmidt, 1915

ВУДИЛЬНИКОПОДІБНІ Lophiiformes

МОРСЬКИЙ ЧОРТ *Lophius piscatorius* Linnaeus, 1758

МІНОГА УГОРСЬКА

Eudontomyzon danfordi Regan, 1911

Ряд: Міногоподібні Petromyzoniformes

Родина: Міногові Petromyzonidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Басейни Тиси (в т. ч. її приток Терєблї, Терєсви, Рїки), Ужа, Латориці та ін. річок Закарпаття. Ареал охоплює карпатські притоки Дунаю.

Місця перебування

Неглибокі ділянки річок з проточною чистою водою і щебенисто-піщаним, гальково-піщаним, замуленим або піщано-мулистим дном.

Чисельність

Незначна, різко скорочується з 70-х рр. 20 ст.

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного та біологічного режимів, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення вода.

Особливості біології

Туводна придонна форма. Довжина тіла до 25 см. Статевозрілою стає за довжини 16-17 см. Місцеві нерестові міграції здійснює проти течії. Нерест у квітні - травні за середньодобової температури води бл. 8 °С. Після нересту плідники живуть ще 1-2 роки. Розвиток з метаморфозом. Личинки (піскорийки) постійно перебувають у піщано-мулистому ґрунті, занурюючись у нього на 15 см і більше, де утворюють скупчення, різні за кількістю і віком особин; живляться водоростями, бентосними організмами, детритом тощо. На 3-4-му році свого життя протягом пізньої осені і зими личинки перетворюються на дорослих міног, які живляться кров'ю і лімфою риб, а також особин свого виду, присмоктуючись до них.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Вилів заборонено Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Треба встановити заповідний режим на річках Терєблї, Ужї, Латориці.

Джерела інформації

Берг Л. С., ч. 2, 1949; Маркевич О. П., Короткий Й. І., 1954; Власова Е. К., 1956; Павлов П. Й., 1980; Holcik J., Hensel K., 1972; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. А. І. Смирнов.

МІНОГА УКРАЇНСЬКА

Eudontomyzon mariae Berg, 1931

Ряд: Міногоподібні Petromyzoniformes

Родина: Міногові - Petromyzonidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Басейни Сіверського Дінця, Дніпра, Дністра, Пруту, Сирету і, вірогідно, Пд. Бугу. Ареал охоплює також басейни Кубані й Дону, річки Зх. Закавказзя та басейну Балтійського моря.

Місця перебування

Переважно притоки великих рік, ділянки з проточною чистою водою і піщаним, часто замуленим, рідше гальково-піщаним дном.

Чисельність

Незначна; різко скорочується з кін. 60-х рр. 20 ст.

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного та біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

Туводна придонна форма. Довж. до 30 см, здебільшого 21 см. Нерест у березні - квітні за середньодобової температури води бл. 8 °С. Плодючість становить майже 6 тис. ікринок. Після нересту плідники звичайно гинуть. Розвиток з метаморфозом. Личинки (піскорийки) постійно живуть у піщано-мулистому ґрунті, а також серед замулених корчів, під змитими з берега шматками дернини; живляться перифітоном, детритом, дрібними безхребетними. На 5-6-му році життя протягом пізньої осені і зими личинки перетворюються на дорослих особин, які навесні починають розмножуватися. Дорослі міноги не живляться.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Вилов заборонено Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Треба встановити заповідний режим у місцях перебування виду, які б стали його резерватами на Дніпрі (верхня течія) і Десні.

Джерела інформації

Берг Л. С., ч. 2., 1949; Павлов П. Й., 1980; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. А. І. Смирнов.

ШИП

Acipenser nudiventris Lovetzky, 1828

Ряд: Осетроподібні Acipenseriformes

Родина: Осетрові - Acipenseridae

Таксономічна характеристика

Один з 18 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

У Чорному м.- біля узбережжя Кримського п-ва (масив Карадаг, Каркінітська зат.) та поблизу гирл Дніпра, Дністра і Дунаю. Ареал охоплює басейни Чорного, Азовського, Аральського і Каспійського морів; вид акліматизовано в оз. Балхаш (Казахстан).

Місця перебування

Живе у морі, заходить у річки на нерест. В Дунаї (середня течія), вірогідно, утворює туводну форму. В морі водиться переважно на мулистих ґрунтах, у річках - на глибоких місцях з чистою проточною водою і піщаним або піщано-гальковим дном.

Чисельність

У 1-й пол. 20 ст. зустрічався дуже рідко (поодинокі особини), з 60-х рр. не траплявся.

Причини зміни чисельності

Зникнення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

В морській акваторії та ріках України не вивчалися. Звичайно тримається поодиночі. Досягає довжини 2 м, маси понад 40 кг. Статевозрілими самці стають на 6 - 9-му році (за довжини понад 90 см), самки - на 12 - 14-му році (за довжини понад 110 см). Розмножується раз на 2 - 3 роки. Нерест у квітні - травні за середньодобової температури води 10- 15 °С на глибоких руслових ділянках річок з швидкою течією і піщано-гальковим або кам'янистим дном. Плодючість до 1290 тис. ікринок. Ікра клейка. Після нересту плідники і частково молодь скочуються до місць нагулу в море, частина молоді затримується в річці на кілька місяців або років. Живиться бентосними безхребетними. Живе понад 30 років.

Розмноження у неволі

Можливе. Біотехніка розведення випробувана у ріках Волзі, Доні, Кубані, Дніпрі.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Вилов заборонено Правилами рибальства в басейні Азовського моря (1976) та Правилами рибальства в басейні Чорного моря (1983). Для відтворення виду потрібна його реакліматизація.

Джерела інформації

Павлов П. Й., 1980; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Ю. В. Мовчан.

СТЕРЛЯДЬ

Acipenser ruthenus Linnaeus, 1758

Ряд: Осетроподібні Acipenseriformes

Родина: Осетрові Acipenseridae

Таксономічна характеристика

Один з 18 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Великі ріки - Дунай, Дніпро, Дністер, Пд. Буг та ін. Ареал охоплює також великі ріки басейнів Азовського, Каспійського, Балтійського, Карського та Білого (Північна Дві на) морів, а також Ладозьке та Онезьке озера. Інтродуковано у Печору, Зх. Двіну, Німан та Амур.

Місця перебування

Глибокі ділянки рік з чистою холодною проточною водою.

Чисельність

Трапляється зрідка, лише у Дністрі на Передкарпатті подекуди виловлюють десятки особин. З 2-ї пол. 20 ст. у водоймах України нечисленна. Зникла у Сіверському Дінці, Пд. Бузі та на більшості ділянок у басейнах Дніпра і Дністра.

Причини зміни чисельності

Зникнення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного та біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води.

Особливості біології

Туводна реофільна форма. Веде придонний спосіб життя. Тримається здебільшого поодиночі, зрідка невеликими групами. Досягає довжини 1, 2 м (здебільшого 40-60 см), маси 6 кг (найчастіше 0, 5 - 1 кг).

Статевозрілими самці стають у 3, здебільшого 4-6 років (за довжини понад 35 см), самки-у 5-9 років (за довжини понад 45 см). Навесні по великій воді піднімається проти течії на нерестовища у глибокі місця (Ю м і більше) руслових ділянок рік з швидкою течією і гальковим або кам'янистим дном. Нереститься у квітні - травні за середньодобової температури води понад 10 °С (звичайно 12-17 °С). Плодючість - до 140 тис. ікринок. Ікра клейка. Інкубація ікри триває понад тиждень. Живиться переважно бентосними безхребетними - личинками комах, ракоподібними, молюсками та дрібною рибою. Живе майже 30 років.

Розмноження у неволі

Можливе. Біотехніка розведення випробувана у ріках Волзі, Доні, Кубані, Дніпрі.

Заходи охорони

Вилів заборонено Правилами рибальства у внутрішніх водоймах України (1985). Слід виявити в ріках ділянки, перспективні як природоохоронні акваторії для цього виду. На Середньому Дністрі доцільно створити заказник, а також збудувати рибоводний завод, на базі якого здійснити реакліматизацію виду у Пд. Буг, Дніпро, Сіверський Донець та ін. ріки.

Джерела інформації

Павлов П. Й., 1980; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Ю. В. Мовчан.

ОСЕТЕР АТЛАНТИЧНИЙ

Acipenser sturio Linnaeus, 1758

Ряд: Осетроподібні –Acipenseriformes

Родина: Осетрові Acipenseridae

Таксономічна характеристика

Один з 18 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

У Чорному м.- дуже рідко траплявся до 60-х рр. 20 ст. (біля пд. берегів Кримського п-ва, у Каркінітській зат. та гирлі Дунаю). В останні роки не виявлено. Ареал охоплює також води атлантичного узбережжя Пн. Америки та Європи (у т. ч. Ісландії), Північне та Балтійське моря, Ладозьке озеро, річки Франції та Іспанії. Зберігся лише в Грузії - на невеликій ділянці морських узбережних вод та в р. Ріоні.

Місця перебування

Живе у морі, заходить у річки для розмноження.

Чисельність

У 1-й пол. 20 ст. у водоймах України іноді зустрічалися поодинокі особини. З 60-х рр. в уловах не траплявся.

Причини зміни чисельності

Зникнення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води.

Особливості біології

Веде придонний спосіб життя. Тримається здебільшого поодинокі або невеликими групами. У Пд.-Сх, частині Чорного м. досягає довжини 3, 5 м, маси понад 300 кг. Статевозрілими самці стають у 7-9, самки у 8-14 років. Середня довжина ходових самців 137, самок 182 см. Нерест з квітня по червень за середньодобової температури води 7, 7-22, 0 °С. Нереститься в місцях з швидкою течією, ікру відкладає на кам'янисто-галькове дно. Плодючість 0, 2-6, 7 млн. ікринок. Ікра клейка, інкубація триває 3-13 діб. Після розмноження дорослі риби, а восени й молодь скочуються в море. Живляться червами, ракоподібними, молюсками і дрібною рибою. Живе понад 45 років.

Розмноження у неволі

Можливе. Методика відпрацьована у Ріонському рибзаводі (Грузія).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги МСОП, Європейського Червоного списку (1991). Включено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, які перебувають під загрозою зникнення (1973). Відтворення виду можливе лише шляхом реакліматизації і тільки після нормалізації екологічного стану водойм.

Джерела інформації

Павлов П. Й., 1980; Красная книга СССР, 1984; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Ю. В. Мовчан.

БІЛУГА ЧОРНОМОРСЬКА

Huso huso ponticus Salnikov et Malatski, 1934

Ряд: Осетроподібні Acipenseriformes

Родина: Осетрові Acipenseridae

Таксономічна характеристика

Один з 2 підвидів виду; єдиний підвид виду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зх. і пн. частини Азовського м.. Чорне м. (пн.-зх. частина та біля берегів Кримського п-ва).

Нерест - у Дніпрі, Пд. Бугі, Дністрі й Дунаї. Ареал охоплює басейни Чорного та Азовського морів.

Місця перебування

Живе у морі,

заходить у ріки на нерест.

Чисельність

Поодинокі особини трапляються деколи поблизу берегів Кримського п-ва, дещо частіше - в Дунаї та біля його гирла. У 1-й пол. 20 ст. була звичайною промисловою рибою майже на всьому морському узбережжі України, заходила у Дунай, Дністер, Пд. Буг, Дніпро, Сіверський Донець. За 1956-59 рр. добуто у дніпровському риболовньому районі 142 ц, у дунайському - 730 ц. З 60-х рр. чисельність і ареал білуги чорноморської скорочується. Практично зникла у пониззі Дніпра, Пд. Бугу і Дністра, а також у Сіверському Дінці (через кілька років після створення Цимлянського водосховища на Дону).

Причини зміни чисельності

Зникнення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

Веде придонно-пелагічний спосіб життя. У морі тримається переважно поодинці. Одна з найбільших за розміром риб у фауні України. Досягає довжини 5 м (здебільшого до 2, 5 м), маси понад 1 т (найчастіше 200-300 кг). Статевозрілою стає за довжини тіла понад 140- 150 см; самці-у 12-15 років, самки - в 16-18. Мігрує у ріки навесні або восени (в останньому випадку залишається на зиму). Нереститься з квітня по червень за середньодобової температури води 8-17 °С на ділянках річок завглибшки 8-20 м з швидкою течією та піщано-гальковим або щибенистим дном. Плодючість до 7-8 млн. ікринок. Ікра клейка. Розвиток триває 8-9 діб. Після нересту плідники і молодь скочуються в море для нагулу. Розмножується не кожного року. Молодь живиться бентосними безхребетними і дрібною рибою, дорослі - рибою (хамса, оселедці, ставрида, бички та ін.). Живе до 100 років.

Розмноження у неволі

Можливе. Біотехніка розведення випробувана у Волзі, Дні, Кубані, Дніпрі.

Заходи охорони

Виллов заборонено Правилами рибальства в басейні Азовського моря (1976) та Правилами рибальства в басейні Чорного моря (1983). Треба створити морський заповідник у Каркінітській затоці для відтворення підвиду та побудувати рибзавод (доцільно на Дунаї).

Джерела інформації

Павлов П. И., 1964; Павлов П. Й., 1980; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Ю. В. Мовчан.

ЛОСОСЬ ЧОРНОМОРСЬКИЙ

Salmo trutta labrax Pallas, 1814

Ряд: Лососеподібні Salmoniformes

Родина: Лососеві Salmonidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 підвидів виду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Біля берегів Кримського п-ва (масив Карадаг, міста Судак і Севастополь), деякі чорноморські лимани, біля гирла Дунаю. Ареал охоплює басейни Чорного та Азовського морів. Ендемік.

Місця перебування

Живе в морі, заходить у ріки на нерест.

Чисельність

Незначна. Зрідка потрапляє у ставні неводи (біля берегів Криму), в сітки (понижзя Дунаю).

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного і біологічного режимів, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

У морі живе поодиночі або невеликими групами. Досягає довжини тіла 110 см, маси - 24 кг. Нерестовий хід починається з переміщення найбільших особин у лютому, набуває максимуму у квітні - травні, закінчується у червні. Нерест триває з жовтня по січень. Ікру відкладає на тверде дно. Молодь затримується в річках на 2-5 років, живиться рачками, личинками комах, дорослими комахами, зрідка молоддю ін. риб. У три-чотирирічному віці досягає довжини 19-26 см і маси 60-170 г. У морі живиться переважно рибами (шпрот, атерина), рідше ракоподібними. За перший рік після скочування в море виростає більше, ніж протягом життя у річці. На 2-3-му році перебування у морі досягає статевої зрілості.

Розмноження у неволі

Можливе. Біотехніка розведення випробувана у ріках Волзі, Доні, Кубані, Дніпрі.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Вилов заборонено Правилами рибальства в басейні Чорного моря (1983). Для збереження популяції треба організувати розведення виду.

Джерела інформації

Барач Г. П., 1962; Павлов П. Й., 1980. А. Я. Щербуха.

ЛОСОСЬ ДУНАЙСЬКИЙ, головатиця

Hucho hucho hucho Linnaeus, 1758

Ряд: Лососеподібні Salmoniformes

Родина: Лососеві Salmonidae

Таксономічна характеристика

Єдиний підвид виду у фауні України.

Статус

1 категорія. Реліктовий вид.

Поширення

Річки Тиса (з притоками Тересвою, Теремлею, Рікою) і Прут (з притоками Путилою, Білим Черемошем, Чорним Черемошем). Ареал охоплює бас. Дунаю. Ендемік.

Місця перебування

Гірські річки на вис. до 600 м над рівнем моря. Тримається на широких і глибоких плесах, де температура води не перевищує 15-20 °С, молоді особини - на кам'янистих перекатах (реофільна риба).

Чисельність

Дуже незначна.

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

Довжина тіла здебільшого не перевищує 60 см, маса - 6 кг (може досягати 50 кг). Статевозрілим стає на 3-му році життя за довжини бл. 60 см і маси 1-3 кг. Тривалість нерестових міграцій незначна. Нерест з серед, квітня до серед, травня за середньодобової температури води 6-10 °С, переважно в гірських потічках на глибині 0, 3-1, 2 м. Ікру відкладає малими порціями протягом 2-5 діб у гнізда-ямки на чистому дні з гальки, піску чи щебеню, де швидкість течії досягає 0, 6- 1, 0 м/сек. Нерест парний, плідники активно охороняють свою територію, досить агресивні. Відстань між гніздами досягає 70 м. Плодючість коливається в широких межах; у самки довжиною 48 см і масою 2, 2 кг виявлено понад 4, 5 тис. ікринок, а довжиною 89 см і масою 5, 5 кг - понад 11 тисяч. За температури води 4-14° інкубація ікри до кінця виходу личинок триває 30- 35 днів. Молодь живиться комахами, їхніми личинками, а також рибами. Починаючи з 2-го року життя головною поживою стають риби (гольян, пічкур, марена, бабець, харіус, бистрянка, ялець-андруга).

Розмноження у неволі

Можливе. Біотехніка розведення випробувана у ріках Волзі, Доні, Кубані, Дніпрі.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Вилов заборонено Правилами рибальства у внутрішніх водоймах України (1985) та Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Треба встановити заповідний режим у місцях перебування підвиду, організувати штучне розведення; перспективний для акліматизації в холодноводних ставках.

Джерела інформації

Кох В., Банк О., Йенс Г., 1980; Павлов П. Й., 1980. А. Я. Щербуха.

ХАРИУС ЄВРОПЕЙСЬКИЙ

Thymallus thymallus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лососеподібні Salmoniformes

Родина: Харіусові Thymallidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гірські ділянки Дністра та його приток Стрию, Опору, Лімниці тощо; в басейні Тиси - ділянки середньої течії Тересви, Терєблі, Ріки, Ужа, Латориці, Боржави. Ареал охоплює водойми Європи від крайнього Північного Сходу і Великобританії до Швейцарії та Румунії.

Місця перебування

Переважно глибокі ділянки гірських річок з чистою холодною водою, спокійною течією, особливо до і після перекатів та порогів на висоті 250-850 м над рівнем моря.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Порушення гідрологічних умов річок через знищення лісів на прибережних ділянках, зарегулювання стоку, забруднення води, а також неконтрольований вилов.

Особливості біології

Туводна форма. Довжина тіла - до 50 см, маса - до 1, 5 кг (здебільшого бл. 800 г).

Статевозрілим стає на 2-3-му році життя. Нереститься з квітня до червня за середньодобової температури 8- 10 °С на ділянках з щєбенистим і гальковим дном. Ікра клейка. Плодючість самок у 4-б-річному віці за довжини 28-34 см і маси 300-500 г становить 2, 8- 5, 1 тис. ікринок. Інкубація триває 20-25 днів. Молодь живиться в основному комахами, що падають у воду, а також зоопланктоном; дорослі - молюсками, ракоподібними, комахами та їхніми личинками, дрібними рибами, іноді ікрою ін. риб (наприклад, форелі струмкової, яка часто освоює ті самі ділянки, що й харіус). Корм збирає на дні, на каменях, частково в товщі та біля поверхні води. У перші два роки життя річні прирости довжини тіла досягають 8- 10 см, у наступні роки не перевищують 3-5 см. Довжина 6-річних особин становить бл. 35 см, маса - 450 г.

Розмноження у неволі

Можливе.

Були спроби розводити у Закарпатті за західноєвропейською технологією.

Заходи охорони

Виллов заборонено Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Треба зберігати і відновлювати ліс на прибережних ділянках гірських річок, придатних для життя виду;

встановити заповідний режим у місцях його перебування; організувати розведення харіуса європейського.

Джерела інформації

Дик В. В., 1960; Кох В., Банк О., Йенс Г., 1980; Павлов П. Й., 1980. А. Я. Щербуха.

УМБРА

Umbra krameri Walbaum, 1792

Ряд: Лососеподібні Salmoniformes

Родина: Умброві Umbridae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Пониззя Дунаю, Дністра, Дністровський лиман, басейн Тиси; вірогідно, пониззя Пруту і передкарпатські ділянки Пруту та Дністра. Ареал охоплює басейни Дунаю і Дністра.

Місця перебування

Стоячі заплавні замкнені водойми або прибережні ділянки річок з дуже уповільненою течією; як правило, досить замулені, багністі, з густою водною рослинністю місця.

Чисельність

Звичайною і місцями досить численною була тільки у пониззі Дунаю. Зрідка траплялася в ін. місцях, зокрема у Закарпатті, де востаннє її вловили 1949 р. і лише через 37 років її знову там знайдено (бас. Лато-риці) - Різке зниження чисельності почалося у 60-х рр. 20 ст.

Причини зміни чисельності

Гідромеліоративні роботи, забруднення водойм, порушення природних біотопів, браконьєрські способи лову.

Особливості біології

Туводна лімнофільна форма. Веде досить прихований спосіб життя. Тримається невеликими зграйками. Невибаглива щодо умов існування. Нестачу кисню у воді компенсує додатковим диханням за допомогою плавального міхура. Статевозрілою стає за довжини бл. 5 см, звичайно вже на 2-му році життя. Нерест у квітні - травні за середньодобової температури води 12-16 °С і вище. Плодючість до 30 тис. ікринок. Інкубація ікри в акваріумі за температури води 13 °С триває бл. 10 діб. Найшвидше росте на першому році життя, наприкінці якого досягає в середньому довжини 3, 5 см. У 4-річному віці виростає до 8 см. Живиться донними безхребетними (личинками і дорослими комахами, нижчими раками, молюсками тощо), частково - ікрою та молоддю ін. риб. Властивий канібалізм. Живе, вірогідно, до 6 років.

Розмноження у неволі

В Угорщині, Австрії та ряді інших країн розводять в акваріумах.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Доцільно заборонити вилов та встановити заповідний режим у межах ареалу (пониззя Дунаю, Дністра, бас. Латориці).

Джерела інформації

Павлов П. Й., 1980; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Ю. В. Мовчан.

ВИРЕЗУБ

Rutilus frisii frisii (Nordmann, 1840)

Ряд: Коропоподібні Cypriniformes

Родина: Коропові Cyprinidae

Таксономічна характеристика

Єдиний підвид виду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

В басейні Верхнього і, частково. Середнього Дністра, Сіверського Дінця (у межах Луганської обл.). За повідомленнями рибалок, навесні дуже рідко і не щороку трапляються поодинокі особини у нижній течії Пд. Бугу та Дністра. Водився у лиманах Пн.-Зх, частини Чорного м. (Дністровському, Березанському, Дніпровсько-Бузькому та ін.) і Азовського м., звідки мігрував на нерест у Дністер (до верхів'я) та його притоки, у Пд. Буг (до м. Первомайська), Дніпро (до Білорусі), заходив у Прип'ять та її притоки, у Десну, Рось, Сулу, Псел та ін., в Обитічну, Берду і Сіверський Донець та Оскіл. Ареал охоплює басейни річок Чорного (від сх. частини Балканського п-ва до кавказького узбережжя) і Азовського морів.

Місця перебування

Живе в лиманах і опріснених ділянках моря, на нерест піднімається у річки. У деяких водоймах (Верхній Дністер, Сіверський Донець) утворює туводну форму. У річках зустрічається переважно у місцях з швидкою течією, чистою прохолодною водою піщано-гальковим або кам'янистим дном на ділянках з вирами, ямами виходами джерельних вод тощо.

Чисельність

Трапляються поодинокі особини у Верхньому Дністрі та Сіверському Дінці. Раніше в ряді місць був звичайним об'єктом промислу (1930 р. у Дніпрі добуто 65, 3 ц. Пд. Бузі - 1178 ц, у 1956 р. у Пд. Бузі - 288, 8 ц). З кін. 60-х рр. чисельність виду та його ареал скоротилися, в 90-х рр. у промислових уловах у пониззях річок і лиманах не траплявся.

Причини зміни чисельності

Зникнення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

Реофільна придонна зграйна риба. Довжина тіла до 71 см, маса до 8 кг. Статевозрілою стає на 4-5-му, переважно на 6-му році життя за довжини тіла понад 50 см. Нерест відбувається з кінця квітня до серед, травня за середньодобової температури води бл. 10- - 11 °С. Ікру відкладає звичайно на кам'янисте чи гальково-щебенисте дно на ділянках з швидкою течією. Плодючість до 269 тис. ікринок. Інкубація (спостереження в акваріумі) за температури води 12, 5-18, 5 °С триває 15-16 діб. Живиться переважно личинками комах, ракоподібними, молюсками тощо. Живе понад 10 років.

Розмноження у неволі

Біотехніка розведення відпрацьована. У 1948-49 рр. на рисових чеках півдня України вирощували мальків.

Заходи охорони

Виллов заборонено Правилами рибальства в бас. Чорного м. (1983), Правилами рибальства у внутрішніх водоймах України (1985) та Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Треба вивчити можливі місця перебування у пониззях Сіверського Дінця, Дніпра і Пд. Бугу з метою відтворення виду у межах природоохоронних акваторій; спорудити рибозавод на Дністрі; провести його реакліматизацію у Пд. Бузі, Дніпрі та Росі за рахунок популяції Верхнього Дністра.

Джерела інформації

Мовчан Ю. В., Смірнов А. 1., 1981; Редкие и исчезающие растения и животные Украины 1988. Ю. В. Мовчан.

ЯЛЕЦЬ ДАНИЛЕВСЬКОГО

Leuciscus danilewskii (Kessler, 1877)

Ряд: Коропоподібні Cypriniformes

Родина: Коропові Cyprinidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 30 видів роду; один з 6 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Басейн Сіверського Дінця. Ареал охоплює басейн Дону. Ендемік.

Місця перебування

Переважно головне русло річок з проточною чистою водою і піщаним або піщано-глинистим дном.

Чисельність

Невідома. На окремих ділянках Сіверського Дінця ялець Данилевського повністю зник. Раніше був досить звичайним і місцями численним (у 1953-54 рр. у контрольних виловах становив 0, 3 %).

Причини зміни чисельності

Зникнення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного та біологічного режимів, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води.

Особливості біології

Туводна реофільна форма. Веде придонний спосіб життя, тримається невеликими зграями. Довжина до 20 см, маса до 75 г. Статевозрілим стає, вірогідно, на 2-3-му році життя. Нереститься у квітні - травні. Плодючість до 11 тис. ікринок. Ікру відкладає на ділянках з швидкою течією на піщано-галькове або щебенисте дно. Інкубація (у штучних умовах) за середньодобової температури води бл. 13 °С триває 9 діб. Активно плавати і шукати поживу молодь починає за довжини 8, 2 мм. Дорослі особини живляться переважно придонними безхребетними (личинки комах, молюски), водоростями і детритом. Найінтенсивніше росте у перші три роки. Живе 5-7 років.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба заборонити вилов як мінімум на 5 років.

Джерела інформації

Короткий И. И., Харитонова Н. Н., 1958; Мовчан Ю. В., Смірнов А. І., 1981. Ю. В. Мовчан.

ЯЛЕЦЬ-АНДРУГА ЗАКАРПАТСЬКИЙ

Leuciscus souffia agassizi Valenciennes, 1844

Ряд: Коропоподібні Cypriniformes

Родина: Коропові Cyprinidae

Таксономічна характеристика

Єдиний підвид виду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Закарпаття (сх. межа ареалу): нижня, місцями середня течія Тиси (в т. ч. її притоки Боржава, Ріка, Теремля, Тересва), а також Ужа, Латориці. Ареал охоплює притоки верхньої і середньої течії Дунаю, басейни верхніх течій Одеру та Рейну.

Місця перебування

Гірські річки з чистою водою, помірно швидкою течією, стрімкі потоки та холодноводні водойми.

Чисельність

Звичайний у Теремля-Ріцькому водосховищі; в ін. місцях виловлюють десятки особин. Раніше у межах ареалу був звичайним, місцями численним. У 50-х рр. 20 ст. становив до 20- 30 % заг. вилову у Тересві й Ріці.

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

Туводна форма. Тримається лише зграями, переважно у придонних шарах води. Вибирає затишні місця з помірною течією (плеса нижче впадіння струмків, між великим камінням, поблизу гребель тощо). Довжина до 20 см, маса до 100 г (здебільшого до 50 г).

Статевозрілими самці стають на 2-му (за довжини понад 5 см), самки - на 3-му (понад 9 см) році життя. Нереститься з кін. квітня до поч. червня. В нерестовому стадії звичайно більше самок. Ікру відкладає на мілководді, на ділянках з піщано-гальковим або щебенистим дном і швидкою течією. Плодючість до 5 тис. ікринок. Живиться донними безхребетними, водоростями, детритом, іноді - ікром та молоддю інших риб. Живе бл. 10 років.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба заборонити вилов як мінімум на 5 років, встановити заповідний режим у місцях, перспективних для відтворення підвиду.

Джерела інформації

Мовчан Ю. В., Смірнов А. І., 1981; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988.
Ю. В- Мовчан.

ПІЧКУР ДУНАЙСЬКИЙ ДОВГОВУСИЙ

Gobio uranoscopus (Agassiz, 1828)

Ряд: **Коропоподібні** Cypriniformes

Родина: **Коропові** Cyprinidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 20 видів політипного роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Річки Українських Карпат. Ареал охоплює басейн Дунаю.

Місця перебування

Гірські та передгірні ділянки річок, переважно в місцях з помірною, часто швидкою течією, чистою, насиченою киснем водою і піщано-гальковим або щебенистим дном на глибині 0, 1-1, 2 м.

Чисельність

Виявлено поодинокі особини у Ріці, Боржаві та Сіреті (80-і рр. 20 ст.). У 1925 р. описано кілька особин, упійманих у Тересві та Шопурці; протягом наступних майже 60 років у виловах не відмічався.

Причини зміни чисельності

Вірогідно, завжди був нечисленним.

Особливості біології

Туводна реофільна форма. Тримається поодинокі або невеликими групами. Веде придонний спосіб життя. Довжина до 12 см, маса до 8 г. Статевозрілим стає, вірогідно, у 2-3-річному віці. Нереститься у травні - червні. Живиться дрібними, переважно бентосними організмами.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно докладно вивчити особливості біології виду, заборонити вилов. Встановити заповідний режим на Ріці (від її впадіння до с. Ізи Закарпатської обл.) й Сіреті (ділянка від с. Комарівців до с. Старої Жадови Чернівецької обл.).

Джерела інформації

Мовчан Ю. В., Смирнов А. І., 1981; Vladykov V., 1925. Ю. В. Мовчан.

МАРЕНА ДНІПРОВСЬКА

Barbus barbus borysthenicus Dybowski, 1862

Ряд: Коропоподібні Cypriniformes

Родина: Коропові Cyprinidae

Таксономічна характеристика

Представник політипного роду; один з 2 підвидів виду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Басейни Дніпра та Пд. Бугу. Ендемік.

Місця перебування

Ділянки рік з прискореною течією і щебенисто-гальковим дном.

Чисельність

Трапляються поодинокі особини на незарегульованих ділянках річок. Практично зникла у басейні Середнього і Нижнього Дніпра, у верхній та нижній течії Пд. Бугу.

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

Реофільна риба. Веде придонний спосіб життя. Довжина, маса тіла і вік плідників становлять у самців відповідно 16-46 см, 92-1700 г, 2-7 років; у самок - 22-57 см, 200-3250 г, 3-9 років. Нереститься з кін. квітня до поч. липня на ділянках з помірно швидкою течією. Ікру відкладає на кам'янисто-гальковий ґрунт 2-3 порціями. Плодючість до 41 тис. ікринок. Інкубація триває бл. тижня. Виростаючи, молодь переходить від придонно-планктонного до бентосного способу живлення личинками комах, зрідка ікрою та молоддю риб. Живе до 12 років.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Вилов заборонено (крім бас. нижньої течії Дніпра) Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Слід повністю заборонити вилов як мінімум на 10 років; уточнити ареал у притоках Верхнього Дніпра; створити природоохоронні акваторії у середній і верхній течії Південного Бугу і в нових місцях перебування підвиду в бас. Дніпра.

Джерела інформації

Белинг Д. Е., 1914; Емельяненко П., 1914; Егерман Ф. Ф., 1929; Сластененко Ю. П., 1931, Короткий Й. І., 1937; Виноградов К. О., 1948; Берг Л. С., ч. 2, 1949; Федий С. П., 1952; Маркевич О. П., Короткий Й. І., 1954; Амброз А. И., 1956; Мовчан Ю. В., Смірнов А. І., 1981; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Л. Смирнов.

МАРЕНА КРИМСЬКА

Barbus tauricus Kessler, 1877

Ряд: Коропоподібні Cypriniformes

Родина: Коропові Cyprinidae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Середні течії річок Кримського п-ва (Альма, Кача, Аян, Бельбек, Чорна, Салгир, Учансу), водосховища (Бахчисарайське, Альмінське, Сімферопольське, Аянське, Білогірське, Михайлівське, Феодосійське). Ендемік.

Місця перебування

Глибокі ділянки річок з чистою, помірно теплою, насиченою киснем водою на висоті 300-500 м над рівнем моря. У річках перебуває серед каміння й корчів, у норах під навислими підмитими берегами, бучаках; у водосховищах - біля кам'янистого дна.

Чисельність

Незначна. У р. Альмі восени на один нічний вилов сіткою припадало до 4 особин; у водосховищах, зокрема Аянському - до 8.

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, браконьєрегво.

Особливості біології

Туводна, досить реофільна форма. Веде придонний спосіб життя. Тримається поодиночі або невеликими зграями. Довжина переважно до 35 см, окремих особин до 70 см (Аянське водосховище). Статевозрілою стає на 2-3-му році життя. Після зимівлі у глибоких місцях мігрує в кінці лютого на мілководдя, у серед, квітня піднімається на нерестовища проти течії. Нереститься з кінця квітня по червень, нерест порційний. Ікру відкладає на дрібнощербенисте дно. Ікра клейка. Плодючість понад 6, 5 тис. ікринок. Розвиток не досліджений. Живиться планктоном, личинками комах, дрібними ракоподібними й рибами. Вік плідників - до 7 років.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно повністю заборонити вилов у всіх водоймах Кримського п-ва як мінімум на 8 років; провести реакліматизацію виду у річки з водосховищ.

Джерела інформації

Берг Л. С., ч. 2, 1949; Делямуре С. Л., 1966; Мовчан Ю. В., Смірнов А. І., 1981; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. А. І. Смирнов.

ШЕМАЯ ДУНАЙСЬКА, шемая дніпровсько-азовська

Chalcalburnus chalcoides mento (Agassiz, 1832)

Ряд: Коропоподібні Cypriniformes

Родина: Коропові Cyprinidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 відомих підвидів виду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

В Україні - ріки басейнів Чорного та Азовського морів і пригирлові опріснені ділянки. Ареал охоплює також басейни Дону і Кубані.

Місця перебування

Напівпрохідна форма - живе в опріснених (до 11 ‰) морських і лиманних водах, нереститься у річках; прісноводна форма - нагулюється у гирлах рік, нереститься у притоках великих рік; Туводна форма на Кримському п-ві - живе і розмножується тільки у річках.

Чисельність

Виявлено окремі зграї, що нерестяться у річках Пн. Приазов'я. На поч. 60-х рр. 20 ст. шемая дунайська становила прилов у промислових виловах.

Причини зміни чисельності

Знищення нерестовищ у результаті гідротехнічного будівництва, забруднення води.

Особливості біології

Довжина

плідників туводної форми 8- 17 см, напівпрохідної - 14- 25 см. Може досягати довжини 40 см, маси 300 г. Статевозрілою стає переважно на 3-4-му, іноді на 2-му році життя. На нерест гуртується у зграї. Нереститься з кін. квітня до поч. липня за середньодобової температури води 15- 21 °С у місцях з помірною течією і кам'янистим або піщаним дном. Плодючість риб туводної форми до 5 тис. ікринок, напівпрохідної 15-20 тисяч. Інкубаційний період триває бл. тижня. Після нересту плідники скочуються у місця нагулу - пониззя річок (Туводна форма) або пригирлові опріснені ділянки моря (напівпрохідна форма). Приблизно через місяць до них приєднується підросла молодь. Молодь живиться планктонними організмами, дорослі особини - водоростями, комахами, мальками ін. риб. Живе до 7 років.

Розмноження у неволі

Проводилося у 1935-51 рр. (з перервами) у пониззі Пд. Бугу.

Заходи охорони

Виллов заборонено Правилами рибальства в басейні Чорного моря (1983) та Правилами рибальства у внутрішніх водоймах України (1985). Треба виявити місця перебування підвиду, взяти їх під охорону. Враховуючи досвід рибцево-шемайних рибогосподарств на Кубані (Росія), слід створити такі самі підприємства в пониззі Дніпра.

Джерела інформації

Егерман Ф. Ф., 1929; Смерчинський Є., 1929; Белінг Д. О., 1935; Родіонова Т. В., 1936; Цееб Я. Я., Делямуре С. Л., 1938; Берг Л. С., ч. 2, 1949; Маркевич О. П., Короткий Й. І., 1954; Амброз А. И., 1956; Виноградов К. О., 1960; Павлов П. Й., 1960. А. І. Смирнов.

РИБЕЦЬ МАЛИЙ

Vimba vimba tenella (Nordmann, 1840)

Ряд: Коропоподібні Cypriniformes

Родина: Коропові Cyprinidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 підвидів виду, один з 2 підвидів виду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Жив у гірських річках Кримського п-ва (Чорна, Салгір, Біюк-Карасу). Ареал охоплює річки та озера басейнів Мармурового і Чорного морів.

Місця перебування

Точно не встановлені. Вірогідно, постійно живе у прісній воді, виходить у море при опрісненні пригірлових ділянок під час великих повеней.

Чисельність

Невідома. З 70-х рр. 20 ст. у виловах не траплявся.

Причини зміни чисельності

Можливо, обміління річок, особливо пригірлових ділянок; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

Придонна риба. Тримається зграями на ділянках зі швидкою течією та піщано-глинистим або кам'янисто-гальковим дном. Довжина до 21 см, маса до 100 г. Нерест, вірогідно, у травні - червні. Живиться дрібними безхребетними тваринами. Найшвидше росте у перші два роки. Живе до 8 років.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба заборонити вилов рибиця малого, виявити місця перебування, встановити в них заповідний режим, організувати відтворення підвиду. Доцільна реакліматизація.

Джерела інформації

Цееб Я. Я., Делямуре С. Л., 1938; Мовчан Ю. В., Смірнов А. І., 1983; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Ю. В. Мовчан.

МОРСЬКИЙ КОНИК ЧОРНОМОРСЬКИЙ

Hippocampus guttulatus microstephanus Slastenenko, 1937

Ряд: Голкоподібні Syngnathiformes

Родина: Голкові Syngnathidae

Таксономічна характеристика

Єдиний підвид виду у фауні України. Таксономічне положення морського коника чорноморського остаточно не з'ясовано.

Статус

2 категорія.

Поширення

Азовське і Чорне моря - біля берегів Кримського п-ва Керченська протока, Каркінітська, Джарилгацька, Тендрівська, Ягорлицька затоки, узбережжя від м. Очакова до гирла Дунаю. Водиться також біля берегів Болгарії, Румунії, Росії, Грузії.

Місця перебування

Відкриті ділянки моря або затоки із солоністю води вище Ю-15 ‰. Віддає перевагу затишним місцям (не менше 7 метрів глибини) з чистою прохолодною водою і мулистим, піщаним або кам'янистим дном; живе виключно серед підводної рослинності, в якій добре маскується.

Чисельність

Невідома. Майже зник у рекреаційних зонах. До 60-х рр. 20 ст. був звичайною рибою.

Причини зміни чисельності

Забруднення води, опріснення великих ділянок моря і надмірний вилов (використовується як сувенір).

Особливості біології

Декоративна форма тіла. Малорухливий, погано плаває, тримається поодиноці або невеликими групами. Часто прикріплюється до скупчень водяних рослин і переноситься разом з ними на значні віддалі. Біля берегів масово з'являється звичайно навесні і восени. Довжина тіла до 13 см, маса до 10 г. Статевозрілим стає за довжини понад 7 см. Нерест порційний, відбувається з травня до серед, вересня переважно поблизу берега серед рослинності. Плодючість 51-647 ікринок. Розвиток ікри відбувається у виводковій камері самця, куди її відкладає самка. Через 3-5 тижнів виходить цілком сформована молодь. Живиться дрібними планктонними безхребетними, зрідка - ікром та молоддю ін. риб.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба заборонити вилов морського коника чорноморського як мінімум на 5-7 років.

Джерела інформації

Мовчан Ю. В., 1988. Ю. В. Мовчан.

ЛАВРАК ГУБАТИЙ

Morone labrax (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Морські окуні** Serranidae

Таксономічна характеристика

Один з б видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Чорне м. (біля Севастополя та масиву Карадаг). Ареал охоплює моря Атлантичного океану.

Місця перебування

Прибережна зона моря. Тримається у придонних шарах і в товщі води.

Чисельність

Невідома.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Хижак, тримається переважно зграями. Живиться дрібною рибою, ракоподібними. Про розмноження в Чорному м. відомостей немає. В Середземному морі вид нереститься з січня до березня. Ікра пелагічна.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Треба докладніше вивчити особливості біології виду, виявити місця його перебування і встановити там заповідний режим; заборонити вилов у всіх акваторіях, інформувати населення (у першу чергу, рибалок) про характерні ознаки виду та ймовірність його появи у виловах.

Джерела інформації

Световидов А. Н., 1964; Щербуха А. Я., 1982. А. Я. Щербуха.

СУДАК МОРСЬКИЙ, буговець

Lucioperca marina (Cuvier et Valenciennes, 1828)

Ряд: Окунеподібні Perciformes

Родина: Окуневі Percidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Переважно в Дніпровсько-Бузькому лимані та гирлах рік, що в нього впадають; рідше в Березанському та Дністровському лиманах. Ареал охоплює басейни Чорного і Каспійського морів.

Місця перебування

Живе у солонуватих водах лиманів, нереститься у пониззях річок (напівпрохідна риба).

Чисельність

Незначна; у контрольних виловах становить соті частки процента.

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води, надмірний вилов.

Особливості біології

Не витримує значного осолонення та опріснення води. Довжина тіла на 3-му році життя бл. 25 см, на 8-му - понад 55 см, маса понад 3 кг. Статевозрілим стає на 3-4-му році життя. Нереститься у квітні - травні за середньодобової температури води 8-20 °С на твердому дні. Плодючіть самок завдовжки 45-50 см становить понад 60-100 тис. ікринок. Молодь живиться рачками, личинками комах, вже на першому році життя рибами; дорослі особини - рибами (бички, тюлька, перкаріна).

Розмноження у неволі

Можливе. Розроблена біотехніка штучного розведення у Красноводську (Туркменістан).

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба забезпечити збереження природного водного режиму Дніпровсько-Бузького лиману, організувати розведення судака морського.

Джерела інформації

Щербуха А. Я., 1982. А. Я. Щербуха.

ЧОП ВЕЛИКИЙ, чоп звичайний

Zingel zingel (Linnaeus, 1766)

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Окуневі** Percidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Басейни Дністра (верхня і середня течії), Пруту, пониззя Дунаю, річок Закарпаття (середня і нижня течії). Ендемік.

Місця перебування

Глибоководні ділянки річок з швидкою течією і твердим дном з піску, гальки або глини.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Зарегулювання стоку річок, забруднення води.

Особливості біології

Реофільна риба. Довжина тіла до 45 см (здебільшого до 25 см), маса 200-300 г. Статевозрілим стає на 2-4-му році життя. Нереститься у квітні - травні. Плодючість до 10 тис. ікринок; ікру відкладає на дно, вона дрібна, клейка. Живиться переважно вночі, осн. корм - донні безхребетні (личинки комах, черви, рачки, молюски), ікра та дрібна риба. Живе бл. 10 років.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Вилов заборонено Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Доцільно виділити заповідні акваторії на річках, де б охоронявся реофільний комплекс риб, у т. ч. чоп великий. Треба повністю заборонити вилов.

Джерела інформації

Щербуха А. Я., 1982. А. Я. Щербуха.

ЧОП МАЛИЙ

Zingel streber streber Siebold, 1863

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Окуневі** Percidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 європейських підвидів виду; єдиний підвид виду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Бас. Дунаю (притоки Тиси та Пруту, пониззя Дунаю). Ендемік. Зустрічається також у бас. р. Вардари (Балканський п-в).

Місця перебування

Глибокі ділянки річок з помірною, рідше швидкою течією і твердим дном (кам'янистим, піщаним або глинистим); деколи трапляється на мілководді.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Зарегулювання стоку річок, забруднення води.

Особливості біології

Реофільна риба. Найбільш активний у сутінках і вночі. Статевозрілим стає на 2-3-му році життя. Нереститься в березні - травні в місцях з дрібнокам'янистим дном і залишками торішньої рослинності. Плодючість до 5 тис. ікринок; ікра дрібна, клейка. Живиться придонними організмами, зокрема, личинками комах, червами, часом ікром та личинками ін. риб. На 1-му році життя довжина тіла досягає 4 см, наступні річні прирости не перевищують 2-2,5 см. Довжина 4-5-річних риб, як правило, бл. 15 см (іноді понад 20 см), маса не перевищує 200 г.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Виллов заборонено Правилами любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України (1990). Доцільно виділити на річках заповідні акваторії, де б охоронявся реофільний комплекс риб, у т. ч. чоп малий.

Джерела інформації

Щербуха А. Я., 1982. А. Я. Щербуха.

ЙОРЖ СМУГАСТИЙ

Gymnocephalus schraetser (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Окуневі** Percidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів роду у фауні світу і України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Пониззя Дунаю та річки Закарпаття (переважно нижні течії). Ареал охоплює бас. Дунаю. Ендемік.

Місця перебування

Ділянки річок з чистою водою, піщаним дном з домішкою гальки та щебеню. Вдень тримається на глибині, в затінених місцях, вночі переміщується на мілководні перекати.

Чисельність

На окремих ділянках річок досить звичайний, на деяких повністю зник.

Причини зміни чисельності

Порушення типових біотопів у результаті зміни гідрологічного, хімічного, біологічного режимів водойм, спричиненої гідротехнічним будівництвом; забруднення води.

Особливості біології

Реофільна риба. Довжина тіла може досягати 25 см (здебільшого 15-18 см), маса - 250 г. На нерест (квітень) переміщується зграйками з великих рік у притоки. Плодючість самок завдовжки Ю-12 см - від 65 тис. до бл. 100 тис ікринок. Ікру відкладає на піщано-кам'янисте дно окремими (до трьох) порціями. Дорослі риби живляться личинками комах, червами, ракоподібними, ікром'яком та молоддю рыб. У перші два роки життя ріст інтенсивний, пізніше він уповільнюється.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Треба виділити заповідні акваторії на річках, де охоронявся б реофільний комплекс рыб, у т. ч. йорж смугастий.

Джерела інформації

Щербуха А. Я., 1982. А. Я. Щербуха.

ГОРБИЛЬ СВІТЛИЙ

Umbrina cirrosa (Linnaeus, 1758)

Ряд: Окунеподібні Perciformes

Родина: Горбилеві Sciaenidae

Таксономічна характеристика

Один з понад 20 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Чорне та Азовське моря - вздовж берегів Кримського п-ва, біля Бердянської та Обитічної кіс. Каркінітська та Одеська затоки, Керченська протока, Дніпровсько-Бузький лиман. Ареал охоплює моря Атлантичного океану.

Місця перебування

Живе і розмножується у морі. Зустрічається переважно на піщаних мілинах з домішкою черепашок і мулу та біля скелястих берегів з кам'янистим дном.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Тримається у придонних шарах. Довжина тіла здебільшого бл. 50 см. На нерест (серпень) переміщується у прибережну зону. Плодючість самки завдовжки 99 см становить 2900 ікринок. Інкубація ікри відбувається у товщі води. Дорослі особини живляться придонними організмами (креветками, крабами, червами, частково рибами).

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба виявити місця перебування виду і встановити там заповідний режим, заборонити вилов, з'ясувати причини зміни чисельності, інформувати населення, насамперед рибалок, про характерні ознаки виду та ймовірність появи його в уловах.

Джерела інформації

Щербуха А. Я., 1982. А. Я. Щербуха.

ЗУБАРИК ЗВИЧАЙНИЙ

Puntazzo puntazzo (Cetti, 1784)

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Спарові** Sparidae

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду у фауні світу та України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Зустрічався у Чорному м.- біля масиву Карадаг і поблизу Севастополя (бухти Кришталева, Омега, Костянтинівський рavelін). Ареал охоплює моря Атлантичного океану.

Місця перебування

Прибережні ділянки моря біля скель, порослих водяними рослинами.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Перед нерестом утворює невеликі зграї. Нереститься протягом серпня - вересня, у цей період агресивний. Молодь живиться планктонними та бентосними організмами, личинками ін. риб; дорослі особини - водоростями, а також рибами (навіть мертвими), молюсками, ракоподібними. Ростає досить швидко (довжина тіла і маса у жовтні становлять відповідно 10-14 см та 40-90 г, наприкінці 2-го року життя - 20- 23 см і 240-330 г, на 7-му році - 30-32 см і 900-1050 г).

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

В комплексі з іншими видами охороняється в Карадазькому природному заповіднику.

Треба виявити нові місця перебування виду і встановити там заповідний режим, заборонити вилов; з'ясувати причини

зміни чисельності; інформувати населення, в першу чергу у рибалок, про характерні ознаки виду та ймовірність появи його в уловах.

Джерела інформації

Щербуха А. Я., 1982; Салехова Л. П., Костенко Н. С., Богачик Т. А., Минибаева О.Н., 1987. А. Я. Щербуха.

ГУБАНЬ ЗЕЛЕНИЙ

Labrus viridis Linnaeus, 1758

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Губаньові** Labridae

Таксономічна характеристика

Один з кількох відомих видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Зустрічався у Чорному м. уздовж берегів Кримського п-ва поблизу масиву Карадаг (не щороку) і Севастополя. Ареал охоплює атлантичні води біля Піренейського п-ва, Середземне й Мармурове моря, протоку Босфор.

Місця перебування

Прибережна зона морів та океану. Трапляється серед каміння і скель, помірно порослих макрофітами та водоростями.

Чисельність

За весь період досліджень (1938-82) у Чорному м. виловлено лише кілька особин.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Довжина плідників 13-35 см.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Потрібно вивчити особливості біології виду, з'ясувати причини зміни чисельності. Слід заборонити вилов; інформувати населення, зокрема рибалок-промисловиків, про ознаки виду та ймовірність його появи в уловах; виявити місця перебування губаня зеленого і встановити там заповідний режим.

Джерела інформації

Световидов А. Н., 1964; Banarescu P., 1964; Щербуха А. Я., 1982.

А. І. Смирнов.

ПІСКАРКА БУРА, морська миша

Callionymus festivus Pallas, 1814

Ряд: Окунеподібні Perciformes

Родина: Піскаркові Callionymidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду у фауні Чорного м.; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Чорне море (пн.-зх. узбережжя) та біля берегів Кримського п-ва (периферійна частина ареалу). Ареал охоплює Чорне, Мармурове і Середземне моря.

Місця перебування

Неопріснені ділянки моря звичайно до 35 м завглибшки; водиться на піщаних фунтах, інколи біля поверхні води.

Чисельність

Дуже незначна. Трапляються поодинокі особини (не щороку) в уловах дрібновічковими знаряддями.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Довжина тіла до 13 см. З місць зимівлі переміщується до берега на менші глибини для нагулу і розмноження. Самців у зграях удвічі більше, ніж самок. Нерест з серед, травня до серед, вересня за середньодобової температури води 16- 24 °С. Ікру відкладає порціями на піщане дно. Личинки розселяються на відстані до 15-20 км від берега, поступово переходячи від нектонного до бентосного способу життя. Молодь живиться планктоном, дорослі особини - водоростями, нижчими ракоподібними.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід з'ясувати причини зміни чисельності, заборонити вилов як мінімум на 7 років, виявити місця перебування і встановити там заповідний режим.

Джерела інформації

Световидов А. Н., 1964; Щербуха А. Я., 1982. А. И. Смирнов.

ПІСКАРКА СІРА, морська миша мала

Callionymus belenus Risso, 1826

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Піскаркові** Callionymidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду у фауні Чорного м.; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Вздовж пн.-зх. узбережжя Чорного м. (філофорне поле Зернова), біля Тендро-Джариліацької обмілини і берегів Кримського п-ва. Водиться також у Середземному м.-біля Піренейського п-ва і палестинського узбережжя.

Місця перебування

В прибережній зоні на глибині 8-22 м.

Чисельність

Дуже незначна. Трапляються поодинокі особини (не щороку) у виловах драгами і ставними неводами.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Веде придонний спосіб життя. Тримається зграями. Довжина тіла до 6, 7 см. З місць зимівлі (на глибині до 30 м) переміщується до берегів (на менші глибини) для нагулу і нересту. Самців у зграї звичайно більше, ніж самок. Нерест з кін. травня до серед. вересня за середньодобової температури води 17-24 °С. Ікру відкладає порціями на піщане дно. Личинки розселяються трохи оддалік від берега і, виростаючи, переходять від планктонного до бентосного способу живлення. Дорослі особини живляться нижчими ракоподібними, в'їчастими червами тощо.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід з'ясувати причини зміни чисельності, заборонити вилов як мінімум на 5 років, виявити місця перебування і встановити там заповідний режим.

Джерела інформації

Световидов А. Н., 1964; Щербуха А. Я., 1982. А. И. Смирнов.

БИЧОК-РИЖИК ЗВИЧАЙНИЙ

Neogobius platyrostris platyrostris (Pallas, 1814)

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Бичкові** Gobiidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 підвидів виду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Чорне море (уздовж

південних берегів Кримського п-ва - від м. Алушти до масиву Карадаг). Водиться також біля Чорноморського узбережжя Кавказу.

Місця перебування

Біля берегів відкритого моря у смузі прибою, поблизу дна серед кам'яних виступів, брил і уламків.

Чисельність

Трапляються поодинокі особини як прилов до інших видів бичкових. У 70-х рр. 20 ст. при добуванні ставними знаряддями налічувалося до 10 особин в одному улові.

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів через забруднення води, зокрема, під час намивання пляжів; надмірний вилов бичкових, у т. ч. гарпунними, острожними знаряддями тощо.

Особливості біології

Ранньої весни з місць зимівлі переміщується до берега на менші глибини для нагулу і розмноження. Довжина плідників 8, 4-16 см, маса 13, 7-77 г. Статевозрілим стає у 2-річному віці за довжини тіла 8-9 см і маси 6-8 г. Нереститься у квітні - травні. Співвідношення самців і самок у популяціях однакове. Плодючість бл. 900 ікринок, відкладає їх порціями майже біля урізу води на гальковому дні, помірно зарослому водоростями. Ікру й ранню молодь охороняє самець у «гнізді», яке він будує під камінням. Живиться ракоподібними, червами, молюсками і мальками ін. риб.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба заборонити вилов як мінімум на 8 років, у т. ч. гарпунними та острожними знаряддями;

виявити місця перебування підвиду і встановити там заповідний режим; розширити акваторію Карадазького природного заповідника.

Джерела інформації

Световидов А. Н., 1964; Пинчук В.И., 1977; Смирнов А. И., 1986. А. І. Смирнов.

БИЧОК ЗОЛОТИСТИЙ

Gobius auratus Risso, 1810

Ряд: **Окунеподібні** Perciformes

Родина: **Бичкові** Gobiidae

Таксономічна характеристика

Єдиний з 5 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

У Чорному м.- бухти Омега і Карантинна біля Севастополя. Ареал охоплює також ін. місця Чорного м., атлантичні води поблизу Канарських о-вів, прибережні ділянки Середземного моря.

Місця перебування

Води морських бухт і лиманів з солоністю 15-30‰ (і у неприбійній зоні). Живе біля берегів на ділянках з піщаним, іноді гравійним (з уламками черепашок), дещо замуленим і зарослим водоростями дном.

Чисельність

Дуже незначна. В 1960-86 рр. у районі Севастополя виловлено лише бл. 10 особин.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Довжина тіла до 8, 1 см. Специфічною особливістю є парний черевний плавець, а не присосок, як у ін. видів азово-чорноморських бичкових. Після зимівлі на глибинах до 40 м навесні переміщується до берега для нагулу і нересту.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба докладніше вивчити особливості біології виду, з'ясувати причини зміни чисельності, заборонити вилов як мінімум на 8 років; інформувати рибалок-промисловиків і любителів про характерні ознаки виду та ймовірність появи його у виловах; виявити місця перебування і встановити там заповідний режим.

Джерела інформації

Световидов А. Н., 1964; Смирнов А. И., 1986. А. И. Смирнов.

МОРСЬКИЙ ПІВЕНЬ, жовта тригла

Trigla lucerna Linnaeus, 1758

Ряд: Скорпеноподібні Scorpaeniformes

Родина: Триглові Triglidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду; єдиний вид роду у морській фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Чорне м. (біля берегів Криму, пн.-зх. узбережжя), Азовське м. (пд. частина). Ареал охоплює Атлантичний та Індійський океани (узбережжя Європи та Африки), Середземне, Мармурове, Чорне і Азовське моря.

Місця перебування

Живе і розмножується в прибережних водах з солоністю 15-19 ‰ і більше. Тримається на помірних глибинах (до 100 м) поблизу дна.

Чисельність

Трапляються поодинокі особини у промислових виловах.

Причини зміни чисельності

Надмірний вилов (у т. ч. любителами підводного полювання), забруднення води.

Особливості біології

Тримається малими зграями. У воді планерує, по дну пересувається на чотирьох пальцеподібних передніх променях грудних плавців. Досягає довжини 70 см, маси 5 кг. З місць зимівлі переміщується до берега на менші глибини для нагулу і нересту. Статевозрілими самці стають у 3-річному, самки - в 4-річному віці. Плодючість самки завдовжки 56, 5 см близько 14 тис. ікринок. Нереститься у червні - серпні за 2-3 км від берега на глибині 15-20 м, ікру відкладає порціями на піщане чи кам'янисте дно. Інкубаційний період триває 5-6 днів. Мальки стають схожими на дорослих за довжини бл. 1 см. У процесі росту молодь переходить від придонно-пелагічного до донного способу життя. Дорослі особини живляться дрібними вищими ракоподібними і рибою.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Охороняється в комплексі з ін. видами в акваторії Карадазького природного заповідника. Слід заборонити вилов, у т. ч. підводне полювання як мінімум на 10 років, виявити місця концентрації виду і встановити там заповідний режим.

Джерела інформації

Световидов А. Н., 1964; Смирнов А. И., 1986. А. І. Смирнов.

АРНОГЛОС

Arnoglossus kessleri Schmidt, 1915

Ряд: Камбалоподібні Pleuronectiformes

Родина: Ботусові Bothidae

Таксономічна характеристика

Один з 22 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

У Чорному м.- уздовж пд. і пд.-сх. берегів Кримського п-ва, зокрема поблизу м. Феодосії. Водиться також біля берегів Болгарії, Кавказу.

Місця перебування

Прибережні ділянки шельфової зони моря - у придонних шарах на глибинах від 3 до 65 м (частіше 20 м), на піщаному та піщано-гальковому ґрунті.

Чисельність

В окремі роки трапляються поодинокі особини у промислових виловах ставними неводами. З 80-х рр. зустрічається дедалі рідше.

Причини зміни чисельності

Забруднення акваторії Чорного м., що впливає на розвиток ікри; вилов неводами разом з ін. рибами.

Особливості біології

Зустрічається в акваторіях з солоністю води 18-20 ‰. Досягає довжини 7-9 см. Має лусковий покрив на всьому тілі. Після зимівлі ранньої весни підходить ближче до берега на менші глибини для нагулу й розмноження. Плідники мають довжину 4-7 см. Нерест порційний, відбувається з червня до середини вересня за середньодобової температури води 18-25 °С у прибережній смузі з твердим піщаним, дещо зарослим дном на глибині 3-7 м. Нереститься найчастіше вночі. Ікринки спливають і розносяться течією. Інкубаційний період триває близько 2 діб. Розвивається зі складним метаморфозом. У міру росту та розвитку личинок позиція їхнього тіла з вертикальної стає горизонтальною, правий бік спрямовується до дна, а обидва ока зміщуються на лівий бік голови; відбувається перехід від пелагічного до придонного способу життя. Живиться бентосними організмами.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба заборонити вилов як мінімум на 8 років, інформувати рибалок-промисловиків про характерні ознаки виду та імовірність появи його у виловах; виявити місця перебування і встановити там заповідний режим. Доцільно розширити акваторію Карадазького природного заповідника.

Джерела інформації

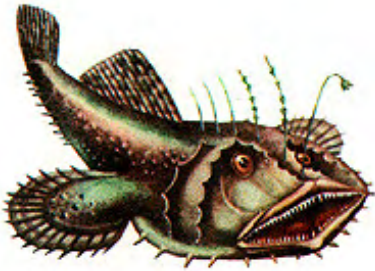
Световидов А. Н., 1964; Смирнов А. И., 1986. А. І. Смирнов.

МОРСЬКИЙ ЧОРТ

Lophius piscatorius Linnaeus, 1758

Ряд: Вудильникоподібні Lophieformes

Родина: Вудильникові Lophiidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 (5?) видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

У Чорному морі - поблизу пд. берегів Кримського п-ва та о-ва Зміїного. Ареал охоплює Атлантичний океан (узбережні води Європи та Африки), Середземне, Чорне й Мармурове моря, протоку Босфор.

Місця перебування

Шельфова і глибоководна зони морів та океанів глибиною до 2000 м. Біля берегів Європи від Чорного до Баренцового м. виявлений у межах шельфу на глибинах 50-200 м, іноді підходить до берега на глибину 10 м.

Чисельність

Дуже рідко трапляються поодинокі особини серед виловів калкана чорноморського.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

У Чорному м. траплялися лише молоді особини завдовжки до 76 см, масою до 9 кг (в ін. місцях поширення відповідно - до 1, 5 м і 20 кг). Придонна риба, хижак (полює на здобич із засідок), не тільки плаває, а й пересувається по дну, «стрибає» за допомогою спеціально пристосованих парних плавців. Нереститься у Середземному м. і Атлантичному ок. на глибинах 500-1000 м. Плодючість - бл. 1 млн. ікринок. Розвиток зі складним метаморфозом. Інкубаційний період триває трохи більше тижня. Досягаючи довжини 13- 20 см, молодь починає активно переміщуватися на менші глибини. Зростаючи, вона переходить від пелагічного до придонного способу життя. Дорослі особини живляться вищими ракоподібними, рибами різних розмірів та ін. організмами. Корм здобувають поблизу дна й у товщі води.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід заборонити вилов морського чорта як мінімум на 10 років, виявити місця його перебування і встановити там заповідний режим.

Джерела інформації

Световидов А. Н., 1964; Смирнов А. И., 1986. А. І. Смирнов.

Земноводні. Amphibia

ХВОСТАТІ ЗЕМНОВОДНІ Caudata

ТРИТОН КАРПАТСЬКИЙ *Triturus montandoni* (Boulenger, 1880)

ТРИТОН ГІРСЬКИЙ, тритон альпійський *Triturus alpestris* Laurenti, 1768

САЛАМАНДРА ПЛЯМИСТА *Salamandra salamandra* Linnaeus, 1758

БЕЗХВОСТІ ЗЕМНОВОДНІ Anura

РОПУХА ОЧЕРЕТЯНА *Bufo calamita* Laurenti, 1768

ЖАБА ПРУДКА *Rana dalmatina* Bonaparte, 1840

ТРИТОН КАРПАТСЬКИЙ

Triturus montandoni (Boulenger, 1880)

Ряд: Хвостаті земноводні Caudata

Родина: Саламандрові Salamandridae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Українські Карпати. Ареал охоплює Карпати.

Місця перебування

Переважно широколистяні ліси. Живе поблизу гірських потоків та озер на висоті 150-2000, частіше 350- 800 м над рівнем моря під мохом, камінням, стовбурами повалених дерев. Чисельність. На суходолі трапляються поодинокі особини; під час розмноження спостерігалось до 80 особин на 100 м берегової лінії, в деяких випадках - до 15 особин на 1 м² водойми.

Причини зміни чисельності

Забруднення місць розмноження (водойм) та лісу пестицидами; суцільні вирубки.

Особливості біології

Активний теплої пори року. Живиться комахами та ін. безхребетними, у водоймах - личинками, дрібними рачками Статевозрілим стає на 2-му році життя Шлюбний період триває з серед, квітня по червень (залежно від висоти місцевості) Розмножується у мілководних затоках гірських річок та озер, калюжах за температури води 1-10 °С. Самки прикріплюють ікру до водяних рослин і підводних предметів Плодючість 35- 200 ікринок. Через Ю-15 днів з ікринок виходять личинки. Метаморфоз триває 2, 5-3 місяці, високо в горах іноді закінчується наступного літа. Зимує в норах гризунів, під камінням, порохнявими пнями.

Розмноження у неволі

Можливе. Розроблена методика розведення.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику та Карпатському національному природному парку. Слід заборонити обробку пестицидами лісових ділянок, прилеглих до водойм.

Джерела інформації

Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988 М М Щербак

ТРИТОН ГІРСЬКИЙ, тритон альпійський

Triturus alpestris Laurenti, 1768

Ряд: Хвостаті земноводні Caudata

Родина: Саламандрові Salamandridae

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Українські Карпати. Ареал охоплює гірські системи: Піренеї, Альпи, Карпати.

Місця перебування

Залісені схили і зволожені ділянки полонин на висоті 400-2000 м над рівнем моря. Живе поблизу струмків та озер, під камінням, стовбурами повалених дерев, мохом, листяною підстилкою.

Чисельність

На суходолі трапляються поодинокі особини; в період розмноження спостерігалось до 100 особин на 100 м берегової лінії.

Причини зміни чисельності

Забруднення місць розмноження (водойм) та лісу пестицидами. Масова загибель личинок при пересиханні та промерзанні водойм.

Особливості біології

Активний теплої пори року. Живиться червами, слимаками, комахами, у воді - личинками, дафніями та ін. Статевозрілим стає на 2-3-му році життя Шлюбний період триває з поч. травня до серед, червня (залежно від висоти місцевості). Розмножується в лісових і гірсько-лучних водоймах. Самка відкладає на підводні рослини 20- 250 ікринок (за температури води 1-10 °С), з яких через 10-20 днів виходять личинки. Метаморфоз закінчується через 1, 5-4 місяці. Відома неотенія личинок. Зимує в норах гризунів, під камінням і пнями.

Розмноження у неволі

Можливе. Розроблена методика розведення.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Червоної книги МСОП. Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику та Карпатському національному природному парку. Слід заборонити обробку пестицидами лісів, прилеглих до водойм.

Джерела інформації

Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. М М Щербак.

САЛАМАНДРА ПЛЯМИСТА

Salamandra salamandra Linnaeus, 1758

Ряд: Хвостаті земноводні Caudata

Родина: Саламандрові Salamandridae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Українські Карпати. Ареал виду охоплює гірські та передгірні райони Європи (крім півночі), Пн.-Зх. Африки, зх. частини Малої Азії.

Місця перебування

Вологі гірські ліси, долини річок, скелясті та вкриті камінням схили з папороттю, мохом і листяною підстилкою на висоті 150-1500 м над рівнем моря.

Чисельність

У пору теплих дощів під час маршрутного дослідження на Закарпатті траплялося 2-Ю особин на 100 м; у Передкарпатті максимальна щільність - 1 особина на 300-500 м².

Причини зміни чисельності

Вирубання лісів, забруднення водойм, виловлювання.

Особливості біології

Активна вночі, у сутінках та вдень (під час дощу). Уникає прямого сонячного проміння, погано витримує високу температуру за низької вологості. Живиться комахами, слимаками, червами. Яйцеживородна. Шлюбний період - з квітня по листопад, частіше у червні - липні. У прибережних ділянках потоків з чистою водою і нешвидкою течією через 5-10 місяців самка відкладає до 50 яєць з личинками, розвиток яких триває 3-3, 5 місяців. Зимують у норах гризунів, під камінням, у печерах з джерелами.

Розмноження у неволі

Широко розводять любителі у країнах Зх. Європи.

Заходи охорони

Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику та Карпатському національному природному парку.

Джерела інформації

Щербак Н. Н., Щербань М. Й., 1980. М. М. Щербак.

РОПУХА ОЧЕРЕТЯНА

Bufo calamita Laurenti, 1768

Ряд: Безхвості земноводні Anura

Родина: Ропухові Bufonidae

Таксономічна характеристика

Один з близько 250 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Пн.-зх. частина Волинського Полісся (у межах Волинської та Рівненської областей) і Мале Полісся (у межах Львівської обл.). Ареал охоплює майже всю лісову зону Європи.

Місця перебування

Піщані горби з трав'янистою рослинністю, піщані кар'єри з постійними водоймами, бори, рідше - луки і парки.

Чисельність

Трапляються поодинокі особини. Скупчення (до 200 особин на 1 га) спостерігаються під час розмноження у водоймах.

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів під час розорювання земель, хімізація природного середовища. Найбільше ропух гине на стадії личинки (чутлива до зміни хімічного складу води).

Особливості біології

Активна у сутінках і вночі, вдень заривається у фунт на 20-80 см. Живиться переважно комахами. Статевозрілою стає на 3-4-му році життя. Шлюбний період у квітні - травні. Розмножується у водоймах з низьким вмістом заліза та кальцію; щороку використовує одні і ті ж водойми. Самка раз на рік відкладає 3-4 тис. ікринок. Розвиток з метаморфозом триває 50 днів. Зимує в норах.

Розмноження у неволі

Можливе. Методика розведення розроблена в Інституті біофізики Рос. АН (м. Пушино Московської обл.).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Червоної книги МСОП. Охороняється на тер. Шацького національного природного парку. Слід охороняти водойми, в яких постійно розмножується ропуха.

Джерела інформації

Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988.

С. М. Заброда, М. М. Щербак.

ЖАБА ПРУДКА

Rana dalmatina Bonaparte, 1840

Ряд: **Безхвості земноводні** Anura

Родина: **Жаба** Ranidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 200 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України. Належить до групи видів жаб бурих.

Статус

3 категорія.

Поширення

Передгір'я і пд.-зх. схили Українських Карпат у межах Закарпатської обл. (периферійна частина ареалу). Ареал охоплює лісову зону Зх., Центр, і Пд.-Сх. Європи.

Місця перебування

Широколистяні, зрідка мішані розріджені ліси, галявини, вирубки в горах та передгір'ї до 800-950 м над рівнем моря.

Чисельність

Трапляються поодинокі особини. В період розмноження скупчується у водоймах групами по 3-8 особин на 100 м берегової лінії.

Причини зміни чисельності

Розчищення та розорювання вирубок, обробка лісів пестицидами, осушення і забруднення водойм.

Особливості біології

Активна у сутінках, у вологих місцях - і вдень. Живиться комахами, переважно жуками. Статевозрілою стає на 4-му році життя. Шлюбний період - з кін. березня по квітень. Розмножується у слабо-проточних водоймах. Самка відкладає 800-1400 ікринок у воду за температури 5-7 °С. Личинки з'являються через 10 днів, метаморфоз їх триває 55 днів. Зимує на дні водойм, у намулі.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Треба забезпечити охорону місць розмноження (деякі біотопи виду охороняються на тер. Карпатського біосферного заповідника), заборонити обробку лісів пестицидами.

Джерела інформації

Редкие и исчезающие растения и животные Украины 1988. М. М. Щербак.

Плазуни. Reptilia

ЛУСКАТІ Squamata

ГЕКОН КРИМСЬКИЙ *Mediodactylus kotshyi danilewskii* (Strauch, 1887)

ЖОВТОПУЗ *Ophisaurus apodus* (Pallas, 1775)

ПОЛОЗ ЖОВТОЧЕРЕВИЙ *Coluber jugularis* Gmelin, 1789

ПОЛОЗ ЛЕОПАРДОВИЙ *Elaphe situla* (Linnaeus, 1758)

ПОЛОЗ ЛІСОВИЙ, ескулапова змія *Elaphe longissima* (Laurenti, 1768)

ПОЛОЗ ЧОТИРИСМУГИЙ полоз палласів *Elaphe quatuorlineata* (Pallas, 1814)

МІДЯНКА *Coronella austriaca* Laurenti, 1768

ГАДЮКА СТЕПОВА СХІДНА *Vipera ursini renardi* Christoph 1861

ГЕКОН КРИМСЬКИЙ

Mediodactylus kotshyi danilewskii (Strauch, 1887)

Ряд: Лускати Squamata

Родина: Геконіві Gekkonidae

Таксономічна характеристика

Єдиний підвид виду середземноморський гекон у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Пд. Кримського п-ва - від Севастополя до Алушти.

Місця перебування

Старі кам'яні будівлі та руїни (античні й пізніші), відслонення скельних порід, купи каміння. Іноді трапляється під корою ялівцю, що росте поблизу руїн.

Чисельність

Налічується бл. 500 особин. За спостереженнями, в 1975-86 рр. чисельність була стабільною. Максимальна щільність- 1 особина на 10м²

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів під час реставраційних і ремонтних робіт.

Особливості біології

Активний з квітня по жовтень. Веде присмерковий спосіб життя. Здатний пересуватися вертикальними поверхнями і навіть по стелі. Живиться павуками й комахами. Статевозрілим стає на 3-му році життя. Шлюбний період у квітні - травні. Самка відкладає 2 яйця один раз у травні - липні. Молодь з'являється в кін. липня - на поч. серпня, живе самостійно.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється на тер. Херсонського історико-археологічного заповідника. Доцільно в місцях, де проводяться реставраційні та ремонтні роботи, розвішувати штучні схованки (на зразок шпаківень) зі щілиноподібним отвором (випробувані в Херсонському заповіднику).

Джерела інформації

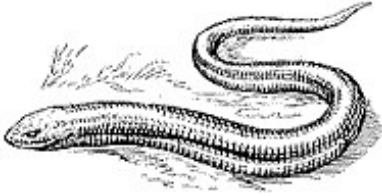
Щербак Н. Н., 1966, Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. М. М. Щербак

ЖОВТОПУЗ

Ophisaurus apodus (Pallas, 1775)

Ряд: Лускати Squamata

Родина: Веретільницеві Anguillidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 (9?) видів роду; у фауні України представлений номінативним підвидом.

Статус

I катеюрія

Поширення

Кримські гори і Керченський п-в Ареал виду простягається від Балканського п-ва до Серед. Ази включно.

Місця перебування

Кам'янисті схили гір з чагарником на висоті до 500 м над рівнем моря, нагромадження каміння.

Чисельність

Зустрічаються поодинокі особини На зх. схилі г. Аюдаг та у пн. частині Керченського п-ва можна натрапити на 1-2 особини за екскурсію.

Причини зміни чисельності

Порушення біотопів внаслідок антропогенного впливу на ландшафти, безпосереднє знищення людиною (жовтопуза помилково вважають за змію), загибель під колесами автомобин (особливо навесні, коли він виповзає на дорогу погрітися)

Особливості біології

Одна з найбільших ящірок у країні (довжина до 1 м) Активний з кін. березня до поч. листопада. Денна тварина. Схованки - у купах каміння, норах гризунів, порожнинах під корінням дерев Живиться комахами, моллюсками, мишоподібними гризунами та дрібними ящірками Статевозрілим стає на 4-му році життя. Шлюбний період у квітні - травні. В червні - липні відкладає 6-10 яєць. Молодь з'являється наприкінці липня Не отруйний.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) Охороняється у природних заповідниках Ялтинському гірсько-лісовому. Мис Март'ян, Карадазькому та Кримському. Для збереження керченської популяції слід надати заповідний статус мисові Казантіп.

Джерела інформації

Щербак Н. Н. 1966, Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. М. М. Щербак

ПОЛОЗ ЖОВТОЧЕРЕВИЙ

Coluber jugularis Gmelin, 1789

Ряд: Лускаті Squamata

Родина: Вужеви Colubridae

Таксономічна характеристика

Один з 30 видів роду *Coluber*; єдиний вид роду у фауні України, представлений підвидом *C. j. caspius*. На думку деяких дослідників (Schatti 1988), *C. j. caspius* є підвидом роду *Hierophis*, інші автори (Basoglu Varan, 1978) вважають окремим видом *C. caspius*.

Статус

2 категорія.

Поширення

Степова зона та Кримські гори. Ареал охоплює також суміжні степові території Молдови й Росії, пн. частину Туреччини.

Місця перебування

Кам'янисті схили гір з чагарником, яри з виходами скельних порід, рідше відкриті степові ділянки з трав'янистою рослинністю.

Чисельність

Зустрічаються поодинокі особини. У заповідниках Криму під час маршрутного дослідження трапляється 1 особина на 2 км.

Причини зміни чисельності

Освоєння людиною місць перебування виду, безпосереднє його знищення.

Особливості біології

Найбільша за розмірами змія Європи (довжина понад 2 м). Активний з кін. березня по жовтень. Денна тварина. Добре лазить по кущах. Ховається у норах гризунів, кам'яних осипищах, низько розміщених дуплах. Полоз жовточеревий живиться переважно гризунами, а також ящірками, птахами. Шлюбний період у квітні - травні. У червні - на поч. липня відкладає 6-14 яєць. Молодь спостерігалась у вересні. Належить до найагресивніших змій фауни України. Не отруйний.

Розмноження у неволі

Не проводилося.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках: Українському степовому, Чорноморському біосферному, Ялтинському гірсько-лісовому. Мис Мартьян, Карадазькому, Кримському.

Джерела інформації

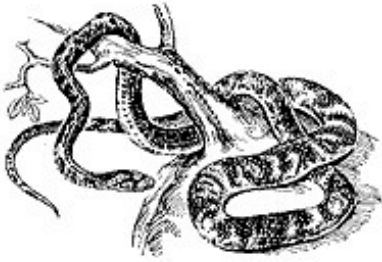
Щербак Н. Н., 1966; Определитель земноводных и пресмыкающихся фауны СССР, 1977. Особисті повідомлення Т. І. Котенка (1991) та С. В. Таращука (1991). М. М. Щербак.

ПОЛОЗ ЛЕОПАРДОВИЙ

Elaphe situla (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лускати Squamata

Родина: Вужеви Colubridae

Таксономічна характеристика

Монотипний вид. Один з 50 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Середземноморський релікт.

Поширення

Пд. Кримського п-ва (від Севастополя до масиву Карадаг) . Ареал охоплює також південь Апеннінського п-ва, Балканський п-в, Малу Азію.

Місця перебування

Кам'янисті схили, зарослі грабом східним та дубом пухнастим, переважно на висоті до 300 м над рівнем моря (zareєстрована знахідка на висоті 600 м), сухі яри із заростями шипшини, глоду, березкових.

Чисельність

Дуже рідкісний. Зустрічаються (і то не щороку) лише на заповідних ділянках. До кінця 40-х рр. 20 ст. полоз леопардовий був ще звичайним, з кін. 50-х рр. знахідки відмічалися щороку, а з 70-х рр.- раз на кілька років.

Причини зміни чисельності

Зникнення типових біотопів у результаті будівництва, розорювання земель під сади та виноградники; безпосереднє знищення людиною; відлов для утримання у неволі любителями, низька плодючість, мала рухливість, депресія мишоподібних гризунів.

Особливості біології

Активний теплої пори року. Веде нічний спосіб життя. Сховища - у порожнинах під камінням, норах. Живиться гризунами, дрібними птахами, ящірками. Статевозрілим стає на 2-му році життя. Шлюбний період у травні. Відкладає 2-4 яйця (в липні - червні).

Розмноження у неволі

Практикується на аматорському рівні, зокрема, в Німеччині.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Червоної книги МСОП. Охороняється у природних заповідниках: Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому, Мис Март'ян. Доцільно створити розплідник для заселення на заповідних територіях Криму.

Джерела інформації

Щербак Н. Н., 1966; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. М. М. Щербак

ПОЛОЗ ЛІСОВИЙ, ескулапова змія

Elaphe longissima (Laurenti, 1768)

Ряд: Лускати Squamata

Родина: Вужеви Colubridae

Таксономічна характеристика

Один з 50 видів роду, один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія

Поширення

Закарпатська, Тернопільська і Миколаївська області Раніше спостерігався в Чернівецькій, Вінницькій, Одеській та Кіровоградській областях Ареал охоплює також Пд і Центр Європу, Малу Азію, Пн. Іран і Зх Закавказзя.

Місця перебування

Кам'янисті схили з розрідженим листяним лісом у передгір'ях, порослі чагарником виходи скельних порід у річкових долинах, іноді руїни старих будівель.

Чисельність

Зустрічаються поодинокі особини Найбільша чисельність (2-3 змії на 1 км) спостерігалася на Закарпатті під час маршрутних досліджень

Причини зміни чисельності

Порушення ландшафту під впливом господарської діяльності, безпосереднє знищення виду людиною.

Особливості біології

Активний теплої пори року, переважно вдень Здебільшого перебуває на деревах, рідше - на землі Добре лазить по стовбурах і гілках, а також вертикальних поверхнях Сховища - у норах гризунів, порожнинах під пнями і камінням, дуплах Живиться гризунами, зрідка птахами Статевозрілим стає на 3-му році життя Шлюбний період у травні Відкладає 4-ю яєць (червень-липень) Молодь з'являється у серпні Не отруйний.

Розмноження неволі. Є вдалі спроби розведення у західноєвропейських країнах.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Червоної книги МСОП Слід надати охоронний статус ділянці скелястого каньйону Пд. Бугу біля с Мит Миколаївської обл та виходам скель уздовж каналу Ужгород - Невицьке (можливо, на правах філіалу Карпатського біосферного заповідника).

Джерела інформації

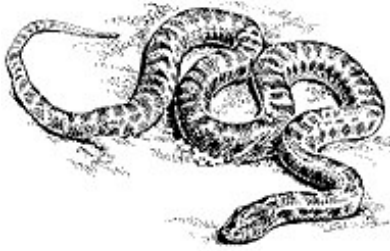
Щербак Н Н, Щербань М И, 1980 Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988
ММ Щербак

ПОЛОЗ ЧОТИРИСМУГИЙ полоз палласів

Elaphe quatuorlineata (Pallas, 1814)

Ряд: Лускати Squamata

Родина: Вужеви Colubridae

Таксономічна характеристика

Один з понад 50 видів роду, один з 4 видів роду у фауні України, представлений підвидом *E. q. sauromates*

Статус

2 категорія.

Поширення

Південь степової зони Ареал простягається від Сх Середземномор'я до Зх Казахстану

Місця перебування

Полиновий степ, кам'яністі схили, яри, зарослі чагарником, узлісся острівних лісів.

Чисельність

Зустрічаються поодинокі особини На заповідних ділянках (Чорноморський біосферний заповідник) найбільша щільність спостерігається на ділянках, де розвішані шпаківні (до 4 особин на 100 шпаківень).

Причини зміни чисельності

Антропогенна зміна ландшафту, безпосереднє знищення виду людьми.

Особливості біології

Активний з середини квітня по жовтень Денна тварина Веде напівдеревний (добре лазить по стовбурах і гілках), рідше - наземний спосіб життя Сховища-у норах гризунів, тріщинах у землі, кам'яних розсипищах Живиться яйцями, пташенятами та гризунами (розміром не більше ховраха) Статевозрілим стає на 3-му році життя Шлюбний період у квітні - травні Відкладає 10-12 яєць на поч. червня Молодь з'являється у серпні - вересні Не отруйний.

Розмноження у неволі

Є вдалі спроби розведення, у т ч в Україні.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) Охороняється в Чорноморському біосферному заповіднику Доцільно створити заказник на мисі Казантіп (Крим)

Джерела інформації

Редкие и исчезающие растения и животные Украины 1988 М М Щербак

МІДЯНКА

Coronella austriaca Laurenti, 1768

Ряд: Лускати Squamata

Родина: Вужеви Colubridae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

По всій тер. України. Ареал охоплює Європу, Малу Азію, Кавказ і Пн. Іран.

Місця перебування

Сонячні галявини та узлісся листяних лісів (у Карпатах до 1380 м над рівнем моря), сухі схили ярів та балок з добре розвиненим трав'яним покривом, чагарником, виходи скельних порід у долинах річок, піщані дюни з ділянками лісу. Уникає сирих місць.

Чисельність

Незначна. Зустрічається спорадично. Найбільша кількість - 4 особини на 150 м - спостерігалася 1978 р. (під час маршрутного дослідження) біля виходів скельних порід у Закарпатті.

Причини зміни чисельності

Зменшення кормової бази внаслідок хімізації природного середовища та антропогенної зміни ландшафтів; безпосереднє знищення виду (мідянку помилково вважають отруйною).

Особливості біології

Активна з квітня по вересень. Денна тварина. Сховища - в щілинах і тріщинах у скелях, порожнинах під камінням, норах ящірок та гризунів. Живиться переважно ящірками, деколи пташенятами та мишоподібними гризунами. Рухається досить повільно. Статевозрілою стає на 3-му році життя. Яйцеживородна. Шлюбний період у травні. В серпні - вересні народжує 4-19 малят. Не отруйна.

Розмноження у неволі

Можливе.

Заходи охорони

Охороняється на багатьох заповідних територіях. Слід створити умови для збільшення чисельності основної поживи мідянки - ящірок на територіях, вилучених з господарської діяльності.

Джерела інформації

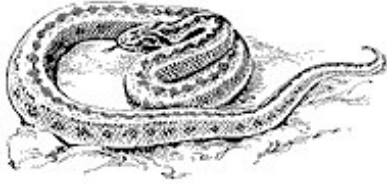
Таращук В. І., 1959; Щербак Н. Н., Щербань М. И., 1980. М. М. Щербак.

ГАДЮКА СТЕПОВА СХІДНА

Vipera ursinil renardi Christoph 1861

Ряд: Лускати Squamata

Родина: Гадюкові Viperidae

Таксономічна характеристика

Єдиний підвид виду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Степова зона, спорадично - південь лісостепової зони. Ареал охоплює степові райони Євразії від Балканського п-ва на схід до Монголії, на південь - до Малої Азії та Закавказзя.

Місця перебування

Цілинний полиновий степ, закріплені піски, кам'яністі схили пагорбів, лісові галявини та полезахисні лісосмуги.

Чисельність

Незначна. Стабільні популяції - в біосферних заповідниках. В Чорноморському біосферному заповіднику на степових ділянках - 1-4 особини на 1 км маршрутного дослідження, на о. Орлів - до 8 особин на 1 га. З 60-х рр. 20 ст. почала зникати в Криму і Правобережній Україні.

Причини зміни чисельності

Антропогенна зміна ландшафту, безпосереднє знищення виду людиною.

Особливості біології

Активна з кін. лютого по жовтень. Веде денний спосіб життя навесні й восени, нічний - улітку. Сховища - у норах гризунів. Живиться навесні гризунами, влітку і восени - сарановими, поїдає також ящірок, жаб, пташенят, яйця. Статевозрілою стає на 3-му році життя. Яйцеживородна. Шлюбний період у квітні. У липні - серпні народжує 5-6 малят, іноді до 27. Отруйна.

Розмноження у неволі

Можливе (розроблена методика розведення).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у заповідниках степової зони.

Джерела інформації

Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. М. М. Щербак.

Птахи. Aves

ВЕСЛОНОГІ Pelecaniformes

ПЕЛІКАН РОЖЕВИЙ, баба *Pelecanus onocrotalus* Linnaeus, 1758

ПЕЛІКАН КУЧЕРЯВИЙ, баба сіра *Pelecanus crispus* Bruch, 1832

БАКЛАН ДОВГОНОСИЙ, баклан чубатий *Phalacrocorax aristotelis* (Linnaeus, 1761)

БАКЛАН МАЛИЙ *Phalacrocorax pygmaeus* (Pallas, 1773)

ЛЕЛЕКОПОДІБНІ Ciconiiformes

ЖОВТА ЧАПЛЯ, чепура *Ardeola ralloides* (Scopoli, 1769)

КОЛПИЦЯ, косар *Platalea leucorodia* Linnaeus, 1758

КОРОВАЙКА *Plegadis falcinellus* (Linnaeus, 1766)

ГУСЕПОДІБНІ Anseriformes

(ЛЕЛЕКА ЧОРНИЙ *Ciconia nigra* (Linnaeus, 1758)

ЧЕРВОНОВОЛА КАЗАРКА *Rufibrenta ruficollis* (Pallas, 1769)

ЛЕБІДЬ МАЛИЙ, лебідь тундровий *Cygnus bewickii* Yarrell, 1830

ОГАР, червона качка *Tadorna ferruginea* (Pallas, 1764)

ЧЕРНЬ БІЛООКА *Aythya nyroca* (Guldenstadt, 1770)

ГОГОЛЬ *Vulpes clangula* (Linnaeus, 1758)

ГАГА ЗВИЧАЙНА *Somateria mollissima* (Linnaeus, 1758)

САВКА *Oxyura leucoccephala* (Scopoli, 1769)

КРОХАЛЬ ДОВГОНОСИЙ, крохаль середній *Mergus serrator* Linnaeus, 1758

СОКОЛОПОДІБНІ Falconiformes

СКОПА *Pandion haliaetus* (Linnaeus, 1758)

ШУЛІКА РУДИЙ *Milvus milvus* (Linnaeus, 1758)

ЛУНЬ ПОЛЬОВИЙ, мишолов, рябець *Circus cyaneus* (Linnaeus, 1766)

ЛУНЬ СТЕПОВИЙ, мишолов, рябець *Circus macrourus* (S. G. Gmelin, 1771)

ЯСТРУБ-ТЮВИК, рябець, кібець, вільшаник *Accipiter brevipes* (Severtzov, 1850)

КАНЮК СТЕПОВИЙ *Buteo rufinus* (Cretschmar, 1827)

ЗМІЄЇД, крачун *Circaetus gallicus* (Gmelin, 1788)

ОРЕЛ-КАРЛИК *Hieraetus pennatus* (Gmelin, 1788)

ОРЕЛ СТЕПОВИЙ *Aquila garah* (Temminck, 1828)

ПІДОРЛИК ВЕЛИКИЙ, орел-скигляр *Aquila clanga* Pallas, 1811

ПІДОРЛИК МАЛИЙ, орел-скигляр малий *Aquila pomarina* C. L. Brehm, 1831

МОГИЛЬНИК, орел-могильник *Aquila heliaca* Savigny, 1809

БЕРКУТ, орел скельний, халзан *Aquila chrysaetos* (Linnaeus, 1758)

ОРЛАН-БІЛОХВІСТ, сіруватень *Haliaeetus albicilla* (Linnaeus, 1758)

СТЕРВ'ЯТНИК *Neophron percnopterus* (Linnaeus, 1758)

ГРИФ ЧОРНИЙ, гриф бурий *Aegypius monachus* (Linnaeus, 1766)

СИП БІЛОГОЛОВИЙ, гриф білоголовий *Gyps fulvus* (Hablizl, 1783)

БАЛОБАН, сокіл-балобан, кібець *Falco cherrug* Gray, 1834

СОКІЛ-САПСАН, сапсан, сокіл мандрівний *Falco peregrinus* Tunstall, 1771.

БОРИВІТЕР СТЕПОВИЙ *Falco naumanni* Fleischer, 1818

КУРОПОДІБНІ Galliformes

ГЛУХАР, глушець *Tetrao urogallus* Linnaeus, 1758

ЖУРАВЛЕПОДІБНІ Gruiformes

ЖУРАВЕЛЬ СІРИЙ *Grus grus* (Linnaeus, 1758)

ЖУРАВЕЛЬ СТЕПОВИЙ *Anthropoides virgo* (Linnaeus, 1758)

ДРОФА, дрохва, дудак *Otis tarda* Linnaeus, 1758

ХОХІТВА, стрепет *Tetrax tetrax* (Linnaeus, 1758)

СИВКОПОДІБНІ Charadriiformes

ЛЕЖЕНЬ *Burhinus oedicephalus* (Linnaeus, 1758)

ЗУЙОК МОРСЬКИЙ *Charadrius alexandrinus* Linnaeus, 1758

ХОДУЛИЧНИК *Himantopus himantopus* (Linnaeus, 1758)

КУЛИК-СОРОКА, пискун *Haematopus ostralegus* Linnaeus, 1758

ПОРУЧАЙНИК *Tringa stagnatilis* (Bechstein, 1803)

КРОНШНЕП ТОНКОДЗЬОБИЙ, кроншнеп малий *Numenius tenuirostris* Vieillot, 1817

КРОНШНЕП ВЕЛИКИЙ *Numenius arquata* (Linnaeus, 1758)

КРОНШНЕП СЕРЕДНІЙ *Numenius phaeopus* (Linnaeus, 1758)

ДЕРИХВІСТ ЛУЧНИЙ, киргик *Glareola pratincola* (Linnaeus, 1766)

ДЕРИХВІСТ СТЕПОВИЙ, киргик *Glareola nordmanni* Nordmann, 1842

РЕГОТУН ЧОРНОГОЛОВИЙ *Larus ichthyaetus* Pallas, 1773

ЧЕГРАВА, Чергава звичайна, Чергава рибоїдна *Hydroprogne caspia* (Pallas, 1770)

СОВОПОДІБНІ Strigiformes

ПУГАЧ *Bubo bubo* (Linnaeus, 1758)

СИЧ ВОЛОХАТИЙ *Aegolius funereus* (Linnaeus, 1758)

СИЧИК-ГОРОБЕЦЬ *Glaucidium passerinum* (Linnaeus, 1758)

СОВА ДОВГОХВОСТА *Strix uralensis* Pallas, 1771

СОВА БОРОДАТА *Strix nebulosa* Forster, 1772

СИПУХА *Tyto alba* (Scopoli, 1769)

ГОРОБЦЕПОДІБНІ Passeriformes

СОРОКОПУД ЧЕРВОНОГОЛОВИЙ *Lanius senator* Linnaeus, 1758

СОРОКОПУД СІРИЙ, сорокопуд великий *Lanius excubitor* Linnaeus, 1758

ШПАК РОЖЕВИЙ *Sturnus roseus* (Linnaeus, 1758)

ЗАВИРУШКА АЛЬПІЙСЬКА, тинівка альпійська *Prunella collaris* (Scopoli, 1769)

ОЧЕРЕТЯНКА ПРУДКА, очеретянка вертка *Acrocephalus paludicola* (Vieillot, 1817)

КОРОЛЬОК ЧЕРВОНОГОЛОВИЙ *Regulus ignicapillus* (Temminck, 1820)

КАМ'ЯНИЙ ДРІЗД СТРОКАТИЙ, скеляр строкатий *Monticola saxatilis* (Linnaeus, 1766)

ВІВСЯНКА ЧОРНОГОЛОВА *Emberiza melanocephala* Scopoli, 1769

ПЕЛІКАН РОЖЕВИЙ, баба

Pelecanus onocrotalus Linnaeus, 1758

Ряд: **Веслоногі** Pelecaniformes

Родина: **Пеліканові** Pelecanidae

Умовні позначення

- Місця постійного перебування
- Місця масових зупинок
- ◆ Окремі зустрічі

Таксономічна характеристика

Один з 9 (за ін. джерелами, 7- 8) видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

В Україні не гніздиться. У 1-й пол. 20 ст. невеликі колонії існували в пониззі річок, що впадають у Чорне та Азовське моря. На прольоті та влітку зустрічається в дельті Дунаю та на придунайських водоймах (оз. Сасик та ін.), на лиманах у межиріччі Дністра і Дніпра, в районі Чорноморського біосферного заповідника, біля берегів Кримського п-ва, подекуди на азовському узбережжі. Ареал охоплює Європу (гол. чин. дельти Дунаю і Волги, оз. Манич-Гудило), Пд.-Зх. і Центр. Азію, Екваторіальну Африку. Зимує у Пд.-Сх. Азії, Африці.

Місця перебування

Гніздиться на великих слабопроточних та стоячих прісних порослих очеретом водоймах, багатих на рибу; зрідка на солоних акваторіях без рослинності, з низькими острівцями. В період сезонних міграцій і літування використовує багаті на рибу відносно невеликі водойми та морські мілководдя.

Чисельність

Звичайний, місцями численний у дельті Дунаю та на придунайських водоймах (у літньо-осінній період буває до 7000 особин, у найбільш придатних місцях спостерігаються зупинки до 1500, іноді до 2000 особин). На Сх. від дельти Дунаю вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів кількість птахів значно зменшується (зустрічаються зграї понад 250 особин). Сезонний максимум чисельності припадає на серпень.

Причини зміни чисельності

Скорочення придатних для гніздування біотопів внаслідок інтенсивного освоєння водойм. Посилення фактора непокоєння. Знищення птахів людиною.

Особливості біології

Сезонний мігрант. В українській частині дельти Дунаю молоді пелікани з колоній румунської частини дельти (стають на крило в серпні) з'являються в середині вересня. Гніздиться колоніями від кількох десятків до багатьох сотень пар. Іноді утворює мішані поселення з пеліканом кучерявим та бакланом великим. Гнізда зі стебел очерету та ін. рослин влаштовує на сплавинах біля відкритої води. Кладка з 2, рідше з 1-3 яєць. Насиджує переважно самка 30-39 днів. Статевозрілий стає у 3-річному віці. Живиться рибою.

Розмноження у неволі

Є випадки одержання потомства в зоопарках України (Київ, м. Мена Чернігівської обл.). Розмножується в багатьох зоопарках світу.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у природному заповіднику Дунайські Плавні (рекомендовано здійснити охоронний режим у повному обсязі, не використовувати акваторії заповідника для рибного господарства).

Джерела інформації

Красная книга СССР, 1984; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988; Ардамацкая Т. Б., 1992. Особисті повідомлення Грінченка О. Б., Тариної Н. А., Сіохіна В. Д., 1980-89. М. Є. Жмуд.

ПЕЛІКАН КУЧЕРЯВИЙ, баба сіра

Pelecanus crispus Bruch, 1832

Ряд: **Веслоногі** Pelecaniformes

Родина: **Пеліканові** Pelecanidae

Умовні позначення

- Місця постійного перебування
- ◆ Окремі зустрічі
- Місця гніздування

Таксономічна характеристика

Один з 9 (за ін. джерелами, 7-8) видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зустрічається під час міграцій та літування у дельті Дунаю і придунайських озерах; поодинокі особини трапляються у Причорномор'ї та Приазов'ї. На поч. 20 ст. гніздився у Криму, на Сиваші, пн. узбережжі Азовського м., імовірно, у плавнях Дніпра і дельті Дунаю. До 1985 р. відомостей про гніздування не було. В 1985 р. на оз. Кугурлуй (Одеська обл.) виявлено 3 гнізда з яйцями (пташенята не вивелись). Поширений від Пд.-Сх. Європи до Центр. Азії.

Місця перебування

Населяє багаті на рибу великі водойми з мілководдями та мозаїчними заростями надводної рослинності.

Чисельність

У придунайському регіоні (80-90-і рр.) - до 100 особин, на решті території - бл. Ю. Відносно численний у липні і вересні. Найвища сезонна чисельність - у серпні.

Причини зміни чисельності

Інтенсивне освоєння водно-болотних угідь, порушення їхнього гідрологічного режиму. Посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Сезонний мігрант. З'являється на поч. квітня, поодиноких птахів у дельті Дунаю в окремі зими реєструють у січні і навіть лютому. Гніздиться колоніями, іноді спільно з пеліканом рожевим і бакланом великим. Гнізда (гол. чин. з очерету) влаштовує звичайно на краю сплавин біля відкритої води. У кладці 2-3 яйця. Насиджує переважно самка 33-40 днів. Статевої зрілості досягає у 3-річному віці. Живиться рибою.

Розмноження у неволі

Розмножується в зоопарках, зокрема в Київському.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Червоної книги МСОП, Європейського Червоного списку (1991), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Охороняється у природному заповіднику Дунайські Плавні (слід дотримуватися заповідного режиму у повному обсязі). Рекомендовано створити на оз. Кугурлуй філіал заповідника Дунайські Плавні.

Джерела інформації

Красная книга СССР, 1984. Особисті повідомлення Панченка В. О. (1985); Ардамацької Т.Б. (1960-89); Грінченка О. Б., Сіохіна В. Д. (1980-89). М. Є. Жмуд.

БАКЛАН ДОВГОНОСИЙ, баклан чубатий

Phalacrocorax aristotelis (Linnaeus, 1761)

Ряд: **Веслоногі** Pelecaniformes

Родина: **Бакланові** Phalacrocoracidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Вид політипного роду; один з 3 видів роду у фауні України, представлений середземноморським підвидом - *P. a. desmarestii*.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться на узбережжі Кримського п-ва (мис Тарханкут, Пд. берег). До кін. 20-х рр. 20 ст. гніздився у Дніпровському лимані. Відмічені зальоти на Азовське м. та кочівлі вздовж узбережжя Чорного м. до гирла Дністра. Ареал охоплює також Кольський п-в, о. Ісландію, атлантичне і середземноморське узбережжя Європи, пн.-зх. узбережжя Африки і зх. узбережжя Малої Азії.

Місця перебування

Гніздиться вздовж морського узбережжя в нішах, ґротах, на карнизах скель (заввишки понад 8 м).

Чисельність

На мисі Тарханкут - бл. 500 пар (загальна кількість особин до 1500); 1962 р. було 1200 пар (бл. 3000 особин).

Причини зміни чисельності

Посилення фактора непокоєння, забруднення моря нафтопродуктами, винищення гнізд мартиним сріблястим, загибель пташенят від переохолодження.

Особливості біології

Осілий птах. У розмноженні беруть участь бл. 50 % статевозрілих особин. Гніздиться колоніями (від 3-4 до 220 пар). Утворює полівидові колонії з мартиним сріблястим, голубом сизим, галкою, шпаком. Гнізда будує з плавнику та морської трави. Початок гніздування та перші кладки - наприкінці лютого, пік відкладання яєць - з кін. березня по квітень (іноді - травень, зрідка - червень). Відкладає 1-4, частіше 2-3 яйця. Частина молодих птахів вилітає з гнізда в червні - серпні, основна маса - в кінці червня - липні. Кормовий біотоп - двокілометрова прибережна морська смуга, гол. чин. за 100-600 м від берега. Живиться малорухливими непромисловими видами риб і ракоподібних.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в Карадазькому природному заповіднику. Треба організувати заповідний комплекс на мисі Тарханкут.

Джерела інформації

Степанян Л. С., 1975; Иванов А. И., 1976; Костин Ю. В., 1983. О. Б. Грінченко

БАКЛАН МАЛИЙ

Phalacrocorax pygmaeus (Pallas, 1773)

Ряд: **Веслоногі** Pelecaniformes

Родина: **Бакланові** Phalacrocoracidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться в дельтах Дунаю та Дністра, на Сх. Сиваші;

залітає на Азовське узбережжя, в Київську, Закарпатську та Харківську області. Ареал охоплює також Пн. Африку, Пд. Європу, Азію (Мала Азія, узбережжя Каспійського та Аральського морів, плавні Сирдар'ї) .

Місця перебування

Прісні та солонуваті водойми з великими площами заростей очерету та підтопленими деревами і кущами.

Чисельність

У 70-х рр. 20 ст. був численним у дельті Дунаю, зараз там, на о. Лімба гніздиться, імовірно, бл. 10 пар, у плавнях Дністра - бл. 30, на Сх. Сиваші - кілька пар.

Причини зміни чисельності

Деградація місць гніздування, переслідування птахів працівниками рибних господарств.

Особливості біології

Кочовий птах. Прилітає наприкінці березня - у квітні. Оселяється колоніями або окремими парами (іноді - в колоніях чапель). Гнізда влаштовує в очереті, на верхівках дерев та кущів.

У кладці (1-а пол. травня) 4-7 яєць. Насиджують самка і самець, починаючи з відкладання першого яйця; тому пташенята вилуплюються в різні строки. Починають літати в 2, 5 місяці. Живиться переважно дрібною рибою.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Треба включити о. Лімба до складу природного заповідника Дунайські Плавні.

Джерела інформації

Кістяківський О. Б., 1950; Воинственский М. А., 1953; Смогоржевський Л. О., 19796; Петрович З. О., 1981. Особисте повідомлення Грінченка О. Б. (1987-88). В. І. Лисенко.

ЖОВТА ЧАПЛЯ, чепура

Ardeola ralloides (Scopoli, 1769)

Ряд: **Лелекоподібні** Ciconiiformes

Родина: **Чаплеві** Ardeidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться у пониззі Дунаю, Дністра і Дніпра, на Пн. Криму (Лебедячі о-ви. Сх. Сиваш) та в ін. місцях Пд. України. Гніздовий ареал охоплює також Африку, Пд. Європу та Пд.-Зх. Азію. Зимує на узбережжі Середземного м. в Європі та Африці.

Місця перебування

Зарості очерету на узбережжі прісних і солонуватих водойм, плавні річок з кущами та деревами.

Чисельність

Колонії жовтої чаплі є в плавнях Дунаю (понад 50 пар), Дністра (бл. 300 пар), Дніпра (300-310 пар) та на Пн. Криму (ймовірно, понад 50 пар);

в ін. місцях на Пд. України гніздяться окремі пари.

Причини зміни чисельності

Затоплення плавнів внаслідок будівництва ГЕС, меліорація водойм.

Особливості біології

Перелітний птах. Моногам. З'являється у квітні - травні. Гнізда влаштовує в колоніях ін. птахів на деревах, кущах та очереті. У кладці 2-6 (здебільшого 4-5) яєць; насиджують самка і самець 24 дні. Пташенята стають на крило в серед, серпня, тримаються разом з дорослими на місцях гніздування до відльоту (серпень - вересень). Живиться безхребетними (жуки, бабки, ракоподібні), земноводними та дрібною рибою.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в комплексі з ін. видами у природних заповідниках Дунайські Плавні та Кримському (на Лебедячих о-вах).

Джерела інформації

Смогоржевський Л. О., 19796; Петрович З. О., 1981; Костин Ю. В., 1983. В. І. Лисенко.

КОЛПИЦЯ, косар

Platalea leucorodia Linnaeus, 1758

Ряд: **Лелекоподібні** Ciconiiformes

Родина: **Ібісові** Threskiornithidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з 6 (за ін. джерелами, 4- 5) видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться у плавнях Дунаю, зрідка у пониззі Дністра, з 80-х рр. 20 ст. (окремі пари) нерегулярно на Пн. Криму (Лебедячі о-ви. Сх. Сиваш). Залітає (переважно восени) у Херсонську, Дніпропетровську, Полтавську, Харківську, Сумську, Закарпатську та Запорізьку області. Ареал охоплює пд. частину Євразії, Пн.-Сх. Африку.

Місця перебування

Прісні та солонуваті водойми із заростями очерету, з чагарником або деревами на узбережжі.

Чисельність

У минулому була звичайним птахом на водоймах Пд. України. Найбільші колонії розташовані у плавнях Дунаю (Кілійське гирло - 60 пар, Жебріянські плавні - 94, Ріпідські плавні - 100 пар; 80-і рр.).

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування внаслідок меліорації заплавл річок та випалювання очерету; посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в березні - квітні. Гніздиться колоніями (від декількох до 200-300 пар), найчастіше з чаплями або коровайками, іноді з бакланом великим. Колонії на одному місці можуть існувати кілька років. Гнізда влаштовує на заламах очерету або деревах. У кладці 2-5 (найчастіше 3) яєць. Насиджують самка і самець протягом 21-25 днів. Пташенята вилуплюються в червні, піднімаються на крило на 50-55-й день. Статевозрілою стає в 3-4 роки. Відлітає наприкінці вересня. Живиться безхребетними, земноводними та дрібною рибою.

Розмноження у неволі

Добре розмножується в зоопарках. Розводять у Менському зоопарку (Чернігівська обл.).

Заходи охорони

Занесено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Треба о. Лімба, Жебріянські та Ріпідські плавні включити до складу природного заповідника Дунайські Плавні.

Джерела інформації

Огульчанський О. Я., 1956; Талпош В. С., 1972; Смогоржевський Л. О., 19796; Петрович З. О., 1981; Костин Ю. В., 1983; Красная книга СССР, 1984. Д. Лисенко.

КОРОВАЙКА

Plegadis falcinellus (Linnaeus, 1766)

Ряд: Лелекоподібні Ciconiiformes

Родина: Ібісові Threskiornithidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться в пониззі Дунаю, Дністра і Дніпра, на Лебедячих о-вах, Сиваші. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пд Азію, Пн. Африку, Австралію, Пд і Пн. Америку Зимує в Єгипті, Тропічній Африці, на п-ві Індостан.

Місця перебування

Плавні із заростями очерету, заплавні гаї.

Чисельність

На тер. України гніздиться 2700-3600 пар. Після вильоту пташенят з гнізд загальна кількість особин виду становить 12-15 тисяч. Основна частина популяції (1800-2000 пар) гніздиться у 4 колоніях на Сх. Сиваші.

Причини зміни чисельності

Деградація гніздових біотопів внаслідок зарегулювання стоку річок і забору води для зрошування, господарська діяльність у дельтах, викошування та випалювання очерету; застосовування пестицидів, посилення фактора непокоєння, винищування птахів людиною.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється у квітні. Гніздиться колоніями (разом з чаплями, кваком, бакланом малим), які формуються до кін. травня. Гнізда влаштовує на кущах, деревах, заломах очерету. В кладці 3-4 яйця (кін. квітня - поч. травня). Насиджують самка і самець протягом 21 дня. Пташенята вилітають з гнізда в кін. липня - 1-й пол серпня. Відлітає у вересні - жовтні. Живиться личинками комах, молюсками, рідше мальками риб, пуголовками, дрібними жабами, пагонами рослин. Вороги - сорока, лунь болотяний.

Розмноження у неволі

Розводять у Харківському та Менському (Чернігівська обл.) зоопарках.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках Дунайські Плавні та Кримському (на Лебедячих о-вах), у Чорноморському біосферному заповіднику. Слід взяти під охорону колонії на Сх. Сиваші, обмежити випалювання та викошування очерету, застосування гербіцидів у місцях гніздування.

Джерела інформації

Степанян Л. С, 1975, Костин Ю. В., 1983. О. Б. Грінченко.

ЛЕЛЕКА ЧОРНИЙ

Ciconia nigra (Linnaeus, 1758)

Ряд: Лелекоподібні Ciconiiformes

Родина: Лелекові Ciconiidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться на Поліссі (гол. чин. Волинська, Рівненська й Житомирська області) та в лісах Українських Карпат (Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька, Закарпатська області). Ареал охоплює лісову зону Євразії (від Зх. Європи до Далекого Сходу), Пд. Африку зимує в Африці (на Пд. від Сахари) і Пд. Азії (Індія, Китай)

Місця перебування

Старі глухі ліси поблизу водойм і важкоприступних боліт.

Чисельність

Гніздиться 300-350 пар

Причини зміни чисельності

Деградація місць гніздування внаслідок вирубування старих лісів, осушування великих болотних масивів. Посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється у квітні Пари гніздяться на відстані понад 2, 5-3, 5 км одна від одної. Гнізда використовуються протягом багатьох років Влаштовують їх на старих деревах на висоті 6-20 м. У кладці 2-6 (переважно 4) яєць. Насиджують самка і самець протягом 32-34 днів. У 2-місячному віці пташенята стають на крило. Статевої зрілості досягає у 3 роки. Осіння міграція відбувається у серпні - жовтні. Живиться лише тваринною їжею, переважно земноводними, рибою, комахами, зрідка ловить плазунів, птахів, мишовидних гризунів.

Розмноження у неволі

Розмножується у зоопарках.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973) Охороняється в Карпатському біосферному та Поліському природному заповідниках, Шацькому національному природному парку Треба в місцях гніздування створити заповідні території (заказники місцевого значення, заповідні урочища).

Джерела інформації

Siegfried W R, 1967, Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988, Чорний лелека в Україні, 1992 О Ф Головач.

ЧЕРВОНОВОЛА КАЗАРКА

Rufibrenta ruficollis (Pallas, 1769)

Ряд: Гусеподібні Anseriformes

Родина: Качачі Anatidae

Умовні позначення

- Зальоти до 1970 р
- ▼ Місця спорадичної зимівлі
- Зальоти після 1970 р

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду.

Статус

2 категорія.

Поширення

В Україні не гніздиться. Головний пролітний шлях проходить над Азово-Чорноморським узбережжям. Частина популяції зимує у дельті Дунаю, Чорноморському біосферному заповіднику, на Молочному й Утлюцькому лиманах. Зальоти зареєстровано в багатьох областях. Ареал охоплює тундру та пн. частину лісотундри Сибіру (від п-ва Ямал до п-ва Таймир). Основні місця зимівлі - у зх. частині Причорномор'я.

Місця перебування

Гніздові біотопи - сухі підвищені ділянки тундри та лісотундри поблизу озер і річок з урвистими берегами, острови. На зимівлі та під час перельотів зустрічається на озерах, у заплавах великих рік, лиманах.

Чисельність

Наприкінці 80-х рр. 20 ст під час міграцій на тер. України було бл. 40 тис. особин. На зимівлю (лише у м'які зими) залишається 60-300, зрідка 1200 особин.

Причини зміни чисельності

Винищування людиною, виловлювання птахів для зоопарків. Господарське освоєння територій у місцях зимівлі та зупинок під час перельотів. Отруєння птахів мінеральними добривами та пестицидами.

Особливості біології

В Україні звичайно з'являється у жовтні - листопаді, іноді у грудні (дельта Дунаю). Під час прольоту тримається зграями по 10-50 (іноді більше) особин, часто з ін. гусями. На лиманах Пн Приазов'я затримується 2-4 тижні. З місць зимівлі відлітає на поч. березня. На прольоті живиться озиминою, насінням пшениці, рису, навесні - пагонами, листям, цибулинами трав'янистих рослин.

Розмноження у неволі

З 1963 по 1974 р у зоопарках світу вивелось 304 пташеняти

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). В усіх країнах світу добування Червоноволої казарки заборонено. В Україні на шляхах прольоту охороняється в Чорноморському біосферному заповіднику, природному заповіднику Дунайські Плавні, заказниках загальнодержавного значення Обитічна Коса та Молочний Лиман, на Лебедячих о-вах (Кримський природний заповідник) Треба створити заказник у Давидівській зат. Утлюцького лиману (Запорізька обл.), де зимують птахи.

Джерела інформації

Пачоский И К., 1915, Аверин В Г, 1923а, 1923б; Костюченко А, 1925а, Артоболовський В М, 1926, Гавриленко Н И, 1929, 1958, Храневич В П, 1929; Кістяківський О Б, 1952, Страутман Ф И, 1963. Левицкий П. Ф., 1965, Лисенко В И, 1967, 1977, 1983, 1991, Прунько Д О, 1967; Ардамацкая Т Б, 1976, Винокуров А А, 1977, Сабиневский Б В, 1977а, Костин Ю В, 1983, Красная книга СССР, 1984, Винокуров А А, 1992. В І Лисенко

ЛЕБІДЬ МАЛИЙ, лебідь тундровий

Cygnus bewickii Yarrell, 1830

Ряд: Гусеподібні Anseriformes

Родина: Качачі Anatidae

Умовні позначення

- ◆ Осічні і весняні зустрічі після 1970 р
- Зустрічі на зимівлі після 1970 р
- ◇ Осічні і весняні зустрічі до 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 7 (за ін джерелами, 6) видів роду, один з 3 видів роду у фауні України.

Деякими дослідниками вважається підвидом лебеда американського - *C. columbianus bewickii*

Статус

3 категорія.

Поширення

В Україні не гніздиться. Окремі особини зимують на пн узбережжі Азовського м (Молочний лиман, Обитічна затока) Залітає в Полтавську, Волинську та ін області Гніздиться в тундровій зоні Євразії, на о-вах Колгуєв, Вайгач, Південний (Нова Земля) Зимує на Британських о-вах, пн.-зх. узбережжі Європи, пд. узбережжі Каспійського м., на Пд. Сх Ази (Японія, Китай).

Місця перебування

Гніздиться на озерах низинних тундр, у рослинному покриві яких домінують осоки Під час перельотів зупиняється на великих водоймах, у заплавах річок, береговій зоні моря.

Чисельність

Незначна. Зустрічається окремими групами по 3- 5, зрідка до 20 особин

Причини зміни чисельності

Господарське освоєння тундри та браконьєрство.

Особливості біології

Відлітає з місць зимівлі у березні (в цей час зустрічається в Україні). Живиться переважно рослинною їжею

Розмноження у неволі

Розмножується в зоопарках.

Заходи охорони

Охороняється разом з ін водоплавними птахами в заказнику загальнодержавного значення Молочний Лиман. Треба прорубувати ополонки в місцях зимівлі птахів.

Джерела інформації

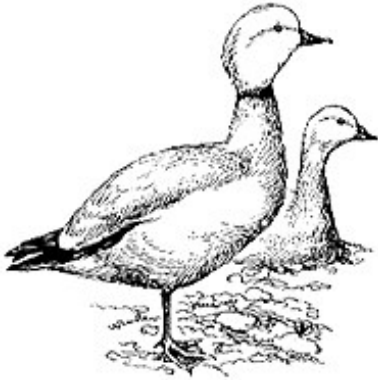
Гавриленко Н И, 1960, Степанян Л С, 1975, Кищинский А А, 1979; Сабиневский Б В, 1985, Минеев Ю. Н., 1986; Лисенко В И, 1991 В І. Лисенко.

ОГАР, червона качка

Tadorna ferruginea (Pallas, 1764)

Ряд: Гусеподібні Anseriformes

Родина: Качачі Anatidae

Умовні позначення

- △ Зальоти до 1970 р
- ▲ Зальоти після 1970 р
- Місця гніздування до 1970 р
- Місця гніздування після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

В Україні гніздиться на пн. узбережжі Чорного та Азовського морів, у Криму (Сиваш, Керченський п-в). У 18- 19 ст. гніздився у степовій та лісостеповій зонах. В ін. місцевостях були відмічені лише окремі пари. Зальоти зареєстровано у Зх. Україні, середній частині бас. Дніпра, на Дунаї. Іноді зимує на Азовському узбережжі. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пн. Африку та Азію.

Місця перебування

Скелясті, урвисті береги солоних і прісних водойм, узбережжя морів.

Чисельність

Імовірно, не перевищує 100-120 пар; найбільше у сх. частині Криму (бл. 80 пар). Восени вільна популяція у біосферному заповіднику Асканія-Нова (Херсонська обл.) становить бл. 100 особин. Чисельність виду стабілізувалась.

Причини зміни чисельності

Погіршення умов гніздування, посилення фактора непокоєння; винищування птахів людиною.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється у 2-й пол. березня. В перші дні птахи утворюють пари (або прилітають парами), які існують кілька років. Гнізда влаштовує у нежилых норах лисиць, на скелях та кручах (часто на значній висоті), у покинутих будівлях. У кладці 8-12 яєць (квітень); у місцях, де огар гніздиться колоніями, знаходять здвоєні кладки. Насиджує самка (25-30 днів); молоді птахи стають на крило у 2-й пол. липня - на поч. серпня. Відлітає на зимівлю в кінці жовтня - на поч. листопада. Живиться рослинною (проростки злаків та осок, зерно) та тваринною (комахи, молюски)

Розмноження у неволі

Досить часто розмножується у зоопарках. В Асканії-Новій 1889 р. було створено штучну популяцію (у 1993 р. налічувала бл. 100 особин).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється в біосферному заповіднику Асканія-Нова. Треба оголосити заповідними місця гніздування виду на Керченському п-ві.

Джерела інформації

Nordmann A., 1840; Сомов Н. Н., 1897; Алфераки С. Н., 1910; Костюченко А., 1925а; Брудин И. Д., 1927; Грабар О. О., 1931; Гавриленко Н. И., 1958; Кириков С. В., 1959; Треус В. Д., 1968; Костин Ю. В., 1983; Лисенко В. И., 1991. В. І. Лисенко.

ЧЕРНЬ БІЛООКА

Aythya nyroca (Guldenstadt, 1770)

Ряд: Гусеподібні Anseriformes

Родина: Качачі Anatidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р
- Мусця скупчення на зимівлі (після 1970 р)

Таксономічна характеристика

Один з 12 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Вся тер. України. Місця масового гніздування - в Одеській обл. та Криму (Сх. Сиваш). Деякі птахи зимують на узбережжі Чорного моря. Ареал охоплює також Пд. Європу, Африку, Зх. та Серед. Азію.

Місця перебування

Глибокі заплавні озера та солонowodні лимани з заростями очерету й плесами чистої води.

Чисельність

Незначна, за винятком озер Катлабуг і Кугурлуй та Стенсівських плавнів (Одеська обл.), де гніздиться по 1-2 тис. пар. У минулому - численний вид у плавнях великих рік. На Сх. Сиваші чисельність збільшується.

Причини зміни чисельності

Деградація місць гніздування внаслідок затоплення заплавл річок, осушення лиманів і перетворення їх на рисові плантації; посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Прилітає в березні - на поч. квітня. Пари утворює під час зимівель і в перші дні після прильоту. Гнізда влаштовує на сплавинах та заломах очерету. Відкладає яйця з поч. травня до серед. червня. У кладці 6-14 яєць. Насиджує самка (27-28 днів). Пташенята вилуплюються в червні - липні, стають на крило в серпні. Відлітає у жовтні; окремі особини затримуються до льодоставу. Живиться водяними рослинами, личинками комах, рідше - моллюсками.

Розмноження у неволі

Досить часто розмножується в зоопарках.

Заходи охорони

Охороняється у природному заповіднику Дунайські Плавні і в Чорноморському біосферному заповіднику. Треба створити заказник на Сх. Сиваші.

Джерела інформації

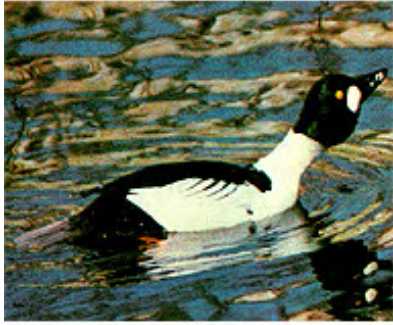
Пачоский И. К., 1911; Орлов П. П., 1941; Клименко М. И., 1950; Воинственский М. А., 1953; Кістяківський О. Б., 1957а; Страутман Ф. И., 1963; Степанян Л. С., 1975; Костин Ю. В., 1983; Лисенко В. И., 1991. В. І. Лисенко.

ГОГОЛЬ

Vicephala clangula (Linnaeus, 1758)

Ряд: Гусеподібні Anseriformes

Родина: Качачі Anatidae

Умовні позначення

- ◆ Місця гніздування після 1970 р
- △ Зальоти (до 1970 р)
- ▲ Зальоти (після 1970 р)
- Мусця зимівлі
- ◇ Місця гніздування до 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться невеликими групами на Пн. Рівненської обл., можливо, і на Шацьких озерах (Волинська обл.) та водосховищах Дніпра. Зимує на водосховищах Дніпра й Азово-Чорноморському узбережжі. Ареал охоплює також лісотундру і тайгову зони Євразії та Пн. Америки.

Місця перебування

Прісні водойми (озера, заплави великих рік), оточені лісом з дуплистими деревами; на зимівлях - морські затоки та ополонки на великих ріках і водосховищах.

Чисельність

В Україні гніздиться кілька десятків пар. До 1954 р. був численним на гніздуванні у плавнях Дніпра між містами Запоріжжям і Нікополем. На зимівлі звичайний (разом з прилітними).

Причини зміни чисельності

Вирубування старих дуплистих дерев у заплавах річок і на узбережжі озер, затоплення заправ внаслідок будівництва ГЕС.

Особливості біології

Прилітає в кін. лютого - на поч. березня. Пари утворює наприкінці зимування. Гнізда влаштовує в дуплах листяних порід (осокир, дуб, рідше осика); охоче заселяє штучні гніздівлі (дуплянки, гніздові ящики). Одне й те саме гніздо використовує кілька років. Відкладання яєць починається у 2-й пол. травня. У кладці 7-12 яєць; насиджує самка (28 днів). Пташенята починають літати в липні. Статевозрілим стає у 2-річному віці. На місця зимівлі прилітає пізно (звичайно у 2-й пол. грудня), утворює з ін. качками мішані зграї, що кочують уздовж узбережжя. Живиться личинками комах, молюсками, ракоподібними, а також дрібною рибою.

Розмноження у неволі

Часто розмножується в зоопарках.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба в місцях, зручних для гніздування гоголя, влаштовувати штучні гніздівлі, зберігати старі дуплисті дерева в заплавах річок.

Джерела інформації

Орлов П. П., 1941, 1959; Кістяківський О. Б., 1957а; Лисенко В. И., 1967, 1972, 1991; Булахов В. Л., Мясоєдова О. М., 1968; Брагин Л. Б., 1974; Степанян Л. С., 1975. В. І. Лисенко.

ГАГА ЗВИЧАЙНА

Somateria mollissima (Linnaeus, 1758)

Ряд: Гусеподібні Anseriformes

Родина: Качачі Anatidae

Умовні позначення

- ◆ Місця гніздування після 1970 р
- ▲ Зальоти (до 1970 р)
- ▲ Зальоти (після 1970 р)
- Місця зниклі
- ◇ Місця гніздування до 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів роду; єдиний вид роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

3 категорія.

Поширення

Для тер. України - новий вид; єдина ізольована гніздова популяція є (з 1975 р.) в Чорноморському біосферному заповіднику на островах Довгий та Круглий в Ягорлицькій затоці; з кін. 80-х рр. 20 ст. окремі пари зустрічаються також на островах Тендрівської затоки; тут зимує невелика частина популяції. Ареал охоплює північне узбережжя та острови Євразії, Пн. Америки. Зимує у деяких районах Пн. Атлантики і Тихого океану.

Місця перебування

Кам'янисті та піщані морські узбережжя зі скелястими островами. На Чорному м.- низькі острови із заростями очерету звичайного.

Чисельність

На островах Круглому і Довгому - фоновий вид качах; налічується бл. 600 пар (у 1975 р. було 2 пари, 1979 р.- 18, 1983 р.-68, 1985 р.-118, 1987 р.-280, 1990 р.-678). На зимівлю залишається до 110 особин.

Причини зміни чисельності

Кількість птахів збільшується в результаті додержання заповідного режиму, відсутності конкурентних видів, наявності багатой кормової бази.

Особливості біології

В місцях гніздування з'являється в кін. березня. Гніздиться з кін. березня до 1-ї декади квітня колоніями (на 1 м 3-5 гнізд). Гнізда влаштовує гол. чин. в очереті біля берега; нерідко використовує старі. Самка відкладає 3-8 яєць (здебільшого 5-6, звичайними є здвоєні кладки з 9- 16 яєць); насиджує 28-30 днів. Статевозрілою стає на 3-му році життя. Живиться молюсками (гол. чин. мідіями), дрібними крабами, зрідка бокоплавами. Основний ворог - мартин сріблястий, який знищує гнізда і пташенят.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється на тер. Чорноморського біосферного заповідника.

Джерела інформації

Назаренко Л. Ф., 1951; Пузанов И. И., Назаренко Л. Ф., 1962; Сабиневский Б. В., 1969, 1985; Ардамацкая Т. Б., 1972, 1981, 1991. Г. Б. Ардамацька.

САВКА

Oxyura leucoserphala (Scopoli, 1769)

Ряд: Гусеподібні Anseriformes

Родина: Качачі Anatidae

Умовні позначення

- ◆ Місця гніздування після 1970 р
- △ Зальоти (до 1970 р)
- ▲ Зальоти (після 1970 р)
- Мусця зниклі
- ◇ Місця гніздування до 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

В Україні межі ареалу савки точно не встановлено. Найчастіше її зустрічали у Криму, пд. частині Запорізької обл., рідше - у Дніпропетровській, Полтавській, Харківській, Закарпатській та Волинській областях. Гніздилась у плавнях Дніпра (між містами Запоріжжям та Нікополем). Окремі пари, ймовірно, іноді гніздяться на водоймах Приазов'я. Поодинокі особини зимують на Азово-Чорноморському узбережжі. Спорадично гніздиться у Пд. Європі, Пн. Африці, Азії. Зимує на Пд. Зх. Азії, пн. узбережжі Африки.

Місця перебування

Великі прісні та солонуваті водойми з заростями очерету й плесами; морські затоки, лимани.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Зменшення площ, придатних для гніздування, внаслідок зарегулювання стоку річок, меліоративних робіт.

Особливості біології

Гнізда влаштовує на сплавинах очерету на віддалі 0, 15-5 м від плеса, звичайно поруч з колоніями мартинів і крячків чорних. У кладці 4-7 яєць (кін. травня). Пташенята вилуплюються у 2-й пол. червня, стають на крило в 2-й пол. серпня. Живиться насінням та вегетативними частинами водяних рослин, личинками комах, молюсками та ракоподібними.

Розмноження у неволі

Зрідка розмножується в зоопарках.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Охороняється разом з ін. водоплавними птахами в заповідниках на Азово-Чорноморському узбережжі.

Джерела інформації

Шатилов И. Н., 1874; Никольский А. М., 1891; Со-мов Н. Н., 1897; Вальх Б. С., 1899- 1900, 1911; Пачоский И. К., 1911; Костюченко А., 1925а; Аверін В. Г., 1928; Орлов П. П., 1941; Кістяківський О. Б., 1950, 1957а; Киселів Ф. А., 1950; Клименко М. И., 1950; Огульчанський О. Я., 1956; Гавриленко Н. И., 1958; Страутман Ф.И., 1963; Лисенко В. И., 1967, 1991; Иванов Г. К., 1974; Степанян Л. С., 1975; Костин Ю. В., 1983; Сабиневский Б. В., 1985. Особисте повідомлення Горбаня І. М. (1989). В. і. Лисенко.

КРОХАЛЬ ДОВГОНОСИЙ, крохаль середній

Mergus serrator Linnaeus, 1758

Ряд: Гусеподібні Anseriformes

Родина: Качачі Anatidae

Умовні позначення

- ◇ Проліоти
- Мусця зими
- Місця гніздування після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Окремі гніздові поселення знаходяться на узбережжі Чорного моря. З пролітних птахів залишаються на зимівлю бл. 500 особин (на Каховському водосховищі). Ареал охоплює також лісотундрову та лісову зони Євразії та Пн. Америки. Гніздові колонії є на озерах Севан (Вірменія) та Балхаш (Казахстан).

Місця перебування

Береги річок і великих, багатих на рибу озер;

низькі острови та коси з густою трав'янистою рослинністю (переважно із заростями очерету звичайного), кам'яні острови.

Чисельність

На Лебедячих о-вах (Крим) - бл. 70 пар. На островах Тендрівсько'; зат. у Чорноморському біосферному заповіднику (Херсонська та Миколаївська області) максимальна чисельність (до 900 гнізд) була в 60 - на поч. 70-х рр. З 80-х рр. вона знижується (1980 р.- 722 пари, 1981 р.-703, 1982р.-665, 1983 р.- 482, 1984 р.-563, 1985 р.- 429, 1987 р.-222, 1988 р.- 443, 1989 р.- 437).

Причини зміни чисельності

Погіршення умов гніздування, посилення фактора непокоєння, знищення кладок марином сріблястим.

Особливості біології

У Криму - осілий птах (здійснює сезонні міграції в межах півострова); популяція Чорноморського біосферного заповідника здебільшого зимує на Дніпровсько-Бузькому лимані та затоках, частина її відлітає на зимівлю до Кримського п-ва, на Азовське м., Сиваш, Тилігульський лиман, у плавні Дунаю, іноді на острови Греції (під час суворих зим). Пари формуються на зимівлях, у молодих птахів - до квітня. Гніздовий період - з поч. травня по липень. Гнізда влаштовує гол. чин. у заростях очерету. У кладці 8-14 яєць. Звичайними є здвоєні (понад 20 яєць) та мішані (частіше з галагазом) кладки. Насиджує самка 30-31 день. Масова поява виводків у 3-й декаді червня. Часто спостерігаються об'єднані виводки до 25-30 особин. Живиться дрібною рибою, рідше креветками, бокоплавами та молюсками, іноді жабами, водяними комахами.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється на тер. Чорноморського біосферного та Кримського природного заповідників.

Джерела інформації

Клименко М. И., 1950; Кістяківський О. Б., 1957; Долгушин И. А., 1960; Воїнственський М. А., Кістяківський О. Б., 1962; Ардамацкая Т. Б., 1963, 1984;

Костин Ю. В., 1983. Т. Б. Ардамацька.

СКОПА

Pandion haliaetus (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Скопині** Pandionidae

Умовні позначення

- ◊ Раніше гніздилися
- ◆ Спорадично трапляється влітку
- Місця гніздування після 1970 р

Таксономічна характеристика

Вид монотипного роду та монотипної родини.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздування . скопи точно встановлено лише у Чернігівській та Сумській областях; можливо, у Полтавській, Харківській, Дніпропетровській, Волинській і Рівненській областях. Під час сезонних перельотів у невеликій кількості зустрічається по всій Україні (лише на Закарпаття, яке розташоване осторонь від міграційних шляхів виду, залітає дуже рідко). Зустрічається повсюдно (крім Арктики й Антарктики). Зимує у Пд. Азії, Африці.

Місця перебування

Вкриті високостовбурним лісом узбережжя великих рік, озер, водосховищ, риборозплідних ставів з чистою прозорою водою, багатих на рибу.

Чисельність

У середині 70-х рр. 20 ст. на тер. України було 2-3 пари, можливе гніздування ще 4-5 пар. На Лівобережжі і Передкарпатті на прольоті трапляються до 3, іноді - 10 особин.

Причини зміни чисельності

Забруднення водойм і збіднення їхніх рибних запасів, вирубування високостовбурних лісів, посилення фактора непокоєння, винищування птахів людиною.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється у березні - квітні. Гніздо влаштовує поблизу водойми, інколи на віддалі до 5 км від неї; використовує багато років підряд. Для гніздування вибирає, як правило, високі з сухою верхівкою або сухостійні дерева (осокір, дуб, сосна, вільха), розташовані на краю вирубки, великої галявини або болота. Моногам. У кладці 2-3 яйця (кін. квітня - поч. травня). Насиджує переважно самка (35 днів). Пташенята залишають гніздо через 2 місяці після вилуплення. Статевозрілими птахи стають у 3 роки. Живиться майже виключно рибою.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою зникнення (1973). Під час сезонних перельотів охороняється у природних заповідниках: Розточчя, Канівський, Дунайські Плавні та Чорноморському біосферному; у Шацькому національному природному парку. Треба відшукувати гнізда і охороняти їх, встановити штучні гніздові платформи біля багатих на рибу водойм, де зустрічаються дорослі птахи влітку.

Джерела інформації

Степанян Л. С., 1975; Зубаровський В. М., 1977;

Костин Ю. В., 1983; Лопарев С. А., Цвелих А. Н., 1983; Лисенко В. И., Кеменов В. В., 1983; Красная книга СССР, 1984; Назаренко Л. Ф., Амонский Л. А., 1986; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988; Афанасьев В. Т., Гаврись Г. Г., Клестов Н. Л., 1992; Рідкісні на Волині, 1993. М. Л. Клестов.

ШУЛІКА РУДИЙ

Milvus milvus (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

○ Зальоти до 1970 р

● Зальоти після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду у фауні світу й України.

Статус

1 категорія.

Поширення

На Правобережжі (лісова і лісостепова зони) та в Українських Карпатах. Відомі зальоти на Лівобережжя, а також гніздування на околицях м. Остра Чернігівської області. Ареал охоплює також Зх. і Пд. Європу, Пн.-Зх. Африку, Малу Азію, Кавказ.

Місця перебування

Узлісся та галявини старих високостовбурних листяних і мішаних лісів, що межують з відкритими місцевостями та водоймами. В Українських Карпатах селиться в передгір'ях по річкових долинах.

Чисельність

Дуже рідкісний. Відомі поодинокі знахідки гнізд. У 2-й пол. 19 - на поч. 20 ст. був звичайним на гніздуванні на Закарпатті, Волині, Житомирщині, Уманщині та околицях Києва.

Причини зміни чисельності

Вирубування старих лісів, зменшення кормової бази, винищування людиною та посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Перелітний птах. Прилітає наприкінці березня. Моногам, якому властивий стійкий гніздовий консерватизм. Гнізда будує (зрідка займає чужі) на деревах на висоті 7-22 м. У кладці (кін. квітня - поч. травня) 1-3 (іноді 4) яйця. Насиджування триває бл. 30 днів. Пташенята залишають гніздо у 1, 5-місячному віці, звичайно наприкінці липня. Статевозрілим стає на 3-му році життя. Поліфаг, живиться дрібними ссавцями, птахами, плазунами, земноводними, падлом і покидьками.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Європейського Червоного списку (1991) та Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Треба виявити й взяти під охорону місця гніздування виду. Необхідно розробити методику розведення у неволі.

Джерела інформації

Зарудный Н. А., 1911; Барабаш-Никифоров И., 1928; Бурчак-Абрамович М., 1928; Великохатько Ф., 1929; Цемш І. О., 1936; Dunajewski A., 1938; Шарлемань М. В., 1938; Портенко Л. А., 1950; Андреев И. Ф., 1953; Назаренко Л. Ф., 1957; Страутман Ф. И., 1963; Жежерин В. П., 1970; Зубаровський В. М., 1977; Крыжановский В. И., Жежерин В. П., 1979; Лопарев С. А., Цвелих А. Н., 1983; Стригунов В. И., 1987. В. 1. Стригунов.

ЛУНЬ ПОЛЬОВИЙ, мишолов, рябець

Circus cyaneus (Linnaeus, 1766)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◆ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Гніздиться повсюди. М'якими й малосніжними зимами зустрічається у степовій, рідше лісостеповій зонах. Ареал охоплює Євразію та Пн. Америку (крім полярних територій). Зимує в пд. районах Євразії та Пн. Америки, в Африці.

Місця перебування

Відкриті простори (поля, луки, болота, вирубки, річкові долини), іноді- сільськогосподарські угіддя.

Чисельність

Дуже низька. Трапляються лише окремі гнізда і кілька пар у гніздовий період.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних земель, випасання худоби на нерозораних ділянках, винищення птахів людиною, зменшення кормової бази.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в кін. березня - на поч. квітня. Моногам, за підвищеної густоти гніздування часто бувають випадки полігамії. Гніздиться на землі. У кладці (травень) 4-5 (іноді 6) яєць. Насиджує самка (бл. 30 днів). Пташенята залишають гніздо у 40-денному віці. Живиться дрібними ссавцями, птахами, рідше плазунами, земноводними та великими комахами. Відлітає у жовтні - листопаді.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба взяти під охорону місця гніздування; розробити методику розведення у неволі.

Джерела інформації

Gebel H., 1879; Сомов Н. Н., 1897; Аверин В. Г., 1911; Герхнер В. Ю., 1928; Гавриленко Н. И., 1929; Назаренко Л. Ф., 1957; Зубаровський В. М., 1977; Лисенко В. И., Кеменов В. В., 1983. В. И. Стригунов.

ЛУНЬ СТЕПОВИЙ, мишолов, рябець

Circus macrourus (S. G. Gmelin, 1771)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** -Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 4 видів у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Гніздиться повсюди (за винятком Кримських гір та Українських Карпат). Зустрічається взимку на півдні степової зони. Ареал охоплює Євразію - від пониззя Дунаю до Забайкалля та Пн.-Зх. Монголії. Зимує у Пд. Азії, Сх. та Пд. Африці.

Місця перебування

Відкриті ландшафти степової, лісостепової та лісової зон, іноді - сільськогосподарські угіддя.

Чисельність

На поч. 20 ст. вважався звичайним видом; з 20-х рр.- рідкісний. Відомі поодинокі знахідки гнізд.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних земель, випасання худоби, винищення людиною, зменшення кормової бази.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в середині квітня. Моногам, можливі випадки полігамії. Гнізда влаштовує на землі. У кладці 3-5 яєць (1-а пол. травня). Насиджує самка (бл. 30 днів). Пташенята залишають гніздо приблизно в 40-денному віці. Відлітає у вересні - жовтні. Живиться дрібними ссавцями (здебільшого гризунами) і птахами, рідше плазунами, земноводними та комахами.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба взяти під охорону місця гніздування; розробити методику розведення у неволі.

Джерела інформації

Кесслер К. Ф., 1851; Сомов Н. Н., 1897; Боровиков Г. А., 1907; Вальх Б. С., 1911; Браунер А. А., 1923; Грабар О. О., 1931; Орлов П. П., 1948; Кістяківський О. Б., 1950; Назаренко Л. Ф., 1958; Зубаровський В. М., 1977; Колесников А. Д., 1979. В. 1. Стригунов.

ЯСТРУБ-ТЮВИК, рябець, кібець, вільшаник

Accipiter brevipes (Severtzov, 1850)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Гніздиться, імовірно, в Луганській та Харківській областях. Ареал охоплює Пд. Сх. Європи, Західну Азію (Мала Азія, Закавказзя). Зимує на Близькому Сході та у Пн.-Зх. Африці.

Місця перебування

Заплавні світлі мозаїчні ліси (гол. чин. з тополі або дуба), на відстані не більше як 100 м від берега ріки.

Чисельність

З 80-х років гніздиться бл. 50 пар, з них 35-40 пар у бас. р. Сіверського Дінця та в пониззі його притоки - р. Деркулу на тер. Луганської обл. (чисельність популяцій відносно стабільна).

Причини зміни чисельності

Інтенсивне будівництво ГЕС на пд. ріках, вирубування великих заплавних лісів, винищування птахів людиною.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в кін. квітня - на поч. травня. Гнізда влаштовує на деревах, на висоті 6-20 (в середньому 8-12) м, недалеко від берега річки. Відкладає яйця (3-5), починаючи з середини травня. Насиджує в основному самка (30-35 днів). Пташенята стають на крило в липні. Статевої зрілості досягає на 2-му році життя. Відлітає в кін. серпня - жовтні. Живиться ящірками, рідше дрібними птахами, гризунами, великими комахами.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973).

Джерела інформації

Сомов Н. Н., 1897; Дементьев Г. П., 19516; Зубаровський В. М., 1977; Лесничий В. В., Ветров В. В., 1983. В. В. Ветров.

КАНЮК СТЕПОВИЙ

Buteo rufinus (Cretzschmar, 1827)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з 24 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Гніздиться у Київській, Черкаській, Кіровоградській, Херсонській областях та у Криму. Ареал охоплює Пд.-Сх. Європу, Малу, Середню та Пд. Азію, Закавказзя, Пн. та Пд.-Сх. Африку.

Місця перебування

Старі острівні та байрачні ліси, розташовані серед відкритих (часто погорбованих) степових місцевостей.

Чисельність

Дуже низька. У районі урочища Редьчине (Олександрійський р-н Кіровоградської обл.) у 1980-81 рр. гніздилась одна пара, 1982 р.- дві. До 20 ст. був звичайним на гніздуванні у степовій зоні.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних земель, вирубування лісів, винищення птахів людиною, скорочення кормової бази, посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Перелітний птах. Моногам. Гніздиться на землі, скелях, урвищах, деревах, у чагарнику (в Україні гнізда знаходили лише на деревах - на висоті 9-20 м). Одне й те саме гніздо використовує протягом кількох років. У кладці (кін. березня - поч. квітня) 2-5 (звичайно 4) яєць. Пташенята вилуплюються в перших числах травня, залишають гніздо на поч. липня. Живиться переважно дрібними ссавцями (гол. чин. гризунами), рідше - птахами, плазунами та земноводними.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в орнітологічному заказнику загальнодержавного значення редьчине. Слід взяти під охорону ін. місця гніздування, зберігати старі острівні та байрачні ліси. Доцільно створити в Черкаському р-ні Черкаської обл. національний природний парк Черкаський Бір.

Джерела інформації

Пачоский И. К., 1909; Зарудный Н. А., 1911;

Шарлемань Н. В., 1914; Гавриленко Н. И., 1929; Godyn Z., 1938; Орлов П. П., 1948;

Воинственский М. А., 1950; Добрынина И. Н., 1982; Стри-гунов В. И., 1982. В. І. Стригунов.

ЗМІЇД, крачун

Circaetus gallicus (Gmelin, 1788)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Знахідки після 1970 р
- ◊ Знахідки до 1970 р
- ◆ Зустрічі в гніздовий період після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться переважно на Поліссі та в лісостеповій зоні; зустрічається в Українських Карпатах і Кримських горах (гніздиться до верхньої межі лісового поясу). Ареал виду охоплює Пд. Євразію та Пн. Африку. Зимує у пд. частині ареалу.

Місця перебування

Старі високостовбурні ліси (поблизу галявин, вирубок та боліт).

Чисельність

У більшості областей рідкісний (подекуди дуже рідкісний) вид. Найбільше гнізд (4 на 100 км²) зареєстровано у долині р. Льви (бас. Прип'яті, Рівненська обл.) та у лісах Мошногірського кряжа (Черкаська обл.).

Причини зміни чисельності

Вирубування старих лісів, осушування боліт, зменшення кількості плазунів, винищування птахів людиною, посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Перелітний

птах. З'являється в кін. березня - на поч. квітня. Моногам, якому властивий стійкий гніздовий консерватизм. Гнізда будує (зрідка займає чужі) на деревах на висоті Ю-23 м. Кладка з одного яйця у 2-й пол. квітня - на поч. травня. Насиджують самка і самець 35-37 днів. Пташенята з'являються в червні, залишають гніздо в кін. липня - 1-й пол. серпня. Відлітає на зимівлю у вересні - на поч. жовтня. Стенофаг, живиться переважно плазунами та земноводними.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Охороняється у Поліському природному заповіднику. Треба взяти під охорону місця гніздування виду, створити в Черкаському р-ні Черкаської обл. національний природний парк Черкаський Бір та заказники по берегах р. Льви, де чисельність змієїда порівняно висока. Необхідно розробити методику розведення у неволі.

Джерела інформації

Сомов Н. Н., 1897; Зарудный Н. А., 1911; Шарлемань З., 1915; Гавриленко Н. И., 1929; Грабар О. О., 1931; Шерешевский З. И., 1931; Жежерин В. П., 1970; Зубаровський В. М., 1977; Лесничий В. В., Ветров В. В., 1983; Лопарев С. А., Цвелих А. Н., 1983; Стригунов В. И., 1987. Д. І Стригунов.

ОРЕЛ-КАРЛИК

Hieraaetus pennatus (Gmelin, 1788)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- ◆ Місця гніздування після 1970 р
- Місця гніздування до 1970 р
- ◆ Зустрічі в гніздовий період після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; єдиний вид роду у фауні України. Відомі форми з світлим і темним забарвленням.

Статус

1 категорія.

Поширення

Гніздиться гол. чин. у лісостеповій зоні, у степову заходить долинами річок і деякими байраками; у Криму буває під час весняних та осінніх міграцій. Ареал охоплює Євразію (пд. частина та помірний пояс), Пн.-Зх. та Екваторіальну Африку, Австралію. Зимує переважно в Африці та Індії.

Місця перебування

Ділянки старих широколистяних та мішаних лісів, що межують з відкритими просторами; рідше байрачні та заплавні ліси степової зони.

Чисельність

У середині 20 століття помітно зменшилася. Гніздиться 450-500 пар. Рідкісний у зх. та пд. частинах України, на Поліссі; звичайний у долинах Дністра і Пд. Бугу, центр, та сх. регіонах (у Луганській, Донецькій та Харківській областях гніздиться 120-130, у бас. середньої течії Дніпра - бл. 50 пар).

Причини зміни чисельності

Вирубування ділянок старого лісу, скорочення кормової бази внаслідок господарської діяльності, відстріл птахів.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється у квітні. Гніздо будує у верхній частині крони старих дерев (частіше на дубах і тополях) на висоті 10-27 м. Гніздові ділянки, як правило, постійні. У кладці (кін. квітня - поч. травня) 1-2 (рідше 3) яйця. Насиджує переважно самка (близько місяця). Пташенята залишають гніздо у 2-й пол. липня. Відлітає у вересні. Живиться птахами та дрібними гризунами, гол. чин. ховрахами.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Треба регламентувати вирубування старих лісів, охороняти місця гніздування виду.

Джерела інформації

Жежерин В. П, 1970; Зубаровський В. М., 1977; Костин Ю. В., 1983; Стригунов В. И., 1987 Д. В. Ветров.

ОРЕЛ СТЕПОВИЙ

Aquila garah (Temminck, 1828)

Ряд: Соколоподібні Falconiformes

Родина: Яструбові Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р
- Місця гніздування до 1970 р
- ◆ Зустрічі в гніздовий період після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Раніше зустрічався практично по всій степовій зоні. У 60-80-х рр. 20 ст. (до 1982 р.) гніздився лише у біосферному заповіднику Асканія-Нова, тепер і там його немає. Ареал охоплює степову зону Євразії - від України до Монголії та Китаю. Зимує в Африці, Пд.-зх. та Пд. Азії.

Місця перебування

Цілинний степ.

Чисельність

Даних немає. Ймовірно, вже зник; можливі поодинокі зальоти чи спорадичне гніздування.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних степів, відсутність кормової бази, винищування птахів людиною.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється у березні. Гніздиться на землі. У кладці (з кін. березня) 1 -2 яйця. Насиджує переважно самка (45 днів). Молоді птахи вилітають з гнізда у 2-й пол. липня. Статевозрілим стає на 3-4-му році життя. Живиться ховраками, мишовидними гризунами тощо, іноді падлом.

Розмноження у неволі

Розмножується у зоопарках (Асканія-Нова, Харків та Одеса).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Треба виявляти і брати під охорону місця гніздування виду.

Джерела інформації

Пузанов И. И., Назаренко Л. Ф., 1962; Зубаровський В. М., 1977; Костин Ю. В., 1983; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. М. М. Щербак.

ПІДОРЛИК ВЕЛИКИЙ, орел-скигляк

Aquila clanga Pallas, 1811

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р
- Місця гніздування до 1970 р
- ◆ Зустрічі в гніздовий період після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 5 видів у фауні України. Монотипний вид.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться в Лісостепу та на Сх. Поліссі. Ареал охоплює Євразію - від Пд. Фінляндії та Угорщини до Примор'я та Пн.-Сх. Китаю. Зимує у Пд. Азії.

Місця перебування

Старі, переважно вологі, заплавні ліси.

Чисельність

Помітно скорочується, особливо в бас. Сіверського Дінця та в деяких пд. областях (у минулому був звичайним, хоч і не численним, видом Лісостепу). Гніздиться 100-150 пар (у т. ч. у центр. областях - бл. 60).

Причини зміни чисельності

Вирубання ділянок старого лісу, порушення заплавних біотопів внаслідок меліорації та будівництва ГЕС, забруднення природного середовища.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється у 2-й пол. березня. Гніздо будує на деревах (осика, вільха, дуб, сосна) на висоті 8-20 м. Відкладати яйця починає з кін. квітня. У кладці 1-2 яйця. Насиджує переважно самка (42-44 дні). Пташенята залишають гніздо у 1-й пол. серпня. Відлітає у вересні - жовтні. Живиться переважно мишовидними гризунами і земноводними.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба виявляти і брати під охорону місця гніздування.

Джерела інформації

Степанян Л. С., 1975; Зубаровський В. М., 1977; Стригунов В. И., 1987. В. В. Ветров.

ПІДОРЛИК МАЛИЙ, орел-скигляк малий

Aquila pomarina C. L. Brehm, 1831

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р
- Місця гніздування до 1970 р
- ◆ Зустрічі в гніздовий період після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду, один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться у пн. та зх. областях. Ареал охоплює також Зх. Європу, Малу Азію, п-в Індостан. Зимує в Африці.

Місця перебування

Старі, переважно вологі, листяні та мішані ліси поблизу озер, боліт, річок, іноді на вододільних територіях.

Чисельність

Нечисленний. У 1-й пол. 20 ст. у багатьох місцях Правобережної України був звичайним, на Уманщині, Поділлі, Зх. Поліссі, Передкарпатті, Закарпатті - численним

Причини зміни чисельності

Вирубування старих лісів, інтенсивна меліорація, винищування птахів людиною, збіднення кормової бази та посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Перелітний птах 3 являється наприкінці березня - в 1-й декаді квітня. Моногам, властивий стійкий гніздовий консерватизм. Гнізда влаштовує на деревах на висоті 6-20 м. У кладці (поч. травня) 2 (деколи 1) яйця. Насиджує переважно самка (38-43 дні) Майже завжди старше пташеня вбиває молодше (явище «каїнізму»), залишає гніздо приблизно у 2-місячному віці, як правило, на поч. серпня. Відлітає у вересні - на поч. жовтня. Живиться переважно хребетними дрібних і середніх розмірів

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у Карпатському біосферному і Поліському природному заповідниках, Шацькому і Карпатському нац природних парках. Треба зберігати ділянки старих лісів у місцях гніздування виду.

Джерела інформації

Портенко Л. А., 1928, 1950, Гавриленко Н И, 1929, Грабар О, 1941, Орлов П П, 1948, Кістяківський О Б, 1950, Дементь-ев Г П, 19516, Назаренко Л Ф, 1958, Жежерин В П, 1970, Зубаровський В М, 1977 В І. Стригунов.

МОГИЛЬНИК, орел-могильник

Aquila heliaca Savigny, 1809

Ряд: Соколоподібні Falconiformes

Родина: Яструбові Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р
- ◊ Місця гніздування до 1970 р
- ◆ Зустрічі в гніздовий період після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду, один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

В межах лісостепової зони, на окремих лісових масивах степової зони й у Кримських горах. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пн. Африку, Азію (Пд-Зх. Азія, Казахстан, передгір'я та гірські райони Алтаю, Мінусінська улоговина, Тува, Забайкалля).

Місця перебування

Старі високостовбурні, переважно соснові ліси поблизу відкритих просторів, гірські схили з рідколіссям.

Чисельність

Гніздиться близько 50 пар виду (головним чином уздовж Сіверського Дінця в межах Харківської обл.; в деяких областях збереглися окремі пари).

Причини зміни чисельності

Вирубання ділянок старого лісу в місцях постійного гніздування, скорочення кормової бази, винищення могильника людиною, загибель птахів на лініях електропередачі.

Особливості біології

На всій тер. України, крім Криму, перелітний птах. До місць гніздування прилітає в середині березня - на поч. квітня. Гнізда влаштовує на верхівках дерев на узліссі. Одним і тим самим гніздом, як правило, користується кілька років. У кладці (серед, квітня - поч серпня) 1-3 яйця. Насиджує гол. чин. самка (43-45 днів). Пташенята залишають гніздо в кін липня - на поч серпня. Статевозрілим стає на 3-4-му році життя. Відлітає у жовтні - листопаді. Поодинокі птахи зимують у Криму. Живиться переважно ховраками, рідше птахами, падлом.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991), включено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Треба виявити і взяти під охорону місця гніздування, створити на цих територіях сезонні заказники, заборонити вирубування ділянок старого лісу.

Джерела інформації

Зубаровський В М, 1977, Костин Ю В, 1983, Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988 Особисті повідомлення Прокопенка С П., Стригунова В. І (1986-89). В. В Ветров

БЕРКУТ, орел скельний, халзан

Aquila chrysaetos (Linnaeus, 1758)

Ряд: Соколоподібні Falconiformes

Родина: Яструбові Accipitridae

Умовні позначення

- Раніше гніздився
- ◆ Сучасне гніздування
- Місця зноівлі

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; один з 5 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться в Українських Карпатах, Закарпатті, Волинській і Рівненській областях. У кін. 19 - на поч. 20 ст. гніздився також на тер. сучасних Житомирської, Київської, Чернігівської, Харківської, Полтавської, Кіровоградської та Дніпропетровської областей, у Криму. Ареал охоплює лісову зону, гори Євразії та Пн. Америки, Пн. Африку.

Місця перебування

Ділянки старого лісу, що межують з відкритими місцевостями; скелі, ущелини.

Чисельність

Дуже рідкісний. Вірогідно, на поч 20 ст на тер. України було 25-30 пар. Тепер у Карпатах живе 4-5 пар. Відоме гніздування молодої пари 1986 р. у Волинській обл.; ймовірно 1-2 пари гніздяться у Рівненській області. Під час сезонних кочівель (жовтень - листопад) у середній течії Дніпра буває до 7 беркутів, у т. ч. молоді птахи (3-4). Взимку на околицях Києва та поблизу Азовського м (Мелітопольський р-н Запорізької обл.) щороку зустрічається 1-2 особини.

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування, особливо під впливом господарської діяльності (вирубання лісів, меліорація тощо), збіднення кормової бази, винищення беркута людиною.

Особливості біології

Осілий птах у Карпатах, на решті території кочовий. Моногам. Гніздо влаштовує на високих деревах або скелях: використовує кілька років. У кладці (березень - квітень) 1-3 яйця. Насиджує переважно самка (45 днів). Пташенята вилітають з гнізда через 2-2,5 місяця після вилуплення. Розмножуватися починає у 4-5-річному віці. Живиться птахами та ссавцями переважно середніх розмірів, у т. ч. свійськими, а також падлом.

Розмноження у неволі

Стабільно розмножується у Московському зоопарку. Ведуться роботи в Одеському зоопарку.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику. Необхідно виявляти і брати під охорону гнізда беркута, приваблювати птахів, влаштовуючи штучні гнізда, підготовувати їх узимку

Джерела інформації

Зубаровський В М, 1977, Иванов А И, Штегман Б К, 1978, Костин Ю В, 1983, Лопарев С А, Цвелих А Н, 1983, Луговой А Е, 1983, Лисенко В И, Кеменов В В, 1983, Красная книга СССР, 1984, Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988 М Л Клестов

ОРЛАН-БІЛОХВІСТ, сіруватень

Haliaeetus albicilla (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Раніше гніздився
- ◆ Сучасне гніздування
- Місця зимили

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду, один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Донедавна гніздився по всій Україні, тепер трапляється гол чин. у бас Дніпра, Сіверського Дінця та у зх. областях На зимівлі спостерігається уздовж Дніпра (на водосховищах), на Пн Кримського п-ва, у Присивашші, Чорноморському біосферному заповіднику Ареал охоплює більшу частину Євразії (переважно лісотундрова та лісова зони)

Місця перебування

Ліси з високими деревами поблизу великих водойм (за 3-5 км), заплавні ліси. У степових і гірських районах - узбережжя водойм з високими деревами або скелями, зручними для гніздування.

Чисельність

У 20-50-х рр. 20 ст. гніздилося орієнтовно 30-35 (можливо, навіть 50) пар. Точно встановлено гніздування 14 пар (1992 р.), імовірно, гніздиться ще 6-8 пар У Середньому Придніпров'ї чисельність стабілізувалась і почала зростати; в ін. районах зменшується. На тер України щороку зимує 160-200 особин.

Причини зміни чисельності

Вирубання заплавних лісів, старих дерев з гніздами. Інтенсивне освоєння заплав річок, узбережжя озер та водосховищ. Забруднення водойм, збіднення рибних запасів, винищення птахів людиною (зокрема, у 50-60-х рр. 20 ст.).

Особливості біології

Осілий птах, частина популяції у зимовий період кочує Моногам. Гніздо влаштовує на старих деревах або скелях На ділянці площею в кілька квадратних кілометрів одна й та сама пара може мати 2-3 гнізда, які використовує по черзі протягом багатьох років Відкладає 1-3 яйця в кінці лютого - у березні. Насиджує переважно самка (бл. 30 днів). Пташенята залишають гніздо у 70-75-денному віці. Статевозрілим стає у 3-4 роки. Живиться переважно рибою, а також водно-болотними птахами, дрібними ссавцями, падлом, відходами рибокомбінатів і боєнь.

Розмноження у неволі

Стабільно розмножується у Харківському зоопарку Здійснюються дослідження щодо вольєрного розведення у Німеччині, Швеції та Великобританії.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР

(1980), Червоної книги МСОП, Європейського Червоного списку (199 Г Включено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973) Охороняється у заповідниках природних - Канівському, Розточчя, Дунайські Плавні та у Чорноморському біосферному. Створено заказники у Київській та Рівненській областях Треба організувати орнітологічні заказники в усіх місцях гніздування виду, підготовувати птахів там, де вони регулярно зимують

Джерела інформації

Зубаровський В М, 1977, Иванов А И, Штегман Б К, 1978, Шакула В Ф, Ткаченко А А, 1982, Костин Ю В, 1987 Лесничий В В, Ветров В В, 1983, Лопарев С А, Цвелих А Н, 1983, Лисенко В И, Кеменов В В, 1983, Красная книга СССР, 1984, Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988 М. Л Клестов

СТЕРВ'ЯТНИК

Neophron percnopterus (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду.

Статус

1 категорія.

Поширення

Гніздився в долині Дністра та в Криму. На Дністрі зник у 30-50-х рр. 20 ст., а в Криму востаннє спостерігався на гніздуванні 1958 р. (поодинокі птахи та пари зустрічалися до 1965 р.). Можливі випадки спорадичного гніздування та заліт із суміжних територій. Ареал охоплює гори Пд. Європи, Африки та Пд.-Зх. Азії. Зимує у Пд. Азії та Пн. Африці.

Місця перебування

Скелі серед відкритих або слабозалісених просторів.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Порушення місць гніздування виду внаслідок господарської діяльності, скорочення кормової бази, розвиток туризму. Особливості біологи. Перелітний птах (кримська популяція, можливо, була осілою). Гнізда влаштовує на важкоприступних урвищах скель у нішах або невеликих печерах. У квітні відкладає два яйця, пташенята вилуплюються в середині травня, залишають гніздо наприкінці червня. Некрофаг (живиться трупами тварин).

Розмноження у неволі

Є випадки розмноження в зоопарках.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Ділянку, на якій буде виявлено гніздо, необхідно оголосити заказником; слід організувати розведення виду з наступною інтродукцією у природне середовище.

Джерела інформації

Пузанов И. И., 1931; Зубаровський В. М., 1977;

Костин Ю. В., 1983; Редкие и исчезающие растения и животные Украины 1988. М. М. Щербак.

ГРИФ ЧОРНИЙ, гриф бурий

Aegypius monachus (Linnaeus, 1766)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду; монотипний вид.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться тільки у Пд. Криму. Під час кормових міграцій зрідка залітає на Пн.- аж до Чернігівської області. Ареал виду охоплює Пд. Європу та Азію (гірські райони).

Місця перебування

Урвища скель у лісовому поясі гір.

Чисельність

Кримська популяція налічує бл. 30 особин (переважно статевонезрілі та птахи, що не розмножуються; 1954-60 рр. у ній налічувалося 15-20 пар, 1980 р.- 5-8, 1988 р.- 4-5 пар).

Причини зміни чисельності

Скорочення кормової бази, посилення фактора непокоєння в лісах, винищування птахів людиною, повільне розмноження.

Особливості біології

Осілий птах. Гніздиться на висоті 800-1000 м над рівнем моря. Гніздо влаштовує на дереві; використовує його багато років. Пари постійні. Відкладає одне яйце в кін. березня - на поч. квітня. Насиджують самка і самець (55 днів). Пташеня перебуває в гнізді 3, 5-4 місяці, вилітає у 2-й пол. серпня - вересні. Некрофаг (живиться трупами тварин).

Розмноження у неволі

Розмножується в зоопарках Харкова, Мени (Чернігівська обл.) та Одеси.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється в Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому природних заповідниках. Треба підгодовувати птахів, оберігати кожне гніздо, в т. ч. за межами заповідних територій.

Джерела інформації

Пузанов И. И., 1931; Розанов М. П., 1931; Пузанов И. И., Назаренко Л. Ф., 1962; Зубаровський В. М., 1977; Костин Ю. В., 1983; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. М. Щербак.

СИП БІЛОГОЛОВИЙ, гриф білоголовий

Gyps fulvus (Hablizl, 1783)

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Яструбові** Accipitridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 5 (за ін. джерелами, 4 або 7) видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зустрічається тільки на Пд. Криму; до поч. 20 ст. гніздився на берегах Дністра. Під час кормових міграцій може залітати в ін. регіони - Карпати, на Пн. до Житомирської області. Ареал охоплює гірські райони Пд. Європи, Пн. Африки та Азії.

Місця перебування

Важкоприступні скелі в гірських, передгірних і степових районах.

Чисельність

На тер. Кримського природного заповідника щороку (за даними 1983 р.) гніздилося 2-4 пари, в ін. районах Гірського Криму спостерігалось бл. 50 птахів. Загальна чисельність кримської популяції - бл. 70 особин (імовірно, стабілізується).

Причини зміни чисельності

Погіршення кормової бази з припиненням масового випасання худоби на яйлах, рекреаційні фактори (туризм тощо), повільні темпи розмноження.

Особливості біології

Осілий птах. Гніздо влаштовує на карнизах, у нішах скель. Єдине яйце відкладає в кін. лютого. Насиджують самка і самець (50-52 дні). Пташеня перебуває у гнізді бл. 3, 5 місяців (до середини червня). Некрофаг (живиться падлом).

Розмноження у неволі

Розмножується у зоопарках, зокрема Харківському.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у Кримському та Ялтинському гірсько-лісовому природних заповідниках. Треба виявляти й брати під охорону гнізда, в т. ч. за межами заповідних територій.

Джерела інформації

Пузанов И. И., 1931; Пузанов И. И., Назаренко Л. Ф., 1962; Зубаровський В. М., 1977; Костин Ю. В., 1983; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. М. М. Щербак.

БАЛОБАН, сокіл-балобан, кібець

Falco cherrug Gray, 1834

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Соколові** Falconidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 8 видів роду у фауні України (зустрічається кілька підвидів).

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться в лісостеповій та степовій (острівні ліси) зонах, Криму; дуже рідко - на Поліссі. Ареал виду охоплює Пд.-Сх. Європу та Азію (лісостепова, степова та пустель зони, гірські райони). Зимує в Африці, Південній Азії.

Місця перебування

Масиви старого лісу, що межують з відкритими місцевостями; неорані балки, косогори, в яких водяться ховрахи.

Чисельність

Бл. 150 пар. На поч. 20 ст. був порівняно звичайним гніздовим птахом центр, та пд. областей. На поч. 50-х рр. у Чорному лісі (Кіровоградська обл.) знайдено 5-6 гнізд, в 1986 р.- лише 2 гнізда.

Причини зміни чисельності

Різде зменшення кількості ховрахів (основа кормової бази). Вирубування старого лісу. Винищування гнізд і птахів людиною; загибель їх від інфекційних (зокрема, вірусних) хвороб, на лініях електропередачі.

Особливості біології

Перелітний птах (на більшій частині тер. України; на Пд. окремі особини зимують). Прилітає в березні. Гніздиться на деревах (часто займає гнізда великих хижих птахів, круків), скелях, стовпах ЛЕП. Пари зберігаються протягом кількох років. У кладці (квітень) 2-5 яєць. Пташенята вилітають з гнізда у червні. Статевозрілим стає на 2-му році життя. Живиться ховрахами і птахами.

Розмноження у неволі

Розводять у країнах Європи, в Киргизії, Росії, а також в Одеському зоопарку. Планується розведення виду на біостанціях Мелітопольського та Ніжинського педінститутів.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Червоної книги МСОП, Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Охороняється в Карадазькому природному заповіднику. Треба в місцях гніздування створити спеціальні заказники (площею понад 100- 150 км²), заборонити вирубування високостовбурних лісів, взяти під охорону колонії ховрахів. Для збереження виду доцільно створити заповідні території в Чорному лісі, на Мошногірському кряжі (Черкаська обл.), по долинах Пд. Бугу та його притоки Мертвоводу (Миколаївська обл.).

Джерела інформації

Зубаровський В. М., 1977; Разведение редких видов птиц, 1986. С. П. Прокопенко.

СОКІЛ-САПСАН, сапсан, сокіл мандрівний

Falco peregrinus Tunstall, 1771.

Ряд: Соколоподібні Falconiformes

Родина: Соколові Falconidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 8 видів роду у фауні України (представлений підвидами: Сокіл-сапсан звичайний - *F. p. peregrinus*, Сокіл-сапсан кавказький - *P. p. brookei* і Сокіл-сапсан тундровий - *F. p. calidus*).

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться у Кримських горах (Сокіл-сапсан кавказький), Українських Карпатах, зрідка у лісостеповій зоні, на Поліссі (Сокіл-сапсан звичайний). Зустрічається під час міграцій (Сокіл-сапсан тундровий). Ареал охоплює всі материки і багато островів (немає на більшій частині тер. Пд. Америки).

Місця перебування

Старі ліси в заплавах річок, поодинокі скелі серед гірських лісів, морські узбережжя. Гніздиться поблизу відкритих просторів, де птах полює; іноді - у великих містах на високих будівлях.

Чисельність

Популяції, що гніздяться у Криму та Карпатах, налічують разом 15-20 пар. В ін. районах дуже рідкісний (з 70-х рр. 20 ст. гнізд не знаходили).

Причини зміни чисельності

Погіршення кормової бази, порушення місць гніздування, винищування людиною. Загибель птахів на ЛЕП, від інфекційних, зокрема вірусних, хвороб (аспергільоз, туберкульоз, сальмонельоз та ін.). Можлива конкуренція з ін. хижими птахами.

Особливості біології

Перелітний птах (лише кримська популяція, можливо, є осілою). На гніздові ділянки прилітає в лютому - березні. Гнізд не будує, яйця відкладає на виступах скель або займає гнізда ін. птахів. У кладці 2-4 яйця. Насиджує переважно самка (30-33 дні). Пташенята вилуплюються у травні - червні, піднімаються на крило через 35-40 днів. Статевозрілим стає на 4-му році життя. У вересні починає відлітати на зимівлю. Живиться птахами середніх розмірів (кулики, голуби, шпаки тощо), яких добуває в основному в польоті, розвиваючи при цьому швидкість понад 300 км/год.

Розмноження у неволі

Розводять у США, Німеччині, Швеції, Росії (Окський заповідник) та ін. країнах. В Україні планується розводити вид на біостанціях Мелітопольського й Ніжинського педінститутів, а також в Одеському зоопарку.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Червоної книги МСОП, Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Охороняється в Карпатському (біосфер.). Кримському та Карадазькому (природ.) заповідниках. Треба охороняти гнізда й територію навколо них у радіусі 4-5 км, залишати 1-2 квартали високостовбурного старого лісу як резерват виду в кожному лісництві, виключивши їх з господарського користування.

Джерела інформації

Зубаровський В. М., 1977; Иванов А. И., Штегман Б. К., 1978; Червона книга Української РСР, 1980; Красная книга СССР, 1984; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. С. П. Прокопенко.

БОРИВІТЕР СТЕПОВИЙ

Falco naumanni Fleischner, 1818

Ряд: **Соколоподібні** Falconiformes

Родина: **Соколові** Falconidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 8 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться лише у Криму та Херсонській обл., окремі особини трапляються на Закарпатті та у Луганській області. Раніше був поширений у степовій та лісостеповій зонах, зрідка зустрічався і північніше (Волинська, Львівська та Київська області). Ареал виду охоплює також Пд. Європу, Пн. Африку, Зх., Середню та Центр. Азію. Зимує в Африці (на Пд. від Сахари) та Пд. Азії.

Місця перебування

Гніздиться у відкритих місцевостях на урвищах ярів, скелях, високих будівлях, у дуплах дерев.

Чисельність

У 1988 р. в Україні налічувалось бл. 100 гніздових пар. До 30-х рр. 20 ст. був відносно численним у пд. та звичайним у пд.-сх. областях, у 60-х рр.- звичайним на Закарпатті та у Криму (утворював колонії до 400 пар; зараз зустрічаються лише окремі пари).

Причини зміни чисельності

Застосування пестицидів. Розорювання ділянок цілини. Посилення фактора непокоєння. Вирубівання старих дуплистих дерев.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в кін. березня - квітні. Відкладає 4-5 яєць у кін. квітня - на поч. червня. Насиджує переважно самка (28 днів). Пташенята стають на крило у 2-й пол. липня. Восени відлітає у кінці серпня - на поч. (зрідка в кінці) жовтня. Живиться комахами (до 90 % раціону), дрібними гризунами та ящірками, іноді молюсками та багатоніжками.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Треба обмежити використання пестицидів, організувати орнітологічні заповідники та заказники на п-вах Тарханкуті Керченському (Чигинсько-Чокрацький степ, г. Опук та ін.), Арабатській Стрілці.

Джерела інформації

Gebel H., 1879; Сомов Н. Н., 1897; Боровиков Г. А., 1907; Шарлемань Н. В., 1916; Храневич В., 1925; Грабар О. О., 1931; Воронцов Е- М., 1937; Кістяківський О. Б., 1950; Волчанецкий И. Б., 1954; Волчанецкий И. Б., Лисецкий А. С., Капралова Н. И., 1954; Петров В. С., 1954; Треус В. Д., 1954; Назаренко Л. Ф., 1958; Зубаровський В. М., 1977; Ардамацкая Т. Б., Семенов С. М., 1977; Костин Ю. В., 1983. Ю. В. Міщенко.

ГЛУХАР, глушець

Tetrao urogallus Linnaeus, 1758

Ряд: Куроподібні Galliformes

Родина: Тетеревові Tetraonidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України, представлений 2 підвидами. Г. и. pleskei), та Т. и. rudolfi.

Статус

2 категорія.

Поширення

На Поліссі (Волинська, Рівненська, Житомирська і Сумська області - Г. и. pleskei), у Карпатах (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька і Закарпатська області) - Ти rudolfi
Ареал охоплює лісову зону та гірські ліси Євразії від Кантабрійських гір і Піренеїв до бас. Лени.

Місця перебування

На Поліссі - хвойно-листяні і хвойні ліси (переважно соснові бори, що межують з болотами, згарищами та вирубками, багатими на журавлину, чорницю та ін ягоди) У Карпатах - приполонинні хвойні ліси на висоті понад 800 м над рівнем моря (переважно ділянки криволісся з чорничниками, що виникли внаслідок вітровалів або снігових обвалів).

Чисельність

На поч. 20 ст. був звичайним, а місцями (центр, райони) численним птахом Полісся. В 30-х рр. практично зник у Чернігівській, а на поч. 70-х рр. - у Київській областях. У кінці 70-х рр на Поліссі налічувалося 2, 4-2, 9 тис. особин, у 90-х рр. - 2-2, 2 тисячі. У 70-90-х рр чисельність карпатської популяції коливалася в межах 2, 4-3, 1 тис. особин.

Причина зміни чисельності - скорочення площ хвойних лісів, вирубування дерев на токовищах та поблизу них, обробка місць перебування виводків пестицидами, осушування земель, випасання худоби, збільшення кількості ворогів виду (свиня дика, бродячі собаки), браконьєрство, посилення фактора непокоєння, особливо у період токування і гніздування.

Особливості біології

Осілий птах. Полігам. Токує у 2-й декаді березня - травні. За незмінних природних умов токовища зберігаються протягом багатьох десятиліть. Гніздо - ямка у землі, вимощена сухим листям і травою Відкладати яйця починає у 1-й пол. травня. У кладці звичайно 5-9 (іноді до 16) яєць Насиджує самка протягом 22-23 днів. Пташенята виводкового типу, залишають гніздо, як тільки обсохнуть. Живиться насінням, лісовими ягодами, зеленими частинами рослин, а також комахами та їхніми личинками, павуками; взимку - переважно хвоєю.

Розмноження у неволі

Розмножується в дичерозплідниках Дарвінського (Росія) та Березинського (Білорусь) заповідників. Досліди зі штучного розведення здійснюються у Німеччині.

Заходи охорони

Треба оголосити пам'ятками природи місця токування глухаря; створити спеціалізовані заказники у лісництвах, де чисельність виду ще порівняно висока. Слід заборонити всі види лісокористування, прокладання туристських маршрутів та випасання худоби у гніздових і виводкових стаціях; обробку пестицидами місць перебування виводків У місцевостях, де глухар раніше гніздився, доцільно його штучно розводити з наступною інтродукцією у природне середовище.

Джерела інформації

Кістяківський О Б, 1957а, Страутман Ф И, 1963, Островский А И, 1973а, 1973б, 1974, Тетеревиные птицы, 1975, Материалы Международного совещания по глухарю, 1984, Потапов Р Л, 1985, Птицы СССР Курообразные Журавлеобразные, 1987, Рідкісні на Волині, 1993 М Л Клестов.

ЖУРАВЕЛЬ СІРИЙ

Grus grus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Журавлеподібні Gruiformes

Родина: Журавлині Gruidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 10 видів роду, один з 2 видів роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться на Поліссі, іноді в заболочених долинах річок Лівобережного Лісостепу. Під час сезонних міграцій зустрічається по всій території, концентрується у Присивашші, де зареєстровано поодинокі гнізда. В минулому ареал виду охоплював весь помірний пояс Євразії. Тепер європейська частина ареалу дуже скоротилася (поширений гол. чин. на Скандинавському п-ві). Зимує у Пн. Африці, Зх. та Пд Азії

Місця перебування

Важкопри-ступні, частіше лісові, болота в долинах річок та навколо великих озер; у Присивашші - солонцюватий приморський степ.

Чисельність

Імовірно, 100-200 пар На поч. 60-х рр. 20 ст. 400- 450 пар гніздилося на Поліссі та 50-60 пар - на Лівобережжі.

Причини зміни чисельності

Скорочення площі боліт внаслідок осушування. Посилення фактора непокоєння та винищування птахів людиною. Використання пестицидів.

Особливості біології

Перелітний птах. Весняний проліт відбувається у березні - на поч травня. В місцях гніздування з'являється наприкінці березня - в 1-й пол. квітня. Моногам, пари постійні. Гнізда (із стебел, листя, шматочків торфу, моху) влаштовує на сухому місці серед болота (на купині або дернині), частіше на межі лісу і болота. У кладці 1-3 яйця (квітень) Насиджують (після відкладання першого яйця) самка і самець (28-31 день). Пташенята піднімаються на крило у 65-70-денному віці (остання декада липня - 1-а пол серпня) Статевозрілим стає на 4-6-му році життя Відліт і осінній проліт триває з 2-ї декади вересня до середини жовтня. Живиться переважно рослинною їжею (зелені частини рослин, насіння злаків, ягоди брусниці, журавлини); поїдає також комах, молюсків, черв'яків, дрібних хребетних, яйця птахів тощо

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється в Поліському природному заповіднику, де гніздиться бл 20 пар. Треба створити заповідні ділянки в околицях с Перебродів Дубровицького р-ну Рівненської обл., у Петрівському лісництві Ізюмського лісгоспу Харківської області, у долині р Самари (Дніпропетровська обл) та сезонні заказники на ділянках боліт, де гніздиться журавель сірий

Джерела інформації

Шарлемань З В (Н В, М В), 1915а, 1915б, 1930, 1913, Гавриленко Н И, 1917, 1929, Храневич В 1925, 1929 Шарлемань М, Портенко Л, 1926, Бурчак-Абрамович М О, 1928, 1935, Герхнер В Ю, 1928, Портенко Л А, 1928, 1950, Великохатько Ф, 1929, Шарлемань М, Шуммер О, 1930, Данилович А П, 1932, Орлов П П, 1948, Кістяківський О Б, 1952, 1957а, Жежерін В П, 1962, Страутман Ф И, 1963, Walkinshaw L, 1973, Mdkdtsch W 1974, Сіохин В Д, 1982, Хохлов А Н, 1982, Костин Ю В, 1983, Ивановский В В, 1987, Флинт В Е, 1987 С В Вінтер

ЖУРАВЕЛЬ СТЕПОВИЙ

Anthropoides virgo (Linnaeus, 1758)

Ряд: Журавлеподібні Gruiformes

Родина: Журавлині Gruidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України

Статус

1 категорія

Поширення

В 19 сі гніздився на тер. сучасних Черкаської, Полтавської, Харківської та Луганської областей, на поч. 20 ст - Одеської та Дніпропетровської областей. У 80-х рр гніздився на Пд. Сх. Херсонської, в Запорізькій, зх і пд частинах Донецької областей, у пн. частині Криму. Ареал охоплює степові та напівпустельні райони Європи (тепер вид майже зник) та Азії (мозаїчно-острівний характер поширення, численний лише в Монголії). Зимує у Пн Африці та Азії (на Пд.-Сх, та в Індії)

Місця перебування

Степові ділянки з розрідженою трав'янистою рослинністю; поля (зернові, бобові, чорний пар) поблизу балок з постійними або тимчасовими водотоками.

Чисельність

Ще в 50-х рр. 20 ст. була відносно високою. В 1982- 88 рр. гніздилося 97-105 пар (у Херсонській обл.- б. Запорізькій - 30-36, Донецькій - 16-18, у Криму - 45).

Причини зміни чисельності

Скорочення місць, придатних для гніздування, спричинене розорюванням цілинного степу, насаджуванням захисних лісосмуг, випасання худоби у місцях гніздування, використання пестицидів тощо. Наявність ворогів (лисиця грак, свиня дика, собака) Винищування птахів людиною.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в ост декаді березня - квітні Моногам Яйця відкладає в майже не вимощену ямку у квітні - травні, у кладці 1-3 (звичайно 2) яйця Насиджують самка і самець по черзі (28-30 днів) Пташенята стають на крило у 46-49-денному віці. Відліт і осінній проліт - з 2-ї декади серпня до середини вересня Живиться насінням злаків, молодими проростками трав'янистих рослин, комахами (переважно жуки і клопи) та ін.

Розмноження у неволі

Спостерігалось у Київському, Харківському та Менському (Чернігівська обл) зоопарках

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) Охороняється в Азово-Сиваському національному природному парку. Доцільно створити заповідні території на Пд Сх Керченського п-ва. В межах ареалу виду слід припинити закладання лісосмуг уздовж балок, на великих полях (100-150 га) залишати незасіяною смугу завширшки 100 м; вирощувати такі культури, в яких може гніздитися журавель степовий (ячмінь, кукурудза, соняшник, суданська трава, горох), або залишати поле під чорним паром; не випасати овець на ділянках гніздування

Джерела інформації

Nordmann A., 1840, Сомов Н Н, 1897, Остерман А И, 1912, Гавриленко Н И, 1929, Волчанецкий И Б 1954 Кістяківський О Б, 1957а, Mayfield Н F, 1975, Ардамацкая Т Б, Семенов С М, 1977, Сиохин В Д, 1982, Костин Ю В, 1983, Паевский В А, 1985, Флинт В Е, 1987 С. В Вінтер

ДРОФА, дрохва, дудак

Otis tarda Linnaeus, 1758

Ряд: Журавлеподібні Gruiformes

Родина: Дрофині Otididae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду В фауні України представлений номінативним підвидом

Статус

2 категорія.

Поширення

В невеликій кількості гніздиться у степовій і лісостеповій зонах, а також на Поліссі (Чернігівська й Сумська області). У минулому була поширена повсюдно у степовій зоні Євразії, на Пн. Африки. Тепер в межах колишнього суцільного ареалу гніздиться лише окремими острівцями.

Місця перебування

Відкриті ділянки степу (цілина, перелоги, чорний пар, посіви сільськогосподарських культур), часто на вододілах

Чисельність

На зимівлі - бл. 2000 особин, у гніздовий період - 270-300 дорослих птахів. Катастрофічне зменшується.

Причини зміни чисельності

Винищування птахів людиною (полювання, збирання яєць, вилов молодняка), руйнування гнізд під час сільськогосподарських робіт, знищення кладок граками та воронами сірими, несприятливі погодні умови (висока смертність під час ожеледі).

Особливості біології

У пд. частині України - осілий, у пн - перелітний птах. Виду властиві проміскуїтет та полігнія, при розріджених популяціях - часткова моногамія. Відзначається гніздовим консерватизмом. Гніздо - неглибока ямка. Токує у квітні, відкладає яйця з 3-ї декади квітня до кін червня. У кладці 1-2 (рідше 3) яйця. Насиджує самка (27-29 днів). Пташенята починають літати в 30-35-денному віці. Статевозрілими самки стають у 2-3, самці - в 5-6 років. Живиться навесні та влітку тваринною (комахи, ящірки, мишовидні гризуни), восени та взимку рослинною (насіння та зелені частини рослин) їжею.

Розмноження у неволі

В деяких країнах вирощують дроф з яєць, зібраних в угіддях. Потомство від Дроф, що утримувались у неволі, було одержано 1970 р. в зоопарку Берліна (4 пташенят), 1992 р. у зоорозпліднику Саратовської обласної мисливської інспекції (Росія).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Укр. РСР (1980), Європейського Червоного списку (1991), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973) Охороняється в Чорноморському біосферному заповіднику. Треба створити орнітологічні заказники на Керченському п-ві (ділянка цілинного степу між смт Багерове та с. Чистопілля, сільськогосподарські угіддя між селами Марфівка, Вулканівка, Кірове - усі Ленінського р-ну, та на мисі Чауда), організувати інкубацію яєць з наступною інтродукцією молодих птахів у природне середовище.

Джерела інформації

Кістяківський О Б, 1957а, Бузун В А, Головач О Ф, 1986, Головач О Ф, Дикий А В, 1986, Исаков Ю А, Флинт В. Е, 1987; Кандауров Е К., 1987 О Ф Головач

ХОХІТВА, стрепет

Tetrax tetrax (Linnaeus, 1758)

Ряд: Журавлеподібні Gruiformes

Родина: Дрофині Otididae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◆ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду.

Статус

1 категорія.

Поширення

Гніздиться лише на Керченському п-ві. Наприкінці 19 ст. була звичайним птахом степів Причорномор'я, Приазов'я та Криму, гніздилася подекуди і в лісостеповій зоні. В минулому ареал охоплював степи Євразії, Пн.-Зх. Африку. Тепер зберігся лише на окремих ізольованих ділянках. Зимує в Зх. Азії та Пн. Африці.

Місця перебування

Цілинні, гол. чин. ковилові, степи; зрідка - посіви культурних рослин.

Чисельність

Гніздиться кілька пар.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, ранні сінокоси в місцях гніздування, знищення кладок худобою та вороною сірою, відстріл птахів, застосування пестицидів. Наявність ворогів (лисиця, борсук, тхір степовий, бродячі собаки).

Особливості біології

Перелітний птах. Прилітає на поч. квітня. Моногам або полігам (залежно від співвідношення самців і самок у популяції). Токує в квітні - червні (найактивніше - у 1-й пол. травня). Гнізда влаштовує на землі в ямці. У кладці 3-4 яйця (кін. квітня - червень), раніше у кладках було 5-7 яєць. Насиджують самка і самець (20-21 день). Пташенята вилуплюються з кін. травня. Відлітає в серед. вересня - жовтні. Живиться комахами та м'якими частинами рослин.

Розмноження у неволі

Інкубують з яєць та вирощують у неволі (Росія).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Європейського Червоного списку (1991), Конвенції про міжнародну торгівлю видами фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Щоб зберегти вид від остаточного зникнення, треба терміново створити заповідник на тер. Керченського п-ва поблизу Чокрацького озера, де на ділянках степу ще існує остання в Україні популяція хохітви; повністю заборонити використання пестицидів на прилеглих територіях. Слід організувати постійний моніторинг популяції, розробити рекомендації щодо раціонального природокористування на цілинних ділянках степів Керченського п-ва.

Джерела інформації

Костюченко А., 19256; Шарлемань М., 1926; Аверін В. Г., 1927; Гавриленко Н. И., 1929; Воронцов Е. М., 1937; Треус В. Д., 1954; Ардамацкая Т. Б., 1957; Кістяківський О. Б., 1957а; Воинственский М. А., 1960; Костин Ю. В., 1978а, 1983; Болденков С. В., Крайнев Е. Д., 1977; Костин Ю. В., Дулицкий А. И., Мальцев И. В., 1981; Иванова В. С., 1986; Мосейкин В. Н., 1986; Федоренко А. П., 1986. Ю. В. Міщенко.

ЛЕЖЕНЬ

Burhinus oedipnemus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Сивкоподібні Chara driiformes

Родина: Лежневі Burhinidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◆ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; єдиний вид роду у фауні України, представлений номінативним підвидом. Деякі дослідники відносять вид до ряду Журавлеподібних.

Статус

3 категорія.

Поширення

В основному гніздиться вздовж Дніпра, Прип'яті, Десни (до м. Остра Чернігівської обл.) і Сіверського Дінця, на Полтавщині та Азово-Чорноморському узбережжі. Під час прольоту зустрічається на Волині, іноді залітає у Закарпаття. Ареал охоплює також Пд. Європу, Пн. Африку, Пд.-Зх. Азію. Зимує на Пд. Аравійського п-ва та у Сх. Африці.

Місця перебування

Широкі піщані ділянки з мозаїчною та розрідженою рослинністю, солончакові луки, як правило, поблизу великих водойм; іноді піщані кар'єри, виноградники, поля злакових культур.

Чисельність

У 80-х рр. 20 ст. було бл. 40-60 пар.

Причини зміни чисельності

Розорювання схилів балок, берегів водойм, інтенсивне випасання овець, затоплення піщаних кіс та островів (місць перебування виду) внаслідок створення водосховищ.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в останній декаді березня - на поч. квітня. Веде нічний спосіб життя. Моногам. Гніздо - ямка у піску. У кладці (кін. травня - червень) 2-3 яйця. Насиджують самка і самець протягом 26-27 днів. Пташенята вилуплюються у травні - червні; в серпні вже добре літають. На зимівлю відлітає в середині серпня - на поч. жовтня. Основу корму становлять комахи, іноді поїдає дрібних хребетних.

Розмноження у неволі

Здійснено спроби розведення в Берлінському зоопарку.

Заходи охорони

Охороняється на тер. Чорноморського біосферного заповідника. Треба організувати сезонні заказники в місцях гніздування виду.

Джерела інформації

Гавриленко Н., 1917; Артоболевський В. М., 1926; Шарлемань М., 1930; Грабар О. О., 1931; Смогоржевський Л. А., 1952; Волчанецкий И. Б., 1954; Петров В. С., 1954; Кістяківський О. Б., 1957а; Страутман Ф. И., 1963; Костин Ю. В., 1983. Й. І. Чернічко.

ЗУЙОК МОРСЬКИЙ

Charadrius alexandrinus Linnaeus, 1758

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Сивкові Charadriidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◆ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду, один з 3 видів роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться на узбережжі Чорного та Азовського морів У Луганській обл зустрічається на прольоті У 1960- 70 рр був звичайним у нижній течії Дніпра (до впадіння р Псла) Ареал охоплює Євразію, Африку, Австралію, Пн і Пд Америку (переважно вздовж узбережжя морів та солоних озер)

Місця перебування

Відкриті місцевості з розрідженими заростями кураю (або без рослинності) на узбережжі солоних або солонуватих водойм, піщаних або піщано-черепашкових пляжах островів та кіс Гніздиться поблизу води (на відстані до 600 м).

Чисельність

До поч 70-х рр 20 ст. був численним гніздовим птахом в Азово-Чорноморському регіоні, особливо на Сиваші та у Приазов'ї На поч 80-х рр популяція налічувала понад 10 тис. особин Протягом 1984-87 рр. вона зменшилася майже у 2, 5 рази

Причини зміни чисельності

Випасання худоби на солончаках, урбанізація, розвиток рекреації в місцях гніздування, різкі коливання рівня води у водосховищах,

зростання чисельності ворогів - грака, ворони сірої, сороки, бродячих собак і котів, які знищують гнізда

Особливості біології

Перелітний птах. Весняна міграція відбувається з середини березня до середини травня. Масове гніздування в кін квітня - на поч травня, іноді до 15-20 липня Гніздо (невелика ямка у ґрунті) влаштовує під прикриттям рослинності У кладці 3 (рідше 2-4) яйця Насиджують самка і самець (бл 24 днів). Пташенята вилуплюються з 2 (більшість з 20) травня по 5 червня, починають літати у 25-денному віці Осіння міграція в кін. серпня - жовтні Живиться різноманітними комахами та їхніми личинками, дрібними молюсками і ракоподібними

Розмноження у неволі

Не спостерігалось

Заходи охорони

Охороняється на тер Чорноморського біосферного й Кримською природного заповідників та Азово-Сиваського національного природного парку, деяких заказників Треба створити заказники в місцях гніздування виду - на оз Алібей (Одеська обл), на Арабатській Стрілці (Крим).

Джерела інформації

Кістяківський О Б, 1957а, Зубакин В А Костин Ю В, 1977 Костин Ю В 1983,
Колониальньє гидрофильные птицы юга Украины Ржанкообразные 1988 И 1 Чернічко

ХОДУЛИЧНИК

Himantopus himantopus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Шилодзьобкові Recurvirostridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◆ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду, в Україні представлений номінативним підвидом

Статус

2 категорія

Поширення

Гніздиться на узбережжі Чорного та Азовського морів. Поширений мозаїчне (там, де є відповідні стації) у степовій частині Криму, Дніпропетровській, Харківській, Донецькій та Луганській областях (селиться нерегулярно). Раніше зустрічався в Полтавській обл та поблизу Києва. Ареал охоплює пд частину Європи, Пд Азію, Пд Америку, пд райони Пн Америки, Африку (на Пд. від Сахари), Австралію.

Місця перебування

Узбережжя морів, мілководних прісних і солоних озер, рибозплідних ставів, відстійників, напівзатоплені островки, долини річок, купинясті болота.

Чисельність

На поч 20 ст був звичайним, у деяких місцевостях Пд України - численним видом. Внаслідок господарської діяльності перестав гніздитися в більшості районів ареалу, його кількість скоротилася до поодиноких пар і окремих кочових особин. Завдяки вжитим природоохоронним заходам з 70-х рр чисельність почала зростати. У 1988 році на Дунайсько-дністровському межиріччі гніздилися бл 170 пар, у Чорноморському біосферному заповіднику було бл 70, у пн - зх частині Приазов'я від Сиваша до Молочного лиману - понад 90, далі на Сх до кордону з Росією - бл 650, у т ч на Кривій косі Азовського м - 100 (у 1987 р - 180) пар. Поодинокі пари і невеликі поселення зареєстровано вздовж Дніпра, в бас Сіверського Дінця (в межах Донецької та Луганської областей), на Пд Харківської обл і в бас Самари (Дніпропетровська обл) - бл 150 пар (1988 р). У сх частині Кримського п-ва, включаючи Присивашся, в 1984 р було бл 400 пар. У 1993 р на Пд України від Яюрлицької зат Чорного м до Обитічної коси в Азовському м (включаючи Кримський п-в) гніздилися бл 600 пар.

Причини зміни чисельності

Випасання худоби у місцях гніздування, наявність ворогів - грака, ворони сірої і сороки, витіснення з гніздових територій крячком річковим і крячком малим, рекреаційні фактори, винищування птахів людиною, різкі коливання рівня води, деградація гніздових біотопів, хімічне забруднення середовища.

Особливості біології

Перелітний птах З'являється в серед квітня Гніздиться окремими парами і колоніями, іноді разом з ін сивко-подібними та крячками У гнізді буває від 1 до 11 яєць (спільна кладка кількох самок), звичайно у кладці 4 яйця Насиджують самка і самець (23-24 дні)
Пташенята стають на крило на 30- 35-й день Живиться гол чин комахами та їхніми личинками Відлітає на поч вересня

Розмноження у неволі

У 1988- 90 рр вирощуваїи пташенят (до підняття на крило) на орні тол станції Донецького ун-ту (Крива коса)

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) Охороняється у природному заповіднику Дунайські Плавні, Чорноморському біосферному заповіднику, Азово-Сиваському національному природному парку, заказниках загальнодержавного значення - Обитічна Коса (Запорізька обл) та Булахівський Лиман (орнітологічний, Дніпропетровська обл), а також на заповідних територіях місцевого значення Треба виявляти нові місця гніздування, забезпечувати їх охорону Створити заказник загальнодержавного значення на Кривій косі

Джерела інформації

Кістяківський О Б 1957а, Смогоржевский Л А, Клестов Н Л, 1986, Молодан Г Н, 1988в Г М Магадан

КУЛИК-СОРОКА, пискун

Haematopus ostralegus Linnaeus, 1758

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Кулики-сороки Haematopodidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◆ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 4 (за ін джерелами, 7-8) видів роду; єдиний вид роду у фауні України, представлений підвидом *H. o longipes*

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів, на Сиваші, в долині Дніпра (до гирла Прип'яті) На прольоті зрідка зустрічається в Луганській, Тернопільській, Львівській та Харківській областях Ареал охоплює Євразію, Пд. Африку, Австралію, Пн. та Пд. Америку Вид зимує на Пн Африки та Пд. Азії.

Місця перебування

Піщано-черепашкові ділянки узбережжя морів і озер з розрідженою рослинністю (і без неї), піщані острови лиманів та водосховищ, долини річок.

Чисельність

Ймовірно, становить бл 350 пар, зокрема у Запорізькій обл.- бл. 90, на дніпровських водосховищах - 100-120 пар. У Криму чисельність помітно знизилася.

Причини зміни чисельності

Погіршення екологічних умов, використання (у Криму) окремих ділянок, придатних для гніздування, під рисові чеки; неорганізований туризм, будівництво рекреаційних закладів на узбережжі морів та лиманів. На Дніпрі чисельність виду різко зменшилась внаслідок затоплення піщаних кіс та островів після створення водосховищ

Особливості біології Перелітний птах. З'являється в 1-й декаді березня (іноді навіть у кін. лютого) Масовий проліт відбувається в 1-й пол. квітня (до 140 особин у зграї) Гніздо - ямка в піщаному ґрунті поблизу води, майже не вимощене Гніздиться у 2-й пол. квітня - на поч травня (іноді на поч червня) У кладці 4 яйця. Насиджують самка і самець (26-27 днів). Перші пташенята вилуплюються наприкінці травня. Відлітає у серпні - на поч жовтня Живиться гол чин безхребетними (молюски, комахи та їхні личинки).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках (Канівський, Кримський та Дунайські Плавні), Чорноморському біосферному заповіднику та в Азово-Сиваському національному природному парку. Треба створити заказники в нижній течії Дніпра, на Сиваші, у Приазов'ї та Пн. Криму.

Джерела інформації

Кістяківський О Б, 1957а, Страутман Ф И, 1963, Костин Ю В, 1983, Колониальные гидрофильные птицы юга Украины Ржанкообразные, 1988 Й І Чернічко.

ПОРУЧАЙНИК

Tringa stagnatilis (Bechstein, 1803)

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Бекасові Scolopacidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◆ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 10 видів роду, один з 6 видів роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Дуже рідкісний гніздовий птах лісостепової зони Лівобережної України, знайдено також на Пн. Сумської області. В 19 ст. гніздився на Передкарпатті, Поділлі, околицях Києва, Черкас, Полтави, Луганська; на поч. 20 ст.- на Закарпатській низовині, на Десні (територія сучасного Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.), у більшості районів Харківщини. Ареал охоплює степову та лісостепову зони Євразії. Вид зимує в Африці, Пд. Азії, Австралії.

Місця перебування

Заболочені ділянки річкових заплав, узбережжя степових водойм, окраїнні ділянки боліт.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Інтенсивна меліорація, зарегулювання стоку річок, порушення екологічних умов у місцях перебування.

Особливості біології

Перелітний птах. Біологія гніздування на тер. України майже не вивчена. На весняному прольоті з'являється в кін. березня - квітні. Достовірних даних про строки гніздування в Україні немає. Гніздо влаштовує на купинах по краю болота, у трав'янистих заростях заплавних луків. На підставі поодиноких фактів встановлено, що яйця відкладає у 2-й пол. травня - на поч. червня. У кладці 4 яйця Перші пташенята з'являються в кін червня - на поч. липня. Осінній відліт починається з середини липня на Пн. України і в кін. липня - на поч. серпня у пд. областях. Міграція закінчується в середині вересня. Живиться комахами та личинками, що розвиваються у воді, дрібними молюсками.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба виявити місця гніздування і створити там сезонні або постійні заказники, з'ясувати строки та біологію гніздування в Україні.

Джерела інформації

Сомов Н Н., 1897, Гавриленко Н, 1917, Грабар О О, 1931, Смої оржевский Л А, 1952, Кістяківський О Б, 1957а;Страутман Ф И, 1963, Костин Ю В, 1983. Й І Чернічко.

КРОНШНЕП ТОНКОДЗЬОБИЙ, кроншнеп малий

Numenius tenuirostris Vieillot, 1817

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Бекасові Scolopacidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Як рідкісний пролітний птах буває на Азово-Чорноморському узбережжі. Ареал охоплює пд. частину зони тайги та Лісостеп від Уралу до долини р. Обі; в останні десятиріччя знайти місця гніздування не вдалося. Зимує в Середземномор'ї.

Місця перебування

На прольоті - морські узбережжя, луки.

Чисельність

Восени 1975 р. у Криму було зареєстровано 48 особин, в ін. місцях - поодинокі птахи

Причини зміни чисельності

Не

з'ясовано. Можливо, порушення ландшафтів у місцях гніздування.

Особливості біології

На весняному прольоті зустрічається в березні, на осінньому - у вересні.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Європейського Червоного списку (1991), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). В місцях, де регулярно буває птах на прольоті, треба створити сезонні заказники.

Джерела інформації

Подушкин Д А, 1912, Костин Ю В, 1973, 1983, Оіульчанский А. Я, 1973, Кистяковский А Б, 1980, Van der Berg A, 1988 Особисті повідомлення Ардамацької Т Б (1979), Лисенка В. І (1989) Д. Лисенко.

КРОНШНЕП ВЕЛИКИЙ

Numenius arquata (Linnaeus, 1758)

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Бекасові Scolopacidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

2 категорія.

Поширення

Спорадично гніздиться на Поліссі (в районі Шацьких озер. Волинська обл.), подекуди у Львівській області та на узбережжі Чорного й Азовського морів (Ягорлицька та Тендрівська затоки, пд.-сх. частина Керченського п-ва). В кін. 19 - на поч. 20 ст гніздився на тер. сучасних Хмельницької, Вінницької, Полтавської, Чернігівської, Дніпропетровської, Луганської та Донецької областей У наш час на прольоті зустрічається по всій території. Окремі птахи зимують у дельті Дунаю, на лиманах пн.-зх. частини Причорномор'я, на тер. Чорноморського біосферного заповідника Арéal охоплює Євразію (від о. Ісландія на Зх. до Забайкалля на Сх) Вид зимує у Пд Європі (незначна кількість), Африці, Пд. Азії, на Великих Зондських о-вах.

Місця перебування

Відкриті купинясті та мохові болота, поблизу озер і річок (на Поліссі); солончаки (де є хоч незначна рослинність) на узбережжі лиманів і солоних озер (Пд. України).

Чисельність

Гніздиться бл. 140 пар. На прольоті восени зустрічаються зграї з кількох сотень птахів.

Причини зміни чисельності

Меліоративні роботи, будівництво ГЕС, розорювання лук і заплавлених земель, випасання худоби вздовж русел річок, збіднення кормової бази.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в пн районах у серед березня - на поч квітня, у Криму - на поч. березня - в кін. квітня. Гніздиться з поч. травня Гнізда - вимощені сухою травою ямки у ґрунті. У кладці 4 яйця. Насиджують самка і самець (28-30 днів). У кін. липня молоді птахи стають на крило. Осінній відліт з серпня по жовтень, іноді у листопаді; деякі мандрівні птахи затримуються до зими. Живиться тваринною їжею (наземні комахи та їхні личинки, дощові черви, земноводні, молюски тощо).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в Шацькому національному природному парку та Чорноморському біосферному заповіднику. Треба провести інвентаризацію місць гніздування, створити сезонні заказники.

Джерела інформації

Гавриленко Н, 1917, Бурчак-Абрамович М О, 1928, Шарлемань М 1930, Петров В С., 1954, Кістяківський О Б, 1957а; Страутман Ф И 1963, Татаринов К А, 1973, Костин Ю В, 1983, Горбань И М., 1991. Й. І. Чернічко

КРОНШНЕП СЕРЕДНІЙ

Numenius phaeopus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Бекасові Scolopacidae

Умовні позначення

- Зустрічі на прольоті
- ◆ Місця зльотів

Таксономічна характеристика

Один з 8 видів роду; один з 3 видів у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зустрічається на прольоті у Криму та на узбережжі Азовського та Чорного морів. До серед. 19 ст. зрідка був на гніздуванні та прольоті в різних районах України. Ареал охоплює лісову, частково лісотундрову зони Євразії. Вид зимує в Африці, Пд. Азії, Австралії.

Місця перебування

Мохові болота, долини річок і вологі низини, порослі чагарником.

Чисельність

Незначна. В кін. 19- на поч. 20 ст. місцями (біля Одеси) був звичайним.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовано.

Особливості біології

Весняний переліт - у березні-травні, осінній - у вересні-листопаді. Тримається невеликими зграйками (від 3 до 18 особин). Кочові птахи трапляються і влітку з кін. липня. Окремі особини зимують. На прольоті живиться по берегах мілководних водойм та на морському узбережжі водяними безхребетними (дрібні ракоподібні, личинки комах тощо).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980).

Джерела інформації

Гладков Н. А., 1952; Воїнственський М. А., Кістяківський О. Б., 1962; Ардамацкая Т. Б., 1983; Костин Ю. В., 1983. Г. Б. Ардамацька.

ДЕРИХВІСТ ЛУЧНИЙ, киргик

Glareola pratincola (Linnaeus, 1766)

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Дерихвостові Glareolidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 2 видів роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

2 категорія.

Поширення

Спорадично гніздиться вздовж узбережжя Чорного м., з кін. 50-х рр. 20 ст. - у Приазов'ї. Ареал охоплює також Пд. Європи, Африку, Зх. та Середню Азію. Вид зимує в Африці, Пд.-Зх. Азії.

Місця перебування

Низовинні узбережжя морських заток, лиманів, солоних і прісних озер, водосховищ з розрідженою невисокою рослинністю (або без неї); зрідка - периферійні ділянки полів, луків.

Чисельність

Характерні значні локальні коливання із загальною тенденцією до зниження. У 40- 70-х рр. 20 ст. спостерігалось певне зростання чисельності (на Ягорлицькому п-ві гніздилося 150-200 пар, узбережжі Тендрівської зат.- бл. 150 пар, вид був звичайним у Криму). Пізніше кількість особин виду різко зменшилася, в окремих місцях навіть повністю зникли цілі колонії (Стенсівські плавні в Одеській обл., де 1964 р. налічувалося бл. 3000 пар). У 1984 р. у Кримському Присивашші було бл. 300, у степовій частині Криму - 90 гнізд. У 1988 р. у Дунайсько-дністровському межиріччі гніздилося бл. 250 пар, на Ягорлицькому п-ві - 7, на узбережжі Тендрівської зат.- 11, у Пн. При-азов'ї (від Молочного лиману до Кривої коси) - бл. 50 пар. У 1990 р. на Кривій косі гніздилося 2 пари, біля м. Новоазовська - 98 пар. У 1993 р. загальна чисельність в Україні не перевищувала 120 пар.

Причини зміни чисельності

Трансформація гніздових біотопів внаслідок меліорації земель, випасання худоби, рекреаційного освоєння. Чутливість виду до змін погоди.

Особливості біології

Перелітний птах. У місцях гніздування з'являється у 2-й пол. квітня. Розподіл на пари починається ще на зимівлях. Селиться колоніями разом з ін. куликами і крячками. Самка відкладає яйця (1-5, частіше 3) в ямку на землі. Насиджують самка і самець протягом 21 дня. Молодь починає літати на 27-30-й день. Після закінчення періоду розмноження птахи збираються у зграї і кочують. Відлітає у вересні. Живиться гол. чин. комахами.

Розмноження у неволі

Пташенят з моменту прокльову до 50-денного віку успішно вирощували (з наступною інтродукцією у природне середовище) на орнітологічній станції Донецького університету (Крива коса Азовського м.).

Заходи охорони

Місця, потенційно придатні для гніздування, охороняються в заповідниках - природному Дунайські Плавні та Чорноморському біосферному, у ряді заказників.

Джерела інформації

Клименко М. И., 1950; Кістяківський О. Б., 1957а; Conway W., Bell J., 1961; Молодан Г. Н., 1980, 1988б; Назаренко Л. Ф., 1980; Костин Ю. В., 1983. Г. М. Молодан.

ДЕРИХВІСТ СТЕПОВИЙ, киргик

Glareola nordmanni Nordmann, 1842

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Дерихвостові Glareolidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Найдавніший автохтонний вид степової зони України; тепер фрагментарне гніздиться гол. чин. на узбережжі Чорного та Азовського морів. Іноді залітає у лісостепову і навіть лісову зони. Ареал охоплює степи Євразії. Зимує в Африці (на Пд. від екватора).

Місця перебування

Такі самі, як і у дерихвоста лучного. Гніздиться на сухих ділянках на значній відстані (до Ю км) від води.

Чисельність

Наприкінці 19 ст. у степовій зоні був численним гніздовим птахом, кочові зграї налічували кілька тисяч особин. У 1-й пол. 20 ст. таким був лише у приморській смузі, в ін. місцях зустрічався спорадично окремими парами і невеликими групами. В наступні роки чисельність знижувалась. Останні випадки гніздування зареєстровано на узбережжі Тилігульського лиману в 1984 р. (1 пара), у пн. частині Куяльницького лиману в 1986 р. (5 пар), Чорноморському біосферному заповіднику в 1985 р. (4 пари), на Кривій косі Азовського м. у 1987 р. (2 пари). У 1988 р. 3-5 пар гніздилися біля с. Булахівки Дніпропетровської обл.; 8 трималися у пн. частині Куяльницького лиману і 2 - у гирлі Лозуватки. У 1990 р. 32 птахи оселилися на узбережжі Азовського м. біля м. Новоазовсь-ка Донецької області.

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування в результаті господарської діяльності, випасання великої рогатої худоби і овець; рекреаційні фактори, погіршення кормової бази внаслідок хімічного забруднення; коливання рівня води, наявність ворогів (бродячі собаки, коти), винищування птахів людиною.

Особливості біології

Перелітний птах. За біологією схожий з Дерихвостом лучним (з ним, як правило, утворює спільні колонії).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у природному заповіднику Дунайські Плавні (місця гніздування) та Чорноморському біосферному заповіднику, а також у ряді заказників. Треба провести дослідження по виведенню птахів в інкубаторах або в гніздах у природних умовах з яєць, узятих в азіатській частині ареалу (тут вид досить численний), з наступним вольєрним утриманням пташенят. Охороняючи гнізда дерихвоста степового, рекомендується використовувати (за необхідності) спеціальні захисні конструкції.

Джерела інформації

Браунер А. А., 1894; Алфераки С. Н., 1910; Кістяківський О. Б., 1957а; Молодан Г. Н., Кабаков А. Н., 1982; Молодан Г. Н., 1988а; Молодан Г. Н., Пожидаєва С. И., 1991. Г. М. Молодан.

РЕГОТУН ЧОРНОГОЛОВИЙ

Larus ichthyaetus Pallas, 1773

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Мартінові Laridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 44 видів роду; один з 9 видів роду у фауні України. Монотипний вид.

Статус

2 категорія.

Поширення

Відомі постійні колонії на Азово-Чорноморському узбережжі - Лебедячі о-ви (Чорне м.), острови Сиваша. Спорадично гніздиться на Кривій косі (Азовське м.) і островах Дніпровського водосховища. Ареал простягається від пн. районів Криму і пд. узбережжя Каспію до Улоговини Великих озер (Монголія).

Місця перебування

Солоні, солонуваті, іноді прісні водойми. Гніздиться на островах; надає перевагу голим ділянкам або місцевостям з мозаїчною рослинністю. Кормові біотопи - прісноводні водойми, рідше - морське мілководдя, наземні екосистеми.

Чисельність

На о. Китай (пн. частина Сиваша) 1934, 1949-59, 1962 рр. кількість птахів коливалась від 4 до 36 пар. У 1973- 83 рр. чисельність виду в центр. частині Сиваша становила 73- 120 пар; максимальну кількість (180 пар) зафіксовано 1985 р. Пізніше чисельність птахів помітно зменшилася (1987 р.- 60 пар, 1988 р.- 80 пар). На Лебедячих о-вах у 1947-72 рр. гніздилися 1-36 пар (1955 р.- 100 пар); збільшення до 189 пар спостерігалось 1974-84 рр. З 1984 р. відоме поселення (180 пар) на островах системи Коянли (Сх. Сиваш), 1987 р.

воно скоротилося до 20 пар. З початку 90-х років відмічається тенденція до збільшення чисельності та розселення птахів. На Сиваші з'явилися колонії біля с. Строганівка, Херсонська обл. (150 пар), на Чонгарських о-вах (310 пар), на о. Китай (243 пари), на о-вах системи Коянли (51 пара); у Чорноморському біосферному заповіднику (Кінські о-ви) 1991 р. загніздилося 8 пар, у 1992-12 пар. Загальна чисельність гніздової популяції реготуна чорноголового в Україні 1986 р. становила 420-430 пар; 1987 р.- не перевищувала 220-230 пар, у 1991-92 рр.- 1000-1100 пар.

Причини зміни чисельності

Наявність гніздового паразита - мартина сріблястого, який в окремі роки знищує до 27, 4 % кладок і 45, 1 % пташенят реготуна чорноголового; підвищення рівня води при нагінних вітрах, що може призводити до затоплення понад 50 % кладок; незадовільний стан кормової бази; можливий вплив певних внутрішніх механізмів, порушення гідрологічного режиму, що відбуваються на островах оз. Манич-Гудило (Ростовська обл., Росія) в гніздових колоніях, з якими причорноморська популяція тісно пов'язана.

Особливості біології

Перелітний птах. Азово-Чорноморська популяція зимує в межах гніздової області, на Каспійському морі. Весняний переліт у місця гніздування відбувається в лютому - березні. Селиться переважно моновидовими щільними колоніями (до кількох сотень пар). Гнізда будує з сухих водоростей, трав'янистих рослин. Яйця (до 3) відкладає в березні - на поч. квітня. Насиджують самка і самець (27- 29 днів). Живиться в основному прісноводними рибами (молодь коропів, плітка, бички, краснопірка), а також членистоногими (бабки, прямокрилі, жуки).

Розмноження у неволі

Невідомо.

Заходи охорони

Охороняється на тер. Кримського природного заповідника та Азово-Сиваського національного природного парку. Слід прискорити створення орнітологічного заказника у Сх. частині Сивашу або приєднати його до Азово-Сиваського національного природного парку.

Джерела інформації

Браунер А. А., 1894, 1899; Воронцов Б. М., 1937;

Андреев И. Ф., 1940; Гизенко А. И., 1957; Костин Ю. В., 1961, 1975, 19786; Зубакин В. А., 1975, 1976; Степанян Л. С., 1975; Сиохин В. Д., 1980; Колониальные гидрофильные птицы юга Украины. Ржанкообразные, 1988; Птицы СССР. Чайковые, 1988. В. Д. Сиохин.

ЧЕГРАВА, Чеграва звичайна, Чеграва рибоїдна

Hydroprogne caspia (Pallas, 1770)

Ряд: Сивкоподібні Charadriiformes

Родина: Мартинові Laridae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Монотипний вид монотипного роду.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться у Причорномор'ї на островах Тендрівсько! (Потієвські, Смалений, Бабин, Орлів) та Каркінітської; (Лебедячі) заток, центр, і сх. частин Сиваша. Під час осінніх міграцій зустрічається в Одеській області. Ареал охоплює майже всі материки, крім Пд. Америки та Антарктиди. Зимує птах у центр, частині Середземного м. і в районі Гвінейської затоки.

Місця перебування

Узбережжя солоних, рідше прісних природних водойм. Гніздиться на невеликих черепашикових островах, де немає рослинності; живиться на мілководді.

Чисельність

У Причорномор'ї гніздиться (1991-92 рр.) 1100- 1200 пар. Перші гніздові поселення (400 пар) у Причорномор'ї було зареєстровано у 1949-52 рр. на о. Китай (Сиваш); у наступні роки кількість птахів стала зменшуватися, з 1973 р.- не гніздиться. У 1960-88 рр. чисельність виду на Лебедячих о-вах становила 152-468 пар, на Чонгарських - 104-520 пар. У 1985 р. виявлено колонію птахів (до 300 пар) на Сх. Сиваші (о-ви системи Коянли), але 1988 р. вона зникла. У Тендрівській зат. спорадично гніздяться малими колоніями (до 150 пар).

Причини зміни чисельності

Порушення спокою птахів у період гніздування або винищення кладок людиною; підвищення рівня вод, спричинюване нагінними або штормовими вітрами, внаслідок цього гине до 90 % кладок і 45-60 % пташенят-пуховиків; наявність на території колонії великої кількості мартинів сріблястих, які знищують яйця.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється у квітні - травні, відлітає у вересні. Моногам. Розмножуватися починає у 3-річному віці. Гніздиться щільними, в основному моновидовими колоніями. Гніздо - пласка ямка на землі. Перші кладки (1-3, іноді 4 яйця) з'являються в кін. квітня - на поч. травня. Насиджують самка і самець протягом 22-24 днів. Пташенята стають на крило через 30-32 доби після вилуплення. Молоді птахи спочатку тримаються поблизу колоній, у серпні - вересні під час кормових міграцій бувають у зх. При-азов'ї та нижній течії Дніпра. Існує зв'язок між колоніями на Сиваші і Лебедячих о-вах (дані кільцювання). Гніздовий консерватизм виражений слабо, наприклад, на Лебедячих о-вах щороку мітилося до 60-70 % молоді, згодом кількість мічених старих птахів у цій колонії не перевищувала 1-1, 5 %. Живиться рибою (бички, коропові), рідше водяними безхребетними. Кормові ділянки знаходить на відстані 25-30 км від місць гніздування, іноді - поблизу островів.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Охороняється на Лебедячих о-вах (Крим. природ. заповідник) та в Тендрівській зат. (Чорноморський біосферний заповідник) . У Чонгарській зат. і на Сх. Сиваші слід охороняти колонії, приєднавши ці території до Азово-Сиваського національного природного парку.

Джерела інформації

Портенко Л. А., 1925; Воронцов Е. М., 1937; Шевченко В. В., 1937; Кістяківський О. Б., 1957а; Смогорожевський Л. О., 1959; Костин Ю. В., 1961, 19786, 1983; Ардамацкая Т. Б., 1975а, 1982; Зу-бакин В. А., Костин Ю. В., 1977; Сиохин В. Д., 1980; Зубакин В. А. [та ін.], 1987; Колониальные гидрофильные птицы юга Украины Ржанкообразные, 1988. В. Д. Сиохин.

ПУГАЧ

Bubo bubo (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Совоподібні** Strigiformes

Родина: **Совині** Strigidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- ◊ Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 13 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Гніздиться у всіх природних зонах, проте у степовій - дуже рідко. Переважна частина популяції зосереджена у зх. областях. Зустрічається більш-менш регулярно лише на лісистих кручах Дністра, в деяких місцях Львівської обл. та на Пн. Правобережного Полісся. Нечисленні та деградуєчі популяції виду трапляються вздовж рік бас. Сіверського Дінця, в Середньому Придніпров'ї та Гірському Криму. Ареал охоплює майже всю Євразію та Пн. Африку.

Місця перебування

Глухі ліси з густим підліском, яри, берегові й скелясті гірські урвища, а також скелі, іноді болота.

Чисельність

Близько 50 пар. В осінньо-зимовий період на тер. України регулярно зустрічаються також птахи, що відкочовують з ін. регіонів загального ареалу.

Причини зміни чисельності

Антропогенна зміна ландшафтів (вирубання та засадження монокультурою значної частини лісів, меліорація, розширення площі окультурених територій), різке погіршення кормової бази, рекреаційне навантаження і безпосереднє винищення пугача людиною.

Особливості біології

Осіло-кочовий птах. Активний переважно вночі. Гнізда влаштовує безпосередньо на землі - у нішах і на виступах скель, печер, ярів і берегових урвищ, у лісах - найчастіше під вивернутими буреломом деревами, зрідка у гніздах ін. видів птахів, дуплах старих дерев. У кладці (кін. лютого - поч. березня) 2-3 (рідше 4) яйця. Насиджує самка (33-35 днів). Масовий виліт пташенят - у 2-й пол. червня. Політ (низько над землею) повільний, хвилеподібний. Живиться переважно гризунами і птахами, рідше - земноводними, плазунами і навіть рибою.

Розмноження у неволі

Зареєстровані випадки розмноження у неволі, зокрема в Київському, Харківському та Одеському зоопарках.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у Шацькому національному природному парку, заповідниках - Карпатському біосферному та Ялтинському гірсько-лісовому. Треба створити заповідник у Тлумацькому р-ні Івано-Франківської області (тут на кручах Дністра вид досить звичайний), а також приєднати до Канівського природного заповідника лісовий масив між селами Бучак і Трахтемирів, де ще водяться пугачі (можливо, останні на Придніпров'ї); заборонити вирубування та розчищення лісу в межах гніздових ділянок, утворити зони тиші в цих місцях.

Джерела інформації

Бурчак-Абрамович М. О., 1928; Герхнер В. Ю., 1928; Портенко Л. А., 1928, 1950; Гавриленко Н. И., 1929; Грабар О. О., 1931; Воронцов Е. М., 1937; Орлов П. П., 1941, 1948; Клименко М. И., 1950; Кучеренко М. Я., 1953; Петров В. С., 1954; Страутман Ф. И., 1954; Стаховский В. В., 1955; Назаренко Л. Ф., 1957; Громов И. М., 1961; Жежерин В. П., 1970; Татаринов К. А., 1973; Крыжановский В. И., Жежерин В. П., 1979; Лесничий В. В., 1982; Костин Ю. В., 1983. Ю. В. Міщенко.

СИЧ ВОЛОХАТИЙ

Aegolius funereus (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Совоподібні** Strigiformes

Родина: **Совині** Strigidae

Умовні позначення

- Місця гніздування до 1970 р
- Місця гніздування після 1970 р
- △ Зальотки

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів роду; єдиний вид роду у фауні України, представлений 2 підвидами: типовим *A. f. funereus* (зх. області), *A. f. caucasicus* (Крим).

Статус

4 категорія.

Поширення

Можливо, гніздяться ізольовані популяції в Українських Карпатах; узимку зрідка зустрічається в Полтавській і Харківській областях. Добували у Кримському заповідно-мисливському господарстві (з 1991 - Кримський природний заповідник), ймовірно, і тепер гніздиться у глухих соснових лісах Криму. Ареал охоплює Євразію та Пн. Америку.

Місця перебування

Хвойні, рідше мішані ліси, на Пд. також гірські букові ліси, особливо вологі біотопи (береги великих озер чи мохові болота).

Чисельність

Трапляється рідко.

Причини зміни чисельності

Недостатня кормова база (під час сніжних зим птахи гинуть від голоду), наявність природних ворогів - куниці лісової, сови великої та яструба-тетерев'ятника, суцільне вирубування лісів, під час яких знищують і дуплисті дерева.

Особливості біології

Осілий птах, здійснює невеликі кочівлі взимку. Гнізда влаштовує у дуплах дятла чорного (рідше дятла зеленого та дятла сивого); охоче селиться у штучних гніздах: дуплянках, гніздових ящиках для качок і шпаківнях з розширеним входом. В одному дуплі гніздиться протягом кількох років. Моногам. У кладці (квітень - травень) 4-6 (рідше 7-8) яєць; у сприятливі роки бувають дві кладки за сезон. Насиджує самка (25-31 день). Пташенята перебувають у гнізді бл. 30 днів; після вильоту (червень) батьки годують їх ще 1, 5-2 місяці. Активний уночі. Політ швидкий, дещо хвилеподібний. Статевозрілим стає в однорічному віці. Живиться мишовидними гризунами, землерийками, дрібними птахами, зрідка жабами та комахами.

Розмноження у неволі

Розмножується у розплідниках і зоопарках Зх. Європи.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у заповідниках Карпатському (біосфер.) та Розточчя (природ.), нан. природних парках (Карпатський, Шацький), заказниках. У місцях перебування виду треба зберігати старі дуплисті дерева.

Джерела інформації

Гавриленко Н. И., 1929; Портенко Л. А., 1950; Дементьев Г. П., 19516; Страутман Ф. И., 1954, 1963; Клитин А. Н., 1959; Пукинский Ю. Б., 1977; Костин Ю. В., 1983. О. Кошелев.

СИЧИК-ГОРОБЕЦЬ

Glaucidium passerinum (Linnaeus, 1758)

Ряд: **Совоподібні** Strigiformes

Родина: **Совині** Strigidae

Умовні позначення

- ◊ Місця гніздування до 1970 р
- Місця гніздування після 1970 р
- △ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з 13 видів роду; єдиний вид роду у фауні України, представлений типовим підвидом.

Статус

4 категорія.

Поширення

Гніздиться у зх. областях, зокрема на зх. схилах г. Дарвайка на околицях с. Колочави Міжгірського р-ну Закарпатської обл. (1985 р.). В осінньо-зимовий період залітає до Київської, Житомирської, Чернігівської та Полтавської областей. В Українських Карпатах, можливо, є ізольована популяція. Ареал охоплює Євразію.

Місця перебування

Старі хвойні та букові ліси.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Остаточо не з'ясовані. Можливо, скорочення площ гірських лісів, наявність природних ворогів виду - куниця лісової, сови великої та яструба; санітарні рубки старих дуплистих дерев, а також розвиток рекреації.

Особливості біології

Осілий птах, іноді (на зиму) відкочує у пд. регіони. Гнізда влаштовує у дуплах, охоче займає штучні дуплянки. У кладці (квітень) 4-6 (у сприятливі роки до 9) яєць. Насиджує самка (28 днів). Пташенята вилітають з гнізда на поч. серпня. Політ хвилеподібний. Живиться в основному мишовидними гризунами, рідше - дрібними птахами та комахами.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у комплексі орнітофауни у заповідниках Карпатському (біосферний), Розточчя і Поліському (природні), Карпатському національному природному парку. З метою приваблення птаха слід в місцях, придатних для перебування виду, встановлювати штучні дуплянки.

Джерела інформації

Грабар О. О., 1931; Шарлемань М. В., 1937; Портенко Л. А., 1950; Страутман Ф. И., 1954, 1963; Кістяківський О. Б., 1957а; Клитин А. Н., 1959; Долбик М. С., Дорофеев А. М., 1978; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. О. Кошелев.

СОВА ДОВГОХВОСТА

Strix uralensis Pallas, 1771

Ряд: Совоподібні Strigiformes

Родина: Совині -Strigidae

Умовні позначення

- ◆ Зустрічі в негніздовий період після 1970 р
- ◇ Місця гніздування до 1970 р
- ◇ Зустрічі в негніздовий період до 1970 р
- ◆ Місця гніздування до 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Гніздиться лише в Українських Карпатах; під час осінньо-зимових кочівель спускається на низовини. Деколи залітає у Волинську, Черкаську та ін. області. Ареал охоплює гол. чин. лісову зону помірного поясу Євразії.

Місця перебування

Букові, хвойні та мішані ліси гір, залітає на полонини.

Чисельність

Даних немає. У 40- 60-х рр. 20 ст. була звичайною у букових лісах пд. схилів Українських Карпат.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовано.

Особливості біології

Осілий птах, здійснює лише невеликі кочівлі. Гніздиться у старих гніздах ін. птахів (частіше хижих), нішах трухлявих пнів і дуплах старих дерев, зрідка на землі біля якого-небудь укриття. У кладці 3-4 (рідше до 6) яйця. Насиджує самка (27-29 днів). Вигодовують пташенят обидва птахи пари. Активна протягом доби. Живиться здебільшого дрібними ссавцями (миші, полівки, хом'яки, пацюки, кроти), рідше птахами (горобці, ворони, сороки та ін.), а також деякими комахами, зокрема прямокрилими.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику. Треба заборонити весняно-літнє вирубування лісу в місцях гніздування виду.

Джерела інформації

Храневич В. П., 1929; Орлов П. П., 1948; Кістяківський О. Б., 1950; Иванов А. И., 1953; Страутман Ф. И., 1954, 1963; Клитин А. Н., 1959; Степанян Л. С., 1975; Пукинський Ю. Б., 1977. О. М. Пекло.

СОВА БОРОДАТА

Strix nebulosa Forster, 1772

Ряд: Совоподібні Strigiformes

Родина: Совині Strigidae

Умовні позначення

- ◆ Зустрічі в гніздовий період у 1985 р
- ◆ Гніздища з 1985 р

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Вперше знайдена на гніздуванні 1985 р. (північна частина Житомирської області). Ймовірно, гніздиться також у пн.-сх. частині Рівненської обл. (Рокитнівський р-н). Під час кочівлі з'являється і в районах, розташованих далі на південь. Ареал охоплює Євразію (на Пн. до 52° пн. широти, на Пд.- південь Сх.-Європейської рівнини та пд. межа тайги) й Пн. Америку.

Місця перебування

Сосново-березові ліси, що перемежуються із заболоченими ділянками.

Чисельність

У 1985 р. зареєстровано 3 гніздові пари (Поліський природний заповідник), в 1988 р. - токуючого самця (заказник Сира Погоня).

Причини зміни чисельності

Не з'ясовано.

Особливості біології

Осілий птах, здійснює лише невеликі кочівлі. Гніздиться (кін. березня - поч. квітня) у старих гніздах ін. птахів (частіше хижих), іноді на високих пнях з трухлявою серцевиною. В Україні знайдено 2 гнізда на бортях (штучні вулики) на деревах на висоті 5 і 9 метрів. У кладці 3-4 (рідше 5) яйця. Насиджує самка (28 днів). Самець регулярно приносить їй корм та охороняє гніздову ділянку. Живиться дрібними ссавцями (переважно гризунами), рідше птахами.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в Поліському природному заповіднику (Житомирська обл.) та заказнику загальнодержавного значення Сира Погоня (Рівненська обл.). Треба провести інвентаризацію ділянок, екологічно придатних для гніздування виду й організувати відповідні охоронні зони, заборонити проведення санітарних рубок лісу в місцях гніздування сови бороdatoї.

Джерела інформації

Бурчак-Абрамович М. О., 1928; Шарлемань М. В., 1938; Степанян Л. С., 1975; Иванов А. И., 1976; Пукинский Ю. Б., 1977; Яремченко О. А., Шейгас И. М., 1991. О. М. Пекло.

СИПУХА

Tyto alba (Scopoli, 1769)

Ряд: Совоподібні Strigiformes

Родина: Сипухові Tytonidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р
- ▽ Зустрічі в негніздовий період до 1970 р
- ◊ Місця гніздування до 1970 р
- ◇ Зустрічі в гніздовий період до 1970 р
- ▼ Зустрічі в негніздовий період після 1970 р
- ◆ Зустрічі в гніздовий період після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 9 видів роду; єдиний вид роду і родини у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Зареєстрована на гніздуванні в зх. і центр, областях, а також у пн. частині Одеської обл.; у негніздовий період під час кочівель може з'являтися у сх. (Харківська) і пд. (Херсонська) областях. Ареал охоплює Європу (крім Пн. Сх.), Пд. Азію, Пн. та Пд. Америку, Африку, Австралію.

Місця перебування

Гніздиться в населених пунктах у кам'яних і дерев'яних будівлях (зокрема, церквах), які залишили або мало відвідують люди, а також у дуплах старих дерев. У Карпатах піднімається в гори долинами річок до висоти 300-400 м над рівнем моря.

Чисельність

У зх. частині гніздового ареалу чисельність повсюдно низька, вона і далі знижується; у сх. частині - вид знаходиться під загрозою зникнення, в більш. шості місць вже не гніздиться.

Причини зміни чисельності

Загибель птахів під час лютих морозних багатосніжних зим, скорочення місць гніздування і кормової бази (зменшення кількості гризунів). Відомі випадки канібалізму (за тривалої відсутності корму дорослі птахи поїдали своїх пташенят).

Особливості біології

Осілий птах, у негніздовий період здійснює кочівлі на незначні відстані. Шлюбний період починається у березні. В кінці квітня самка відкладає 4-8 яєць, насиджує 32-34 дні. Молодь залишає гніздо на 35-45-й день після вилуплення. У періоди спалаху чисельності мишовидних гризунів - основного корму сипухи - може мати протягом року два репродуктивних цикли. Живиться також ін. дрібними ссавцями, птахами і земноводними, значно рідше комахами і павуками. Полює тільки вночі. Розмноження у неволі Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба виявити і взяти під охорону місця гніздування сипухи, з'ясувати її чисельність.

Джерела інформації

Гавриленко Н. И., 1917, 1924, 1929; Храневич В., 1925, 1929; Шарлемань М. (Н. В., М. В.), 1926, 1930, 1933а, 1933б, 1938, 1958; Бурчак-Абрамович М. О., 1928; Герхнер В. Ю., 1928; Підплічка І. Г., 1932, 1937; Кирпиченко М., 1933; Орлов П. П., 1948; Кістяківський О. Б., 1950; Портенко Л. А., 1950; Иванов А. И., 1953; Страутман Ф. И., 1954, 1963; Кли-тин А. Н., 1959; Пузанов И. И., Назаренко Л. Ф., 1962; Степанян Л. С., 1975; Ардамацкая Т. Б., Семенов С. М., 1977; Пукинский Ю. Б., 1977. О. М. Пекло.

СОРОКОПУД ЧЕРВОНОГОЛОВИЙ

Lanius senator Linnaeus, 1758

Ряд: Горобцеподібні Passeriformes

Родина: Сорокопудові Laniidae

Умовні позначення

- ◇ Зустрічі під час весняних міграцій (до 1970 р)
- Місця гніздування до 1970 р
- ◆ Зустрічі під час весняних міграцій в 1971-88 р)
- ▽ Зустрічі під час осінньої міграції в 1988 р

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Рідкісний пролітний птах пд. частини України - Одеська (у т. ч. о. Зміїний), Миколаївська та Херсонська області, Крим. Зареєстрований під час міграцій у Львівській, Вінницькій і Луганській областях. Можливе спорадичне гніздування. У кін. 19-1-й пол. 20 ст. нерегулярно гніздився в Одеській, Полтавській, Чернігівській, Київській, імовірно, Львівській областях. Ареал охоплює також Зх. Європу, Пн. Африку, Пд.-Зх. Азію.

Місця перебування

Переважно відкриті ландшафти з гаями або поодинокими деревами та чагарниками. Переліски, галявини та узлісся.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовано.

Особливості біології

Перелітний птах. На тер. України весняна міграція триває з 2-ї декади квітня до кінця травня. Гнізда у вигляді глибоких чаш зі стебел і листя трав, з домішкою мохів і лишайників, а також шерсті, пуху тощо влаштовує на деревах на висоті понад 3 м, іноді на кущах. У кладці (травень - червень) 5-7 яєць. Насиджує самка (16 днів). Пташенята залишаються у гнізді бл. 3 тижнів. Осіння міграція починається наприкінці серпня і триває до серед. вересня. Живиться комахами, зрідка черв'яками, нападає на дрібних птахів, у яких звичайно розкльовує голову і поїдає мозок.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба з'ясувати чисельність виду та причини, які негативно впливають на його популяцію, охороняти місця гніздування.

Джерела інформації

Зарудный Н. А., 1892; Шугуров А., 1903; Шарлемань М. В., 1938; Воинственский М. А., 1953; Портенко Л. А., 1954- 60; Пузанов И. И., Назаренко Л. Ф., 1962; Страутман Ф. И., 1963; Степанян Л. С., 1978; Корзюков А. И., 1982, 1984; Костин Ю. В., 1983. Колекція Зоологічного музею Київського університету. О. М. Пекло.

СОРОКОПУД СІРИЙ, сорокопуд великий

Lanius excubitor Linnaeus, 1758

Ряд: Горобцеподібні Passeriformes

Родина: Сорокопудові Laniidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 4 видів роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

4 категорія.

Поширення

Гніздиться на Пн. Полісся (Волинська та Житомирська області), Передкарпатті (Львівська та Івано-Франківська області) і Закарпатті. Зимує майже в усіх областях. Ареал охоплює Європу, пн. частину Азії, Пн. Африку, Пн. Америку.

Місця перебування

Заплавні луки з чагарниками, схили гір, вкриті садами; узлісся та лісосіки.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування, пов'язана, зокрема, з осушенням боліт.

Особливості біології

Осіло-кочовий птах. До місць гніздування з'являється в березні. Гніздо влаштовує на поодиноких порівняно невисоких деревах. В кладці (кін. квітня - поч. травня) 3-9 (частіше 4-7) яєць. Насиджує переважно самка (14-15 днів), як правило, після відкладання 4-го яйця. Пташенята вилуплюються через 15-17 днів. Молодь залишає гніздо у 20-денному віці. Осінні кочівлі починає у вересні. Живиться комахами, мишовидними гризунами, дрібними птахами.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Треба з'ясувати чисельність виду, розробити рекомендації щодо його охорони.

Джерела інформації

Сомов Н. Н., 1897; Портенко Л. А., 1950, Дементьев Г. П., 1954; Жежерін В. П., 1962; Страутман Ф. И., 1963; Ullsch В. 1971; Андриевский И. В., 1974; Журавлев М. Н., Панцелюзин М. Б., 1974; Иванов А. И., 1976; Зиновьев В. И., Шапошников Л. В., 1978; Степанян Л. С., 1978; Зубакин В. А. [та ін.], 1987. С. В. Вітер.

ШПАК РОЖЕВИЙ

Sturnus roseus (Linnaeus, 1758)

Ряд: Горобцеподібні Passeriformes

Родина: Шпакові Sturnidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р.
- Місця гніздування до 1970 р.
- ▲ Зальоти

Таксономічна характеристика

Один з 14-16 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України. Монотипний вид.

Статус

3 категорія.

Поширення

Відома одна постійна гніздова колонія на Керченському п-ві (г. Опук; вперше описана 1950 р.). Спорадичні гніздування зареєстровано у Полтавській обл. (1925 р.), на узбережжі Азовського м. (мис Казантіп, 1934 р.), в Арабатській зат. та в Криму (мис Тарханкут, 1948 р.). На прольоті зустрічається на Пд. України, зокрема в Запорізькій обл. та районі Сиваша. Ареал охоплює Пд.-Сх. Європу, Пд.-Зх. Сибір, Малу і Серед. Азію; зимує птах на Пд. Малої Азії, в Пакистані, Індії та на о. Шрі-Ланка.

Місця перебування

Населяє відкриті сухі місцевості з урвищами, скелями, купами каміння, часто зустрічається в антропогенних ландшафтах. Гніздиться переважно в гірських місцевостях на кам'яних осипищах або вапнякових урвищах з сотовою формою вивітрювання. Основні кормові біотопи - відкриті цілинні ділянки та лісосмуги. Під час міграцій затримується на певний час у лісових масивах.

Чисельність

На г. Опук 1950 р. гніздилось 750-1000 пар, 1970 Р.- приблизно 2, 5 тис. пар, 1978-79 рр. птахи не гніздилися, 1983 р. - 4-4, 7 тис. пар, 1986- 87 р.- бл. 2 тис. пар. В ін. місцях чисельність гніздових птахів значно менша (Полтавська обл.- 300, мис Казантіп - 500 особин).

Причини зміни чисельності

Недостатня кормова база, інтенсивне розорювання земель, випасання овець поблизу колоній шпака рожевого, наявність природних ворогів - лисиці, куниць, полозів.

Особливості біології

Перелітний птах. До місць гніздування з'являється у 2-3-й декаді травня. Гніздиться дуже щільними колоніями, не виявляє агресивності щодо сусідів. У кладці (травень - червень) 4-6 яєць. Пташенята вилітають з гнізд на поч. липня. Молоді птахи разом з дорослими мандрують великими зграями в пошуках їжі - в основному саранових, а також жуків, цикад, гусениць метеликів. Відлітає у серпні - жовтні.

Розмноження у неволі

Розмножується в зоопарках.

Заходи охорони

Охороняється в заповідному урочищі місцевого значення Гора Опук (Крим). Слід повсюдно заборонити відлов птахів.

Джерела інформації

Шарлемань М., 1926; Аверин Ю. В., 1951а, 1955;

Дементьев Г. П., 1954; Костин Ю. В., 1983; Бузун В. А., 1987. Д. Д. Сіохін.

ЗАВИРУШКА АЛЬПІЙСЬКА, тинівка альпійська

Prunella collaris (Scopoli, 1769)

Ряд: Горобцеподібні Passeriformes

Родина: Завирушкові Prunellidae

Умовні позначення

- Місця гніздування після 1970 р
- ◇ Зустрічі в гніздовий період (до 1970 р)
- Місця гніздування до 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Гніздиться в Українських Карпатах (Івано-Франківська, Закарпатська та, можливо, Чернівецька області), зокрема на гірських масивах Чорногора (гори Петрос, Говерла, Піп-Іван), Свидовець (г. Близниця), Горгани (гори Грофа, Попадя, Сивуля та ін.). Восени і особливо взимку під час кочівель іноді з'являється у передгір'ях і навіть на Закарпатській низовині. Ареал охоплює гірські райони Євразії та Пн. Африки.

Місця перебування

Скелясті ділянки, обвали, кам'янисті розсипища без деревної рослинності в субальпійському поясі (на висоті понад 1600 м над рівнем моря).

Чисельність

На окремих полонинах гніздиться, очевидно, кілька десятків пар. На Чорній горі (Закарпатська обл.) 1948 р. було бл. 20 особин, на г. Піп-Іван 1950 р.- кілька десятків. У 1974 р. на скелястих урвищах г. Близниця спостерігалось бл. 40 дорослих птахів.

Причини зміни чисельності

Загибель кладок і пташенят від травневих заморозків і снігопадів.

Особливості біології

Осілий птах, що здійснює недалекі кочівлі; взимку спускається в долини. Період розмноження триває протягом травня. У роки зі сприятливими метеорологічними умовами у деяких пар можливі два репродуктивні цикли на сезон. Гнізда з сухої трави, корінців, моху влаштовує під камінням, на виступах і в тріщинах скель, під кущами. У кладці 3-5, рідше 6 яєць. Самка починає насиджувати (14-16 днів), відклавши останнє яйце. Через 11-16 днів після вилуплення пташенята залишають гніздо. Живиться гол. чин. комахами і павуками, рідше дрібними молюсками та червами, а також ягодами, насінням рослин.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику.

Джерела інформації

Грабар О. О., 1931; Кістяківський О. Б., 1950; Страутман Ф. И., 1954, 1963; Клитин А. Н., 1959; Талпош В. С., 1977; Степанян Л. С., 1978. О. М. Пекло.

ОЧЕРЕТЯНКА ПРУДКА, очеретянка вертка

Acrocephalus paludicola (Vieillot, 1817)

Ряд: Горобцеподібні Passeriformes

Родина: Славкові Sylviidae

Умовні позначення

- Місця гніздування
- ◇ Зустрічі в гніздовий період
- △ Прольоти

Таксономічна характеристика

Монотипний вид політипного роду; один з 7 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Гніздиться у Волинській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій, Вінницькій, Київській, Чернігівській, Сумській областях; можливо, в Закарпатській, Черкаській, Полтавській, Харківській та Запорізькій. На прольоті зустрічається також в Одеській, Миколаївській та Львівській областях. Ареал охоплює тер. Євразії від пд. частини Фінляндії на Пн. до Італії на Пд. та від Франції на Зх. до Томської та Новосибірської областей Росії на Сх. Зимує в Африці.

Місця перебування

Заплавні луки з чагарниково-осоковими заростями; низинні болота, порослі верболозом та ін. гігрофільними рослинами. На прольоті - береги річок і ставів із заростями верболозу та ін. гігрофільних рослин.

Чисельність

Незначна, постійно знижується.

Причини зміни чисельності

Осушування боліт, викошування тощо.

Особливості біології

Перелітний птах. З'являється в серед, квітня - 1-й декаді травня. Оселяється окремими невеликими групами. Гніздо (чашоподібне) влаштовує на незначній висоті над землею або водою, в куртинах чагарників і трави. Кладка (кін. травня - червень) з 4-6 яєць. Насиджують і годують пташенят самка та самець. Відлітає протягом перших двох декад вересня. Живиться комахами та дрібними молюсками.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Необхідно докладніше вивчити особливості біології та поширення виду, зберігати угіддя, які птах населяє.

Джерела інформації

Мензбир М. А., 1895; Сомов Н. Н., 1897; Птушенко Е. С., 1954; Клитин А. Н., 1959; Воїнственський А. М., Кістяківський О. Б., 1962; Страутман Ф. И., 1963; Иванов А. И., 1976; Афанасьев В. Т., Гаврись Г. Г., Клестов Н. Л., 1992. Особисті повідомлення Бурчак-Абрамовича М. О., 1932; Воїнственського М. А., 1950; Орлова П. П., 1954; Жежеріна В. П., 1961. О. М. Пекло.

КОРОЛЬОК ЧЕРВОНОГОЛОВИЙ

Regulus ignicapillus (Temminck, 1820)

Ряд: Горобцеподібні Passeriformes

Родина: Королькові Regulidae

Умовні позначення

- ◆ Місця гніздування до 1970 р
- △ Зустрічі на прольоті (до 1970 р)
- ▲ Зустрічі на прольоті (після 1970 р)
- ◆ Місця гніздування після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Гніздиться в Українських Карпатах (околиці смт Ясіні та с. Говерли Рахівського р-ну Закарпатської обл.), Кримських горах (урочище Червоний Камінь Ялтинського лісництва). В позагніздовий період зареєстрований у Криму (околиці с. Портового Роздольненського р-ну). Чорноморському біосферному заповіднику (Ягорлицький Кут), околицях Одеси, смт Красноільська (Сторожинецький р-н Чернівецька обл.), міст Хуста і Мукачева (Закарпатська обл.), Тернополя, Жовкви (Львівська обл.) та в Шацькому національному природному парку. Відмічені зальоти на о. Домановський Київського водосховища та в Київ. Ареал охоплює Європу, Малу Азію, Пн. Африку (від Тунісу до Марокко), о. Мадейра та Канарські о-ви, Середземномор'я.

Місця перебування

Передгірні й гірські хвойні ліси, а також лісопарки на висоті 150-1200 м над рівнем моря. Надає перевагу старим соснякам, зустрічається також у листяних лісах, садах і парках.

Чисельність

У Карпатах невідома, у Криму дуже низька (кілька пар). В урочищі Червоний Камінь навесні співаючих самців можна зустріти на відстані 150- 200 м один від одного.

Особливості біології

Перелітний птах. До місць гніздування прилітає у квітні; відлітає у жовтні. Гнізда влаштовує на гілках хвойних дерев. У кладці 5-11 яєць. Насиджує самка (14-16 днів). Пташенята вилітають з гнізда через 15-16 днів після вилуплення. Живиться членистоногими, переважно комахами (перетинчастокрилі, двокрилі, жуки, гусениці метеликів).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в Карпатському біосферному та Ялтинському гірсько-лісовому заповідниках. Треба докладніше вивчити біотопи, придатні для існування виду.

Джерела інформації

Бихнер Е., 1884; Зарудний Н. А., 1911; Кістяківський О. Б., 1950; Жордания Р. Г., 1962; Пузанов И. И., Назаренко Л. Ф., 1962; Беме Р. Л., Степанян Е. Н., 1974; Степанян Л. С., 1975, 1978; Талпош В. С., Майхрук М. И., 1986. В. І. Маландзія.

КАМ'ЯНИЙ ДРІЗД СТРОКАТИЙ, скеляр строкатий

Monticola saxatilis (Linnaeus, 1766)

Ряд: Горобцеподібні Passeriformes

Родина: Дроздові Turdidae

Умовні позначення

- △ Зустрічі в період сезонних міграцій
- Місця гніздування після 1970 р
- Місця гніздування до 1970 р
- ◇ Зустрічі в гніздовий період до 1970 р
- ◆ Зустрічі в гніздовий період після 1970 р

Таксономічна характеристика

Один з видів політипного роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

В Карпатах, на Закарпатті, у Гірському Криму, деяких районах Полісся і Лісостепу (Кременецькі гори, околиці Житомира) . В період сезонних міграцій зареєстровано в Херсонській обл. (біосферні заповідники Чорноморський і Асканія-Нова), а також на тер. рівнинного Криму в нижній течії р. Салгиру і біля с. Перекопа. Ареал охоплює переважно гірські райони Євразії та Пн. Африки.

Місця перебування

Кам'янисті розсипища в горах, скелі, урвища річкових терас, яри.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Порушення місць гніздування виду внаслідок господарської діяльності.

Особливості біології

Перелітний птах. До місць гніздування прилітає в квітні. У кладці 4-5 (рідше 6) яєць. Насиджує самка (14- 15 днів), але вигодовують пташенят обидва птахи. Через 14-16 днів після вилуплення пташенята залишають гніздо. Може мати два репродуктивних цикли на рік. Відлітає в кін. серпня - вересні. Живиться комахами та ін. безхребетними, а також дрібними соковитими плодами і насінням деяких рослин.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в Ялтинському гірсько-лісовому та Кримському природних заповідниках.

Треба виявити місця гніздування та взяти їх під охорону;

встановити чисельність виду.

Джерела інформації

Шарлемань З. В., (Н. В., М. В.), 1916, 1935а, 1935б; Музиченко О., 1925, 1928; Храневича., 1925, 1929; Щербина М., 1926; Бурчак-Абрамович М. О., 1928; Портенко Л. А., 1928, 1950, 1954, 1960; Кістяківський О. Б., 1950; Страутман Ф. И., 1954, 1963; Ардамацкая Т. Б., Семенов С. М., 1977; Степанян Л. С., 1978; Костин Ю. В., 1983. Колекція Зоологічного музею Київського університету. О. М. Пекло.

ВІВСЯНКА ЧОРНОГОЛОВА

Emberiza melanocephala Scopoli, 1769

Ряд: Горобцеподібні Passeriformes

Родина: Вівсянкові Emberizidae

Умовні позначення

- Нерегулярні гніздування
- //// Сучасний реал

Таксономічна характеристика

Один з 37 видів роду; один з 10 видів роду у фауні України. Деякі дослідники відносили цей вид до роду *Granativora*.

Статус

4 категорія.

Поширення

Водиться у пд.-сх. частині степової зони - Пн. Приазов'я; пн. межа ареалу проходить по лінії смт Асканія-Нова (Чаплинський р-н) - смт Партизани (Генічеський р-н, обидва - Херсонська обл.) - Мелітополь (Запорізька обл.) - м. Волноваха (Донецька обл.), через пд.-сх. частину Луганської обл. Спорадичні гніздування (1950 р., 1977 р., 1978 р., 1983 р.) відмічено у пд. частині Керченського п-ва та в Чорноморському біосферному заповіднику. Ареал охоплює Пд.-Сх. Європу (від пд. частини Апеннінського п-ва до нижньої Волги), Закавказзя і Малу Азію; вид зимує у Пн.-Зх. Індії.

Місця перебування

Відкриті сухі степи з пагорбами та ярами. Зустрічається серед високої рудеральної рослинності, в чагарниках та молодих полезахисних лісових насадженнях.

Чисельність

Нестабільна. Спостерігається тенденція до зростання кількості гніздуючих птахів із Зх. на Сх. Під час маршрутного вивчення щільності популяції на півдні Донецької обл. (травень 1988 р.) траплялося 3-4 співаючих самці на 3 км маршруту.

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування, зокрема байрачних лісів; рекреаційне навантаження.

Особливості біології

Перелітний птах. До місць гніздування з'являється на поч. травня; відлітає в серпні - вересні. Тримається зграйками, у гніздовий період - парами. Гніздо в'є (кін. травня - поч. червня) на землі - у високому бур'яні, в чагарниковому підліску (терен, акація), під кущами, іноді на гілках рослин на висоті до 2, 5 м. У кладці 4-5 (іноді 2-7) яєць. Насиджування триває 14 днів. Пташенята вилітають з гнізда на 8-10-й день після вилуплення. Живиться зерном культурних рослин, насінням бур'янів та комахами (жуки - зерноїди, листоїди, довгоносики, ковалики; метелики - п'ядуни, совки; павуки, багатоніжки, попелиці та ін.).

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється в Українському степовому (Хомутівський Степ) та Луганському природних (Провальський Степ, Стрільцівський Степ) заповідниках. У місцях постійного гніздування необхідно організувати заказники місцевого значення.

Джерела інформації

Волчанецкий И. Б., 1950а; Спангенберг Е. П., Судиловская А. М., 1954; Рашкевич Н. А., 1956; Воинственский М. А., 1960; Портенко Л. А., 1960; Будниченко А. С., 1968; Ардамацкая Т. Б., Семенов С. М., 1977; Панченко С. Г., 1978; Степанян Л. С., 1978, 1983; Костин Ю. В., 1983. В. І. Завгородній.

Ссавці Mammalia

КОМАХОЇДНІ Insectivora

ЇЖАК ВУХАТИЙ *Erinaceus auritus* Gmelin, 1770

ХОХУЛЯ ЗВИЧАЙНА, вихухіль звичайний *Desmana moschata* Linnaeus, 1758

БУРОЗУБКА АЛЬПІЙСЬКА, бурозубка гірська *Sorex alpinus* Schinz, 1837

КУТОРА МАЛА, водяна землерийка, рясоніжка *Neomys anomalus* Cabrera, 1907

РУКОКРИЛІ Chiroptera

ПІДКОВОНІС МАЛИЙ *Rhinolophus hipposideros* Bechstein, 1800

ПІДКОВОНІС ВЕЛИКИЙ *Rhinolophus ferrumequinum* Schreber, 1774

НІЧНИЦЯ БЕХШТЕЙНА, нічниця довговуха, лилик довговухий *Myotis bechsteini* Kuhl, 1818

НІЧНИЦЯ СТАВКОВА, лилик ставковий *Myotis dasycneme* Boie, 1825

НІЧНИЦЯ НАТТЕРЕРА, нічниця війчаста *Myotis nattereri* Kuhl, 1818

НІЧНИЦЯ ТРИКОЛІРНА, лилик триколірний *Myotis emarginatus* E. Geoffroy, 1806

ДОВГОКРИЛ ЗВИЧАЙНИЙ *Miniopterus schreibersi* Kuhl, 1819

ШИРОКОВУХ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ, Широковух звичайний *Barbastella barbastella* Schreber, 1774

ВЕЧІРНИЦЯ МАЛА, вечірниця Лейслера *Nyctalus leisleri* Kuhl, 1818

ВЕЧІРНИЦЯ ВЕЛЕТЕНСЬКА, вечірниця велика *Nyctalus lasiopterus* Schreber, 1780

НЕТОПИР СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ *Pipistrellus kuhli* Natterer, 1819

НЕТОПИР КОЖАНКОВИДНИЙ *Pipistrellus savii* Bonaparte, 1837

ЗАЙЦЕПОДІБНІ Lagomorpha

ЗАЄЦЬ БІЛИЙ, заєць-біляк *Lepus timidus* Linnaeus, 1758

ГРИЗУНИ Rodentia

ХОВРАХ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ *Citellus citellus* Linnaeus, 1766

САДОВИЙ ВОВЧОК, садова соня *Eliomys quercinus* Linnaeus, 1766

МИШІВКА СТЕПОВА *Sicista subtilis* Pallas, 1733

ТУШКАНЧИК ВЕЛИКИЙ, п'ятипалий тушканчик великий, земляний заєць *Allactaga jaculus* Pallas, 1778

ЄМУРАНЧИК ЗВИЧАЙНИЙ, кандибка *Scirtopoda telum* Lichtenstein, 1823.

СЛІПАК ПИЩАНИЙ, зінське щеня *Spalax arenarius* Reshetnik, 1939

СЛІПАК БУКОВИНСЬКИЙ *Spalax graecus* Nehring, 1898

СЛІПАК БІЛОЗУБИЙ *Nannospalax leucodon* Nordmann, 1840

СЛІПАК ПОДІЛЬСЬКИЙ *Spalax zemni* Erxleben, 1777

СНІГОВА ПОЛІВКА, сніжна полівка *Chionomys nivalis* Martins, 1842

ВОДЯНА ПОЛІВКА МАЛА, водяна полівка Шермана *Arvicola terrestris schermani* Shaw, 1801

КИТОПОДІБНІ Cetacea

АФАЛІНА ЧОРНОМОРСЬКА *Tursiops truncatus ponticus* Barabasch, 1940

АЗОВКА, пихтун *Phocoena phocoena relicta* Abel, 1905

БІЛОБОЧКА ЧОРНОМОРСЬКА *Delphinus delphis ponticus* Barabasch-Nikiforov, 1935

ХИЖІ ЗВІРІ Carnivora

ГОРНОСТАЙ *Mustela erminea* Linnaeus, 1758

ТХІР СТЕПОВИЙ, тхір світлий *Mustela (Putorius) eversmanni* Lesson, 1827

НОРКА ЄВРОПЕЙСЬКА, норка звичайна *Mustela (Lutreola) lutreola* Linnaeus, 1761

ПЕРЕВ'ЯЗКА ЗВИЧАЙНА, перегузня *Vormela peregusna* Guldenstaedt, 1770

БОРСУК, борсук звичайний *Meles meles* Linnaeus, 1758

ВИДРА РІЧКОВА *Lutra lutra* Linnaeus, 1758

КІТ ЛІСОВИЙ, кіт дикий, кіт європейський *Felis silvestris* Schreber, 1777

РИСЬ ЗВИЧАЙНА *Lynx lynx* Linnaeus, 1758

ЛАСТОНОГІ Pinnipedia

ТЮЛЕНЬ-МОНАХ СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ, тюлень білочеревий *Monachus monachus* Hermann, 1779

ПАРНОКОПИТІ Artiodactyla

ЗУБР, бізон європейський *Bison bonasus* Linnaeus, 1758

ЇЖАК ВУХАТИЙ

Erinaceus auritus Gmelin, 1770

Ряд: Комахоїдні Insectivora

Родина: Їжакові Erinaceidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Донецька та Луганська області. Ареал охоплює степи та пустелі Євразії (Передкавказзя, Кавказ, Закавказзя, Серед. Азія), Пн. Африку.

Місця перебування

Степові місцевості - схили, крейдянні відслонення, яри. Зустрічається на піщаних борових терасах.

Чисельність

Незначна.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, застосування пестицидів тощо; наявність ворогів - лисиць, тхорів, куниць, сов, канюка.

Особливості біології

Веде нічний спосіб життя. Живе в норах; як тимчасові схованки використовує ямки в землі, щілини між камінням тощо. Зі зниженням температури повітря стає малорухливим, а після випадання снігу залягає у зимову сплячку (5-6 місяців). Живиться безхребетними і дрібними хребетними (комахами, ящірками, зміями, гризунами), а також яйцями птахів, які гніздяться на землі; іноді - рослинами. Парується в кін. березня - квітні. Тривалість вагітності і кількість виводків не встановлено. Виводки з 4-8 малят зустрічаються в кін. квітня - вересні. Статевозрілим стає у віці близько року.

Розмноження у неволі

Відловлені вагітні самки у неволі народжували і вигодовували малят. У Київському зоопарку одержано три покоління їжаків вухатих (1989- 1991 рр.).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється в Українському степовому та Луганському природних заповідниках.

Джерела інформації

Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956;

Крыжановский В. И., Жежерин В. П., 1979; Каталог млекопитающих СССР. Плиоцен - современность, 1981. В. І. Крижанівський.

ХОХУЛЯ ЗВИЧАЙНА, вихухіль звичайний

Desmana moschata Linnaeus, 1758

Ряд: **Комахоїдні** Insectivora

Родина: **Кротові** Talpidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія. Релікт.

Поширення

Сумська та Луганська області. Трапляється в озерах Станично-луганського філіалу Луганського природного заповідника. Після 1970 р. зафіксована на р. Сеймі, зокрема, поблизу сіл Волинцевого та Манухівки (обидва - Путивльський р-н), Рижівки (Білопільський р-н) Сумської обл. на межі з Курською областю Росії, в якій хохулю звичайну було успішно акліматизовано. На поч. 20 ст. в Україні вид знаходили в бас. Дніпра (на річках Гнилому Ташлику, Сурі, Самарі та ін.), у деяких місцевостях Харківської та Донецької областей.

Ареал охоплює також басейни Волги, Дону й Уралу.

Місця перебування

Тихі, порослі водяними рослинами, багаті на водяну фауну, досить глибокі (не менше 2 м) заплавні озера, стариці та затоки.

Чисельність

Імовірно, не перевищує кількох десятків особин. У 1954 р. у заплаві Сіверського Дінця (до 1954 тут діяв хохулевий заказник Кремінне) налічувалось бл. 500 звірків.

Причини зміни чисельності

Погіршення екологічних умов. і гідрологічного режиму водойм унаслідок господарської діяльності людини, пересихання їх улітку та промерзання взимку; зимові поводки, забруднення хімічними речовинами та промисловими стоками, вилов риби сітьовими самоловними снастями, в які потрапляє і хохуля звичайна, руйнування нір людиною та худобою.

Особливості біології

Активна під час сутінок та вночі Кубла влаштовує у норах на високих берегах, вхід до яких розміщує під водою. Живиться переважно водяними безхребетними, іноді дрібною рибою, кореневищами водяних і прибережних рослин. Моногам. Самка один раз (іноді двічі) на рік після 40-50-денної вагітності народжує 1-5 (частіше 3-4) малят. Статевозрілою стає у 7-8-місячному віці. Цінний хутровий звір. Вороги - лисиця, горностай, тхори і норки.

Розмноження у неволі Спроби не мали успіху.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Червоної книги МСОП та Європейського Червоного списку (1991). Для охорони хохулі звичайної 1968 р. створено Станично-Луганський філіал Луганського природного заповідника та 1987 р. Середньосеймський заказник загальнодержавного значення (Сумська обл.). Протягом 1929-40 рр. у Київській, Полтавській, Харківській, Луганській та Херсонській областях було розселено 336 звірків. Доцільно створити заповідник на Сеймі, забезпечити в місцях перебування виду суворе дотримання режиму заборони вилову риби ставними сітками, вершами та ін., а ондатри - капканами. Заборонити випасання худоби у прибережній (до 50 м) зоні водойм, знищення рослинності на берегах, меліорацію.

Джерела інформації

Шарлемань Н. В., 1925; Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Редкие виды млекопитающих фауны СССР и их охрана, 1973; Красная книга СССР, 1984; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Д. / . Крижанієський.

БУРОЗУБКА АЛЬПІЙСЬКА, бурозубка гірська

Sorex alpinus Schinz, 1837

Ряд: **Комахоїдні** Insectivora

Родина: **Землерийкові** Soricidae

Таксономічна характеристика

Один з 47 видів роду; один з 4 видів у фауні України, представлений номінативним підвидом (пд, схили Українських Карпат) і підвидом *S.a.hercynicus* (пн. схили Українських Карпат).

Статус

4 категорія.

Поширення

Українські Карпати. Ареал виду охоплює альпійський і субальпійський пояси Піренеїв, Альп, Карпат, Балканських гір.

Місця перебування

Верхній пояс букового та смерекового лісу, гірсько-соснове криволісся вздовж струмків і потоків, заболочені ділянки (на висоті від 800 до 1500 м над рівнем моря).

Чисельність

Відносно стабільна. Біля гірських потоків хр. Чорногори (Васкула, Шумнески, Білого та ін.) під час відлову циліндрами становила 5, 6-7, 9 % від загальної кількості здобичі.

Причини зміни чисельності

Деградація місць перебування у зв'язку з вирубуванням дерев у верхньому лісовому поясі, конкуренція з боку ін. землерийок.

Особливості біології

Веде переважно наземний спосіб життя. Активна протягом усієї доби (за винятком приблизно півторагодинних пауз для відпочинку). Гнізда у вигляді кулі (діаметр 10-16 см) будує (на стеблах рослин) з минулорічної трави, моху та листя. Навесні співвідношення дорослих самців і самок становить 1: 2. Влітку кількість самців і самок майже однакова за рахунок поповнення популяції молоддю. Живиться членистоногими (60 % усієї здобичі), дощовими черв'яками, жабами, дрібними молюсками та ссавцями. Маса їжі, яку з'їдає за добу одна особина, становить приблизно 120 % її маси. Дає 2 приплоди по 3-8 (частіше - 5) малят у кін. травня та липні - вересні.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику і національних природних парках - Карпатському та Синевир. Слід зберегти природні біотопи, заселені видом, заборонити тралювання лісу водотоками.

Джерела інформації

Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956;

Татаринів К. А., 1956, 1973. К. А. Татаринів.

КУТОРА МАЛА, водяна землерийка, рясоніжка

Neomys anomalus Cabrera, 1907

Ряд: **Комахоїдні** Insectivora

Родина: **Землерийкові** Soricidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду у фауні світу; один з 2 видів роду у фауні України. Представлений 2 підвидами - *N. a. milleri* і *N. a. mokrzeckii*.

Статус

3 категорія (для першого підвиду) і 4 категорія (для другого).

Поширення

Лісові й лісостепові райони Правобережжя, плавні пониззя Дніпра, Кримські гори, Українські Карпати, спорадично - лісові та лісостепові райони Лівобережжя, пд. заходу Одеської області. Ареал охоплює також Зх. і Пд. Європу; вид зустрічається у Молдові та Білорусі.

Місця перебування

В горах водиться вздовж потоків (переважно малих) у букових, буково-ялицево-смерекових, смереково-ялицевих лісах та гірсько-сосновому криволіссі. В рівнинних районах населяє береги озер, ставків, малих неглибоких річок, багатих на водяну фауну, і тих, які не замерзають взимку.

Чисельність

Відносно стабільна; розподіл особин виду по тер. України нерівномірний. Найвища щільність - у Кримських горах. Тут у відлогах дрібних ссавців циліндрами на Кутору малу припадає влітку 2 %. В Українських Карпатах у таких відлогах - 0, 5-0, 8 %, у лісостеповій та мішанолісовій природних зонах показник ще менший.

Причини зміни чисельності

Господарська діяльність людини, зокрема гідромеліорація, забруднення водойм, у горах - тралювання лісу водотоками.

Особливості біології

Веде напівводний спосіб життя. Активна протягом року і майже всю добу. Гнізда влаштовує на поверхні ґрунту та під землею, в густих заростях, корчах або щілинах між камінням. Вікова структура карпатської популяції змінюється залежно від сезону. Взимку і ранньої весни у відлогах лише дорослі особини, самок у 1, 5 рази більше, ніж самців. У середині літа молоді звірки становлять бл. 60 % популяції, співвідношення статей вирівнюється. Восени домінують особини, що народилися цього ж року, але кількість самців зменшується. Живиться переважно дрібними ракоподібними, моллюсками та земноводними, личинками комах, гризунами і бурозубками. Вагітних самок знаходять у відлогах з квітня по липень Самка народжує від 2 до 7 (пересічно 4-5) малят (імовірно, двічі на рік). Вороги - хижі ссавці та птахи.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється в Поліському, Кримському та ін. природних заповідниках. Карпатському біосферному заповіднику, національних природних парках - Синевир і Карпатському. Необхідно запобігати забрудненню акваторій, істотно обмежити збирання колекційного матеріалу.

Джерела інформації

Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956;

Татаринів К. А., 1956, 1973. К. А. Татаринів.

ПІДКОВОНІС МАЛИЙ

Rhinolophus hipposideros Bechstein, 1800

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Підковоносові Rhinolophidae

Таксономічна характеристика

Один з 68 видів роду; в Україні представлений 2 підвидами: *R. h. hipposideros* та *R. h. minimus*.

Статус

2 категорія.

Поширення

В Україні проходить пн. межа ареалу. Знайдено в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій, Одеській, Запорізькій, Донецькій областях, у Криму. Ареал охоплює також Пд. і Зх. Європу, Пн. Африку, Малу й Зх. Азію. Пн.-Зх. Гімалаї.

Місця перебування

Переважно передгірні та низькогірні райони. Селиться в підземних порожнинах (печерах, шахтах, тунелях, гротах), влітку виводкові зграї трапляються на горищах, у затінених місцях під мостами через гірські потоки чи струмки, на дзвіницях і навіть у дуплах дерев.

Чисельність

Бл. 400 особин (з них до 100-у Криму). Популяції різко скорочуються, особливо у Криму.

Причини зміни чисельності

Руйнування підземних сховищ, старих будівель, винищення підковоноса спелеотуристами, забруднення місць перебування пестицидами.

Особливості біології

Осілий вид; лише окремі особини під час зміни зимових сховищ на літні і навпаки можуть долати відстань до 112 км. Від зимової сплячки прокидається в кін. березня - на поч. квітня. Не утворює мішаних зграй, хоча у сховищах поряд з ним зустрічаються ін. кажани, зокрема Широковух, вухань, нічниця велика. Добуває їжу з настанням сутінок, через 20-25 хв після заходу сонця. Літає здебільшого в міжряддях виноградників, садів, над городами, над посівами польових культур тощо. Політ швидкий, мінливий. Під час сильних вітру і дощу сховищ не залишає. Живиться переважно двокрилими і молеподібними лускокрилими. Статевозрілим стає у віці бл. року. Вагітні самки селяться окремо від самців у порівняно теплих сховищах. Народження малят спостерігається в кін. червня - на поч. липня. Живе до 17, 5 років.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у заповідниках Карпатському (біосферний), Карадазькому, Кримському, Мис Март'ян, Ялтинському гірсько-лісовому (всі - природні) та окремих заказниках. Доцільно обмежити або заборонити відвідування туристами підземель, в яких мешкають підковоноси малі

Джерела інформації

Абелєнцев В. И., 1950; Абелєнцев В. И., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Gaisler J., Hanak V., 1969; Татари-нов К. А., 1972; Дулицький А. И., 1974; Панютин К. К., 1980; Черемисов А. И., 1986; Особисті повідомлення Ю. В. Кармишова (1986), О. І. Черемисова (1987), Л. Письменної (1988). А. М. Волох, Ю. І. Крочко.

ПІДКОВОНІС ВЕЛИКИЙ

Rhinolophus ferrumequinum Schreber, 1774

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Підковоносові Rhinolophidae

Таксономічна характеристика

Один з 68 видів роду. У фауні України представлений 2 підвидами: *R. f. ferrumequinum* (Карпати) та *R. f. colchicus* (Крим).

Статус

2 категорія.

Поширення

Крим, Українські Карпати.

Ареал охоплює також майже всю Пд.-зх. Європу, південь Британських о-вів, Пн. Африку, Малу, Зх. та Серед. Азію, Кавказ і Закавказзя, Корейський п-в. Японські о-ви. Вид зустрічається в Молдові, Казахстані, Пакистані, Індії та Китаї.

Місця перебування

Переважно передгір'я та невисокі гори. Селиться здебільшого в печерах, льохах, тунелях, карстових шахтах і лійках, гротах.

Чисельність

У 1987 р. налічувалося бл. 700 особин (з них 200 - в Криму, 500 - в Українських Карпатах).

Причини зміни чисельності

Знищення тварин спелеотуристами, а також зменшення популяцій внаслідок значних втрат енергії при зміні місць зимівлі, забруднення природного середовища пестицидами, руйнування або перебудова людиною місць, де влаштовують сховища підковоноси.

Особливості біології

Осілий вид. Незначні переміщення пов'язані зі зміною літніх сховищ на зимові і навпаки.

Зимова сплячка - з кін. жовтня або поч. листопада; триває до 2-ї пол. березня.

Селиться поодиночі, зрідка парами або групами з 3-4 особин. В одному сховищі знаходяться на відстані не менше 0,5 м один від одного. Чутливий до вологості повітря. Їжу добуває з настанням сутінок і відсутності вітру. Літає низько (серед гілок дерев і кущів), повільно, без різких поворотів, часто змахуючи крилами. Живиться двокрилими, лускокрилими та дрібними жуками. Самка раз на рік (1-а пол. червня) після 45-55-денної вагітності народжує одне маля.

Розмноження у неволі не проводилося.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється у заповідниках Карпатському (біосферний), Карадазькому та Ялтинському гірсько-лісовому (обидва - природні) та заказниках. Слід обмежити або заборонити відвідування людьми місць перебування виду.

Джерела інформації

Абелєнцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Татаринов К. А., 1956; Дулицкий А. И., Стенько Р. П., Карпенко О. В., 1986; Черемисов А. И., 1986. Особисті повідомлення Ю. В. Кармишова (1987), О. І. Черемісова (1982- 88). А. М. Волох, Ю. І. Крочко.

НІЧНИЦЯ БЕХШТЕЙНА, нічниця довговуха, лилик довговухий

Myotis bechsteini Kuhl, 1818

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 66 видів роду; один з 9 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Трапляється спорадично - в деяких місцях Закарпатської, Львівської, Вінницької та Одеської областей. Ареал охоплює також Зх. і Центр. Європу; вид зустрічається в Литві, Молдові, на Кавказі та в Закавказзі.

Місця перебування

Великі масиви мішаних і листяних лісів, гол. чин. у передгір'ях. Улітку селиться у дуплах дерев, руїнах, зимує в печерах та ін. підземних схованках.

Чисельність

Дуже низька. З 1949 по 1992 р. в Україні виявлено бл. 15 особин.

Причини зміни чисельності

Повністю не з'ясовані. Одним з негативних факторів є, вірогідно, скорочення залісених площ і зменшення кількості сховищ.

Особливості біології

Осілий вид. Незначні переміщення зумовлені зміною літніх сховищ на зимові. Живе здебільшого поодиночі. Їжу добуває з настанням темряви; політ повільний і спокійний. Живиться дрібними комахами, полюючи на них у нижньому ярусі лісу та серед чагарників на узліссі, на лісових галявинах і просіках. Самка раз на рік (серед, червня) народжує одне маля.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Слід охороняти місця можливого перебування виду, зокрема печери на околицях Львова та сіл Страдча Яворівського р-ну Львівської обл. і Глибокого Ужгородського р-ну Закарпатської області.

Джерела інформації

Татаринов К. А., 1953, 1956; Абеленцев В. І., Підплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Громов І. М.
[та ін.], 1963; Крочко Ю. І., 1981. Особисте повідомлення В. В. Ткача (1985, 1987). Ю. І. Крочко.

НІЧНИЦЯ СТАВКОВА, лилик ставковий

Myotis dasycneme Boie, 1825

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 66 видів роду; один з 9 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Зустрічається спорадично, переважно у Львівській, Київській, Полтавській та Харківській областях; у Закарпатській області було зареєстровано одну особину на прольоті (с. Сіль Великоберезнянського р-ну, 8.IX 1965 р.). Ареал охоплює смугу між 49 і 60 ° пн. широти від Франції, Голландії і Данії до Зх. Сибіру (долина Єнісею).

Місця перебування

Селиться поблизу стоячих водойм або рівнинних рік. В горах з'являється лише під час сезонних міграцій і зимівлі. Вдень ховається на горищах, зрідка - у дуплах дерев. Зимує в тріщинах і щілинах будівель або в печерах.

Чисельність

Відмічені окремі знахідки (з 40-х рр. 20 ст.), гол. чин. узимку.

Причини зміни чисельності

Зменшення кількості схованок, забруднення природного середовища.

Особливості біології

Перелітний вид, на Передкарпатті живе осіло. На місцях зимівлі - з вересня. Зимує звичайно поодиночі, їжу добуває з настанням сутінок і перед світанком; політ сильний, повільний та рівний. Живиться переважно дрібними метеликами, жуками, одноденками та двокрилими, яких ловить над водою на вис. 5-20 см. Розмножується раз на рік. Самка у 2-й пол. червня народжує одне маля. Вороги - сови.

Розмноження у неволі Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Слід взяти під охорону місця можливого перебування виду.

Джерела інформації

Кузякин А. П., 1950; Абеленцев В. И., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Татаринов К. А., 1956; Громов И. М. [та ін.], 1963. Ю. І. Крочко.

НІЧНИЦЯ НАТТЕРЕРА, нічниця війчаста

Myotis nattereri Kuhl, 1818

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 66 видів роду; один з 9 видів роду у фауні України; представлений типовим підвидом *M. n. nattereri*.

Статус

3 категорія.

Поширення

Зустрічається спорадично - в окремих місцях Закарпатської, Львівської, Чернівецької, Житомирської, Вінницької, Одеської та Черкаської областей, Криму.

Ареал охоплює Євразію від Британських до Японських о-вів на південь від 60 ° пн. широти, за винятком крайнього сходу Європи та Пн. Італії. У 1973 р. знайдено на Балканському п-ві.

Місця перебування

Переважно листяні ліси. Влітку заселяє в основному дупла дерев, порожнини за обшивкою будівель, горища, зрідка - підземні схованки. Зимує в печерах і підземеллях, ховаючись у шурфи та щілини. Іноді селиться у штучних дуплянках для птахів.

Чисельність

Дуже низька. В окремих схованках не перевищує 1-2 особини.

Причини зміни чисельності

Зменшення кількості схованок, у т. ч. дуплистих дерев у лісах, руйнування підземель.

Особливості біології

Незначні сезонні переміщення зумовлені зміною літніх схованок кажана на зимові, які нічниця Наттерера займає в кін. вересня - на поч. жовтня. У Криму можливо перелітна (на зимівлі не виявлена). Селиться звичайно поодиночі, самки утворюють невеликі виводкові зграї. Добуває їжу вночі; політ повільний, рівний. Чутлива до змін погоди: в похмурі та холодні вечори не вилітає. Живиться двокрилими, дрібними метеликами та жуками. Розмножується раз на рік. Народжує одне маля у червні.

Розмноження в неволі. Не спостерігалось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у Кримському природному заповіднику. У місцях можливого перебування нічниці Наттерера доцільно охороняти гроти, підземелля, штучні печери, зберігати дуплисті дерева.

Джерела інформації

Кузякин А. П., 1950; Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Громов И. М. [та ін.], 1963. Константинов А. И., Вшивков Ф. Н., Дулицкий А. И., 1976. Ю. І. Крочко.

НІЧНИЦЯ ТРИКОЛІРНА, лилик триколірний

Myotis emarginatus E. Geoffroy, 1806

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 66 видів роду; один з 9 видів у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

3 категорія.

Поширення

Закарпатська і Тернопільська області та Крим. Ареал охоплює також більшу частину Центр, і Пд. Європи, Зх., Пд.-зх, і Серед. Азію, Пн. Африку.

Місця перебування

Теплі печери та підземелля, щілини і тріщини в скелях, горища будівель, розташованих у розріджених лісах, парках, на виноградниках.

Чисельність

Трапляється дуже рідко. У зх. областях з 1970 по 1992 р. знайдено, переважно в зимовий період, 13 особин.

Причини зміни чисельності

Зменшення кількості схованок, забруднення природного середовища пестицидами тощо.

Особливості біології

У зх. областях - осіла. У Криму на зимівлі не виявлена. Один з найбільш теплолюбних кажанів фауни України. Живе здебільшого поодинокі, самки утворюють виводкові зграї. Може селитися поряд з ін. видами кажанів, зокрема з підковоносом великим і нічницею великою, їжу добуває з настанням густих сутінок. Літає на узліссях, виноградниках, у парках, серед кущів і дерев; уникає суцільних лісових масивів. Політ низький (на висоті 1-3 м), відносно повільний з частими поворотами. Живиться дрібними комахами (двокрилі, саранові та ін.). Самка раз на рік (кін. червня - поч. липня) народжує одне маля. Вороги - сови, куниці

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Необхідно взяти під охорону місця можливого перебування виду.

Джерела інформації

Кузякин А. П., 1950; Абеленцев В. І., Підплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Громов И. М. [та ін.], 1963; Константинов А. И., Вшивков Ф. Н., Дулицкий А. И., 1976. Ю. І. Крочко.

ДОВГОКРИЛ ЗВИЧАЙНИЙ

Miniopterus schreibersi Kuhl, 1819

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 13 видів роду; єдиний вид роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

2 категорія.

Поширення

Крим та Закарпаття. Ареал охоплює також Пд. і Центр. Європу, Пн. Африку, Пд.-Сх. Азію, Австралію, острови - Мадагаскар, Цейлон, Філіппінські, Нова Гвінея та Японські; вид зустрічається на Кавказі, Закавказзі, у гірській системі Копетдаг, Пд. Далекого Сходу.

Місця перебування

Передгірні та гірські райони. Селиться в підземних схованках (печери, ґроти, тунелі), влітку іноді трапляється на горищах.

Чисельність

Незначна. Невеликі колонії збереглися у Рахівському, Берегівському, Мукачівському і Тячівському р-нах Закарпат. обл. Спорадично знаходять у карстових печерах Угольського масиву Карпатського біосферного заповідника. В Криму зник у 60-х рр. 20 століття.

Причини зміни чисельності

Масове відновлювання тварин, руйнування схованок; спелеотуризм, забруднення природного середовища пестицидами.

Особливості біології

Перелітний вид. Зимує за межами України, окремі особини залишаються зимувати на Закарпатті, влаштовуючи схованки в теплих ділянках печер з температурою повітря бл. 7-10 °С, відносною вологістю 80-85 %. Живе колоніями; може утворювати мішані зграї з ін. видами кажанів (зокрема, з нічницею гостровухою та нічницею великою). їжу добуває через 35-50 хв після заходу сонця. Літає швидко і мінливо над узліссями, садами, виноградниками. Живиться дрібними комахами - жуками та лускокрилими, двокрилими та прямокрилими. Самка раз на рік (червень - липень) народжує одне маля.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється довгокрил в Карпатському біосферному заповіднику. Слід обмежити відвідування печер спелеотуристами, створити нові заказники у Закарпатській області, зокрема на околиці с. Ділового Рахівського р-ну (єдине місце зимівлі колоній виду в Україні).

Джерела інформації

Абелєнцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Татаринов К. А., 1956; Крочко Ю. І., 1964; Абелєнцев В. І., Колюшев І. І., Крочко Ю. І., Татаринов К. А., 1970; Дулицкий А. І., 1974. А. М. Волох, Ю. І. Крочко.

ШИРОКОВУХ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ, Широковух звичайний

Barbastella barbastella Schreber, 1774

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду у фауні світу і України.

Статус

3 категорія.

Поширення

На тер. України проходить периферійна межа ареалу. Вид зустрічається в Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській, Київській, Черкаській та Кіровоградській областях, Криму. Ареал охоплює більшу частину Європи та Пн. Африку.

Місця перебування

Печери, підземелля, гроти, тріщини і щілини в скелях і будівлях, дупла дерев (переважно в лісистих місцевостях).

Чисельність

Низька.

Причини зміни чисельності

Зменшення кількості сховищ, посилення фактора непокоєння, забруднення природного середовища.

Особливості біології

Осілий вид. Живе поодинокі та групами; на поч. літа самки утворюють виводкові зграї. Полювання починає з настанням сутінок; літає досить швидко та високо над узліссями, лісовими галявинами, виноградниками та садами, роблячи круті повороти. Уникає відкритих просторів. Живиться дрібними метеликами, двокрилими та жуками. Самка раз на рік (кін. травня - поч. червня) народжує 2 малят. Вороги - нічні хижі птахи (сови - сипуха і вухата).

Розведення у неволіДаних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Слід охороняти місця перебування виду та сховища, заборонити використання пестицидів на прилеглих територіях.

Джерела інформації

Кузякин А. П., 1950; Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Татаринів К. А., 1956; Громов І. М. [та ін.], 1963; Крочко Ю. І., 1964. Ю. І. Крочко.

ВЕЧІРНИЦЯ МАЛА, вечірниця Лейслера

Nyctalus leisleri Kuhl, 1818

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

По всій тер. України. Ареал охоплює зону листяних лісів Євразії; вид зареєстровано у Туреччині та Афганістані.

Місця перебування

Листяні ліси та великі паркові насадження. Влітку живе переважно в дуплах дерев, охоче займає шпаківні та дуплянки.

Чисельність

Невелика. Трапляється спорадично. У зоні мішаних лісів селиться зграями до 40 особин, у степовій - зустрічається тільки на прольотах. Вперше добуто 1963 р. в Закарпатській обл. на околиці с. Углі Тячівського р-ну. У 1980 р. у с. Драговому Хустського р-ну тієї ж області зареєстровано на прольоті одного самця.

Причини зміни чисельності

Зменшення кількості дуплистих дерев, загибель під час перельотів, у місцях зимівлі. Вороги - ворона сіра, сова-сипуха, сова сіра та сич хатній.

Особливості біології

Перелітний вид, зимує за межами України. Самки утворюють виводкові зграї. Їжу добуває після заходу сонця і перед світанком, серед ночі не вилітає. Політ відрізняється маневреністю та легкістю. Живиться комахами середнього розміру, зокрема шкідниками лісу. Самка раз на рік (у 2-й пол. червня) після 45-50-денної вагітності народжує 1-2 малят.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР

(1980). Охороняється в заповідниках Кримському й Поліському

(обидва - природні). Чорноморському та Карпатському (обидва - біосферні). У місцях можливого перебування виду слід зберігати дуплисті дерева, у степових і приморських районах - розвішувати штучні сховища (дуплянки).

Джерела інформації

Кузякин А. П., 1950; Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г, Попов Б. М., 1956; Громов И. М. [та ін.], 1963. Ю. І. Крочко.

ВЕЧІРНИЦЯ ВЕЛЕТЕНСЬКА, вечірниця велика

Nyctalus lasiopterus Schreber, 1780

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з 7 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Влітку зустрічається переважно у центр, і сх. районах України, зимує за її межами. Ареал охоплює також зону листяних лісів Центр, та Зх. Європи (до Франції включно); вид трапляється в Малій Азії та Ірані.

Місця перебування

Високостовбурні листяні ліси та парки, під час перельотів - також горища будівель тощо.

Чисельність

Незначна. Протягом 1930-90 рр. відловлено 8-10 тварин.

Причини зміни чисельності

Зменшення кількості дуплистих дерев у районах поширення виду, загибель тварин на зимівлі та під час перельотів.

Особливості біології

Перелітний вид. Місця зимівлі невідомі. Селиться групами або невеликими зграями, часто разом з ін. видами кажанів (переважно з вечірницею рудою). Добуває їжу після заходу сонця. Літає високо над верхівками дерев, лісовими галявинами, поблизу парків тощо. Живиться великими комахами (жуками, вовчками, метеликами та ін.). Самка раз на рік (середина серпня) народжує 2 малят. Основні вороги - сови-сипухи.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Слід зберігати високостовбурні дуплисті дерева в місцях перебування виду, розвішувати штучні сховища.

Джерела інформації

Кузякин А. П., 1950; Абеленцев В. І., Підплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Громов И. М. [та ін.], 1963. Ю. І. Крочко.

НЕТОПИР СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ

Pipistrellus kuhli Natterer, 1819

Ряд: **Рукокрилі** Chiroptera

Родина: **Звичайні кажани**, **Гладконосі кажани** Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з бл. 40 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Знайдено на півдні (у містах Бердянську, Маріуполі, Приморську та ін. і в Криму). В межах України спостерігається розширення ареалу на північ. Ареал охоплює також Пд. Європу, Зх., Малу та Серед. Азію, Іран, Афганістан, Індію, Пн., Сх. і Пд. Африку.

Місця перебування

Гірські та скелясті місцевості; селиться в тріщинах і щілинах скель та за наличниками вікон.

Чисельність

Дуже низька. Зареєстрований переважно на прольотах. У Криму з 1911 р. не відловлювався.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовано.

Особливості біології

Селиться групами по 3-20 особин. Добуває їжу (переважно двокрилих та дрібних метеликів) протягом цілої ночі, швидко і спритно облітаючи кормову ділянку колами. За дощової погоди не вилітає. Самка раз на рік (кін. травня - поч. червня) народжує 2 малят.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Рекомендується виявляти та брати під охорону місця можливого перебування виду (скелі, гrotи, печери). Необхідно докладніше вивчити особливості його біології, з'ясувати причини зміни чисельності.

Джерела інформації

Кузякин А. П., 1950; Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Громов І. М. [та ін.], 1963; Черемисов А. І., 1987. Особисте повідомлення А. М. Волоха (1990 р., м. Бердянськ, Маріуполь, Приморськ). Ю. І. Крочко.

НЕТОПИР КОЖАНКОВИДНИЙ

Pipistrellus savii Bonoparte, 1837

Ряд: Рукокрилі Chiroptera

Родина: Звичайні кажани, Гладконосі кажани Vespertilionidae

Таксономічна характеристика

Один з близько 40 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України, представлений кавказьким підвидом *P. s. caucasicus*.

Статус

3 категорія.

Поширення

Знайдено в Криму - на масиві Карадаг, поблизу міст Алупки, Ялти й Судака. Ареал охоплює Євразію, Пн. Африку (Алжир та Марокко).

Місця перебування

На горищах і в тріщинах скель.

Чисельність

Дуже низька. З 20-х рр. 20 ст, віддовлено до 5 особин.

Причини зміни чисельності

Часте відвідування людьми місць перебування виду.

Особливості біології

Самки селяться групами на горищах, самці живуть поодиночці в тріщинах і щілинах скель. Добуває їжу з настанням сутінок, полює протягом ночі над долинами річок і луками. Самка раз на рік (не раніше липня) народжує здебільшого 2, рідше одне маля.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється нетопир в Карадазькому природному заповіднику. Слід охороняти місця можливого перебування виду. Необхідно докладніше вивчити особливості його біології.

Джерела інформації

Кузякин А. П., 1950; Абеленцев В. І., Підоплічко І. Г., Попов Б. М., 1956; Громов І. М. [та ін.], 1963; Константинов А. І., Вшивков Ф. Н., Дулицкий А. І., 1976; Млекопитающие Казахстана, 1985. Ю. І. Крочко.

ЗАЄЦЬ БІЛИЙ, заєць-біляк

Lepus timidus Linnaeus, 1758

Ряд: Зайцеподібні Lagomorpha

Родина: Зайцеві - Leporidae

Таксономічна характеристика

Один з 28 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Спорадично трапляється лише у пн. лісових районах Сумської та Чернігівської областей (імовірно, що заходить із суміжних лісових територій Білорусі та Росії). До 20-х рр. 20 ст. зустрічався на Поліссі; зафіксовано випадки добування зайця білого у Житомирській та Харківській областях.

Ареал охоплює Євразію та Пн. Америку.

Місця перебування

Ліси з густим підростом і чагарники в заплавах рік, зустрічається у сільськогосподарських угіддях.

Чисельність

Дуже незначна. В 1978 р. відловлений у Кролевецькому р-ні, 1981 р.- Ямпільському, 1984 р.- Середино-Будському районах Сумської обл. У 1991 р. на Київську хутову базу надійшло 2 шкурки з Семенівського та Новгород-Сіверського р-нів Чернігівської області. По 1 -2 шкурки зайця білого надходить раз на 4-5 років.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані. Припускають, що зменшення кількості зайця білого пов'язане зі зміною ландшафтних умов, з настанням теплих, малосніжних зим, зміщенням ареалу виду на північ.

Особливості біології

Постійних укриттів не має, взимку для відпочинку влаштовує схованки у снігу. Живиться трав'янистими та деревно-чагарниковими (кора, молоді пагони, бруньки) рослинами. Початок гону в лютому - березні, вагітність триває бл. 50 днів. Самка 1-3 рази на рік народжує по 3-6 малят (зрячі, вкриті пухом і здатні відразу самостійно пересуватися). Линяє двічі на рік. Спостерігається різке коливання чисельності по роках. У літньому вбранні заєць білий дуже схожий на зайця-русака, але від останнього відрізняється білими короткими задніми лапками та вухами. Взимку стає повністю білим, лише кінці вух залишаються чорними. Вороги - рись, лисиця, вовк, бродячі собаки.

Розмноження у неволі

Технологія штучного розведення не розроблена. В зоопарках розмножується погано.

Заходи охорони

Інтродукція виду в Україні (1958 р., Ріпкинський р-н Чернігівської обл.) не дала позитивних результатів.

Джерела інформації

Мигулін О. О., 1938; Наумов С. П., 1947. Л. С. Шевченко.

ХОВРАХ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ

Citellus citellus Linnaeus, 1766

Ряд: **Гризун** Rodentia

Родина: **Білкові** Sciuridae

Таксономічна характеристика

Один з 19 видів роду; один з 3 видів роду у фауні України, представлений номінативним підвидом.

Статус

1 категорія.

Поширення

Закарпатська та Чернівецька області. Ареал охоплює також Зх. Європу, Малу Азію, частково Зх. Азію, вид зареєстровано у Вірменії та Молдові.

Місця перебування

Вигони, балки, схили кряжів, каньйони річок, пасовища, пришляхові кювети, старі дамби та ін.

Чисельність

Низька. У 50-х рр. 20 ст. чисельність виду у межиріччі Дністер - Прут була високою (на 1 га припадало 30 - 35 нір), звірків добували заради хутра. У 1987 р. на цій території на 1 га знаходили 1-2 нори. Вздовж річок Тиси та Латориці на 1 га водиться 25-30 особин.

Причини зміни чисельності

Неконтрольований промисел і загибель тварин від отрутохімкатів, деградація місць перебування, витіснення конкурентним, екологічно більш витривалим видом - ховрахом крапчастим.

Особливості біології

Активний з кін. березня до поч. жовтня. У пд. частині ареалу впадає у літнє теплове заціпеніння (серпень - вересень), яке переходить у зимову сплячку. Живе в норах, які влаштовує горизонтально у малопотужному шарі ґрунту, гніздові камери розміщує у скельному ґрунті, зокрема серед брил пісковиків, іноді використовує нори сліпаків. Живиться переважно рослинами (культурні злаки, молоде листя цукрових буряків), а також комахами і дрібними хребетними. Парується в кін. березня. Самка раз на рік (квітень) народжує 4-6 малят.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Доцільно створити резервати, зокрема у Хотинському р-ні Чернівецької області.

Джерела інформації

Татаринов К. А., 1952, 1956, 1973; Млекопитающие фауны СССР, 1963. К. А. Татаринов.

САДОВИЙ ВОВЧОК, садова соня

Eliomys quercinus Linnaeus, 1766

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Сонеподібні Gliridae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

В Україні проходить периферійна пд. межа ареалу; вид трапляється спорадично в Рівненській, Київській та Черкаській областях. Ареал охоплює Центр, і Зх. Європу (включаючи острови Середземного м.). Сх.-Європейську рівнину, Пн. Африку (Марокко, Алжир, Туніс, Лівію), Зх. Малої Азії.

Місця перебування

Хвойно-широколистяні ліси рівнин і гір, сади.

Чисельність

Достовірних даних немає. Останні знахідки садового вовчка у Рівненській і Черкаській областях належать до 1965 і 1967 років, під Києвом-до 1976 р. Всього з 1900 по 1980 р. на тер. України відловлено 8 особин.

Причини зміни чисельності

Не з'ясовані.

Особливості біології

Активний з настанням сутінок і вночі. На зиму впадає у сплячку, яка триває до квітня. Влаштовує гнізда у схованках-- дуплах дерев, серед коріння, а також зрідка - на відкритому місці. Живиться насінням дерев - жолудями, горіхами ліщини, буку, фруктами, молюсками, комахами, яйцями та пташенятами, дрібними гризунами. Вагітність триває 23-28 діб. Самка раз на рік (травень - липень) народжує 3-6 малят. Вороги - сова, куниця.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Рекомендується докладніше дослідити біотопи з метою виявлення місць перебування виду та організації їх охорони.

Джерела інформації

Мигулін О. О., 1938; Огнев С. И., 1947; Татаринов К. А., 1956, 1980; Громов И. М. [та ін.], 1963; Гиренко Л. Л., Лит-виненко Е. Ф., 1971; Макарчук П. Е., 1973; Крыжановский В. И., Жежерин В. П., 1979; Айрапетьянц А. З., 1983; Природа Украинской ССР. Животный мир, 1985. С. В. Безродний.

МИШІВКА СТЕПОВА

Sicista subtilis Pallas, 1733

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Тушканчикові Dipodidae

Таксономічна характеристика

Один з 6 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України. З 5 підвидів мишівки степової в Україні живе 2 підвиди: *S. s. nordmanni* (на Пд.) і *S. s. severtzovi* (на Пн, Зх. і Сх.).

Статус

3 категорія.

Поширення

Від сх. частини Тернопільської та Волинської областей до сх. кордону України, на Пн.- до степових ділянок Чернігівської обл., на Пд.- до Степового Криму, узбережжя Азовського та Чорного морів. Ареал простягається від степів Угорщини до Центр. Азії.

Місця перебування

Злаково-полинові та злаково-різнотравні степи, схили приозерних улоговин, прибережні очеретяні зарості озер, узлісся борів, березових кілків, на перелогових землях.

Чисельність

Даних немає. У цілинному піщаному лісостепу Кінбурнського п-ва (ділянка Волижин ліс Чорноморського біосферного заповідника) відносна чисельність виду від 0, 5 до 5, 2 особини на 100 пастко-діб.

Причини зміни чисельності

Господарська діяльність людини.

Особливості біології

Активна з настанням сутінок до світанку. Живе у покинутих іншими мишовидними гризунами норах. Впадає в зимову сплячку- Живиться насінням трав'янистих рослин і чагарників, а також комахами. Самка раз на рік (кін. травня - поч. липня) народжує 4-5 малят.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Охороняється мишівка степова в Чорноморському біосферному заповіднику, Українському степовому та Луганському природних заповідниках. Доцільно створити заказники на цілинних степових ділянках і перелогових землях Херсонської, Запорізької та Донецької областей.

Джерела інформації

Виноградов Б. С, Громов И. М., 1952; Громов И. М. {та ін.}, 1963; Фокин И. М., 1978. З. В. Селюніна.

ТУШКАНЧИК ВЕЛИКИЙ, п'ятипалий тушканчик великий, земляний заєць

Allactaga jaculus Pallas, 1778

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Тушканчикові Dipodidae

Таксономічна характеристика

Один з 10 видів роду; єдиний вид роду у фауні України. Статус

2 категорія.

Поширення

Головним чином у пд., центр, і сх. регіонах - Миколаївській, Херсонській, Запорізькій, Київській, Дніпропетровській, Черкаській, Чернігівській, Луганській, Харківській, Сумській та Донецькій областях, Криму. Ареал охоплює смугу від р. Інгулу (Причорноморська низовина) до передгір'їв Алтаю.

Місця перебування

Степові та сухостепові ландшафти, перелогові землі, солончакові приморські ділянки з твердим ґрунтом і розрідженим травостоєм, а також балки і береги річок. Останніми десятиліттями відбувається розселення виду в лісостепову зону (Чернігівська обл.), що спричинене зменшенням вологості ґрунту на великих площах цієї зони внаслідок інтенсивної меліорації, знищення старих лісів і наступної ксерифікації екосистем.

Чисельність

Невідома. Ймовірно, загальна кількість особин досягає кількох тисяч. У 1979 р. на правому березі Молочного лиману щільність місцями становила 2, 8 звірка на 1 км маршруту, на лівому березі - від 1, 2 до 4, 3. Восени 1992 у Криму (околиці с. Цілинного Джанкойського р-ну) цей показник становив пересічно 0, 55, а на окремих ділянках 1, 6. У Черкаській обл. (заплава р. Сули) щільність виду досягала 1, 6 особини на 1 га (1982 р.), у Харківській області - 0, 3 особини (1987 р.).

Причини зміни чисельності

Знищення біотопів виду.

Особливості біології

Активний у сутінках і вночі. Живе в поодиноких норах з овальним входом. Літні нори мають просту будову, довжина 1-4 м; зимові значно довші, ведуть до гніздової камери, розташованої на глибині 0, 3- 2, 5 м. На відміну від ін. видів родини, тушканчик великий рідко закриває на день вхід до нори земляною пробкою. Найчастіше він її розміщує перед гніздовою камерою. У сплячку в пд. районах залягає протягом кін. жовтня - 1-ї декади листопада, пробуджується в кін. березня - на поч. квітня (іноді 18-20 квітня). Живиться цибулинами тюльпанів та ін. лілійних, вегетативними частинами дикорослих і культурних злаків, їхнім насінням, іноді - комахами. Викопує навесні насіння динь, гарбузів та кавунів і псує сходи цих рослин. Період розмноження триває всю весну та 1-у половину літа. Самка раз на рік народжує від 2 до 8 малят (найчастіше 3-4).

Розмноження у неволі

Розмножується в лабораторних умовах.

Заходи охорони

Охороняється у заповідниках Асканія-Нова та Чорноморському - біосферні, Луганському, Карадазькому й Українському степовому - природні, та Азово-Сиваському національному природному парку. Слід зберегти цілинні ділянки степу у місцях перебування виду.

Джерела інформації

Браунер А. А., 1923; Мигулін О. О., 1927; Флеров К. К., 1929; Фокин І. М., 1978; Крыжановский В. И., Жежерин В. П., 1979; Гирич В. К., Выскушенко А. П., 1986. А. М. Волох.

ЄМУРАНЧИК ЗВИЧАЙНИЙ, кандибка

Scirtopoda telum Lichtenstein, 1823.

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Тушканчикові Dipodidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду. У фауні України представлений ендемічним вузькоареальним підвидом *S. t. falz-feini*, відокремлення популяції якого від загального ареалу відбулося в пізньому пліоцені.

Статус

2 категорія.

Поширення

Нижньодніпровські піски (Херсонська та Миколаївська області).

Ареал охоплює також територію від пониззя Дону і Волги до оз. Зайсан (Казахстан), Туркменистан.

Місця перебування

Переважно слабогорбисті степові місцевості з типчакowo-полиновим і типчакowo-злаковим травостоєм. Зустрічається також в ін. рослинних асоціаціях пісків, де щільність звірків значно менша. На пасовищах буває частіше, ніж на цілинних заповідних ділянках.

Чисельність

Близько 30 тис. тварин; у місцях перебування - 1, 5-2 особини на 1 га.

Особливості біології

Зимосплячий вид; залягає у сплячку в листопаді, пробуджується у березні - квітні. Селиться поодиночі. Живе у простих тимчасових (довжина до 2 м) і розгалужених постійних (завдовжки від 3 до 18 м) норах, що мають 1-3 запасні виходи. Живиться в основному злаками (у фазі колосіння), в неволі поїдає також насіння соняшника, кавуна та пшениці. Період розмноження розтягнутий; масова поява молоді припадає на поч. червня. Раз на рік самка народжує 3-4 малят. Співвідношення самок і самців у популяції майже однакове. Вороги: лисиця звичайна, сич хатній, сова вухата, полоз та гадюка степова.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється кандибка в Чорноморському біосферному заповіднику. Слід зберігати місця перебування виду на незалісених пісках, створити заказники.

Джерела інформації

Браунер А. А., 1913; Гептнер В. Г., 1935; Виноградов Б. С., Громов И. М., 1952; Громов И. М., 1961; Гизенко А. И., 1983. Особисте повідомлення О. Ю. Уманець (1986). З. В. Селюніна.

СЛІПАК ПІЩАНИЙ, зінське щеня

Spalax arenarius Reshetnik, 1939

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Сліпакові Spalacidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України. Раніше вважався підвидом сліпака подільського.

Статус

2 категорія.

Поширення

Водиться у Нижньодніпровських пісках (Херсонська та Миколаївська області). Ендемік України.

Місця перебування

Піщаний степ, лісостеп, луки, пасовища, перелогові землі, іноді солончаки.

Чисельність

Близько 100 тис. особин, у т. ч. у Чорноморському біосферному заповіднику до Ю тис. (тут середня щільність становить понад 2 особини на 1 га). На необроблюваних землях щільність тварин досить постійна, але заг. чисельність зменшується через деградацію придатних для них біотопів.

Причини зміни чисельності

Господарське освоєння Нижньодніпровських пісків (залісення, розгортання пісків, закладання виноградників).

Особливості біології

Високоспеціалізований землерий. Веде підземний спосіб життя. На поверхню виходить переважно в кін. травня - на поч. червня. Підземні кормові ходи розташовує на глибині від 25 см (піски) до 60 см (луки). Площа індивідуальних ділянок перевищує 80 м². Живиться підземними (іноді і надземними) частинами рослин, надає перевагу цибулевим; запасає також коренеплоди культурних рослин, зокрема картоплі. Статевозрілим стає на 2-му році життя. Самка раз на рік (квітень) народжує 3-4 малят. Лактація 1-1, 5 місяця. У травні - червні молодь переходить до самостійного життя. Вороги - куниця, тхір степовий, лисиця та бродячі собаки.

Розмноження у неволі

Не спостерігалось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється в Чорноморському біосферному заповіднику. Треба створити заказники на незалісених ділянках Нижньодніпровських пісків.

Джерела інформації

Каталог млекопитающих СССР. Плиоцен - современность, 1981; Гизенко А. И., 1985; Соколов В. Е., 1986. З. В. Селютна.

СЛІПАК БУКОВИНСЬКИЙ

Spalax graecus Nehring, 1898

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Сліпакові Spalacidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

Водиться на території Сторожинецького та Глибоцького р-нів Чернівецької обл. Ендемік Сх. Передкарпаття. Зустрічається також у Румунії.

Місця перебування

Переважно ділянки залишкових цілинних земель, пасовища, сіножаті, узбіччя польових доріг, полезахисні лісосмуги, схили ярів, балок, узлісся, поля сільськогосподарських культур і присадибні ділянки.

Чисельність

Близько 1, 5 тис. особин. Щільність у місцях перебування становить 0, 2-0, 4, дуже рідко - 4-10 особин на 1 га.

Причини зміни чисельності

Інтенсивна господарська діяльність людини (розорювання цілинних земель, застосування пестицидів, мінеральних добрив тощо).

Особливості біології

Високоспе-ціалізований землерий, живе в норах складної будови завдовжки понад 200 м: дорослі особини роблять горизонтальні ходи діаметром 10-12 см, молоді - 6-8 см. Гніздова камера, як правило, одна, рідше - дві, з підстилкою з сухих трав. Комори розташовані на глибині 1-1, 5 м. Площа індивідуальних ділянок у молодих тварин досягає 90 м², у дорослих - 250 м². Живиться корінням понад 50 видів рослин. Запасує на зиму бл. 23 видів рослин заг. масою 0, 5-6 кг на сіножатях, 1- 12 кг - на сільськогосподарських полях, до 4 кг - на угіддях багаторічних трав. За добу споживає корму більше за власну масу. Статевозрілим стає у 2-річному віці. Самка раз на рік (січень - березень) народжує 2-3 малят. Лактація триває бл. 3 тижнів. У травні молодь переходить до самостійного способу життя. Вороги - ласка, тхір лісовий, лисиця та хижі птахи.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється на тер. заказника загальнодержавного значення Цецине (Чернівецька обл.). Необхідно охороняти типові біотопи, створювати нові заказники.

Джерела інформації

Топачевскій В. А., 1969; Янголенко Е. И., Филипчук Н. С., 1990. Н. С. Філіпчук.

СЛІПАК БІЛОЗУБИЙ

Nannospalax leucodon Nordmann, 1840

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Сліпакові Spalacidae

Таксономічна характеристика

Один із 3 видів роду; єдиний представник роду у фауні України.

Статус

2 категорія.

Поширення

Пн.-Зх. Причорномор'я (Одеська обл.), Пн. Буковина (межір'ччя Дністер- Прут). Ареал охоплює також Пн. Грецію, Туреччину, Болгарію, Угорщину, Румунію та Молдову.

Місця перебування

Ділянки цілинного чорноземного степу, схили балок, ярів, річкових долин; трапляється вздовж лісосмуг, у садах, на узбіччях доріг, полях сільськогосподарських культур, пасовищах, залізничних насипах, сіножатях і виноградниках.

Чисельність

Нечисленний (щільність від 0, 2 особини на 1 га в агроценозах до 3 - на цілинних ділянках).

Причини зміни чисельності

Руйнування біотопів виду внаслідок господарської діяльності людини.

Особливості біології

Високоспеціалізований землерий. Кормові ходи завдовжки до 200 м розміщує на глибині 20-30 см, гніздові камери - на глибині 1, 5-3, 5 м. Земляні викиди мають різну форму та розміри (довжина 20-25 см, висота 25-30 см). Індивідуальні ділянки молодих особин досягають площі до 100 м², дорослих - 180 м². Восени на глибині 10-70 см будує до 12 камер для запасання кормів. Живиться переважно складноцвітими, бобовими та злаковими, в його раціоні бл. 56 видів рослин. На зиму запасає до 20 кг кормів (здебільшого 1-5 кг). Самка у квітні народжує 3-4 малят, які у травні починають жити самостійно. Статевозрілим стає на 2-му році життя. Вороги - ласка, тхір степовий, куниця та лисиця.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Слід зберегти залишки цілинних ділянок степу, де водиться сліпак білозубий, створити заказники у місцях найбільшої його чисельності.

Джерела інформації

Виноградов Б. С., Громов И. М., 1952; Самарський С. Л., 1965; Топачевский В. А., 1969; Филипчук Н. С., Янголенко Е. И., 1986. И. С. Фімпчук.

СЛІПАК ПОДІЛЬСЬКИЙ

Spalax zemni Erxleben, 1777

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Сліпакові Spalacidae

Таксономічна характеристика

Один з 5 видів роду; один з 4 видів роду у фауні України.

Статус

3 категорія.

Поширення

На більшій частині Правобережної України, за винятком крайніх пн. районів Волинської, Житомирської та Київської областей. Західна межа ареалу проходить по річках Сану і Верхньому Дністру, південна - по Пд. Бугу, східна - по правобережжю Дніпра. Зустрічається також у Польщі.

Місця перебування

Лісові масиви, узлісся, ділянки цілини, полезахисні лісосмуги, узбіччя доріг, розріджені посіви сільськогосподарських культур (крім багаторічних трав), присадибні ділянки.

Чисельність

Даних немає.

Причини зміни чисельності

Господарська діяльність людини, пов'язана з обробітком землі.

Особливості біології

Високоспеціалізований землерий. Характерні сезонні міграції, пов'язані з пошуками корму та глибиною промерзання ґрунту. Живе поодиноці в норах складної будови: горизонтальні ходи розташовані на глибині 13-21 см, вертикальні (до 2, 75 м) - ведуть до житлових і гніздових камер, комор для запасання корму і віднірків різного призначення. Заг. довжина ходів 10-275 м, відстань між викидами ґрунту 0, 2-11, 75 м; буває до 217 викидів. Живиться корінням, кореневищами, стеблами і пагонами рослин, дерев і кущів. Самка раз на рік (лютий - поч. березня) народжує 1-5 малят.

Розмноження у неволі

Даних немає.

Заходи охорони

Не здійснювалися. Слід створити заказники в місцях перебування виду.

Джерела інформації

Абеленцев В. И., 1951; Топачевский В. А., 1969. Н. С. Филипчук.

СНІГОВА ПОЛІВКА, сніжна полівка

Chionomys nivalis Martins, 1842

Ряд: Гризуни - Rodentia

Родина: Хом'якові - Cricetidae

Таксономічна характеристика

Один з 65 видів роду, єдиний вид роду у фауні України, відносять до групи сірих полівок, представлений підвидом *Ch n ulrius*

Статус

3 категорія.

Поширення

Українські Карпати (хребти Чорногора та Горгани, г. Хомяк) Ареал охоплює також гірські системи Зх Європи Пн Африки (Алжир), Зх Азії, Кавказу, Закавказзя та гірський масив Копетдаг.

Місця перебування

Кам'янисті ділянки, вкриті важкопрохідними заростями гірської сосни, ялівцю, душекн зеленої (зеленої вільхи), східнокарпатської о рододендрону, вічнозеленої осоки та ін рослин Типовий представник карпатського середньопр'я (1300- 2000 м над рівнем моря)

Чисельність

Зростає У сосновому криволіссі заповідних урочищ Українських Карпат становить 40-50 особин на 1 га

Причини зміни чисельності

Припинення відлову цих гризунів, відсутність пернатих хижаків, обмеження випасу худоби.

Особливості біології

Стенотопний вид західноукраїнської теріофауни, екологічно щільно пов'язаний з асоціаціями гірської сосни та рододендрону Веде нічний спосіб життя Активна у всі пори року Улітку живиться стеблами, листям і суцвіттями рододендрона, жовтозілля дібровою, пухирника, взимку - вічнозеленими рослинами, насінням гірської сосни На 1 му році життя самка з кін. червня до серед серпня народжує 2-5 малят, доросліша дає два приплоди на рік.

Розмноження у неволі

Не проводилось

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) Охороняється в Карпатському біосферному заповіднику та Карпатському національному природному парку (схили і Говерли) Слід збільшити охоронні площі місць перебування виду

Джерела інформації

Татаринов К. А. 1956 1973 1988 Млекопитающие фауны СССР 1963 К. А. Татаринов

ВОДЯНА ПОЛІВКА МАЛА, водяна полівка Шермана

Arvicola terrestris schermani Shaw, 1801

Ряд: Гризуни Rodentia

Родина: Хом'якові Cncetidae

Таксономічна характеристика

Один з багатьох підвидів водяної полівки (деякі автори цю гірську форму вважають самостійним видом).

Статус

3 категорія

Поширення

Українські Карпати Арéal охоплює також 3х Європу (за винятком Британських о-вів і Середземномор'я)

Місця перебування

Полонини з багатим і різноманітним трав'яним покривом, переважно в асоціаціях щавлю гірського Заселяє куртини вільхи зеленої і невеликі ділянки землі, зайняті картоплею, бобами та ін сільськогосподарськими культурами Водиться у колибах лісорубів і пастухів, у льохах, стайнях, кошарах і навіть житлових будинках На 100 м² налічується 2-3 нори, на заповідних територіях - до 20 На 1 га полонини припадає в середньому 30 нір.

Чисельність

Порівняно невисока але стабільна Щільність популяції 35-40 особин на 1 га Зростання щільності популяції зафіксовано в Карпатському біосферному заповіднику

Причини зміни чисельності

Випасання худоби

Особливості біології

Активна протягом року Нори завдовжки 25-10 м розташовані на глибині 7-20 см Гніздові камери (сплетені з сухого різнотрав'я) влаштовує нижче ходів Землерий Риючи нору, викидає на поверхню до 0, 5 м³ ґрунту, що на стрімких схилах є однією з причин інтенсивної водної ерозії Самка двічі на рік (травень - червень, кін. липня) народжує по 3-7 малят. Живиться різноманітними трав'янистими рослинами Вороги - лисиці, бродячі коти та собаки

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Охороняється у Карпатському біосферному заповіднику, у національних природних парках Синевир і Карпатському Слід лімітувати і суворо контролювати вилов цих тварин як колекційного матеріалу.

Джерела інформації

Татаринів К А, 1960, 1973, 1988, Млекопитающие фауны СССР, 1963 К В Татаринів

АФАЛІНА ЧОРНОМОРСЬКА

Tursiops truncatus ponticus Barabasch, 1940

Ряд: Китоподібні Cetacea

Родина: Дельфінові Delphinidae

Таксономічна характеристика

Представник монотипного роду; один з 3 підвидів.

Статус

3 категорія.

Поширення

Біля Пд. берега Криму. Ареал охоплює Чорне море. Ендемік.

Місця перебування

Взимку переважно прибережні води пд. частини Чорного м., навесні та влітку - біля Криму.

Чисельність

Низька. У територіальних водах України збереглося, імовірно не більше 500-1000 особин.

Причини зміни чисельності

Промисел дельфінів (до 1966 - в Україні, до 1983-у Туреччині). Обмежена кормова база, забруднення моря, випадкове добування.

Особливості біології

Живе гуртами в кілька десятків особин, іноді збирається у більші зграї. Живиться дрібною придонною і пелагічною (переважно камбала та пікша) рибою, а також крабами і молюсками. За добу може з'їсти до 16 кг риби, пірнаючи за нею на глибину до 90 м. Статевої зрілості досягає у 5-6 років. Розмножується раз на два роки. Парується в лютому - квітні. Вагітність триває 12 місяців. Малята до 4-6 (іноді до 18) місяців живляться лише молоком матері. Живе до 25 років, довжина тіла досягає 310 см, маса - до 200 кг (найбільший з чорноморських дельфінів).

Розмноження у неволі

Тривалість життя в умовах неволі, як правило, не перевищує 3-5 років. Утримують афаліну у дельфінаріях для наукових і комерційних цілей. Відомі випадки виживання потомства 1-го покоління.

Заходи охорони

Занесено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Промисел заборонено. Необхідно розробити національну та регіональну (міжнародну) програми для збереження китоподібних Чорного моря, створити систему моніторингу популяції, реорганізувати існуючі дельфінарії в центри реабілітації афаліни чорноморської.

Джерела інформації

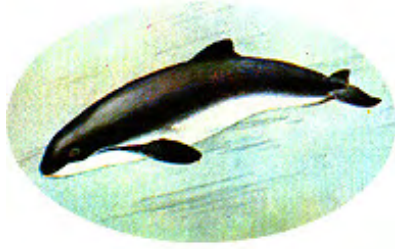
Атлас морських млекопитаючих ССРСР, 1980; Костин Ю. В., Дулицкий А. И., Мальцев И. В., 1981; Соколов В. Е., 1986. А. А. Біркун, С. В. Кривохижин.

АЗОВКА, пихтун

Phocoena phocoena relicta Abel, 1905

Ряд: Китоподібні Cetacea

Родина: Дельфінові Delphinidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник роду у фауні України. Вузькоареальний реліктовий підвид.

Статус

1 категорія.

Поширення

Чорне та Азовське моря. Заходить до Мармурового й Середземного морів, а також у ріки Дунай і Дон.

Місця перебування

В основному прибережні мілководні акваторії.

Чисельність

Низька. У територіальних водах України збереглося, імовірно, не більше 1000 особин. Трапляється невеликими групами. Наприкінці 80-х рр. 20 ст. загальна чисельність виду зменшилась до 10 тис. особин.

Причини зміни чисельності

Промисел дельфінів (до 1966 - в Україні, до 1983 - у Туреччині), випадкова загибель у рибальських сітках, зменшення кормових ресурсів, нагромадження поллютантів, епізоотії, екстремальні гідрометеорологічні умови, забруднення води пестицидами та солями важких металів, масові замори під кригою під час холодних зим в Азовському м. і Керченській протоці.

Особливості біології

Живиться придонною (бички) та пелагічною (атерина, хамса) рибою. Статевої зрілості досягає у 3-4 роки. Вагітність триває 9-10 місяців. Малята народжуються влітку і бл-4 місяців живляться молоком матері. Досягає довжини тіла 160 см, маси - 30 кг (найменший дельфін у Чорному морі).

Розмноження у неволі

Не розмножується, в умовах неволі живе не більше 2 місяців.

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991), Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Промисел заборонено. Для збереження підвиду необхідно об'єднати зусилля причорноморських країн, укласти, зокрема, міжнародну угоду про повсюдну і повну заборону добування дельфінів; створити систему контролю за станом популяції, надати заповідний статус місцям нагулу та зимівлі, організувати реабілітаційні центри.

Джерела інформації

Гептнер В. Г., Чапский К. К., Арсеньев В. А., Соколов В. Е., 1976; Атлас морских млекопитающих СССР, 1980; Кирилук М. М., Зеленая Ф. Е., 1986; Соколов В. Е., Яснин В. А., Юхов В. Л., 1990. А. А. Біркун, С. В. Кривохижин.

БІЛОБОЧКА ЧОРНОМОРСЬКА

Delphinus delphis ponticus Barabasch-Nikiforov, 1935

Ряд: Китоподібні Cetacea

Родина: Дельфінові Delphinidae

Таксономічна характеристика

Представник монотипного роду; один з 3 підвидів.

Статус

4 категорія.

Поширення

Акваторія Чорного моря. Можливо, заходить до Мармурового моря. Ендемік.

Місця перебування

Переважно пелагічна частина моря, зрідка трапляється біля берегів, уникає опріснених і забруднених акваторій.

Чисельність

Загальна кількість поголов'я різко скорочується (до 1930 р. становила бл. 1, 5-2 млн. особин, у 70-і рр.- бл. 200 тис., у 80-і рр.- 50-96 тис) Під час сезонних міграцій та кормових кочівель може утворювати великі зграї (до сотень і тисяч голів).

Причини зміни чисельності

Промисел дельфінів (до 1966 р.- в Україні, до 1983 р.-у Туреччині), погіршення кормової бази, акумуляція полютантів, техногенні порушення, загибель у рибальських сітках і внаслідок важких травм, спричинених механізмами, стресові перевантаження.

Особливості біології

Статевої зрілості досягає у 3-4 роки. Самка раз на рік після 10-11-місячної вагітності народжує одне маля (в основному влітку). Живе до 20-25 років, досягаючи довжини тіла до 219 см і маси - до 100 кг (найдрібніший підвид дельфіна звичайного). Живиться дрібною рибою (кілька, хамса та морські голки).

Розмноження у неволі

В умовах неволі не приживається.

Заходи охорони

Занесено до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973). Промисел дельфінів заборонений. Треба організувати облік чисельності популяції з наступною розробкою програми дій для її збереження. Доцільно заборонити застосування дрефтерних (наплавних) рибальських сіток.

Джерела інформації

Гептнер В. Г., Чапский К. К., Арсеньев В. А., Соколов В. Е., 1976; Атлас морских млекопитающих СССР, 1980; Соколов В. Е., Яснин В. А., Юхов В. Л., 1990. А. А. Біркун, С. В. Кривохижин.

ГОРНОСТАЙ

Mustela erminea Linnaeus, 1758

Ряд: Хижі звірі Carnivora

Родина: Куницеві Mustelidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду у фауні України.

Статус

4 категорія.

Поширення

Майже по всій тер. України, крім Криму і приморських районів Запорізької та Донецької областей. Ареал охоплює лісостепову, лісову та лісотундрову зони Європи, пн. частину Азії, Кавказ, гори Серед. Азії, Пн. Монголію, Китай, о-ви - Сахалін, Курильські та Японські. Поширений у Пн. Америці.

Місця перебування

Долини річок, береги потоків і струмків, озер, ставків, болота, плавні, ліси та узлісся, переліски та чагарникові зарості; деколи трапляється на полях і в населених пунктах.

Чисельність

У 1968 р. налічувалося 1, 5-2 тис. особин.

Причини зміни чисельності

Несприятливі екологічні фактори, зокрема метеорологічні умови (суворі зими і холодні весни), хвороби (гельмінтози, які в окремі роки вражають до 50 % звірів, туляремія, чума тощо), осушувальні меліорації.

Особливості біології

Веде осілий, прихований присмерковий і нічний спосіб життя. Активний протягом року. Добре плаває, лазить по кущах і деревах. Кубла влаштовує в норах гризунів, дуплах дерев, купах хмизу та серед каміння. Живиться гризунами, птахами та їхніми яйцями, плазунами і жабами, іноді комахами, плодами рослин, але в основному мишами та полівками, яких у роки масового розмноження знищує більше, ніж може з'їсти. Після снігопадів полює під снігом. Самка раз на рік (лютий - кін. травня) після 210-330-денної вагітності народжує 2-10 (іноді до 18) малят. Статевозрілим стає у 3-4-місячному віці. Цінний хутровий звір. Вороги - лисиця, куниця, тхір чорний та хижі птахи.

Розмноження у неволі

Розмножується, придатний для розведення у штучних умовах.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках.

Джерела інформації

Абелєнцев В. І., 1968; Крыжановский В. И., Жежерин В. П., 1979; Каталог млекопитающих СССР. Плиоцен - современность, 1981. В.І. Крижанівський.

ТХІР СТЕПОВИЙ, тхір світлий

Mustela (Putorius) eversmanni Lesson, 1827

Ряд: **Хижі звірі** Carnivora

Родина: **Куницеві** Mustelidae

Таксономічна характеристика

Один з 13 видів роду; у фауні України представлений двома підвидами - *M. e. eversmanni* та *M. e. hungaricus*.

Статус

3 категорія.

Поширення

Здебільшого степова та лісостепова зони; проникає на Полісся.

Ареал охоплює територію від Пд.-Сх. Європи до Забайкалля і Далекого Сходу, райони Передкавказзя, Кавказу та Середньої Азії.

Місця перебування. Відкриті ландшафти з низьким травостоєм та ущільненим ґрунтом (залишки степу, посіви багаторічних трав, балки, вигони, піщані коси). Іноді живе у степових лісах, лісосмугах, скелях; заходить на околиці населених пунктів.

Чисельність

Не встановлена. Вірогідно, нині популяція досягає кількох тисяч особин. У 80-х рр. 20 ст. ресурси виду скоротилися, порівняно з початком століття, у 20-25 разів.

Причини зміни чисельності

Розорювання цілинних ділянок, багаторазова обробка ґрунту протягом року, використання отрутохімікатів, зокрема для боротьби з ховраками.

Особливості біології

Селиться в норах хом'яків, ховрахів і сліпаків, може влаштовувати кубло в тріщинах, ущелинах скель, купах хмизу та розсипищах каміння, скирдах соломи або в дуплах дерев. Площа індивідуальної мисливської ділянки особини становить 18-32 км² (у радіусі 3-5 км довкола гніздової нори). Активний у сутінках. Живиться переважно гризунами, а також дрібними птахами та комахами; поїдає плоди культурних і дикорослих рослин. Самка раз на рік після 37-38 діб вагітності народжує від 3 до 19 (частіше 7-9) малят. Статевозрілим стає в 10-11-місячному віці. Цінний хутровий звір.

Розмноження у неволі

Розмножується добре. Утримують у лабораторіях, зоопарках і звірогосподарствах (для виведення гібридів з тхором темним і його альбіносною формою - фуру).

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980). Охороняється тхір у природних (Кримський, Український степовий, Луганський) та біосферних (Асканія-Нова і Чорноморський) заповідниках, у багатьох заказниках. Доцільно збільшити площі вигонів, перелогів, зберегти цілинні ділянки, проводити реакліматизацію виду в місцях недавнього проживання, відмовитися від хімічних методів боротьби з ховраками.

Джерела інформації

Татаринів К. А., 1952; Гептнер В. Г. [та ін.], 1967; Абеленцев В. І., 1968; Терновский Д. В., 1977; Крыжановский В. И., Жежерин В. П., 1979; Турянин И. И., 1979; Туманов И. Л., 1984. Особисті повідомлення: В. Д. Сіохіна (1972-79), С.Ю.Костіна (1977), О.І.Кошелева (1978-80), Р. М. Чернічко (1985), Й. 1. Чернічко (1986), О. 1. Черемісова (1987), С. І. Кухленка (1988), С. В. Вінтера (1989), Ю. В. Кармишева (1989), В. В. Кинди (1990), І.Д.Белашкова (1992). А. М. Волох.

НОРКА ЄВРОПЕЙСЬКА, норка звичайна

Mustela (Lutreola) lutreola Linnaeus, 1761

Ряд: **Хижі звірі** Carnivora

Родина: **Куницеві** Mustelidae

Таксономічна характеристика

Один з 13 видів роду; один з 2 видів роду у фауні України

Статус

2 категорія.

Поширення

Переважно у Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Волинській, Рівненській, Черкаській, Миколаївській, Херсонській, Одеській, Луганській та Донецькій областях. Ареал охоплює майже всю територію Європи. Зустрічається в Азії (зх. частина Зх. Сибіру).

Місця перебування

Береги невеликих заплавних озер, річок, гірських потоків з добре розвинутою прибережною рослинністю.

Чисельність

В Україні налічується бл. 1200 особин, найбільше - на Закарпатті і Передкарпатті - 600, на українському березі Кілійського гирла Дунаю - до 500. Бл. 100 тварин водиться у плавнях Дністра. Поодинокі особини зустрічаються у середній течії Сівер. Дінця, Псла, пониззі Дніпра.

Причини зміни чисельності

Витіснення більш сильним видом - норкою американською. Вона є кормовим конкурентом, а також негативно впливає на репродуктивну здатність норки європейської, оскільки схрещування цих видів (часто відбувається в місцях їхнього спільного перебування) не дає потомства через загибель (резорбцію) ембріонів. У місцевостях, де норки американської немає, основною причиною зниження чисельності виду є знищення біотопів внаслідок осушення боліт, зарегулювання багатьох річок греблями ГЕС, що призвело до висихання плавнів і зникнення заплавних лісів, а також браконьєрство і ненавмисний вилов під час промислу ондатри.

Особливості біології

Веде осілий спосіб життя; лише нестача їжі, замерзання або висихання водойм змушують тварин до міграції. Активна переважно у сутінках та вночі, за хмарної погоди - вдень. Для житла використовує прикореневі порожнини, старі нори водяних тварин, дупла дерев тощо. Добре плаває. Живиться рибою, жабами, раками, водяними комахами, молюсками, дрібними ссавцями, іноді птахами. Самка раз на рік (квітень - травень) після 40-43-денної вагітності народжує до 7 малят (частіше 3-4). Статевозрілою стає в 9-11-місячному віці. Цінний хутровий звір.

Розмноження у неволі

Розмножується добре. Розводять на звірофермах.

Заходи охорони

Охороняється у природних заповідниках (зокрема, в Луганському, Дунайські Плавні), Карпатському біосферному заповіднику, а також у Карпатському національному природному парку. Потрібно зберігати водно-болотні угіддя, населені норкою європейською, заборонити ондатровий промисел у Кілійському гирлі Дунаю; організувати інтродукцію розведених у неволі норок у водойми заказників Передкарпаття та Закарпаття; створити нові заповідники у верхів'ях річок Стрию та Дністра.

Джерела інформації

Гептнер В. Г. [та ін.], 1967; Абеленцев В. 1., 1968; Сулик В. Г., 1979; Татаринів К. А., 1979; Терновский Д. В., 1979; Мошонкин Н., 1986. Особисті повідомлення: В. В. Вєтрова (1985-92 рр.), М. Є. Жмуда (1976-92 рр.), І. Р. Мерзлікіна (1968), Полушиної Н. А. (1975-80). А. м. Волох, М. В. Роженко.

ПЕРЕВ'ЯЗКА ЗВИЧАЙНА, перегузня

Vormela peregusna Guldenstaedt, 1770

Ряд: **Хижі звірі** Carnivora

Родина: **Куницеві** Mustelidae

Таксономічна характеристика

Єдиний вид роду. У фауні України представлений підвидом перев'язка звичайна західна.

Статус

2 категорія.

Поширення

Переважає у центр., сх. і пд. регіонах, зрідка зустрічається в Криму. Ареал охоплює також Балканський п-в. Зх. і Серед. Азію, північну частину Центр. Азії.

Місця перебування

Залишки цілинного степу, байраки з кущами глоду, дерези, карагани, терну та шипшини, солончакові приморські ділянки, рідше - заплави річок, антропогенні ландшафти,

Чисельність

Невідома. Вірогідно, заг. кількість особин не перевищує 150.

Причини зміни чисельності

Розорювання степів, берегів річок, вигонів, використання мінеральних добрив, пестицидів, багаторічна боротьба з гризунами - основною поживою перев'язки звичайної.

Особливості біології

Веде нічний та сутінковий спосіб життя. Живе у норах ін. дрібних ссавців. Площа індивідуальної мисливської ділянки не перевищує 30 га. Живиться мишовидними гризунами, ховраками, сліпаками, хом'яками, зайчатами, пацюками, дрібними птахами та їхніми яйцями, жабами та ропухами, ящірками, жуками, а також плодами бирючини, винограду, глоду, соняшнику, терну, шипшини, динь, гарбузів та ін. Самка раз на рік (у березні - липні) народжує від 2 до 14 малят (частіше 4-8). Статевозрілою стає на 2-му році життя.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) та Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у природних заповідниках (Українському степовому. Луганському) та в Чорноморському біосферному заповіднику. Слід негайно почати розведення виду в неволі для створення резервного генофонду з подальшою реакліматизацією тварини на території заповідників.

Джерела інформації

Флинт В. Е., 1962; Абеленцев В. І., 1968; Волох А. М., 1983; Волох А. М., Рокитянский И. Г., 1986; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. Особисті повідомлення: В. В. Шорохова (1968); М. Є. Жмуда (1983), В. В. Пастернака (1986), В. О. Сіренка (1986), С. В. Вінтера (1987), А. П. Генова (1987), М. М. Єфіменка (1987), В. Д. Сіохіна (1987), О. Г. Романенко (1989), Ю. О. Андрющенка (1990). А. М. Волох.

БОРСУК, борсук звичайний

Meles meles Linnaeus, 1758

Ряд: Хижі звірі Carnivora

Родина: Куницеві Mustelidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник роду. В Україні поширені 2 підвиди - номінативний і кримський (*M. t. taugica*).

Статус

2 категорія.

Поширення

У всіх природних зонах (найбільше в лісостеповій) та у гірських районах. Ареал охоплює Європу та Азію (крім п-ва Індокитай).

Місця перебування

Лісові ділянки з пересіченим рельєфом і низьким рівнем ґрунтових вод. На Поліссі - лісові балки і яри, заплавні ліси, молоді насадження, порослі вирубки; у лісостеповій і степовій зонах - островні та байрачні ліси, балки та яри з чагарниковими заростями, схили річкових долин, лісосмуги, іноді на орних землях; у передгірних і гірських районах (ліси, долини річок і потоків), місцевості поблизу садів і виноградників, розколини скель і кам'яні розсипища.

Чисельність

У кін. 60-х рр. 20 ст. популяція становила бл. 11 тис. особин, у т. ч. у Чернігівській обл.- бл. 800, Сумській - 600, у Криму - 500 особин. Нині чисельність скоротилась майже вшестеро, у багатьох районах Полісся та Лісостепу стала низькою, а з пд. областей (Миколаївська, Херсонська) вид майже зник.

Причини зміни чисельності

Надмірне добування борсука, деградація місць перебування, забруднення природного середовища пестицидами і мінеральними добривами, в агроценозах - знищення тварин під час сільськогосп. робіт технікою, браконьєрство.

Особливості біології

Веде осілий норний спосіб життя. У гірських місцевостях може здійснювати вертикальні міграції. Живе сім'ями та поодиночі. Вид тримається місць перебування. Нори з віднірками та підземними ходами використовуються багато років підряд. На Поліссі, зокрема, відомі нори (бутани), якими борсуки користуються понад 100 років. Активний у сутінках та вночі, але може виходити з нір і вдень. У жовтні - листопаді після нагромадження в організмі великої кількості жиру поринає у зимову сплячку, яка триває до весни. Линяє раз на рік - влітку. Живиться рослинним кормом (плоди, ягоди, бульби, корені), безхребетними (дощові черви, молюски, комахи), мишовидними дрібними гризунами, зрідка поїдає дрібних птахів, їхні яйця, рибу та ін. Період парування розтягнутий (березень - вересень). Вагітність латентна (7-8 місяців, іноді до року). Самка раз на рік (лютий - квітень) у підземних камерах, устелених листям і травою (на глибині 2-3 м), народжує 2-4 (іноді 5-6) малят. Молодь тримається з батьками до статевозрілого віку (2-3 роки). Потенційні вороги - вовк, лисиця, рись, великі хижі птахи. Реальну загрозу становлять бродячі собаки.

Розмноження у неволі

Розмножується у зоопарках, зокрема у Київському.

Заходи охорони

Охороняється у природних (Розточчя, Канівському, Карадазькому, Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому) та біосферних (Чорноморському і Карпатському) заповідниках.

Джерела інформації

Корнеєв О. П., 1967; Абеленцев В. І., 1968. Л. С. Шевченко.

ВИДРА РІЧКОВА

Lutra lutra Linnaeus, 1758

Ряд: **Хижі звірі** Carnivora

Родина: **Куницеві** Mustelidae

Таксономічна характеристика

Один з 12 видів роду, у фауні України представлений номінативним підвидом

Статус

2 категорія.

Поширення

На Поліссі, в Українських Карпатах, Лісостепу, у степовій зоні збереглася в основному у плавнях Дністра та в бас Пд Бугу Ареал виду охоплює Євразію, Пн Африку

Місця перебування

Природні та штучні прісноводні водойми

Чисельність

Орієнтовно заг кількість становить 1, 5-2 тис особин У 60-х рр. 20 ст. їх налічувалося бл. 3 тис.

Причини зміни чисельності

Звуження кормової бази (зокрема різке скорочення рибних запасів); погіршення екологічних умов (осушення боліт, обміління і висихання річок, інтенсивне забруднення їх промисловими відходами, мінеральними добривами та пестицидами), ненормоване полювання і браконьєрство

Особливості біології

Веде напівводяний спосіб життя Активна переважно вночі Живе поодинокі та сімейними групами Влітку рідко віддаляється від води більш як на 200 м, узимку в пошуках їжі може здійснити 15-20 кілометрові переходи до ін водойм Виводкові та тимчасові сховища влаштовує у підмивах берегів, вихід з нори - нижче рівня води на 50 см і глибше Добре плаває і пірнає Нерідко заселяє боброві та ондатрові хатки Живиться в основному рибою, а також комахами, молюсками, ракоподібними, зрідка - дрібними гризунами і птахами Самка після 3 місячної вагітності (квітень - травень) народжує 2-3 (іноді 4) малят. Статевозрілою стає у 2-3-річному віці Цінний хутровий звір.

Розмноження у неволі

Розмножується в зоопарку Риги (Латвія) та на спеціальній науковій базі в Новосибірську (Росія).

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991) Охороняється у природних заповідниках (Поліському, Канів та Дунайські Плавні) і в Карпат біосферному заповіднику
Треба створити заказники в місцях найбільшого поширення виду

Джерела інформації

Каверзнев В Н, 1931, Юргенсон П Б, 1931, Корнєєв О П, 1959 Абелєнцев В І, 1968 Л С Шевченко

КІТ ЛІСОВИЙ, кіт дикий, кіт європейський

Felis silvestris Schreber, 1777

Ряд: Хижі звірі Carnivora

Родина: Котячі Felidae

Таксономічна характеристика

Єдиний представник роду у фауні України Систематика роду остаточно не встановлена

Статус

1 категорія.

Поширення

Українські Карпати, Закарпаття (особливо у Виноградівському районі) Невелика популяція kota лісового виявлена в Чернівецькій області До 18 ст траплявся на Волині, на околицях міст Путивля, Сум, Ахтирки Є відомості про поширення виду в Подніпров'ї та При Чорномор'ї В 30-х рр 20 ст kota лісового добували у плавнях Дністра та Дунаю За даними Одеської пушно-хутрової бази, шкурки цього звірка надходили з території області до 70-х рр У 1981 р kota лісового вполювали в заповіднику Дунайські Плавні, а 1983 р - біля с Новосільського Ренійського р-ну Одеської області. Водиться також у деяких країнах Зх і Центр Європи та Малої Азії

Місця перебування

В горах селиться у глухих дубових, дубово-грабових, букових і мішаних, рідко ялинових лісах (висота 300- 900 м), у плавнях в очеретяних заростях, часто влаштовує гнізда на плавучих острівцях

Чисельність

Карпатська популяція становить 300-400 особин Можливо, є одиничні особини в плавнях Дунаю.

Причини зміни чисельності

Інтенсивне вирубування лісу, різке скорочення площ старих листяних лісів, особливо дібров, створення штучних лісових насаджень і активне рекреаційне використання лісів, знищення особин виду під час відстрілу бродячих домашніх котів, застосування мисливських капканів

Особливості біології

Веде прихований спосіб життя Селиться поодиноці Активний у сутінках та вночі Теплолюбна тварина Водиться в місцях, що добре прогріваються сонцем, з густим травостоєм, старими дуплистими де ревами, в чагарнику Виводкові лігва влаштовує в дуплах дерев, розколинах скель, під купами сушняку і колод, у норах борсука та лисиць, зрідка - на горищах лісових будинків, в очеретяних заростях Живиться переважно мишовидними гризунами, рідше птахами, плазунами, у крайніх випадках - трупами тварин Самка раз на рік (квітень - травень) після 63-68 денної вагітності народжує 2-4 (зрідка 5) сліпих малят, які тримаються біля неї до вересня - жовтня Вороги і конкуренти - рись, лисиця, вовк, куницеви, бродячі собаки, великі хижі птахи Значної шкоди чистоті виду завдають бродячі коти, які, паруючись з дикими, дають гібриди

Розмноження у неволі

Розмножується у зоопарках, але погано.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980) Охороняється кіт лісовий в заповідниках Карпатському (біосферний), Дунайські Плавні (природний), в Карпатському нац. природному парку Слід заборони ти відстріл бродячих котів і застосування капканів у місцях перебування виду, створити заказники в Закарпатській (Виноградівський, Березівський, Воловецький, Тячівський, Перечинський р-ни) та Чернівецькій (Сторожинецький, Глибоцький р-ни) областях.

Джерела інформації

Мигулін О О, 1938 Татаринів К А 1956 Гептнер В Г (та ін], 1967, Слудский А А, 1973 Л С Шевченко

РИСЬ ЗВИЧАЙНА

Lynx lynx Linnaeus, 1758

Ряд: **Хижі звірі** Carnivora

Родина: **Котячі** Felidae

Таксономічна характеристика

Один з 4 видів роду; єдиний у фауні України, представлений двома підвидами: номінативним (Полісся) і карпатським (ендемік Карпат).

Статус

2 категорія.

Поширення

Переважно в Українських Карпатах. Невеликі популяції збереглися у важкоприступних ділянках лісу в Маневицькому р-ні Волинської області Поодинокі особини зустрічаються в Поліському природному заповіднику (Житомирська обл.). Окремі заходи рисі з Білорусі спостерігалися у пн. районах Чернігівської та Сумської областей -[1964, 1968 (двічі), 1973 р.]. До 19 ст. була поширена на Поліссі, у Лісостепу й лісах Степу. Ареал охоплює Карпати, Скандинавський п-в, Пн. Сх. Європейської рівнини, Сибір (крім пн. районів) і Далекий Схід.

Місця перебування

Хвойні та мішані лісові масиви із заваленими буреломом та заболоченими важкоприступними ділянками. В горах піднімається до висоти 1200 м (влітку досягає поясу криволісся та субальпійських луків, взимку спускається в долини).

Чисельність

400-500 особин, найбільше (понад 90 %) в Українських Карпатах.

Причини зміни чисельності

Надмірне добування заради хутра. Скорочення кормової бази. Деградація місць перебування в результаті інтенсивної експлуатації та омолодження лісів і великого рекреаційного навантаження на них, осушування боліт, прокладання густої мережі доріг, різкого зростання фактора непокоєння, поширення браконьєрства.

Особливості біології

Веде осілий спосіб життя доти, доки на ділянці є корм. Узимку в пошуках їжі може кочувати на великі відстані (1974 р. зареєстрована в Полтавській обл.). У Карпатах здійснює сезонні міграції - з утворенням снігового покриву спускається в нижній пояс гір. Лігвища влаштовує у важкоприступ-них місцях: серед боліт, у непрохідних лісових хащах, в розколинах скель, під навислими низько над землею кронами дерев, у прикореневих дуплах, серед сушняку, в норах лисиць і борсуків. Живиться переважно копитними (косуля, молодняк оленів, лося, свині дикої), а також зайцями, птахами, мишовидними гризунами і падлом. Самка раз на рік (квітень - травень) після 60-70-денної вагітності народжує 1-3 (зрідка 4) сліпих малят. Виводок тримається біля самки до весни наступного року. Цінний хутровий звір. Ворог і конкурент - вовк.

Розмноження у неволі

Відомі випадки розмноження в Ризькому зоопарку (Латвія).

Заходи охорони

Занесено до Європейського Червоного списку (1991). Охороняється у Поліському природ, і Карпатському біосфер. заповідниках, Карпатському національному природному парку, заказнику загальнодержавного значення Рись (Маневицький р-н Волинської обл.). Треба створити заказники на тер. Великоберезнянського, Тячівського та Рахівського районів Закарпатської області.

Джерела інформації

Мигулін О- О., 1938; Татаринов К. А., 1973; Слудский А. А., 1973. Д. С. Шевченко.

ТЮЛЕНЬ-МОНАХ СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИЙ, тюлень білочеревий

Monachus monachus Hermann, 1779

Ряд: Ластоногі – Pinnipedia

Родина: Справжні тюлені - Phocidae

Таксономічна характеристика

Один з 3 видів роду; єдиний вид роду у фауні України.

Статус

1 категорія.

Поширення

Зустрічався в Чорному м.- на мисі Тарханкут (Кримський п-в, до поч. 20 ст.), о. Зміїному (до 1940 р.) і в дельті Дунаю (до 1950 р.). Ареал охоплює також субтропічну зону Атлантичного і Тихого океанів, Карібське море (вид майже винищений), Гавайські о-ви, сх. басейн Середземного м. (Егейське та Адріатичне моря).

Місця перебування

Переважно безлюдні важкоприступні морські острови та кам'яні узбережжя з печерами і скелястими ущелинами та піщано-галечникові пляжі, захищені від накатів хвиль.

Чисельність

Невідома.

Причини зміни чисельності

Порушення місць перебування внаслідок будівництва різних споруд на узбережжі, хімічне забруднення моря, посилення фактора непокоєння.

Особливості біології

Осілий вид, який не здійснює істотних міграцій. Улітку частіше зустрічався у пд. районах Чорного м., восени (вересень - жовтень) - біля берегів пн.-зх. його частини. Не витримує присутності людини. Живиться рибою та ракоподібними. Статевої зрілості досягає у 4-річному віці. Раз на два роки (липень - серпень) самка після 10- 11-місячної вагітності народжує одне маля, яке 2 місяці перебуває на березі і живиться молоком матері. За 6-7 тижнів линяє і тоді вперше відпливає в море. До 3 років тримається біля матері.

Розмноження у неволі

Не проводилось.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Червоної книги МСОП та Європейського Червоного списку (1991).

Джерела інформації

Редкие и исчезающие растения и животные Украины 1988. М. М. Щербак.

ЗУБР, бізон європейський

Bison bonasus Linnaeus, 1758

Ряд: Парнокопиті Artiodactyla

Родина: Порожнисторогі Bovidae

Таксономічна характеристика

Один з 2 видів роду; єдиний вид роду у фауні України. Переважну більшість поголів'я виду становлять тварини т. з. кавказько-біловезької форми.

Статус

6 категорія.

Поширення

На тер. України зубрів розселяють з 1965 р. У природних умовах утримуються 10 популяцій та груп (Волинська, Київська, Чернігівська, Сумська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Вінницька області). У давнину був поширений у лісах Європи. В Україні зубри зникли в 16-17 століттях. У 1902 р. їх завезли в Асканію-Нову, 1913 р.-у царські мисливські угіддя в Криму (нині Кримський природний заповідник). Під час громадянської війни обидві групи тварин загинули. Така ж доля спіткала під час Великої Вітчизняної війни 1941-45 рр. зубрів, завезених у Крим 1937 року. На поч. 20 ст. популяції виду існували у природному стані лише в Біловезькій Пущі та на Кавказі, проте під час тривалих воєнних конфліктів вони були майже повністю винищені. На основі тварин, що збереглися лише у зоологічних парках і приватних угіддях, здійснювалося відновлення виду. В результаті складної роботи по загінному та напіввільному розведенню стало можливим вільне утримання цих тварин.

Місця перебування

Рівнинні та гірські ліси (переважно листяні і мішані, з вирубками, луками та болотами). Виходить на сінокоси та ін. сільськогосподарські угіддя.

Чисельність

У вільних популяціях на тер. України на 1.1 1988 р. налічувалося бл. 440 зубрів (не враховуючи тварин, яких утримують у вольєрах), з них: у Цуманському мисливському господарстві (Волинська обл.) - бл. 150, Конотопському (Сумська обл.) і Данівському (Чернігівська обл.) відповідно 16 і 50, «Майдан» і «Лопатинське» (Львівська обл.) - 50 і 9, Буковинському та «Зубровиця» (Чернівецька обл.) - 70 і 40, на тер. Надвірнянського лісокомбінату (Івано-Франківська обл.) - бл. 20, в Уладівському лісництві Хмельницького лісгоспазу (Вінницька обл.) - 40. Кількість зубрів поступово збільшується. Чисельність їх зросла за рахунок розмноження за час розселення (з 1965 р.) більш як на 350 голів.

Причини зміни чисельності

Винищення виду внаслідок надмірного промислу в умовах господарської діяльності людини, що призвела до істотної перебудови ландшафтів, скорочення площ, деградації та зникнення лісів - основних стацій звіра. Головними причинами смертності в наш час є хвороби та зіткнення з транспортними засобами.

Особливості біології

Тримається звичайно невеликими сім'ями або стадами (до 50 особин). Старі самці живуть поодиночі, пристають до гурту лише під час гону. Живиться травою, листям, пагонами і гілками дерев та чагарників, корою, а також добре їсть сіно. Статевої зрілості самець досягає у 2-3-річному віці, а самка у 2-річному. Гін у серпні - вересні. Самка раз на рік після 9-місячної вагітності народжує одне, рідко двоє малят. Лактація триває 8-10 місяців.

Розмноження у неволі

Розмножується добре. Практично все сучасне поголів'я зубрів походить від тварин, яких розводили в неволі з 1929 р., коли в Польщі було створено перший зубровий розплідник під егідою Міжнародного товариства збереження зубра. У 1946 р. створено зубровий розплідник у білоруській частині Біловезької Пущі.

Заходи охорони

Занесено до Червоної книги Української РСР (1980), Червоної книги МСОП та Європейського Червоного списку (1991). Полювання на зубра заборонено з 1923 р., відстріл тварин провадиться лише з метою селекції за спеціальним дозволом. Слід створювати нові осередки реакліматизації зубрів у лісовій, лісостеповій та степовій зонах, невеликі (25-50 голів) популяції в мисливських господарствах.

Джерела інформації

Гептнер В. Г., Насимович А. А., Банников А. Г., 1961; Красная книга СССР, 1984; Природа Украинской ССР. Животный мир, 1985; Редкие и исчезающие растения и животные Украины, 1988. В. І. Крижанівський.

Українсько-російський словник назв тварин занесених до Червоної книги України

Укр	Рус
А	
Абія блискуча	Абия блестящая
Абія виблискуюча	Абия сверкающая
Азовка	Азовка
Аврора біла	Аврора белая
Акантоліда жовтоголова	Акантолида желтоголовая
Акантоліда сланцева	Акантолида сланцевая
Аксонолайм замковий	Аксонолайм замковый
Амофіла сарептанська	Аммофила сарептанская
Анадримадуза Ретовського	Анадримадуза Ретовского
Аноплій самарський	Аноплий самарский
Аполлон	Аполлон
Апростема Карпентера	Апростема Карпентера
Апростема Пелетьє	Апростема Пелетье
Арге Беккера	Арге Беккера
Арге Фривальдського	Арге Фривальдского
Арноглос	Арноглосс
Археобдела каспійська	Археобделла Эсмонта
Аскалаф строкатий	Аскалаф пестрый
Афаліна чорноморська	Афалина черноморская
Б	
Багатозв'яз гірський український	Многосвяз горный украинский
Баклан довгоносий	Баклан хохлатый
Баклан малий	Баклан малый
Балобан	Балобан
Беркут	Беркут
Бичок золотистий	Бычок золотистый
Бичок рижик звичайний	Бычок рыжик обыкновенный
Білобочка чорноморська	Белобочка черноморская
Білуга чорноморська	Белуга черноморская
Бітак італійський	Биттак итальянский
Бластикотома папоротева	Бластикотома папоротниковая
Боліварія короткокрила	Богомол боливария короткокрылая
Боривітер степовий	Пустельга степная
Борсук	Барсук
Бражник дубовий	Бражник дубовый
Бражник карликовий	Бражник карликовый
Бражник кроатський	Бражник кроатский
Бражник Мертва голова	Бражник Мертвая голова
Бражник олеандровий	Бражник олеандровый

Бражник південний молочайний
Бражник Прозерпіна
Бражник скабіозовий
Бранхінекта лякаюча
Бранхінекта маленька
Бранхінекта східна
Бранхінектела середня
Бранхінела колюча
Бранхіпус Шаффера
Брахіцерус зморшкуватий
Бурозубка альпійська

В

Ванесса Л-біле
Ванесса чорно-руда
Ведмедиця велика
Ведмедиця Гера
Ведмедиця-хазяйка
Ведмедиця червонокрапкова
Веснянка велика
Вечірниця велетенська
Вечірниця мала
Видра річкова
Вирезуб
Вівсянка чорноголова
Водяна полівка мала
Волохатий краб
Волохатий стафілін
Вусач великий дубовий західний
Вусач земляний хрестоносець
Вусач мускусний
Вусач червонокрил Келлера

Г

Гага звичайна
Гадюка степова східна
Гекон кримський
Гемідіаптом Рилова
Глотківка Щоголева
Глухар
Гмеліна Кузнецова
Гмеліна маленька
Гоголь
Горбиль світлий
Горностай

Бражник южный молочайный
Бражник Прозерпина
Бражник скабиозовый
Бранхинекта устрашающая
Бранхинекта маленькая
Бранхинекта восточная
Бранхинектелла средняя
Бранхинелла колючая
Бранхипус Шаффера
Брахицерус морщинистый
Бурозубка альпийская

Ванесса Л-белое
Ванесса черно-рыжая
Медведица большая
Медведица Гера
Медведица-госпожа
Медвдица красноточечная
Веснянка большая
Вечерница гигантская
Вечерница малая
Выдра речная
Вырезуб
Овсянка черноголовая
Водяная полевка малая
Волосатый краб
Волосатый стафилин
Усач большой дубовый западный
Усач земляной крестоносец
Усач мускусный
Усач краснокрылый Келлера

Гага обыкновенная
Гадюка степная восточная
Геккон крымский
Гемидиаптом Рылова
Эрпобделла Щёголева
Глухарь
Гмелина Кузнецова
Гмелина крошечная
Гоголь
Горбыль светлый
Горностай

Гранарія зернова

Гриф чорний

Губань зелений

Д

Дерихвіст лучний

Дерихвіст степовий

Джміль вірменський

Джміль глинистий

Джміль лезус

Джміль мінливий

Джміль моховий

Джміль незвичайний

Джміль пахучий

Джміль пластинчастозубий

Джміль червонуватий

Джміль яскравий

Дибка степова

Дисцелія зональна

Довгокрил звичайний

Дозорець-імператор

Долерус короткокрилий

Долерус степовий

Дрепанозурус дволикий

Дробація банатська

Дрофа

Е

Евхальція різнобарвна

Ейзенія Гордєєва

Ембія реліктова

Емпуза піщана

Емпуза смугаста

Ендроміс березовий

Емуранчик звичайний

Ж

Жаба прудка

Жабоп'явка алжирська

Жовта чапля

Жовтопуз

Жовтянка торф'яникова

Жужелиця угорська

Жук-олень

Жук-самітник

Журавель сірий

Гранария зерновая

Гриф черный

Губан зелёный

Тиркушка луговая

Тиркушка степная

Шмель армянский

Шмель глинистый

Шмель лезус

Шмель изменчивый

Шмель моховой

Шмель необычный

Шмель душистый

Шмель пластинчатозубый

Шмель красноватый

Шмель яркий

Дыбка степная

Дисцелия зональная

Длиннокрыл обыкновенный

Дозорщик-император

Долерус короткокрылый

Долерус степной

Дрепанозурус двуликий

Дробация банатская

Дрофа

Эвхальция разноцветная

Эйзеня Гордеева

Эмбия реликтовая

Эмпуза песчаная

Эмпуза крымская

Эндромис берёзовый

Емуранчик обыкновенный

Лягушка прыткая

Батрахобделла алжирская

Желтая цапля

Желтопузик

Желтушка торфяниковая

Жужелица венгерская

Жук-олень

Жук-отшельник

Журавль серый

Журавель степовий

З

Завирушка альпійська

Заєць білий

Зарєя бронзовотіла

Зарєя міднотіла

Зегрис Евфема

Змієїд

Зубарик звичайний

Зубр

Зуйок морський

І

Ірис плямистокрилий

Іфігенела Андрусова

Іфігенела колючконога

Іфігенела шаблінська

Їжак вухатий

Йорж смугастий

К

Каламеута жовта

Кам'яний дрізд строкатий

Кам'яний краб

Канюк степовий

Каптурниця блискуча

Каптурниця пишна

Каптурниця срібляста

Каптурниця срібна

Кіт лісовий

Клімена

Ковалик Паррейса

Ковалик сплющений

Колпиця

Коник-товстун степовий

Коновія Маркевича

Коновія мегаполітанська

Коранус сірий

Кордулегастер кільчастий

Коровайка

Корольок червоноголовий

Кошеніль польська

Красотіл пахучий

Красуня блискуча кримська

Красуня-діва

Журавль степной

Завирушка альпийская

Заяц-беляк

Зарєя бронзовотелая

Зарєя меднотелая

Зегрис Эвфема

Змеяед

Зубарик обыкновенный

Зубр

Зук морской

Ирис пятнистокрылый

Ифигенелла Андрусова

Ифигенелла колюченогая

Ифигенелла шаблинская

Еж ушастый

Ерш полосатый

Каламеута желтая

Каменный дрозд пестрый

Каменный краб

Курганник

Капюшонница блестящая

Капюшонница великолепная

Капюшонница серебристая

Капюшонница серебряная

Кошка лесная

Климена

Щелкун Паррейса

Щелкун упрощенный

Колпица

Кузнечик-толстун степной

Коновий Маркевича

Коновия мегаполитанская

Коранус серый

Кордулегастер кольчатый

Каравайка

Королек красноголовый

Кошениль польская

Красотел пахучий

Красотка блестящая крымская

Красотка-девушка

Криптохіл кільчастий
Криптохіл червонуватий
Кроншнеп великий
Кроншнеп середній
Кроншнеп тонкодзьобий
Крохаль довгоносий
Ксанто пореса
Ксилокопа звичайна
Ксилокопа фіолетова
Ксифідрія строката
Ктенофора святкова
Ктир гігантський
Ктир шершнеподібний
Кулик-сорока
Кутора мала

Л

Лаврак губатий
Лебідь малий
Левкомігус білосніжний
Лежень
Лелека чорний
Лептоюлюс Семенкевича
Ліксус катрановий
Ліометопум звичайний
Лосось дунайський
Лосось чорноморський
Лунь польовий
Лунь степовий
Люцина
Ляра анафемська
Льодовичник Вествуда

М

Макрофія тевтонська
Марена дніпровська
Марена кримська
Мармуровий краб
Махаон
Мегалодонт гаплофілумовий
Мегалодонт середній
Мегариса рогахвостова
Мегахіла округла
Мелітурга булавовуса
Меризія азовська

Криптохил кольчатый
Криптохил красноватый
Кроншнеп большой
Кроншнеп средний
Кроншнеп тонкоклювый
Крохаль средний
Ксанто порэсса
Ксилокопа обыкновенная
Ксилокопа фиолетовая
Ксифидрия пестрая
Ктенофора праздничная
Ктырь гигантский
Ктырь шершневидный
Кулик-сорока
Кутора малая

Лаврак губастый
Лебедь малый
Левкомигус белоснежный
Авдотка
Аист черный
Лептоюлюс Семенкевича
Ликсус катранный
Лиометопум обыкновенный
Лосось дунайский
Лосось черноморский
Лунь полевой
Лунь степной
Люцина
Лярра анафемская
Ледничник Вествуда

Макрофия тевтонская
Усач днепроовский
Усач крымский
Мраморный краб
Махаон
Мегалодонт цельнолистниковый
Мегалодонт средний
Мегарисса рогахвостовая
Мегахила округлая
Мелиттурга булавоусая
Меризия азовская

Мишівка степова
Мідянка
Мізида аномальна
Мізида Варпаховського
Мізида зубчаста
Мінога угорська
Мінога українська
Мнемозина
Могильник
Морімус темний
Морський коник чорноморський
Морський кріт
Морський півень
Морський чорт
Мухоловка звичайна

Н

Нетопир кожанковидний
Нетопир середземноморський
Неуротома Фауста
Ніфарг середній
Нічниця Бехштейна
Нічниця Наттерера
Нічниця ставкова
Нічниця триколірна
Норка європейська
Носатка-листовидка

О

Огар
Окситира жовтовуса
Оксихілюс Кобельта
Оліндіас несподіваний
Онкоцефал кримський
Орел-карлик
Орел степовий
Орлан-білохвіст
Орусус паразитичний
Осетер атлантичний
Очеретянка прудка

П

Пахіцефус степовий чорноногий
Пахучий стафілін
Пелікан кучерявий
Пелікан рожевий

Мышовка степная
Медянка
Мизида аномальная
Мизида Варпаховского
Мизида зубчатая
Минога венгерская
Минога украинская
Мнемозина
Могильник
Моримус темный
Морской конек черноморский
Морской крот
Морской петух
Морской черт
Мухоловка обыкновенная

Нетопырь кожановидный
Нетопырь средиземноморский
Неуротома Фауста
Нифарг средний
Ночница Бехштейна
Ночница Наттерера
Ночница прудовая
Ночница трехцветная
Норка европейская
Носатка-листовидка

Огарь
Окситира желтоусая
Оксихилус Кобельта
Олиндиас неожиданный
Онкоцефал крымский
Орел-карлик
Орел степной
Орлан-белохвост
Орусус паразитический
Осетр атлантический
Камышовка вертлявая

Пахицефус степной чорноногий
Пахучий стафилин
Пеликан кудрявый
Пеликан розовый

Перев'язка звичайна	Перевязка обыкновенная
Перинеура приструмкова	Перинеура приручьева
Перистома мердвенева	Перистома мердвеневая
Пилкохвіст Болдирева	Пилохвост Болдырева
Пилкохвіст лісовий	Пилохвост лесной
Пилкохвіст Плігінського	Пилохвост Плигинского
Пилкохвіст український	Пилохвост украинский
Підковоніс великий	Подковонос большой
Підковоніс малий	Подковонос малый
Підорлик великий	Подорлик большой
Підорлик малий	Подорлик малый
Піскарка бура	Пескарка бурая
Піскарка сіра	Пескарка серая
Пістрянка весела	Пестрянка веселая
Пічкур дунайський довговусий	Пескарь дунайский длинноусый
Плероневра хвойна	Плероневра хвойная
Подалірій	Подалирий
Поліксена	Поликсена
Полоз жовточеревий	Полоз желтобрюхий
Полоз леопардовий	Полоз леопардовый
Полоз лісовий	Полоз лесной
Полоз чотирисмугий	Полоз палласов
Поручайник	Поручейник
Прісноводний краб	Пресноводный краб
Простеномфалія карпатська	Простеномфалия карпатская
Псевдотрохета п'ятикільчаста	Псевдотрохета пятикольчатая
Пугач	Филин
П'явка медична	Пиявка медицинская
Р	
Райдужниця велика	Переливница большая
Реготун чорноголовий	Хохотун черноголовый
Рибець малий	Рыбец малый
Рись звичайна	Рысь обыкновенная
Рогохвіст аугур	Рогохвост аугур
Розалія альпійська	Розалия альпийская
Ропуха очеретяна	Жаба камышовая
Рофітоїдес сірий	Рофитоидес серый
С	
Савка	Савка
Садовий вовчок	Садовая соня
Саламандра плямиста	Саламандра пятнистая
Сапіга-полохрум	Сапига-полохрум
Сатир евксиський	Сатир эвксинский

Сатир залізний
Сатурнія мала
Сатурнія руда
Сатурнія середня
Серуліна зубчаста
Синявець ероїдес
Синявець Мелеагр
Синявець римнус
Сип білоголовий
Сипуха
Сич волохатий
Сичик-горобець
Сінниця Геро
Сіобла бальзамінова
Скарабей священний
Сколія-гігант
Сколія степова
Скопа
Скорпіон кримський
Слимакоїд кримський
Сліпак білозубий
Сліпак буковинський
Сліпак піщаний
Сліпак подільський
Снігова полівка
Сова бородата
Сова довгохвоста
Совка розкішна
Совка сокиркова
Совка Трейчке
Совка Хайварді
Сокіл-сапсан
Сольпуга звичайна
Сорокопуд сірий
Сорокопуд червоноголовий
Ставковик булавоподібний
Ставковик потовщений
Стерв'ятник
Стериктифора шипшинова
Стерлядь
Стиз двокрапковий
Стиз смугастий
Стизоїд тризубий

Сатир железный
Павлиноглазка малая
Павлиноглазка рыжая
Павлиноглазка средняя
Серулина зубчатая
Голубянка эроидес
Голубянка Мелеагр
Голубянка римнус
Сип белоголовый
Сипуха
Сыч мохноногий
Сыч воробьиный
Сенница Геро
Сиобла бальзаминная
Скарабей священный
Сколия-гигант
Сколия степная
Скопа
Скорпион крымский
Жужелица крымская
Слепыш белозубый
Слепыш буковинский
Слепыш песчаный
Слепыш подольский
Снежная полевка
Неясыть бородатая
Неясыть длиннохвостая
Совка роскошная
Совка шпорниковая
Совка Трейчке
Совка Хайварди
Сапсан
Сольпуга обыкновенная
Сорокопуд серый
Сорокопуд красноглазый
Прудовик булавовидный
Прудовик утолщенный
Стервятник
Стериктифора шиповниковая
Стерлядь
Стиз двухточечный
Стиз полосатый
Стизоид трехзубый

Стрілка Ліндена
Стрілка Меркурія
Стрічкарка блакитна
Стрічкарка велика червона
Стрічкарка диз'юнкта
Стрічкарка орденська малинова
Стрічкарка тополева
Стрічкарка червоно-жовта
Судак морський
Сфекс жовтокрилий
Сфекс рудуватий
Т
Танімастикс ставковий
Тентредо схожий
Томарес Каллімах
Томарес Ногеля
Трав'яний краб
Тритон гірський
Тритон карпатський
Трихія опушена
Трохета потайна
Турикаспія лінкта
Тушканчик великий
Тхір степовий
Тюлень-монах середземноморський
У
Умбра
Устриця їстівна
Х
Харакопіг скіфський
Харіус європейський
Ховрах європейський
Ходуличник
Хондрина вівсяна
Хохітва
Хохуля звичайна
Хромадорина двоока
Ц
Ценоліда сітчаста
Цератофій багаторогий
Церцерис горбкувата
Цефус Загайкевича
Ч

Стрелка Линдена
Стрелка Меркурия
Ленточница голубая
Ленточница большая красная
Ленточница дизъюнкта
Ленточница орденская малиновая
Ленточница тополевая
Ленточница красно-жёлтая
Судак морской
Сфекс желтокрылый
Сфекс рыжеватый
Танимастикс прудовой
Тентредо сходный
Голубянка Каллимах
Голубянка Ногеля
Травяной краб
Тритон альпийский
Тритон карпатский
Трихия опушенная
Трохета субвиридис
Туррикаспия линкта
Тушканчик большой
Хорь степной
Тюлень-монах средиземноморский
Умбра
Устрица съедобная
Харакопиг скифский
Хариус европейский
Суслик европейский
Ходулочник
Хондрина овсяная
Стрепет
Выухоль обыкновенная
Хромадорина двуглазая
Ценолида сетчатая
Цератофий многорогий
Церцерис бугорчатая
Цефус Загайкевича

Чеграва
Чекініола платисцелідина
Червоновола казарка
Чернь білоока
Чоп великий
Чоп малий
Чорнушка Манто
Чорнушка Фегея
Ш
Шемая дунайська
Шип
Широковух європейський
Широкопалій рак
Шовкопряд Балліона
Шовкопряд кульбабовий
Шпак рожевий
Шуліка рудий
Я
Ялець-андруга закарпатський
Ялець Данилевського
Янус червононогий
Яструб-тювик

Чеграва
Чеккиниола платисцелидна
Краснозобая казарка
Нырок белоглазый
Чоп большой
Чоп малый
Чернушка Манто
Чернушка Фегея
Шемая дунайская
Шип
Широкоушка европейская
Широкопалый рак
Шелкопряд Баллиона
Шелкопряд одуванчиковый
Скворец розовый
Коршун красный
Елец-андруга закарпатский
Елец Данилевского
Янус красноногий
Тювик европейский